డ్రాఫ్ట్ కాపీ/ చిత్తు ప్రతి

బాల్యదశ
బాలల వికాసం మరియు అభ్యసనం

డిప్లొమో ఇన్ ఎలిమెంటరీ ఎడ్యుకేషన్
ప్రథమ సంవత్సరం
పేపర్ - 1

GRK

రాష్ట్ర విద్యా పరిశోధన శిక్షణ సంస్థ
ఆంధ్రప్రదేశ్

విషయసూచిక

1. బాల్యదశ నిర్మాణం

2. వికాస దృక్పధాలు

3. సంజ్ఞానము మరియు సంజ్ఞానాభివృద్ధి

4. అభ్యసనం - మూర్తిమత్వం

పాఠ్యపుస్తక రచనలో పాల్గొన్నవారు

శ్రీ. పి.వినయ్ కుమార్, లెక్చరర్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, అంగలూరు, క్రిష్ణా జిల్లా

శ్రీ జి. సాయి ప్రసాద్ , లెక్చరర్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, కార్వేటి నగరం, చిత్తూరు జిల్లా

డా. కె. వెంకటేశ్వరరావు, లెక్చరర్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, మైనంపాడు, ప్రకాశం జిల్లా

పి. జయరాం నాయుడు, లెక్చరర్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, రాయచోటి, కడప జిల్లా

డా. షేక్. షంషుద్దీన్, లెక్చరర్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, బుక్కపట్నం, అనంతపురం జిల్లా

సంపాదకులు

డా. పియస్. గీతానాథ్, రిటైర్డ్ ప్రిన్సిపాల్, జిల్లా విద్యా శిక్షణ సంస్థ, కర్నూలు

డా. బి. **గోవిందరెడ్డి,** రిటైర్డ్ ప్రొఫెసర్, యస్.వి.యూనివర్శిటి, తిరుపతి.

డ్రాఫ్ట్ కాపీ

యూనిట్ - 1 బాల్యదశ

వ్యక్తి జీవితంలో బాల్యదశ చాలా కీలకమైన దశ. ఈ దశలో వారు పొందే అనుభవాలు వారి మూర్తిమత్వ వికాసంపై ప్రభావం చూపుతాయి. ఫ్రాయిడ్, ఎరిక్‌సన్ వంటి మనో వైజ్ఞానిక వేత్తలు వ్యక్తి జీవితంలో బాల్యదశ అనుభవాలు వ్యక్తిని ఏ రకంగా తీర్చిదిద్దుతాయో చక్కగా విశదీకరించారు. అందుకే బాల్యం వ్యక్తి జీవితానికి ఒక పునాదిగా చెప్పవచ్చు. కనుక ప్రాథమిక పాఠశాల ఉపాధ్యాయులకు పిల్లల బాల్యదశ నిర్మితి, వారి పూర్వ అభ్యసన అనుభవాలపై సరైన అవగాహన ఉండాలి. బాల్యదశ అంటే ఏమిటి? అందరి పిల్లల బాల్యం ఒకేలా వుంటుందా? వేర్వేరుగా వుంటే దానికి దారితీసిన పరిస్థితులు ఏమిటి? బాల్యదశను ప్రభావితం చేసే అంశాలేమిటి? పిల్లల పెంపక విధానాలు పిల్లల బాల్యదశ నిర్మితిపై ఏ రకమైన ప్రభావం చూపుతాయి మొదలగు విషయాలు ఉపాధ్యాయులకు కచ్చితంగా తెలిసి వుండాలి. వాటితోపాటు బాలలను ఏ రకంగా అధ్యయనం చేయాలో తెలుసుకోగలిగి వుండాలి.

ఉపాధ్యాయులు తాము పై అంశాలకు చెందిన జ్ఞానాన్ని సముపార్జించుకుని తరగతి గదికి అన్వయించినపుడు, తల్లిదండ్రుల సమావేశాల్లో ప్రతి స్పందించినప్పుడు వారికి మంచి గుర్తింపు రావటమే కాకుండా మంచి ఉపాధ్యాయులుగా రాణించగల్గుతారు.

1.2 యూనిట్ లక్ష్యాలు:

ఈ యూనిట్ అధ్యయనం చేసిన తరువాత, ఛాత్రోపాధ్యాయులు

1) బాల్యదశ భావనను అవగాహన చేసుకుంటారు.
2) బాల్యదశలో సామ్యాలు, వైవిధ్యాలు అవగాహన చేసుకుంటారు.
3) భారతీయ నేపధ్యంలో బహుల బాల్య దశల నిర్మితిపై అవగాహన పొందుతారు.
4) బాల్యదశ నిర్మితిని ప్రభావితం చేసే అంశాల గూర్చి తెలుసుకుంటారు.
5) సాంఘికీకరణలో కుటుంబం, పాఠశాలల యొక్క పాత్రను అవగాహన చేసుకుంటారు.
6) పిల్లల పెంపక విధానాల గూర్చి అవగాహన పొందుతారు.
7) పిల్లలను అధ్యయనం చేసే వివిధ పద్ధతులకు, ఉపగమాలకు చెందిన అంశాలను అవగాహన చేసుకుంటారు.

1.3 బాల్యదశ నిర్మాణం: (Constructs of childhood)

బాల్యదశ అనేది వ్యక్తి జీవితంలో చాలా ప్రధానమైన దశ. ఈ మధ్య మనం తరచుగా 'పిల్లలు బాల్యాన్ని కోల్పోతున్నారు' అనే మాటలు వింటున్నాం. అసలు బాల్యాన్ని కోల్పోవటం

అంటే ఏమిటి? ఆ వయస్సులో పొందాల్సిన పోషణ, సంరక్షణ, ఆటలు, పాటలు మొదలైనవి కోల్పోవటం. అలా ఎందుకు జరుగుతుంది? అలా కాకుండా ఏం చెయ్యాలి? అనేవి చాలా తీవ్రంగా ఆలోచించాల్సిన అంశాలు.

అయితే బాల్యదశ అంటే ఏమిటి? అని ప్రశ్నించినపుడు మనకు అనేక రకాల నిర్వచనాలు కనపడుతుంటాయి. మనో వైజ్ఞానిక వేత్తలు, విద్యావేత్తలు, సాంఘికవేత్తలు, మానవ శాస్త్రజ్ఞులు మొదలైనవారు బాల్యదశను రకరకాలుగా పేర్కొన్నారు.

కుప్పుస్వామి (1974) బాల్యదశను "శైశవదశ నుండి యవ్వనారంభదశ వరకు గల కాలంగా" పేర్కొన్నారు. అనేక మంది మనో విజ్ఞానవేత్తలు "3 నుండి 12 సంవత్సరాల వయస్సు వరకు గల కాలాన్ని" బాల్యదశగా పేర్కొన్నారు. దీనిలో 3-6 సంవత్సరాల వయస్సును పూర్వ బాల్యదశగా, 7-12 సంవత్సరాల వయస్సును ఉత్తర బాల్యదశగా పేర్కొన్నారు.

మెక్‌మిలన్ విద్యార్థి నిఘంటువు (1981) ప్రకారం "బాల్యదశ అనగా పుట్టినప్పటి నుండి కౌమార దశ వరకు గల కాలము."

ఫిలిప్ ఏరిస్ (1962) బాల్యదశ గూర్చి చెప్తూ, ప్రస్తుతం మనం శైశవదశ, కౌమార దశల మధ్య గల కాలాన్ని బాల్యదశగా పేర్కొంటున్నారు. కానీ బాల్య దశ భావనలో ఎన్నో చారిత్రక అంశాలు ఉన్నట్లు పేర్కొన్నారు. భారతీయ జనాభా గణనలో 14 సం.ల లోపు వయస్సు గలవారిని బాలలుగా పేర్కొంటున్నారు. అయితే ది జువనైల్ జస్టిస్ (కేర్ అండ్ ప్రొటక్షన్ ఆఫ్ చిల్డ్రన్) యాక్ట్, 2000 ప్రకారం 18 సం॥ల లోపు వయస్సు గల వారిని బాలలుగా పేర్కొన్నారు.

ఇలా 'బాల్యదశ'ను గూర్చి అనేకమంది రకరకాలుగా పేర్కొన్నారు.

1.3.1 బాల్యదశకు సంబంధించి సామ్యాలు, వైవిధ్యాలు:

అందరు పిల్లలూ ఒకేలా ఉంటారా?
అందరి పిల్లల బాల్యం ఒకేలా ఉంటుందా?

ఇలా ప్రశ్నించినప్పుడు అందరు పిల్లలు ఒకేలా ఉండకపోయినా కొన్ని అంశాలలో పోలికలుంటాయి, మరికొన్ని అంశాలలో బేధాలుంటాయి అనే సమాధానమే ఎక్కువగా వినపడుతుంది.

కనీస అవసరాలు, పుట్టుకతో వచ్చే సహజాతాలు, చిన్నతనంలో అవసరాలు తీర్చుకోవడానికి ఇతరులపై ఆధారపడటం, పరిపక్వత చెందడం, శరీర నిర్మాణం మొ॥న అంశాలలో దాదాపు అందరు పిల్లలు సారూప్యాన్ని కలిగి వుంటారు. అయితే ఇది పొందటంలో కొన్ని వైవిద్యాలు కనపడతాయి. ఇప్పుడు కొన్ని ఉదాహరణలు పరిశీలిద్దాం.

రాము అందరితో సరదాగా మాట్లాడుతుంటాడు, రవి అస్సలు ఎవరితో మాట్లాడడు, రాకేష్ ప్రతి విషయానికి అరుస్తుంటాడు, రంజిత్ ఎప్పుడూ ఏడుస్తుంటాడు .... ఇలా మనం పిల్లల్ని గమనిస్తే వారు రకరకాల ప్రవర్తనలు ప్రదర్శించడం గమనిస్తాము.

ఎందుకు ఈ తేడాలుంటాయి? అని ప్రశ్నించుకుంటే పిల్లల బాల్యంలో పొందిన వివిధ అనుభవాల ప్రభావం అనేది వారి ప్రవర్తన (మూర్తిమత్వం)పై ప్రభావం చూపుతుందనే అంశం అవగాహన అవుతుంది. అంతేకాక వారి అనువంశిక కారకాలు కూడా కొంతవరకు కారణమవుతాయి.

కొందరు పిల్లల్ని అతి గారాభంగా పెంచితే, మరికొందరు నియమాలు, కట్టుబాట్ల పేరుతో కఠినంగా పెంచుతారు. మరికొందరు తమ పిల్లల్ని అస్సలు పట్టించుకోరు.

ఉమ్మడి కుటుంబ వ్యవస్థలో పెరిగిన పిల్లలకూ, వ్యష్టి కుటుంబ వ్యవస్థలో పెరిగిన పిల్లలకు గూడా తేడాలు కనపడుతుంటాయి. శ్రీధర్, వాళ్ళ అమ్మ నాన్నలకు ఒకే సంతానం. అమ్మనాన్నలు ఇద్దరూ ఉద్యోగానికి వెళ్తుండటంతో శ్రీధర్‌కు ఏదో ఆప్యాయతను, కోల్పోయానన్న బాధతో ఉంటున్నాడు. శ్రీధర్ ఎదురింటిలో వారికి ఇద్దరు పిల్లలు. వాళ్ళిద్దరూ ఆడుకుంటుంటే శ్రీధర్‌కు, నాకు ఓ సోదరుడో, సోదరో ఉంటే బాగుండుననిపిస్తుంది.

రమేష్‌ది మరో కథ. అతనిని చిన్నప్పుడే తల్లిదండ్రులు వదిలివేయటంతో అనాధగా పెరుగుతూ, వీధి బాలలతో స్నేహం చేస్తూ బాల్యాన్ని గడిపాడు.

ఇలా బ్యాలంలో పిల్లలు పొందే ప్రతి అనుభవం పిల్లల ప్రవర్తనపై ప్రభావం చూపుతుంది. ఫలితంగా పిల్లల బాల్యదశ నిర్మితి అనేది వారు పొందిన అనుభవాలు, పెంపక విధానలు మొదలైన అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటాయి.

'బాల్యదశ'ఓ పారూప్యాలు అనేది వేర్వేరు బాల్యానుభవాఉ ఉన్నా బాలలలోగల పోలికలను తెల్పుతుంది.

అదేవిధముగా వైవిద్యాలు అనేది పిల్లలు పొందిన అనుభవాలు, ఇతర అంశాలు ప్రభావం వివిధ బాలల మధ్య గల బేధాలను తెల్పుతుంది.

బాల్యదశ అనుభవాలు సమాజానికి సమాజానికి మధ్య, సంస్కృతికి సంస్కృతికి మధ్య, ఒక ప్రదేశానికి మరో ప్రదేశానికి మధ్య వేర్వేరుగా ఉంటాయి.

బాలలు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో పొందే అనుభవాలకు, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో పొందే అనుభవాలకు చాలా వ్యత్యాసం ఉంటుంది. మనకు పేదరికంలో ఉన్న కుటుంబాలు ఉన్నట్లే అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లో కూడా ఉంటారు. అదేవిధముగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో సంపన్న కుటుంబాలు ఉంటాయి.

కనుక అభివృద్ధి చెందిన దేశాల్లోనూ, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లోను బాల్యదశ అనుభవాలు విభిన్నంగా ఉంటాయి.

బాల్యదశలో పిల్లలు పొందే ఆహారం, ఆటలు, పాటలలో అనుసరించే నియమాలు, కుటుంబ వ్యవహారాల్లో పిల్లలు పాల్గొనే విధానం మొదలైనవి బాల్యదశలో వైవిధ్యాలకు కారణమవుతాయి.

సాయి వాళ్ళ నాన్నగారు ఇంజనీర్. వాళ్ళింట్లో ఎప్పుడూ పనివాళ్ళు ఉండి ఇంటి పనుల నుండి బజారులో సామాన్లు, కూరగాయలు కొనటం వరకు పనివారే చేస్తారు. సాయికి వాటి గురించి నేర్చుకోవలసిన అవసరం లేకపోయింది. దాంతో ఈ పనులకు ఇతరులపై ఆధారపడటం అలవాటైంది.

అదే కిషోర్ తల్లిదండ్రులు ప్రతి పనిలో కిషోర్‌ని భాగస్వామ్యం చేయటం వలన కిషోర్ సామాజిక వ్యవహారాల్లో ప్రవర్తించే తీరు, సర్దుబాటు సాయి కన్నా భిన్నంగా ఉంది.

అలాగే ఆహారపు అలవాట్లు కూడా పిల్లల్లో భిన్నంగా ఉంటాయి. ఉద్వేగాలు ప్రదర్శించడంలో, అభిరుచులు, వైఖరులు, సాంఘిక అంశాలలో పాల్గొనే తీరు, నైతిక విలువలు మొదలైన అంశాలలో కూడా పిల్లలు వైవిధ్యాన్ని కలిగి ఉంటారు. అభ్యసన శైలులలో, లక్షణాంశాలలో, జీవన నైపుణ్యాలలో కూడా పిల్లలు విభిన్నంగా ఉంటారు.

ఇలా బాలలలో సారూప్యాలతో పాటు అనేక వైవిధ్యాలు కనిపిస్తాయి.

1.3.2 భారతీయ నేపథ్యంలో బహుళ బాల్య దశలు:

బాల్యం ఒక అద్భుతమైన పాఠశాల. బాల్యదశలో పిల్లలు పొందే అనుభవాలు వారి మూర్తిమత్వ నిర్మాణానికి ప్రాథమిక పునాదులు వేస్తాయి.

బాల్యదశ అనేది పిల్లలు ఆటలతో, పాటలతో గడుపుతూ కుటుంబ సభ్యుల నుండి, ప్రేమ, ప్రోత్సాహం పొందుతూ, పెద్దల సంరక్షణలో బలంగా, నమ్మకంగా ఆత్మస్థైర్యంతో పెరిగే సమయం. పిల్లలకు ఇది చాలా విలువైన సమయం. పిల్లలు భయానికి దూరంగా హింస నుండి రక్షణ పొందుతూ, వేధింపులకు, దోపిడీకి గురికాకుండా జీవించాల్సిన సమయము. బాల్యదశలో పిల్లలు పొందే ఆదరణలోని గుణాత్మకత వారిలో భవిష్యత్తు జీవితాన్ని ఎంతగానో ప్రభావింత చేస్తుంది.

అయితే అందరు పిల్లలూ అలా పెరుగుతున్నారా? అందరి బాల్యం అలాగే ఉంటుందా? అంటే మనం కాదనే చెప్పాలి.

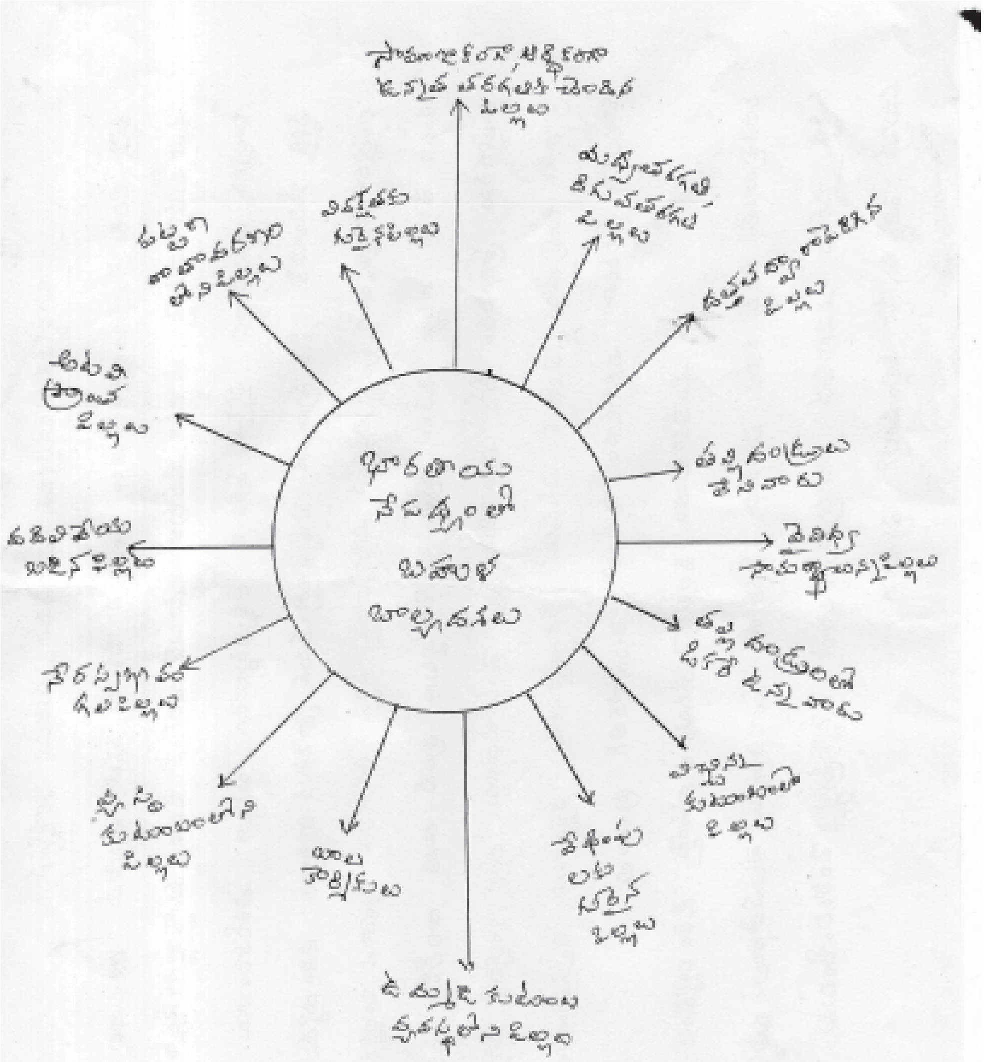

పైన చూపిన చిత్రంలో పేర్కొన్న అనేక అంశాలు మన భారతీయ నేపద్యంలో బాలలలో బహుళ బాల్యదశలు (Multiple childhoods) ఏర్పడటానికి కారణమవుతాయి.

1.3.3 ప్రపంచీకరణ – బాల్యదశ:

శాస్త్ర సాంకేతిక రంగాలలో అభివృద్ధి ప్రపంచ దేశాల మధ్య దూరాన్ని తగ్గించింది. సామాజిక మాద్యమాలు ప్రపంచంలో వ్యక్తుల మధ్య సంబంధాలను ఎంతగానో ప్రభావితం చేస్తున్నాయి.

చిన్న పిల్లల నుండి పెద్దల వరకు అందరిలో పై అంశాలు తమ కట్టుబాట్లు, అచార వ్యవహారాలు, వైఖరులు, అభిరుచులు మొదలైన అంశాలను ప్రభావితం చేస్తాయి.

ఆర్థిక, ఆర్థికేతర కార్యకలాపాల పరిధిని విదేశాలకు గూడా విస్తరించే విధానమే ప్రపంచీకరణ.

ప్రపంచం నేడు విశ్వ గ్రామంలా మారిపోయింది. శాస్త్ర సాంకేతిక అభివృద్ధి అవధులు లేని విజ్ఞానం, శ్రమ శక్తి అంతర్జాతీయ సరిహద్దులు దాటి విస్తరించటానికి అవకాశం కల్గించి ప్రపంచీకరణకు దారితీసింది.

ప్రపంచీకరణ వలన జరిగిన మార్పులు పిల్లల పెంపక విధానాల్లో మార్పులు తీసుకు వచ్చింది. ప్రసార సమాచార సాంకేతిక విజ్ఞానం వలన బాలలు చలన చిత్రాలు, టి.విలో ప్రసారాలు, ఇంటర్‌నెట్ అంశాల ద్వారా అనేక విషయలు నేర్చుకుంటున్నారు. ఇది వారి బాల్య దశ నిర్మాణంకు ఎంతో దోహదపడుతుంది. దీని వలన బాలలలో సానుకూల ఆలోచలను, విజ్ఞత, విషయ జ్ఞానం పెంపొందుతూ సరైన ప్రవర్తనా నిర్మాణానికి దోహదం చేస్తున్నాయి. పిల్లల తమ వయస్సుకు మించిన అంశాల జ్ఞానం, నైపుణ్యం పొందుతున్నారు.

అదే సమయములో ఈ మాధ్యమాలను సరైన దృక్పథంలో వినియోగించకపోవటం, బాలలను ఈ అంశాలలో పట్టించుకోకపోవటం మొదలైనది బాలలను చెడు ప్రవర్తన వైపు ప్రోత్సహిస్తున్నాయి.

కనుక తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు వీరు ఈ మాధ్యమాల ద్వారా లబ్ది పొందే విధముగా కృత్యాలను ఇచ్చి సరైన మార్గదర్శకత్వం కల్పించాలి.

1.3.4 బాల కార్మికులు:

బాల కార్మిక వ్యవస్థ ప్రపంచ వ్యాప్తంగా మనకు కనపడుతుంది. అయితే అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ఇదిఎక్కువకగా వుంది. మన రాజ్యాంగం ప్రకారము 6-14 సంవత్సరాల వయస్సుగల పిల్లలకు ఉచిత నిర్బంధ విద్యను అందించాలి. కానీ తల్లిదండ్రుల అవిద్య, పేదరికం మొదలైన అంశాల వలన కొందరు తల్లిదండ్రులు వారి పిల్లలను ఆర్థిక కోణంలో చూడటం జరుగుతుంది. ఫలితంగా ఆటపాటలతో, ఆనందంగా విద్యార్జన చేయాల్సిన పిల్లలు కార్మికులుగా మారుతున్నారు.

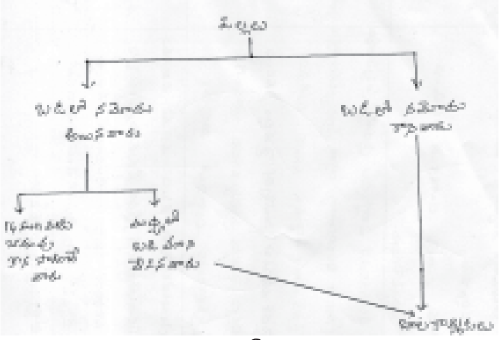

బడి బయట ఉన్న పిల్లలందరూ బాల కార్మికులే. ఎందుకంటే బడికి రాని పిల్లలు ఏదో ఒక పనిలో (కనీసం ఇంట్లో తమకన్నా చిన్న పిల్లలను జాగ్రత్తగా చూడటం) ఉంటారు.

సాధారణంగా బాలలు పాక్షికంగా గానీ, పూర్తిగా కానీ ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో పాల్గొంటే వారిని బాల కార్మికులుగా పేర్కొంటాం.

"పిల్లలు వారి బాల్యాన్ని, వారి సామర్ధ్యాన్ని మరియు గౌరవాన్ని పోగొట్టుకోవటమేకాక వారి భౌతిక మరియు మానసిక వికాసానికి హాని కల్గించే పనిలో నిమగ్నమయితే వారు బాల కార్మికులు" అని ఐ.యల్.ఓ బాల కార్మికులను నిర్వహించించినది.

భారతదేశ జనాభా గణణ (2001), 17 సంవత్సరాల వయస్సు లోపు పిల్లలు పరిహారం/ వేతనం / లాభం పొంది లేక పొందకుండా ఆర్థిక ఉత్పత్తి కార్యకలాపాల్లో పాల్గొన్న వారిని బాల కార్మికులుగా నిర్వచించినది.

'ది మైనింగ్ ఏక్ట్ ఆఫ్ 1952' – 18 సంవత్సరాల కన్నా తక్కువ వయస్సు గల పిల్లలు గనుల్లో పనిచేయటాన్ని నిషేదించింది.

యునిసెఫ్ (2016, జూన్) నివేదిక ప్రకారం ప్రపంచంలో ప్రస్తుతం దాదాపు 150 మిలియన్ల బాలలు బాల కార్మికులుగా ఉన్నారు.

యునిసెఫ్ గణాంకాల ప్రకారం భారతదేశంలో సుమారు 28 మిలియన్ పిల్లలు (5–14 సంవత్సరాల వయస్సుగలవారు) పనులలో నిమగ్నమైయున్నారు.

బాలలు పనులలో నిమగ్నమై ఉండటం వలన వారు తమ విలువైన బాల్యాన్ని కోల్పోవటమే కాకుండా శారీరక, మానసిక, సామాజిక వికాసాలలో క్లిష్టతలను ఎదుర్కొంటున్నారు. బాల కార్మికులు పనులలో హింస, అణిచివేతకు గురౌతున్నారు.

విద్య అనేది పిల్లల వికాసంతోపాటు, వారి హక్కుల్ని వారు పొందటానికి దోహదం చేస్తుంది.

"బాల్య దశ నిర్మాణం" సరిగ్గా ఉండాలంటే పిల్లలందరూ పాఠశాలలో ఉండాలి. కనుక ఉపాధ్యాయుల ఈ అంశాలను సమాజంలో వివరించి బాల కార్మి వ్యవస్థ నిర్మూలనకు తోడ్పాడాలి.

1.3.5 బాలల పీడన (చైల్డ్ అబ్యూజ్):

ప్రపంచం శాస్త్ర సాంకేతిక రంగాలలో, విద్యా రంగంలో ఎంతో పురోగాభివృద్ధి సాధిస్తున్నా బాలల పీడనం (చైల్డ్ అబ్యూజ్) అనేది మనకు అనేక చోట్ల కనపడుతుది.

తల్లిదండ్రులుగానీ, సంరక్షకులుగానీ, వారి చర్యల ద్వారా లేదా కావలసినవి చేయటంలో లోపం ద్వారా, బాలలకు గాయం, మరణం, ఉద్వేగహాని లేదా తీవ్రమైన హాని కలిగే ప్రమాదం ఉంటే దాన్ని బాలల పీడనంగా చెప్పవచ్చు.

పిల్లలను నిర్లక్ష్యం చేయటం, భౌతికంగా, మానసికంగా హింసించటం, లైంగికంగా హింసించటం, ఉద్వేగపరంగా హింసించటం, దోపిడికి గురిచేయటం మొదలైనవి బాలల పీడన క్రింద పరిగణించబడతాయి.

పిల్లలను నిర్లక్ష్యం చేయడం అనేది

- వారిని భౌతికంగా నిర్లక్ష్యం చేయటం, సరైన పర్యవేక్షణ చేయకపోవటం
- ఉద్వేగపరంగా నిర్లక్ష్యం చూపటం
- వైద్యపరంగా నిర్లక్ష్యం చేయటం
- విద్యాపరంగా నిర్లక్ష్యం చూపడం

అనే అంశాలకు సంబంధించినది.

ఈ అంశాలన్ని బాలల శారీరక, మానసిక విధానంపై తీవ్ర ప్రభావం చూపుతాయి. ఉద్వేగపరమైన పీడనం అనేది పిల్లల మానసిక స్థితిని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేస్తుంది.

పిల్లలను లైంగికంగా ఉపయోగించుకోవటం, ఈ అంశంపై ఒత్తిడి చేయటం, నీలి చిత్రాలలో చూపటం మొదలైనవి లైంగిక హింసలుగా చెప్పవచ్చు.

పిల్లలను సక్రమంగా పెంచి వారిని భవిష్యత్ సమాజములో సఫలతతో మెలిగేలా చేయటం కుటుంబం యొక్క బాధ్యత. అయితే చాలా సందర్భాలలో అలా జరుగటం లేదు.

పిల్లలను భౌతికంగా, మానసికంగా నిర్లక్ష్యం చేయటం, వారిని భౌతికంగా శిక్షించటం మనం చాలా చోట్ల గమనిస్తాం.

కొన్ని సందర్భాలలో ఇంటి వద్ద పిల్లల విషయంలో ఘర్షణలు జరుగుతుంటాయి. (మగ పిల్లవాడు, ఆడపిల్ల, ఇష్టంలేని సంతానం మొ॥న అంశాలపైన)

చాలా చోట్ల చెడు అలవాట్లకు బానిసలైన తల్లిదండ్రులు వారి పిల్లల్ని హింసించటం గమనిస్తాం.

మరో విషయం ఏమిటంటే కొన్ని కుటుంబాలలో ఒక పిల్లవాడు తీవ్రమైన పీడనాన్ని ఎదుర్కొంటుంటే, మరో పిల్లవాడిని అదే కుటుంబ సభ్యులు ప్రేమగా చూడటం గూడా గమనించవచ్చు.

భారత ప్రభుత్వం 2012లో ది ప్రొటెక్షన్ ఆఫ్ చిల్డ్రన్ ఫ్రమ్ సెక్సువల్ అఫెన్సెస్ యాక్ట్ (POCSO) ప్రవేశ పెట్టింది. అలాగే చైల్డ్ లైన్ పేరుతో 1098 అనే టోల్ ఫ్రీ నెంబరు ద్వారా వారి రక్షణ చర్యలు చేపట్టింది. ఇలా బాలలను పీడనం నుంచి రక్షించటానికి ప్రపంచ దేశాలు అనేక చట్టాలు చేసాయి. అయితే చట్టంకన్నా తల్లిదండ్రులు, ఇతరుల వైఖిరిలో మార్పుకు చర్యలు చేపట్టినట్లయితే మంచి ఫలితాలు వస్తాయి.

తల్లిదండ్రులకు బాలల హక్కులు, పిల్లల పెంపకంపై శిక్షణ నివ్వటం, పిల్లలకు, వారి తల్లిదండ్రులకు ఏదైన మార్గదర్శకత్వం, మంత్రణం కల్పించటం, ప్రసాద మాధ్యమాలలో ప్రచారం, లఘు చిత్రం ప్రదర్శన మొదలైనవి బాలలను పీడనం నుంచి రక్షించటానికి తోడ్పడతాయి.

1.3.5 పేదరికం – బాల్య దశ నిర్మాణం:

పేదరికం అనేది బాల్యదశపై ప్రభావం చూపుతుంది. పేదరికం వలన పిల్లలు తమ శారీరక అవసరాలైన నీరు, నిద్ర, ఆహారం, తగినంత విశ్రాంతి మొదలైనవి పొందడంలో వెనుకబడతారు. అదేవిధంగా సాంఘిక, మానసిక అవసరాలైన దుస్తులు, నివాసం, గుర్తింపు మొదలైన అంశాలు పొందటంలో వెనుకబడి ఉంటారు.

ఫలితంగా ఎరిక్‌సన్ పేర్కొన్న " సాంఘిక క్లిష్ట పరిస్థితులు" ఎదుర్కొనటంలో ఇబ్బంది పడటం వలన వారిలో అపనమ్మకం, సందేహం, చొరవలేకపోవుటం, పాత్ర సందిగ్ధం వంటి ప్రవర్తనలను చూసే అవకాశం ఉండవచ్చు.

పిల్లలు, వారి హక్కులైన జీవించే హక్కు, అభివృద్ధి చెందే హక్కు, సమాచారాన్ని పొందే హక్కు మొదలైనవి పొందడంలో వెనుకబడతారు.

పేదరికంలో ఉన్న వారి పిల్లలకు సరైన పౌష్టికాహారం లభించదు. అంతేకాక విద్యా,వైద్యపరంగా సరైన అవకాశాలు పొందక వెనుకబడటానికి అవకాశం ఉంటుంది. ఇవి పిల్లల సామర్ధ్యాల వ్యక్తీకరణకు ఆటంకం కలిగిస్తాయి. వారి తల్లిదండ్రులలో ఎక్కువ మందికి ఆత్మవిశ్వాసం లోపించటం, అర్ధరహిత భయాలు, మూడ నమ్మకాలు, అవిద్య ఉండటం అనేవి పిల్లల ప్రవర్తనపై ప్రభావం చూపుతాయి.

పేదరికంలో ఉన్న తల్లిదండ్రులకు పిల్లల సమగ్ర అభివృదిపై ఆశలు ఉన్నా, వారి పేదరికం ఒక అడ్డంకిగా మారు అవకాశం ఉంది.

వర్డ్స్‌వర్త్, మెక్‌పేక్ మరియు ఫీని (2005) ప్రకారం పిల్లలు పేదరికాన్ని ఈ క్రింది పేర్కొన్న అంత: సంబంధం గల (ఇంటర్ రిలేటెడ్) రంగాల్లో అనుభవిస్తారు.

1) ఆవస్యతగల (essential) భౌతిక వసతులు మరియు సేవల లేమి

2) వయస్సు, జండర్, వర్గం, కులం మొ॥న అంశాల కారణంగా వదిలివేయబడటం (ఎక్స్‌క్లూజన్)

3) హానికరమైన వాతావరణం

పేదరికంలో ఉన్న పిల్ల కనీస అవసరాలు, వస్తువులు పొందక, ఉద్వేగ మరియు ఆధ్యాత్మిక వనరుల లేమి వలన ఇబ్బందులు పడతారు.

ఇది పిల్లల శారీరక, మానసిక, సాంఘిక, ఉద్వేగ, నైతిక, సృజనాత్మక వికాసాలపై తీవ్ర ప్రభావాన్ని చూపుతాయి.

కనుక ఉపాధ్యాయులు ఇటువంటి పిల్లల పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించి వారి వికాసానికి తోడ్పడాలి.

1.4 గృహం మరియు సామాజికీకరణ:

సామాజికీకరణ అనేది పిల్లల సమాజంలో సభ్యులుగా పాల్గొనటానికి కావలసిన సామర్థ్యాలను కలుగజేసే ప్రక్రియగా చెప్పవచ్చు.

పిల్లలకు తమ జీవితంలో తటస్థపడే మొదటి వ్యక్తులు తల్లిదండ్రులు. వారు ఎదుర్కొనే లేదా పాల్గొనే మొదటి సాంఘిక సంస్థ కుటుంబం.

పిల్లల వివిధ వికాసాలకు కుటుంబం ప్రాముఖ్యత వహిస్తుందని మనో విజ్ఞాన వేత్తలు, సాంఘిక వేత్తలు అభిప్రాయం.

కుటుంబం మూడు ప్రముఖ కార్యాలను నిర్వహిస్తుందని విట్‌మర్ హెచ్ మరియు కోటిన్‌స్కీ ఆర్ (1972) పేర్కొన్నారు.

అవి:

1. పిల్లలను కంటే వారికి తగిన వాత్సల్యాన్ని ఇవ్వటం.
2. శైశవం నుండి పరిపక్వ వ్యక్తి అయ్యేంత వరకు వారిలో సాంఘిక విలువలు పెంపొందించడం.
3. సమాజంలో తాదాత్మ్యాన్ని (indentification) కల్పించటం.

సహజమైన, ప్రేమ పూరితమైన వాత్సల్యం శిశువుకు కుటుంబంలోనే మొట్టమొదట లభిస్తుంది. కుటుంబం పిల్లలకు వివిధ అభ్యసనాలు కల్పిస్తుంది. శిశువు ప్రవర్తనలను పరిశీలించి వాటిని ప్రోత్సహించటం, నిరోధించటం వంటి చర్యల ద్వారా శిశువును కుటుంబం భవిష్యత్ సమాజంలో జీవించడానికి అనువుగా తీర్చిదిద్దుతుంది.

అంతేకాకుండా శిశువు తాను ఫలానా కుటుంబానికి చెందిన వ్యక్తిగా గుర్తుచుకుని ఆ కుటుంబంలో తదాత్మ్యం పొందుతాడు.

1.4.1 సాంఘీకీకరణలో సాంఘిక, ఆర్థిక మరియు సాంస్కృతిక బేధాలు:

సామాజికరణపై తల్లిదండ్రుల సాంఘిక ఆర్థిక అంశాలు, సాంస్కృతిక అంశాలు మొదలైనవి ప్రభావితం చేస్తున్నాయి.

బాలల సాంఘిక పరిధి మొదట వారి తల్లిదండ్రుల కుటుంబ నేపధ్యంతో ప్రారంభమై వారు అభివృద్ధి చెందే కొలది సాంఘిక పరిది కూడా పెరుగుతుంది.

ఇతర సమవయస్క బృందాలతో పిల్లలు ఆడుకోవటం, పాడటం, చర్చించటం, కలిసి మెలసి తిరగటం, ఒకే రకమైన సామూహిక ఇష్టాన్ని ప్రకటించటం మొదలైనవి సాంఘిక ప్రవర్తనలకు నిదర్శనాలు. అయితే అందరికీ ఒకే రకమైన సాంఘిక పరిధి ఉండదు. వైయుక్తిక బేధాలను బట్టి దానిలో వ్యత్యాసాలు వుంటాయి.

కలుపుగోలుతనం, చొరవ వున్న వ్యక్తులకు ఎక్కువ మంది స్నేహితులుంటారు. దీనికి తోడు సాంఘిక హొదాను అనుసరించి కుటుంబ జీవిత నమూనా కూడా భిన్నంగా ఉంటాయి. అటువంటి భిన్నత్వం గృహ నిర్వహణ, భార్యభర్తల అనుబంధాలు, కుటుంబ విలువలు, క్రమశిక్షణ మొదలైన అంశాల ద్వారా వ్యక్తమవుతుంది.

విభిన్న మనస్తత్వాలు గల తల్లిదండ్రుల వలన శిశువు ప్రవర్తన ఏవిధంగా ఉంటుంది అనే అంశంపై రాడ్‌కె (1946) ఒక పరిశీలన జరిపాడు.

తల్లిదండ్రుల దృక్పధాలు - పిల్లల ప్రవర్తన

కుటుంబ ఉద్దేశాలు రకాలు		సంబంధించిన శిశువు ప్రవర్తన
1.	తిరస్కృతి	అణగిమణగి ఉండటం, దౌర్జన్యం, అమగుణ్యతా, సమస్యలు లేదా కష్టాలు, భద్రతా రాహిత్యం, అనుభూతులు, సిగ్గు, మొండితనం, విచారము.
2.	అధిక సంరక్షణ	అణిగిమణిగి ఉండటం, శైశవ బుద్దులు, అసూయ, దౌర్జన్యం, భద్రతా రాహిత్యభావాలు
3.	సామరస్యం లేని కుటుంబం	దౌర్జన్యం, అసూయ, అపరాధశీలం
4.	ప్రాభల్యం చూపే తల్లిదండ్రులు	ఇతరుల మీద ఆధారపడటం, సిగ్గు, నెమ్మది, ఆత్మ చైతన్యం, తన్యత, తగువులాడే స్వభావం, అభిరుచి రాహిత్యం, సహకరించకపోవడం
5.	లోపభూయిష్టమైన క్రమశిక్షణ	అణుగుణ్యత లేకపోవడం, దౌర్జన్యం, ఎదురుతిరగడం, అసూయ, అపరాధ్యశీలం

6.	సామరస్యం, మంచి అనుగుణ్యత ఉన్న కుటుంబం	మంచి అనుగుణ్యత, సహకారం, స్వాతంత్ర్యం, అణిగిమణిగి ఉండటం
7.	వైజ్ఞానిక దృక్పథం	సహకారం, భాధ్యత
8.	సమ్మతిని తెలిపే కుటుంబం	సాంఘిక సమ్మతిని పొందగలిగి ధైర్యంగా భవిష్యత్తు ఎదుర్కొగలగడం
9.	తల్లిదండ్రులు పిల్లతో ఆడుకొనే కుటుంబం	ఆత్మవిశ్వాసం
10.	సంగతత్వం, మంచి క్రమశిక్షణ గల కుటుంబం	మంచి అనుగుణ్యత

'ఆర్థిక అంశం' అన్ని అంశాలనూ ప్రభావితం చేస్తుంది. తల్లిదండ్రుల ఆదాయాన్ని బట్టి నివసించే ఇల్లు, ఆహారపు అలవాట్లు, సదుపాయాలు, పరిసర ప్రాంతాలు, అలవాట్లు మొదలైనవి ప్రభావితం అవుతాయి.

కుటుంబ సాంఘిక హొదా కూడా చాలా వరకు ఆర్థిక హొదాపై ఆధారపడి వుంటుంది. ఆర్థిక లేమి వలన తల్లిదండ్రులలో కలిగే ఆత్రుత, పోషణ లేకపోవటం మొదలైన కారకాలు వ్యక్తులలో మానసిక గాయాలను రేపుతాయని టాగార్టెన్ (1946) అభిప్రాయ పడ్డారు.

ఒకొక్కసారి కొన్ని ధనిక కుటుంబాలలో తల్లిదండ్రులు పిల్లల బాధ్యతలను పనివారికి అప్పగిస్తారు. ఆ పని వారికి పిల్ల పోషణ పెంపకం పట్ల సరైన అవగాహన శ్రద్ధ లేకపోతే ఈ పిల్లలకు కలిగే హాని, పేద కుటుంబంలోని పిల్లలకు కలిగే హానికన్నా ఎక్కువగా ఉండవచ్చు. కుటుంబ ఆర్థిక వ్యవస్థ కుటుంబలోని వ్యక్తులలో ఒక రకమైన తృప్తిని, సామరస్య బాంధవ్యాలను పెంపొందించేటట్లు చేయటమే కాకుండా, సామాజిక ప్రవర్తనను కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి.

సంస్కృతి అనేది ఒక జీవన విధానం. కుటుంబం సంస్కృతిని ఒక తరం నుండి మరో తరానికి అందించేందుకు దోహదం చేసే ఒక సామాజిక సంస్థ. కుటుంబ సంస్కృతి, ఆచార వ్యవహారాలు, కట్టుబాట్లు, భాష మొదలైనవి సాంఘికీకరణను ప్రభావితం చేస్తాయి. వేర్వేరు సంస్కృతులు బాల్యదశను వేర్వేరుగా ప్రభావితం చేస్తాయి.

1.4.2 పిల్లల పెంపకం:

పిల్లల పెంపకం అనేది బాల్యదశలో చాలా కీలకమైన అంశం. ఈ దశలో పిల్లలు పొందిన ప్రతి అనుభవం వారి బాల్యదశ నిర్మితపైన మరియు వారి భవిష్యత్ మూర్తిమత్వంపైన ప్రభావం చూపే అవకాశముంది.

సిహ్మండ్ ఫ్రాయిడ్ (1856-1939) పిల్లల పెంపక విధానాలు, తల్లిదండ్రులు ప్రవర్తించే శైలులు పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపుతాయని తన మనోలైంగిక సిద్ధాంతంలో పేర్కొన్నారు.

అదేవిధంగా ఎరిక్ ఎరిక్ సన్ (1959) గూడా తన మనో సాంఘిక సిద్ధాంతంలో పిల్లలు తమ చిన్నతనంలో పిల్లలలో నమ్మకం - అపనమ్మకం, స్వయంప్రతిపత్తి - సందేహం మొదలగు సాంఘిక క్లిష్ట పరిస్థితులను ఎదుర్కొంటారని వాటిని పరిష్కరించే విధానంలో పొందిన అనుభవాలు వారి మూర్తిమత్వాన్ని తీర్చి దిద్దుతాయని తెల్పారు.

పిల్లలను పెంచే పద్ధతులు, తల్లిదండ్రులు అనుసరించే వివిధ రకాల శైలులు, పిల్లలు-పెద్దల మధ్య సంబంధాలు మొదలైనవి పిల్లల వికాసంపై ఎంతో ప్రభావం చూపుతాయి.

స్పెరా (2005) పిల్లల పెంక విధానాలకు, పెంపక శైలికి గల బేధం గురించి 'ఎ రివ్యూ ఆఫ్ రిలేషన్‌షిప్ ఎమాంగ్ పేరెంటింగ్ ప్రాక్టిసెస్, పేరెంటింగ్ స్టైల్స్ అండ్ అడోలసెంట్స్ స్కూల్ ఎచీవ్‌మెంట్" అనే పరిశోధనా గ్రంథంలో పేర్కొన్నారు.

స్పెరా ప్రకారం, 'పెంపక విధానం అనేది వారి పిల్లల సాంఘీకరణకు ఉపయోగించే నిర్దిష్ట ప్రవర్తనలను సూచిస్తే, పెంపక శైలి అనేది వారు పిల్లలకు కల్పించే ఉద్వేగ వాతావరణాన్ని సూచిస్తుంది.'

1.4.3 కుటుంబం మరియు పెద్దలు - పిల్లల సంబంధాలు:

కుటుంబంలో పెద్దలు పిల్లల మధ్య సంబంధాలు అనేవి అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటాయి.

పిల్ల పెంపక విధానం, కుటుంబ పరిమాణం, సోదరుల మధ్య సంబంధాలు, ఇంటి వాతావరణం, సామాజిక అంతస్థు, విచ్ఛిన్న కుటుంబ వాతావరణం మొదలైన అంశాలు పెద్దలు, పిల్లల మధ్య సంబంధాలపై ప్రభావం చూపుతాయి.

పిల్లలతో తల్లిదండ్రులు గడిపే సమయం, ఆటలు, మాట్లాడుకునే విధానం, సానుకూల దృక్పథం, పిల్లలు అవసరాల పట్ల శ్రద్ధ, ఆప్యాయత చూపే విధానం, క్రమశిక్షణా పద్ధతులు, తల్లిదండ్రులు పిల్లనుంచి ఆశించే అంశాలు మొదలైనవి పిల్లలకు, పెద్దలకు మధ్య గల సంబంధాల నిర్మాణంలో ముఖ్య పాత్ర వహిస్తాయి. తల్లిదండ్రులకు తాగుడు వంటి అలవాట్లు ఉంటే వాటి ప్రభావం కూడా ఈ సంబంధాలను ప్రభావితం చేస్తుంది.

తల్లిదండ్రుల వయస్సు కూడా పెద్దలకు, పిల్లలకు గల సంబంధాలపై ప్రభావం చూపుతుంది.

మాతృత్వం పట్ల తల్లికి గల ఉద్దేశ్యం తల్లికి, బిడ్డకు గల బాంధవ్యంలో అధిక ప్రాధాన్యత వహిస్తుంఆఇ. తల్లి వయస్సుకు, గర్భధారణకు అనుగుణ్యత పొందటానికి చాలా దగ్గర సంబంధం ఉందని, మొదటి బిడ్డకు, రెండవ బిడ్డకు మధ్య ఎక్కువ తేడా లేకుంటే తల్లికి మాతృత్వం పట్ల విసుగు పుడుతుందని వాలిన్, రిలే (1950) ల అభిప్రాయం.

వారు కోరిన / ఆశించిన బిడ్డ జన్మించినప్పుడు కూడా తల్లిదండ్రులు అసంతృప్తికి గురికావటం, వారికి తమ బిడ్డ పట్ల ప్రేమ తగ్గటం జరుగవచ్చు.

రాడ్కే (1946) ప్రకారం తల్లిదండ్రులు పిల్లలకు మధ్య గల బాంధవ్యాలలో అతి ముఖ్యమైనవి.

అధికసంరక్షణ
అనుమతి చూపడం
సమ్మతి
తిరస్కృతి
ప్రాభల్యం
విధేయత

పిల్లలు, పెద్దల మధ్య సామరస్య వాతావరణం, స్నేహపూర్వక వాతావరణం పిల్లల సమగ్ర అభివృద్ధికి దోహదం చేస్తుంది.

ముఖ్యంగా బాల్య దశ నుండి కౌమార దశకు మారే సమయంలో తల్లిదండ్రుల సహనం, సానుకూల దృక్పథం, సమస్యలకు ప్రతిస్పందించే తీరు వారి యొక్క గుర్తింపుకు, సర్దుబాటుకు దోహం చేయటమేకాక, పెద్దలు, పిల్లల మధ్య సంబంధం మరింత బలపడే అవకాశం ఉంటుంది.

1.4.4 పిల్లల పెంపక విధానాలు:

బాలలకు తల్లే మొదటి గురువు. శిశువు జన్మించినప్పటి నుండి ఆ శిశువు పెంపకంలో తల్లి తన బాధ్యతలను నిర్వరించటం మొదలగుతుంది. రోజులు గడిచే కొద్ది తండ్రి పాత్ర, ఇతర సభ్యుల పాత్ర పిల్లల పెంపకంలో చోటు చేసుకుంటాయి.

ఈ పిల్లల పెంపకంలో ఉమ్మడి కుటుంబానికి, వ్యష్టి కుటుంబాలకు తేడాలుండే అవకాశం వుంది.

అయితే పెరిగిన విద్యా అవకాశాలు, పిల్లల పెంపకంపై సమాచార ప్రసార మాధ్యమాల్లో వచ్చే అంశాలు గూడా పిల్లల పెంపక విధానంలో తల్లిదండ్రులు అనుసరించే పద్ధతుల్లో మార్పులు తీసుకువస్తున్నాయి.

అదే సమయంలో తల్లిదండ్రులు ఇద్దరూ ఉద్యోగస్థులై తమ పిల్లలను శిశు సంరక్షణ (చైల్డ్ కేర్) కేంద్రాలలోను, లేదా ఇంటి వద్ద ఒక వ్యక్తికి శిశువు బాధ్యతను అప్పగించి వెళ్ళడం పిల్ల పెంపకంపై ప్రభావం చూపుతాయి.

పిల్లలకు ప్రాధమిక నమూనాలుగా మనం వారి తల్లిదండ్రులను పేర్కొనవచ్చు. కనుక తల్లిదండ్రుల ప్రవర్తన శిశువు సమగ్ర అభివృద్ధికి అనుసరణీయంగా ఉండాలి.

ఉదాహరణకు ఇంటికి ఎవరైనా అతిథులు వచ్చినప్పుడు వారితో తల్లిదండ్రులు ప్రవర్తించిన తీరును పిల్లలు గమనించాలి. అటువంటి సందర్భాలు ఎదురైనప్పుడు అలాగే ప్రవర్తించే అవకాశం ఉంటుంది. పిల్లలకు తగిన ప్రవర్తనలను చూపి వాటిలో దేన్నైనా ఎన్నుకునే స్వేచ్ఛ పిల్లలకు ఇవ్వాలి. ఏ పద్ధతిని అవలంబించినా అన్ని సమయాల్లో ఆ పద్ధతులు పూర్తిగా విజయవంతం అవుతాయాని చెప్పలేం. కనుక పిల్లలు తమ అనుభవాల ద్వారా ప్రవర్తనా నిర్మాణం చేసుకునేలా అవకాశం ఇవ్వాలి.

పిల్లలు ఏదైనా చేసేటప్పుడు వారిని నిరుత్సాహపడకుండా ప్రోత్సహించాలి. అప్పుడు వారికి తల్లిదండ్రులపై నమ్మకంతోపాటు,, తమపై ఆత్మవిశ్వాసం పెంపొందే అవకాశం ఉంటుంది.

పిల్లల పెంపకంలో తల్లిదండ్రులు విరుద్ధ ప్రవర్తనలు చూపినప్పుడు పిల్లల్లో సంఘర్షణలు తలెత్తే అవకాశం ఉంటుంది. శిశువు ఏదైనా తప్పు చేసినపుడు ఒకరు బాగా మందలిస్తే, మరొకరు బాగా గారాబం చేస్తే శిశువు తాను చేసింది తప్పా, ఒప్పా అనే సందిగ్ధంలో పడతాడు.

పిల్లల పెంపకంలో ముఖ్యంగా ఆహారపు అలవాట్లు, వేషధారణ, క్రమ శిక్షణ, టాయిలెట్ ట్రైనింగ్, మాట్లాడే పద్ధతి, సామాజిక నియమాలు, సాంస్కృతిక అంశాలు మొదలుగునవి ప్రతిస్పందిస్తాయి.

పిల్లల పెంపక విధానాల్లో పిల్లల ఆత్మగౌరవం పెంచడం, స్వాలంబన పెంపొందించడల, స్వీయ నియంత్రణ, సాంఘిక ప్రవర్తన పెంపొందించేలా చూడటం, పిల్లలు స్వత:సిద్ధంగా చేసిన మంచి పనులను, అలవాట్లను ప్రోత్సహించటం, పిల్లతో వీలైనంత సమయాన్ని గడపటం, తల్లిదండ్రులు పిల్లలు అనుసరించదగ్గ మంచి ప్రపర్తనను కలిగి ఉండటం, పిల్లలు తప్పుచేసినప్పుడు వారిని శిక్షించకుండా, ఎలా ప్రవర్తిస్తే బాగుంటుందో వారికి వివరించి వారి ప్రవర్తనలో సరైన మార్పులను తీసుకొచ్చే ప్రయత్నం చెయ్యటం, పెంపక శైలి అంశంలో సందర్భానుసారంగా నమ్యత కలిగిఉండటం మొదలైన అంశాలను పిల్లలు సరైన వికాసానికి తోడ్పడతాయి.

తల్లిదండ్రుల అనుమతి తమకు అనుకూలంగా ఉందని పిల్లలు గ్రహించినపుడు వాళ్ళలో నేర్చుకోవాలనే జిజ్ఞాశ పెరగుతుంది. పిల్లల ముఖ్య అవసరాలను తల్లిదండ్రులు గమనించి వాళ్ళ అవసరాలను సంతృప్తిపరచాలి. పిల్లలను ఎప్పుడూ ఉత్సాహపరచటం, వాళ్ళ విలువ గుర్తించి తల్లిదండ్రులు పట్ల విశ్వాసం కలిగేట్టుల కృషి చేయటం చాలా ముఖ్యమైన పద్ధతి.

తల్లిదండ్రులకు పిల్లలకు మధ్య వాగ్వివాదాలు ఏర్పడితే క్రమంగా పిల్లలు తల్లిదండ్రులు చేప్పే మాటను పెడచెవిన పెడతారు. తల్లిదండ్రులు కొంచెం గట్టిగా అరచినప్పుడు వాళ్ళకు కోపం వచ్చిందని గ్రహించి పిల్లలు భయంతో చెప్పిన పనిని చేస్తారు. మరీ ఎక్కువ ఒత్తిడి కలిగిస్తే వాళ్ళు తిరగబడతారు. కొన్ని సందర్భాలలో పారిపోవటం, ఆత్మహత్యకు ప్రయత్నించటం జరుగవచ్చు. కనుక తల్లిదండ్రులు సానుకూల దృక్పథాన్ని కలిగి ఉండాలి.

పిల్లలకు తెలిసిన విషయాలను తల్లిదండ్రులు పదే పదే చెప్పకుండా ఉండటం మంచిది.

ఒక్కొక్కసారి పిల్లలు పరిస్థితిని సరిగ్గా అర్థం చేసుకోనందువలన, పరిస్థితులకు తగ్గట్టుగా ప్రవర్తించరు, అలాంటప్పుడు వారికి పరిస్థితిని వివరించి సరైన ప్రతిస్పందనలు నేర్పాలి.

పిల్లల పెంపక శైలులు:

డయానా బామ్‌రిండ్ (1971) ప్రాక్ పాఠశాల పిల్లలతో తల్లిదండ్రులు ప్రతి చర్యలు జరిపే విధానాలను నిశితంగా గమనించి పిల్లల పెంపకంపై అనేక అంశాలు సేకరించారు.

బామ్‌రిండ్ మరియు బ్లాక్ (1967)లు తమ పరిశీలనద్వారా అత్యంత ప్రభావవంతమైన శైలిని, తక్కువ ప్రభావం గల శైలి వేరు చేసే మూడు అంశాలను కనుగొన్నారు అని

1. పిల్లలను అంగీకరించటం మరియు పిల్లల జీవితంలో పాల్గొనటం అనే రెండూ తల్లిదండ్రులకు, పిల్లలకు మధ్య ఉద్వేగ సంధానం ఏర్పరుస్తాయి.

2. అంచానాలు, నియమాలు మరియు పర్యవేక్షణ ద్వారా పిల్లల ప్రవర్తనను నియంత్రించటం పిల్లల్లో మరింత పరిపక్వమైన ప్రవర్తన కలిగేటట్లు చేస్తుంది.

3. స్వేచ్ఛను ఇవ్వటం, ఇది పిల్లలో స్వాలంబన (సెల్ఫ్ రిలయన్స్)ను ప్రోత్సహిస్తుంది.

బార్‌బర్ మరియు ఓల్‌సెన్ (1997), గ్రే మరియు స్పెయిన్ బర్గ్ (1999), హార్ట్, నేవెల్ మరియు ఓల్‌సెన్ (2003), మెకారే మరియు మార్టిన్ (1883) లు ఈ అంశాలపై అనేక పరిశోధనలు జరిపారు.

పిల్లల పెంపక శైలులలో కొన్ని రకాలను పరిశీలిద్దాం.

1. అధీకృత రకం పిల్లల పెంపకశైలి (Authoritative style)

ఇది బాగా విజయవంతమైన శైలి. దీనిలో పిల్లలకు తగిన స్వయం ప్రతిపత్తిని ఇవ్వటం, పిల్లలను స్వీకరించటం మరియు భాగస్వాములు కావటం, అనుసరణీయమైన నియంత్రణా నైపుణ్యాలు ఉంటాయి. అధీకృత తల్లిదండ్రులు పిల్లల పట్ల ప్రేమను కల్గియుండి, పిల్లల అవసరాలను తీర్చటం పట్ల సన్నదతను, సున్నితత్వాన్ని కల్గియుంటారు.

GRK

అధీకృత తల్లిదండ్రులు, ఆనందకరమైన, ఉద్వేగాలను భర్తీ చేసే విధంగా 'పిల్లలు-తల్లిదండ్రుల' సంబంధాలను ఏర్పరుస్తారు. ఫలితంగా పిల్లలకు, తల్లిదండ్రులకు మధ్య సన్నిహిత సంబంధాలు ఏర్పడతాయి.

అదే సమయములో అధీకృత తల్లిదండ్రులు నిర్దిష్టమైన / ఖచ్చితమైన మరియు సహేతుకమైన ప్రవర్తన నియంత్రణను ప్రదర్శిస్తారు. వీరు పిల్లలు వయస్సుకు తగ్గట్లుగా ప్రవర్తించేలా నిర్దేశిస్తూ, వారి అంచనాలకు తగిన సహేతుకమైన వివరణనిస్తారు. వారు ఉపయోగించే నియంత్రణ విధానాలు పిల్లల స్వీయ క్రమీకరణకు దారితీసేలా ఉంటాయి. అంతేకాక అధీకృత తల్లిదండ్రులు పిల్లలు ఎక్కడ ఉన్నారు? ఏం చేస్తున్నారు? అనే అంశాలు పర్యవేక్షిస్తూ ఉంటారు.

అధీకృత తల్లిదండ్రులు పిల్లలకు ఒక క్రమ పద్ధతిలో అవసరమైన మేరకు స్వతంత్రతను ఇస్తూ, వారి స్థాయిలో తీసుకోవలసిన నిర్ణయాలను వారు తీసుకునేలా చేస్తారు.

పిల్లలలో సమాచార నైపుణ్యం పొందేలా, వారి భావాలను, ఆలోచనలను మరియు కోర్కెలను వ్యక్తపరిచేందుకు అవకాశం కల్పిస్తారు. ఎప్పుడైనా నిర్ణయాలు తీసుకోవడలంలో పిల్లలకు, తల్లిదండ్రులకు మధ్య బేధాభిప్రాయాలు వచ్చినప్పుడు పరస్పరం చర్చించుకొని పరిష్కరించుకుంటారు. ఫలితంగా పిల్లలో చొరవ, ఆత్మస్థైర్యం, స్వీయ నియంత్రణ, సమస్యలను ఎదుర్కొగలగడం, పాఠశాల సాధన మరియు సహకార ధోరణి పెంపొందుతాయి.

2. నిరంకుశ రకం – పిల్లల పెంపక శైలి (Authoritatrian style)

ఈ రకం తల్లిదండ్రులు పిల్లలను స్వీకరించటం మరియు నిమగ్నమవ్వటం తక్కువగా ఉంటుంది. వీరు పిల్లలను నియంత్రించడంలో బలవంతపు విధానాలు ఎక్కువగా వినియోగిస్తారు. అంతేకాకుండా తక్కువ స్వేచ్ఛను ఇస్తారు.

ఈ రకం తల్లిదండ్రులు పిల్లల పట్ల తక్కువ ప్రేమను తిరస్కార ధోరణిని కలిగి ఉంటారు.

పిల్లల ప్రవర్తనను నియంత్రించేందుకు గట్టిగా అరవటం, ఆధిపత్యం చూపటం, విమర్శించటం, భయ పెట్టడం మొదలైనవి చేస్తారు. " నేను చెప్పాను కదా నువ్వు చెయాల్సిందే" అనే ధోరణిని ప్రదర్శిస్తారు. పిల్లలకు సంబంధించిన అన్ని నిర్ణయాలు తల్లిదండ్రులే తీసుకుంటారు. వీరి మాటలను, ఆజ్ఞలను పిల్లలు ఎదురు చెప్పకుండా అంగీకరించాలి. అలా చెయ్యకపోతే ఈ రకం తల్లిదండ్రులు బలవంతం చేయడం ద్వారా, శిక్షించడం ద్వారా వారిని నియంత్రిస్తారు. ఈ రకం తల్లిదండ్రులు పిల్లల నుంచి వారి సామర్థ్యానికి మించి ఆశిస్తారు. ఫలితంగా వీరి పిల్లలు ఎక్కువగా ఆందోళనను, ఆతృతను కలిగి వుంటారు. ఈ పిల్లలు విచారంగా, ఒంటరిగా ఉ ఒడటమే కాకుండా తక్కువ స్వాలంబనను కలిగి వుంటారు. ఈ పిల్లలకు కుంఠనాలు ఏర్పడినప్పుడు వారు విరోధాన్ని, పగను ప్రదర్శిస్తారు. వీరికి కావలసినది దొరకనప్పుడు లేదా అనుకొన్నది

కానప్పుడు వారి తల్లిదండ్రులలాగే బల ప్రదర్శన చేస్తారు. ముఖ్యంగా బాలురు, బాలికలన్నా అధిక కోపాన్ని బహిరంగ అవిధేయతను చూపిస్తారు.

3. అనుమతించే రకం – పిల్లల పెంపక శైలి (Permissive style)

ఈ రకం తల్లిదండ్రులు పిల్లల పట్ల ప్రేమను కలిగి వుండారు. పిల్లలను స్వీకరిస్తారు. వీరు పిల్లల పట్ల అవసరానికి మించిన శ్రద్ధ చూపవచ్చు లేదా అసలు పట్టించుకోకపోవచ్చు. ప్రవర్తనను నియంత్రించటం ఉండదు. పిల్లలలో తమ వయస్సుకు తగిన పరిపక్వ ప్రవర్తన వ్యక్తం చేయాలని వారు ఎక్కువగా పిల్లలను ఆజ్ఞాపించరు. నిర్ణయాలు తీసుకునే స్థాయి (పరిపక్వత) రాకముందే వారు పిల్లలు తమ నిర్ణయాలు తామే తీసుకోవడానికి ఎక్కువ అనుమతినిస్తారు. ఈ విధంగా వారి ప్రవర్తన నియంత్రణపై తక్కువ ఆసక్తి చూపుతారు. ఒక పద్దతి ప్రకారం స్వేచ్ఛ నివ్వకుండా, నిర్ణయాలు తీసుకోవటంలో పిల్లలకు అధిక స్వేచ్ఛను ఇస్తారు. మంచి నడవడిక నేర్పటంపై పెద్ద పట్టింపు ఉండదు. ఈ రకం తల్లిదండ్రులలో చాలా మందికి తాము తమ పిల్లలపై చూపగల ప్రభావం పట్ల తక్కువ నమ్మకం కలిగి వుంటారు.

వీరి పిల్లలు ఎదురు సమాధానలు చెప్పటం, అవిధేయత, తిరుగుబాటు ధోరణిని కలిగి వుంటారు. ఈ పిల్లలు ఇతర పిల్లలకన్నా ఎక్కువగా తల్లిదండ్రులపై ఆధార పడి వుంటారు. మరియు సమస్యలను పరిష్కరించటంలో తక్కువ పట్టుదల కలిగి ఉంటారు. పాఠశాల సాధన తక్కువగా ఉండవచ్చు. అధిక సమాజవ్యతిరేక ప్రవర్తన కలిగి యుంటారు.

4. జోక్య రహిత రకం – పిల్లల పెంపక శైలి (Uninvolved style)

ఈ రకం తల్లిదండ్రుతు తమ పిల్లల పట్ల ఎటువంటి ఉద్దేశాన్ని కల్గి ఉండక, పెంపక శైలి విషయంలో ఉప సంహార స్వభావం కలిగి వుంటారు.

ఈ రకమైన శైలిలలో పిల్లలను తక్కువగా స్వీకరించటం ప్రవర్తనను నియంత్రించటంలో అతి ఎక్కువగా పాల్గొనటం లేదా పూర్తిగా వదిలి వేయటం మరియు పిల్లలకు స్వేచ్ఛనివ్వటంలో విభిన్న దృక్పధాలను కలిగి ఉండటం మొదలైనవి ఉంటాయి. వీరిలో అధిక శాతం పిల్లల ప్రవర్తనను నియంత్రించరు. పిల్లల పెంపకం పట్ల నిర్లక్ష్య ధోరణి కనపడుతుంది. ఈ రకమైన తల్లిదండ్రులు తరచుగా ఉద్వేగపరమైన ఎడబాటును, అవపాతంను (depression) కలిగి ఉండటం వలన, అధికమైన ఒత్తిడిని కలిగి వుండి పిల్లలపై శ్రద్ధ చూపుటకు అతి తక్కువ సమయాన్ని కేటాయిస్తారు.

ఈ పిల్లలలో ఎక్కువ మంది పాఠశాల సాధనలో వెనుకబాటుతనం, కోపం, అవపాతం మరియు సంఘ వ్యతిరేక ధోరణి కలిగి ఉంటారని కొన్ని పరిశోధనల ద్వారా చెప్పబడింది (అనోలా, స్టాటిన్, నుర్మి (2002), కుర్దెక్ మరియు ఫైన్ (1994)

1.5 పాఠశాల – సామాజికీకరణ:

ఇంటి తరువాత బాలలు ఎక్కువ సమయాన్ని గడిపే స్థలము పాఠశాల. పాఠశాలలో సమ వయస్కులతో సంబంధాలు, పాఠశాల సంస్కృతి, వాతావరణం, ఉపాధ్యాయుల ప్రవర్తన, ఉపాధ్యాయులకు పిల్లలకు గల సంబంధాలు, పాఠశాల సాధన, ఆటలు మొదలైన బాలల సాంఘికీకరణపై ప్రభావం చూపుతాయి.

జర్‌సీల్డ్ అభిప్రాయం ప్రకారం తొలి సాంఘిక ప్రవర్తనా నమూనా ఈ విధంగా ఉంటుంది.

ఏకాంతర క్రీడ (పిల్లలు వాళ్ళంతట వాళ్ళే ఆడుకోవటం)

↓

సమాంతర క్రీడ (ఇతరులను చూసి వారి వలె ఆడుటకు ప్రయత్నించటం)

↓

సహకార క్రీడ (ఇతరులతో కలిసి ఆడటం)

సాంఘిక వికాసానికి అవసరమైన సర్దుబాట్లు ఎక్కువగా పాఠశాలలోనే పిల్లలు నేర్చుకుంటారు. శైశవంలో సాంఘిక ప్రవర్తనకు పునాదులు పడుతున్నప్పటికి అవి పాఠశాలలో పొందే అనుభవాల ద్వారా ఒక రూపాన్ని సంతరించుకుంటాయి. వారి ప్రవర్తనకు పాఠశాలలో లభించే పునర్బలనాలు వారిలో ప్రవర్తనామార్పులు, సామాజిక ప్రవర్తనకు కారణాలవుతాయి.

1.5.1 సమవయస్కుల ప్రభావం:

రూబిన్, బకౌస్కీ, పార్కర్ (2006) ల ప్రకారం బాలలు మొదట తమకు సామీప్యంలో ఉన్న వారితో (తరగతి గదిలో) కలిసి సమవయస్క బృందాలుగా ఏర్పడతారు. ఒకే లింగం, జాతి, పాఠశాల సాధన, సారూప్య ప్రవర్తన మొదలైనవి బాలలు బృందాలుగా ఏర్పడటాని సహకరిస్తాయి.

ఆటలు ఆడటం, ఆటలలో నియమాలు పాటించటం, స్పర్ధలను పరిష్కరించుకోవటం, దౌర్జన్య ప్రవర్తనలతో వ్యవహరించే తీరు పిల్లల మధ్య సంబంధాలను వారి సాంఘికీరణను ప్రభావితం చేస్తాయి. పిల్లలు తమ సమవయస్క బృందాలతో గడిపే సమయం పెరిగే కొలదీ వారిలో వారు ఒకరినొకరు ప్రవర్తనలను ప్రోత్సహించటం, నిరుత్సాహపరచటం ద్వారా, నమూనా ప్రవర్తనల అనుకరణ ద్వారా, సమవయస్క బృందాలు ఏర్పరచుకొనే నియమాల ద్వారా సాంఘీకరణ పెంపొందించటానికి అవకాశాలు పెరుగుతాయి. (రూబిన్, బకౌస్కీ, పార్కర్ 2006)

జండర్ అనేది పిల్లల స్వంత గుర్తింపుకు మరియు ఇతరుల ప్రత్యక్షాలను గుర్తించటానికి మరియు ఒకరు మరొకరి జండర్ సంబంధిత ప్రవర్తనను సాంఘికీకరించటానికి దోహద పడుతుంది. పాఠశాలలో మనకు అనేక రకాల బాల్య నిర్మాణాలను కల్గిన బాలలు కనపడతారు. బాలలు

ఒకరికొకరు పరస్పర సంబంధాలు నేర్చుకోవటంలోనూ, సాంఘిక నైపుణ్యాలు పెంపొందించుకోవటంలో సమవయస్కుల ప్రభావం ఉంటుంది.

ఇతరులతో స్నేహం, స్పర్థలు పెంపొందించటానికి, నైతిక విలువల పెంపుకు, సామాజిక సాంస్కృతిక పాత్రను నిర్వహించటానికి, వ్యక్తిగత స్వాతంత్ర్యాన్ని పొందుటకు సమవయస్క బృందాలు తోడ్పడతాయి.

1.5.2 పాఠశాల సంస్కృతి:

పాఠశాల సంస్కృతి అనేది పాఠశాలలో ఏర్పాటు చేసిన నిబంధనలను, నమ్మకాలను, విలువలను, నిర్వహించే ఉత్సవాలు, ఆచారాలను ప్రతిబింభిస్తుంది.

పాఠశాల సంస్కృతి అనే భావనను విల్లార్డ్ వాలర్ (Willard Waller) అనే సామాజికవేత్త 1932 లో " ది సోషియాలజి ఆఫ్ టీచింగ్" అనే పుస్తకంలో ప్రస్తావించాడు అతని ప్రకారం ప్రతి పాఠశాలకు తనదైన సంస్కృతి ఉంటుంది. దీనిలో బాలల ప్రవర్తనను మరియు సంబంధాలను నిర్మించేందుకు గల పాఠశాలలో పాటించాల్సిన ఆచారాలు, నైతిక నియమావళి మొదలైనవి ఇమిడి ఉంటాయని వాలర్ పేర్కొన్నారు.

పాఠశాలలో వైయుక్తిక మరియు సహకార సంబంధమైన సంస్కృతులు ఉంటాయని ఫుల్లన్ మరియు హర్‌గ్రీవెస్ (1976) తెలిపారు. పాఠశాల సంస్కృతిపై ఉపాధ్యాయుల మూర్తిమత్వం, ప్రధానోపాధ్యాయుడి నాయకత్వ లక్షణం ప్రభావితం చూపుతాయి. పిల్లలు ఎక్కువ సమయాన్ని పాఠశాలలోనే గడుపుతారు. కనుక పాఠశాల సంస్కృతి వారి యొక్క భౌతిక, సాంఘీక, మానసిక, ఆధ్యాత్మిక మరియు నైతిక వికాసములపై ప్రభావం చూపుతుంది.

స్కిన్నర్ (1964) పాఠశాలలో పిల్లలలో అభివృద్ధి చెందిన సంబంధాలు వారి యొక్క ధనాత్మక వికాసంలో కీలక పాత్ర వహిస్తాయని తెల్పారు. పాఠశాల సంస్కృతి బాలల ప్రవర్తనలో ఏది ముఖ్యం? మరియు ఏది విలువైనది? అనే అంశాలపై దృష్టి సారించేట్లు చేస్తుందని పీటర్‌సన్ మరియు డీల్ (2003) పేర్కొన్నారు. అంతేకాకుండా, పాఠశాల సంస్కృతి పాఠశాల ఉత్పాదకతను మరియు సమర్ధతను పెంపొందిస్తాయని పేర్కొన్నారు.

కనుక పాఠశాల సంసృతిని పెంపొందించే విధంగా మంచి కథలను, సమాజంలోని విలువలను, మంచి పాఠశాల అనుసరించాల్సిన నియమాలను, సామాజిక కార్యక్రమాలలోను పాల్గొనడం మొదలైన అంశాలను పాఠశాలలో చేపట్టాలి. పిల్లలు, తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు సామాజిక కార్యక్రమాలలో పాల్గొంటూ పిల్లల సర్వతోముఖాభివృద్ధికి తోడ్పడాలి.

1.5.3 ఉపాధ్యాయులతో సంబంధాలు:

పిల్లల ప్రవర్తనను ఉపాధ్యాయులచే చాలా వరకు ప్రభావితమై ఉంటుంది. చాలా మంది పిల్లలు ఉపాధ్యాయులను నమూనాగా తీసుకొని తమ ప్రవర్తనా అంశాలని మెరుగు పరచుకుంటారు. తల్లిదండ్రులకన్నా ఉపాధ్యాయుల మీదే ఎక్కువ నమ్మకాన్ని కలిగి వుంటారు.

బేకర్ (2008) ప్రకారం ఉపాధ్యాయులు పిల్లల మధ్య సంబంధాలు విద్యార్థుల విద్యా మరియు సాంఘిక వికాసాలపై ప్రభావం చూపుతాయి. ఉపాధ్యాయులు పిల్లల మధ్య సురక్షితమైన వాతావరణంలో అభ్యసించేట్లు చేయడమే కాకుండా వారి యొక్క సాంఘిక విద్యా సంబంధమైన నైపుణ్యాలు పెంపొందించటానికి కావలసిన సహకరం అందించాలి.

హర్మె మరియు పియాన్టా (2001) ప్రకారం ఎప్పుడైతే ఉపాధ్యాయులు పిల్లలలో సానుకూల బంధాలు ఏర్పరచుకుంటారో అప్పుడు తరగతి గదులు విద్యార్థులు విద్యా మరియు సామాజిక ఉత్పాదకతను పెంపొందించేవిగా ఉంటాయి. వీరు విద్యార్థుల మధ్య గల సంబంధాలను సాన్నిహిత్యం, ఆప్యాయత, మరియు సానుకూలతగా ఉంటాయని వర్గీకరించారు. ఎప్పుడైతే విద్యార్థికి ఉపాధ్యాయుడికి మధ్య సానుకూల సంబంధాలు ఉంటాయో అప్పుడు విద్యార్థులు సామాజిక మరియు విద్యా సంబంధిత అంశాలను సవాళ్ళుగా పరిగణించి కృషి చేయటం వల్ల వారి యొక్క సాంఘీక మరియు ఉద్వేగ వికాసం పెంపొందుతుందని వీరు పేర్కొన్నారు.

విద్యార్థులకి ఉపాధ్యాయులకి మధ్య సత్సంబంధాలు లేనప్పుడు, విద్యార్థులలో పాఠశాల అంటే భయం పెరగటం, పాఠశాల మానివేయటం, పాఠశాల పట్ల విముఖత మొదలైనవి అభివృద్ధి చెందే ఆస్కారం ఉంది. కనుక ఉపాధ్యాయుల పిల్లలలో సన్నిహిత సంబంధం పెరిగేలా ప్రవర్తిస్తూ వారికి అన్ని రకాల ప్రోత్సాహాలనిస్తూ వారు భవిష్యత్ సమాజంలో ఎదురయ్యే సవాళ్ళను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొనేలా కృషి చేయాలి.

1.5.4 ఉపాధ్యాయుని అంచనాలు మరియు పాఠశాల సాధన:

ప్రతి ఉపాధ్యాయుడు తన వద్ద విద్యను అభ్యసించే విద్యార్థుల సాధన ఎక్కువగా ఉండాలని కోరుకుంటాడు. విద్యార్థుల్లో వైయక్తిక బేధాలు గమనించి దానికి అనుగుణంగా విద్యార్థికి లక్ష్యాలను ఏర్పరిస్తే విద్యా సాధన సంతృప్తికరంగా ఉంటుంది. అలా కాకుండా విద్యార్థుల కాంక్షా స్థాయిని మించి లక్ష్యాలను ఏర్పరచినపుడు విద్యార్థులు సాధనలో వెనుక పడడటమే కాకుండా వారిలో న్యూనతా భావాలు పెంపొందే అవకాశం ఉంది.

1968లో రోసెన్‌థాల్ మరియు జాకబ్‌సన్‌లు పరిశోధన చేసి తమ ఫలితాలను "పిగ్‌మాలియన్ ఇన్ ది క్లాస్ రూమ్" అనే గ్రంథంలో ప్రచురించారు. దీని ప్రకారం ఉపాధ్యాయుల

అంచనాలు విద్యార్థుల సాధనను ఎంతగానో ప్రభావితం చేస్తాయి. వీరి ఫలితాలలో ఉన్నత అంచనాలు విద్యార్థుల పని తీరు పెంచడానికి దారి తీసింది. ఇలా ఉన్నత అంచనాలు మెరుగైన ప్రదర్శనకు దారి తీయటాన్ని 'పిగ్‌మేలియన్ ఫలితం' (Pygmallion effect) అంటారు. కనుక ఉపాధ్యాయులు తార్కికంగా ఆలోచించి పిల్లల నుంచి ఫలితాలను ఆశించినట్లయితే ఫలితాల సాధన సంతృప్తికరంగా ఉండి పిల్లల సాధన పెంపొందుతుంది.

1.5.5 బడి బయట పిల్లలు:

ఆర్.టి.ఇ 2009 ప్రకారం అనుసరించి 6-14 సంవత్సరాల వయస్సుగల పిల్లలందరికీ ఉచిత నిర్బంధ విద్యను అందించాలి. ఈ దిశగా భారత ప్రభుత్వం ఎన్నో చర్యలు చేపట్టింది. బడి బయట పిల్లలు అంటే:

- పాఠశాలలో నమోదు కాని పిల్లలు (6-14)
- పాఠశాలలో నమోదైనా హాజరు కాని పిల్లలు
- మధ్యలో బడిమాని వేసిన పిల్లలు
- అస్సలు ఆవాస ప్రాంతంలో పాఠశాల లేక నమోదు కాని పిల్లలు

యునెస్కో వారు విడుదల చేసిన ఎడ్యుకేషన్ ఫర్ ఆల్ గ్లోబల్ ఎడ్యుకేషన్ మానిటరింగ్ రిపోర్ట్ (ఇ.యఫ్.ఎ. జి.యం.ఆర్) ప్రకారం 2013 నాటికి ప్రపంచ వ్యాప్తంగా 14 మిలియన్ పిల్లలు బడి బయట ఉన్న పిల్లలుగా అంచనా వేసారు.

పిల్లలు బడి బయట ఉండటం వలన వారు వారి హక్కులను కోల్పోవటమేకాక, వారి సర్వతోముఖాభివృద్ధి కుంటుపడటానికి దారి తీస్తుంది. వారిలో జీవన నైపుణ్యాలు కుంటుపడతాయి.

పిల్లలు బడి బయట ఉండటానికి పాఠశాల దూరంగా ఉండటం, సామాజిక కట్టుబాట్లు, జండర్ వివక్షత, పేదరికం, వలసలు, త్వరగా వివాహం కావటం, ఉపాధ్యాయుల కొరత వంటి అనేక కారణాలు చెప్పబడినప్పటికీ, వీటిని అధిగమించటానికి ప్రభుత్వం ఎన్నో చర్యలు చేపట్టింది. అయినప్పటికీ చాలమంది పిల్లలు రకరకాల కారణాలు వలన బడికి రావటం లేదు.

ప్రభుత్వ పథకాలు సమర్థవంతంగా అమలు పరచడానికి, శిశుమరణాలు వంటివి తగ్గటానికి జాతీయ ఉత్పాదకత పెంచటానికి విద్య తప్పనిసరి. విద్య బాలుర శారీరక, మానసిక, సంజ్ఞానాత్మక, సాంఘిక, నైతిక విలువలను పెంపొందిస్తుంది.

కనుక ఛాత్రోపాధ్యాయులు భవిష్యత్తులో ఇటువంటి పిల్లలందరు బడిలో చేరేలా ఇంటింటికి ప్రచారం చేసి తల్లిదండ్రుల వైఖరిలో మార్పుకు ప్రయత్నించటం, పిల్లలను తగు మార్గదర్శకత్వ మంత్రమును కల్గించి వారి అభివృద్ధికి తోడ్పడటం చెయ్యాలి.

1.5.6 అధిక వయస్సు అభ్యాసకులు:

అధిక వయస్సుగల అభ్యాసకులు అనగా తరగతిలో ఉండాల్సిన వయస్సుకన్నా ఎక్కువ వయస్సు ఉన్నవారు, వయోజన విద్యను అభ్యసించేవారుగా చెప్పవచ్చు.

పిల్లలు వయస్సుకు తగ్గ తరగతిలో లేనప్పుడు వారు మిగిలిన పిల్లలో సర్దుబాటు చేసుకోవటంలో సమస్యలు ఏర్పడవచ్చు. పెద్ద పిల్లలు చిన్న తరగతులలో ఉన్నప్పుడు వారి ఆలోచనావైలి, అలవాట్లు, ఆటలలో పాల్గొనడం మిగిలిన వారి కన్నా భిన్నంగా ఉండటం వలన వ్యాకులతకు గురికావచ్చు.

సాధారణంగా ఆలస్యంగా బడిలో చేరటం, నిలుపుదల, ప్రత్యేక అవసరాలు గల పిల్లలు కావటం మొదలైన కారణాల వలన అధిక వయస్సు గల పిల్లలను మనం పాఠశాలలో గమనిస్తాం.

ఇలాంటి సందర్భాలలో ఉపాధ్యాయులు వారిలో స్నేహపూర్వకంగా ఉంటూ, వారికి అనుగుణంగా విద్యా ప్రణాళిక వేసి, సమయానుకూలంగా పునర్బలనాలు కల్గిస్తూ వారి వికాసానికి తోడ్పడాలి.

అంటేకాకుండా వారికి వారి తల్లిదండ్రులకు సరైన మార్గదర్శకత కల్పించాలి.

1.6 దత్తాంశ సేకరణ పద్దతులు, మెళుకువలు, ఉపగమాలు:

ఉపాధ్యాయులు బాలల ప్రవర్తనను అవగాహన చేసుకొనుటకు, వివిధ సందర్భాలలో బాలలకు సంబంధించిన దత్తాంశాలను సేకరించాల్సి ఉంటుంది. శిశు అధ్యయనం కొరకు దత్తాంశ సేకరణకు వివిధ పద్దతులు, మెళకువలు, ఉపగమాలు అందుబాటులో వున్నాయి. ప్రవర్తనను సమర్ధవంతముగా అంచనా వేయటం అనేది సరైన పరికరాలను, పద్దతులను ఎన్నుకోవడం, వాటి ద్వారా సేకరించిన దత్తాంశాన్ని విశ్లేషించటం మొదలైన అంశాలపై ఆధారపడి వుంటుంది.

బాలల అధ్యయనంకు సంబంధించి 1774లో పెస్టాలజీ తన మూడున్నర సంవత్సరాల కుమారుని గురించి శాస్త్రీయంగా నమోదు చేసారు. అయితే జి. స్టాన్లీహాల్ (1891) బాలలపై చేసిన శాస్త్రీయ అధ్యయనాలు అందరికి ప్రేరణగా నిలిచి ఆయనను 'బాలల అధ్యయన పితామహుడు'గా పిలిచేటట్లు చేసాయి. స్టాన్లీహాల్ 'కంటెంట్స్ ఆఫ్ చిల్డ్రన్స్ మైండ్స్ ఆన్ ఎంటరింగ్ స్కూల్' అనే గ్రంధాన్ని వ్రాసారు.

స్టాన్లీహాల్, ఎలిజిబెత్ హర్లాక్, గెసెల్ మొదలగువారు బాలల అధ్యయనంలో ప్రసిద్ధి చెందారు.

1.6.1 పరిశీలన:

బాలల ప్రవర్తనను అంచనా వేసే పద్ధతులలో పరిశీలన పద్ధతి ఒకటి.

యంగ్ (1977) ప్రకారం "పరిశీలన అంటే ఒక సమయంలో జరిగేటువంటి సంఘటనలను ఒక క్రమ పద్ధతిలో అధ్యయనం చేయటం".

అట్కినసన్ (1994) ప్రకారం "పరిశీలన అంటే దత్తాంశ సేకరణ కొరకు ఉద్దేశ్య పూర్వకంగా కొన్ని విషయాలను పరీక్షించటం."

పరిశీలన అనేది కొంత క్లిష్టతతో కూడుకున్నది. ఎందుకంటే పరిశీలకుడు దత్తాంశ సేకరణకు తన జ్ఞానేంద్రియాలనన్నింటిని ఉపయోగించటమే కాక, రకరకాల పాత్రలను పోషించాల్సి ఉంటుంది. (అట్కిన్‌సన్ మరియు హామ్మెర్స్లే, 1994).

సహజ పరిశీలన:

పరిశీలనాంశాలను సహజ పరిస్థితులలో పరిశీలించటంను సహజ పరిశీలన అంటారు. ఈ రకమైన పరిశీలనలో పరిశీలింపబడే వ్యక్తులకు వారు పరిశీలిపంబడుతున్నామని తెలియదు.

ఉదాహరణకు పిల్లలు అడుతున్నప్పుడు వారికి తెలియకుండా వారి ప్రవర్తనను పరిశీలించటం.

గెసెల్ అనే మనోవిజ్ఞానవేత్త పిల్లల ప్రవర్తనను పరిశీలించుటకు అబ్జర్వేషన్‌డోమ్‌ను రూపొందించారు. ఈడోమ్ చుట్టు ఒక వైపు నుంచి మాత్రమే చూడగల తెర అమర్చడం వలన లోపల వారికి బయటనున్నవారు కనపడరు. కానీ బయటి వారికి లోపల ఉన్నవారు కనపడతారు.

పరిశీలన సమర్ధవంతముగా ఉండాలంటే ముందుగానే ఏ అంశాలు పరిశీలించాలి, ఎలా పరిశీలించాలి, ఎవరిని పరిశీలించాలి మొదలగు అంశాలు ముందుగానే నిర్ధారించుకోవాలి.

టేప్ రికార్డర్‌లు, కెమెరాలు, వీడియోలు మొదలైన సాధనాలు కూడా పరిశీలనా పద్ధతిలో ఉపయోగించవచ్చు.

ఉపయోగాలు:

ప్రవర్తనకు కారణమైన అంశాలు నేరుగా పరిశీలించవచ్చు.

పరిమితులు:

తగిన శిక్షణ లేప్పుడు పరిశీలను అసమగ్రంగా ఉంటుంది.

1.6.2 పరిపృచ్ఛ (ఇంటర్వ్యూ):

బాలలను అధ్యయనం చేసే పద్దతులలో పరపృచ్ఛ ఒకటి.

మెకోబై (Maccoby, 1954) పరిపృచ్ఛను "ఒక వ్యక్తి మరో వ్యక్తితో లేదా వ్యక్తులతో ముఖాముఖి సంభాషించి, వారి నుండి కావలసిన సమాచారాన్ని రాబట్టి నమోదు చేసి, విశ్లేషించి, వ్యాఖ్యనించే పద్దతి"గా నిర్వచించారు.

పరిపృచ్ఛలో సాధారణంగా ఇద్దరు వ్యక్తులు పాల్గొంటారు. వారిలో ప్రశ్నలు అడిగే వ్యక్తిని పరిపృచ్ఛకుడు అని, సమాధానాలు చెప్పే వ్యక్తిని పరిపృచ్ఛితుడు అని అంటారు.

ఇంటర్వ్యూను ముఖ్యంగా రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి:

1. సంరచిత పరిపృచ్ఛ (Structured interview)
2. అసంరచిత పరిపృచ్ఛ (Unstructured interview)

సంరచిత పరిపృచ్ఛ:

ఇది ముందుగా నిర్ధారించిన ప్రశ్నల ఆధారంగా నిర్వహించే పద్దతి. ఈ పద్దతిలో పరిపృచ్ఛకుడు ముందస్తు ప్రణాళికతో ప్రశ్నలను తయారుచేసుకొని, నిర్ణయించుకున్న క్రమంలో ముఖాముఖి చర్చించి సమాచారాన్ని సేకరించి, విశ్లేషించడం జరుగుతుంది.

అసంరచిత పరిపృచ్ఛ:

ఈ పద్దతిలో పరిపృచ్ఛితునికి ప్రశ్నలు అడగటంలో నమ్యత ఉంటుంది. ఇది పూర్వ ప్రణాళిక లేకుండా ఇంటర్వ్యూ చేసే పద్దతి. ఇందుతో సమయానుకూలంగా అప్పటికప్పుడు ప్రశ్నలు వేసి పృచ్ఛితుని నుండి విషయ సేకరణ చేయటం జరుగుతుంది. ఇంటర్వ్యూ పద్దతిలో చాలా అవసరమైనది పరిపృచ్ఛకునికి, పరిపృచ్ఛితునికి మద్య సామరస్యం. అందుకే ఏ రకమైన పరిపృచ్ఛలోనైన ముందుగా పరిపృచ్ఛకునికి, పరిపృచ్ఛితుడికి మద్య సామరస్యం ఏర్పడేలా చేసుకోవాలి. పరిపృచ్ఛితుడు చెప్పిన విషయలు పరిపృచ్ఛకుడు ఎవరికీ చెప్పడు అనే నమ్మకం కల్పించి, స్నేహపూర్వక వాతావరణంలో, సమయానుకూలంగా, సమయస్పూర్తితో ప్రశ్నలు వేసి సమాధానాలు రాబట్టాలి.

ఉపయోగాలు:

1. పరిపృచ్ఛితుడు నిజాయితీగా లాగా సమాధానాలు చెప్తే విషయ సేకరణకు ఇది చాలా మంచి పద్దతి.
2. వ్యక్తి యొక్క గత అనుభవాలను తెల్సుకోవటానికి అనువైన పద్దతి.

3. పరిశీలన ద్వారా మనం గమనించలేని అంతర్గత అంశాలు / ప్రవర్తనను గూర్చి తెలుసుకోవచ్చు.

పరిమితులు:

1. విషయ నిష్టత ఎక్కువ
2. సామరస్య వాతావరణం ఏర్పడనప్పుడు భయం వల్ల అన్ని విషయాలు చెప్పకపోవచ్చు.

1.6.3 పర్యాలోచక పత్రికలు: (Reflective Journals)

పర్యాలోచక పత్రికలు అనే పిల్లలు తమ స్వంత ఆలోచనలను నమోదు చేసేందుకు ఉపయోగించే పుస్తకం లేదా కాగితాలుగా చెప్పవచ్చు.

ఇలా వారి ఆలోచనలను, భావాలను మరియు అభ్యాసనాన్ని ప్రతి స్పందింపజేసి, నమోదు చేయటం వలన అది వారి స్వీయ మూల్యాంకానికి, వారికి తెలిసిన, తెలియని విషయాలను వర్గీకరించుకోవటానికి, తద్వారా వారి మహా సంజ్ఞానాభివృద్ధికి దోహదం చేస్తుంది.

ఇలా పిల్లల స్వీయ ఆలోచనలను మరియు అనుభూతులను పరీక్షించేందుకు ఈ పర్యాలోచక పత్రికలు ఉపకరిస్తాయి. ఇవి పిల్లలు నూతన విషయాలు / భావలను నేర్చుకోవడంలోను, క్లిష్టమైన సమస్యల పరిష్కారానికి, భావ వ్యక్తీకరణకు ఉపయోగపడతాయి.

డానిఎల్స్ మరియు హైడ్ (1993) ప్రకారం పిల్లలు తమ ఆలోచనలను తామే పర్యవేక్షించుకోవటం వల్ల వారు శక్తివంతంగా నేర్చుకోవడానికి దోహదం చేస్తుంది.

పిల్లల ప్రతిస్పందనలను ఉపాధ్యాయులు పరిశీలించి తగు సూచనలు చేసినప్పుడు అది వారిలో జ్ఞాన నిర్మాణానికి దారి తీస్తుంది.

1.6.7 సంఘటన రచనాత్మక పద్ధతి:

ఈ పద్ధతిలో బాలల ప్రత్యేక ప్రవర్తనలను సంఘటనలను పరిశీలించటానికి ఒక ప్రణాళిక రూపొందిస్తారు. ఉదాహరణకు పిల్లలు దెబ్బలాడుకోవటం, ఉద్వేగ వైపరీత్యం మొదలైనవి. పరిశీలకుడు ఒక అనువైన స్థలంలో ఉండి పిల్లలను గమనిస్తూ వారిలో ఏమైనా ప్రత్యేక ప్రవర్తనలు కనిపించినపుడు వాటిని నమోదు చేస్తాడు. సంఘటన పూర్తిగా గమనించి ఈ క్రింది అంశాలు నమోదు చేస్తాడు.

1) పేరు
2) లింగం
3) వయస్సు
4) సంఘటన జరిగిన సమయం

5) సంఘటనకు పూర్వం పిల్లలు ఏం చేసేవారు
6) సంఘటనకు కారణం
7) సంఘటనలో పిల్లవాడు పాల్గొన్న విధానం
8) భాష, ఉద్వేగాలు మొదలైనవి.

నమోదు చేసేటప్పుడు వ్యక్తిగత అభిప్రాయాలు వ్రాయకూడదు. సంఘటనకు సంబంధించి యధాతథమైన స్పష్టమైన వివరణ ఉండాలి. ఈ పద్ధతిలో అవసరమైన, ప్రత్యేకమైన ప్రవర్తనలు మాత్రమే గమనిస్తారు.

1.6.8 వర్ణనలు / కథనాలు: (Narratives)

ఇది పిల్ల ప్రవర్తనను / చర్యలను అవి జరిగిన క్రమంలో నమోదు చేసే పద్ధతి.

ఈ పద్ధతి సంఘటన రచనాత్మక పద్ధతిలాగా ఏదో ఒక ప్రత్యేక సంఘటనకు పరిమితం కాదు. దీనిలో పిల్లలు ఏం చేస్తున్నారు, తరగతి గదిలో బయట వివిధ అంశాలలో ఏ విధంగా పాల్గొంటున్నారు. మిగతా పిల్లలో ఏ విధంగా ప్రతిస్పందనలు జరుపుతున్నారు మొదలైన అంశాలు నమోదు చేస్తారు. ఈ అంశాలను అవి జరిగిన క్రమంలో నమోదు చేస్తారు. వీటిని విశ్లేషించి ప్రవర్తనను అంచనా వేస్తారు.

ఉపయోగాలు:

1. పిల్లల ప్రవర్తనాంశాలకు చెందిన సమగ్ర సమాచారం సేకరణ
2. ఒకే ప్రత్యేక ప్రవర్తనకు పరిమితం కాకుండా అన్ని రకాల ప్రవర్తనలు నమోదు చేయటం.
3. ప్రవర్తనాంశంతో పాటు దానికి దారి తీసిన పరిస్థితులను కూడా అవగాహన చేసుకోవచ్చు.

పరిమితులు:

1. ఈ పద్ధతిలో పిల్లందరినీ గమనించటం కష్టం
2. ఎక్కువ కాలం పడుతుంది.

1.6.9 ప్రయోగ పద్ధతి:

ప్రవర్తనను అధ్యయనం చేయుటకు ప్రయోగ పద్ధతి అత్యంత శాస్త్రీయమైన మరియు వస్తునిష్టత గల పద్ధతి.

మనో వైజ్ఞానిక శాస్త్రంలో మొట్టమొదటి ప్రయోగశాలను 1879వ సంవత్సరంలో విల్ హెల్మ్ ఊంట్ అనే జర్మనీ దేశపు శాస్త్రవేత్త 'లిప్ జిగ్' అనే నగరంలో ఏర్పాటు చేసారు.

ప్రయోగ పద్ధతి మనో విజ్ఞాన శాస్త్రం ఒక ప్రత్యేక శాస్త్రంగా అభివృద్ధి చెందటానికి దోహదం చేసింది.

మనో విజ్ఞాన శాస్త్రంలో ప్రయోగం అంటే జాగ్రత్తగా నియంత్రించిన పరిస్థితులలో ఉద్దీపనలో మార్పులు కలుగజేసినప్పుడు ప్రయోజ్యుని ప్రవర్తనలో మార్పులను కొలవటం.

"ప్రయోగం అంటే ఒక దృగ్విషయాన్ని లేదా ప్రవర్తనను నియంత్రిత పరిస్థితులలో అధ్యయనం చేయటం'.

ప్రయోగ పద్ధతిలో ఉపయోగించే కొన్ని సాంకేతిక పదాలు:

1. ప్రయోక్త : ప్రయోగం చేసే వ్యక్తిని ప్రయోక్త అంటారు. ప్రయోక్త చరాలను నియంత్రిస్తాడు.

2. ప్రయోజ్యుడు : ప్రయోగ ప్రభావానికి గురి కాబడే వారిని ప్రయోజ్యుడు అంటారు. ప్రయోగంలో ప్రయోక్త ఎవరి ప్రవర్తనపై 'స్వతంత్రచరం' ప్రభావాన్ని అధ్యయనం చేస్తారో వారిని ప్రయోజ్యులు అంటారు.

3. చరం : చరం అంటే ప్రయోగంలో మార్పును పొందే లేదా మార్పునకు కారణమయ్యేది లేదా మార్పుకు గురి అయ్యేదని అర్ధం.

చరాలు మూడు రకాలు:

(1) స్వతంత్ర చరం (2) పరతంత్ర చరం (3) మధ్యస్థ చరాలు

స్వతంత్రచరం:

ప్రయోగం చేసే సమయంలో ప్రయోక్త తన ప్రయోగానికి అనుగుణంగా మార్చే చరాన్ని 'స్వతంత్ర చరం' అంటారు. ఇది ప్రయోక్త ఆధీనంలో ఉంటుంది. ప్రయోగంలో స్వతంత్రచరం 'కారణం' పాత్ర వహిస్తుంది.

పరతంత్రచరం:

ప్రయోగంలో స్వతంత్రచరం ప్రభావానికి గురయ్యే చరాన్ని పరతంత్రచరం అంటారు. ప్రయోగంలో ప్రయోక్త దీనిలో వచ్చే మార్పులను పరిశీలిస్తారు. ప్రయోగంలో పరతంత్రచరం 'ఫలితం' పాత్ర వహిస్తుంది.

సూక్ష్మంగా చెప్పాలంటే ప్రయోక్త ఆధీనంలో ఉన్న చరం స్వతంత్రచరం, దాని ప్రభావానికి లోనయ్యే చరం పరతంత్ర చరం.

ఉదా(1): ఒక ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థి సాధనపై 'స్వీయ అభ్యసనా సామాగ్రి' ప్రభావంను అంచనా వేసేందుకు ఒక ప్రయోగం చేస్తున్నాడు.

ఇందులో విద్యార్థి సాధన – పరతంత్ర చరం

స్వీయ అభ్యసనా సామాగ్రి – స్వతంత్ర చరం

ఉదా(2): విద్యార్థి చురుకుదనంపై గ్లూకోస్ ప్రభావమును అంచనా వేసే ప్రయోగం లో విద్యార్థి చురుకుదనం – పరతంత్ర చరం, గ్లూకోజ్ – స్వతంత్ర చరం.

మధ్యస్థ చరాలు / జోక్య చరాలు:

ఎవరి ఆధీనంలో లేకుండా ప్రయోగంలో పరతంత్ర చరంపై ప్రభావం చూపే చరాలను మధ్యస్థ చరాలు లేదా జోక్య చరాలు అంటారు.

లేదా

ప్రయోగంలో స్వతంత్ర చరం కాకుండా పరతంత్ర చరాన్ని ప్రభావితం చేసే కారకాలను మధ్యస్థ చరాలు అంటారు. ప్రయోగం యొక్క సఫలత, నాణ్యత జోక్యచరాలను అదుపు చేయడంపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

ప్రయోజ్యుల మానసికస్థితి, అనారోగ్యం, అలసట, పరికరాల వైఫల్యం మొదలైనవి జోక్యచరాలకు ఉదాహరణగా చెప్పవచ్చు.

ఉదా: ఒక ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థుల సాధనపై కంప్యూటర్ ఆధారిత అభ్యసన ప్రభావంను పరిక్షించదలచాడు. కంప్యూటర్‌లు వైరస్ కారణంగా పాడవటంలో ప్రయోగం వైఫల్యం చెందినది. ఇందులో 'వైరస్ కారణంగా కంప్యూటర్ పాడవటం' అనేది జోక్యచరం.

సమూహాలు:

ప్రయోగంలో సాధారణంగా రెండు రకాల సమూహాలు ఉంటాయి.

1) నియంత్రిత సమూహము:

ఎటువంటి ప్రయోగ పరిస్థితులకు గురికాని సమూహాన్ని నియంత్రిత సమూహం అంటారు. నియంత్రిత సమూహం ఉండే స్థితిని నియంత్రిత స్థితి అని అంటారు. ఇది సహజ స్థితి.

2) ప్రయోగ సమూహము:

ప్రయోక్త ప్రవేశ పెట్టే ప్రయోగ స్థితికి లోనయ్యే సమూహాన్ని ప్రయోగ సమూహం అంటారు. ప్రయోగ సమూహంపై 'స్వతంత్రచరం' యొక్క ప్రభావాన్ని ప్రయోగంలో అంచనా వేస్తారు. ప్రయోగ సమూహం యొక్క స్థితిని ప్రయోగ స్థితి అని అంటారు.

ప్రయోగ నమూనాలు:

ప్రయోగం చేసేటప్పుడు ప్రయోక్త తాను చేసే ప్రయోగాన్ని బట్టి, అందుబాటులోని వనరులు, ఇతర అంశాల ఆధారంగా ప్రయోగ నమూనాను ఎన్నుకుంటారు. కొన్ని నమూనాలు మనం పరిశీలిద్దాం.

1) ఏక సమూహ నమూనా: ఈ పద్ధతిలో ఒకే సమూహం ఉంటుంది. మొదట ఈ సమూహం 'నియంత్రిత సమూహంగా వ్యవహరిస్తుంది. తరువాత ఈ సమూహం ప్రయోగ సమూహంగా వ్యవహరిస్తుంది.

అంటే ఒకే సమూహన్ని ఒకసారి నియంత్రిత స్థితిలో, మరొకసారి ప్రయోగ స్థితిలో ఉ ంచి ఫలితాలను విశ్లేషించి వ్యాఖ్యానిస్తారు.

ఉదా: విద్యార్థుల సాధనపై కృత్యాధార పద్ధతి ప్రభావం

స్టెప్ – 1	పూర్వ పరీక్ష	
	సాధారణ పద్ధతిలో బోధన	నియంత్రిత స్థితి
	అంత్య పరీక్ష 1	
స్టెప్ – 2	కృత్యాధార పద్ధతిలో బోధన ↓	ప్రయోగ స్థితి
	అంత్య పరీక్ష 2	

నియంత్రి స్థితి తరువాత జరగిన అంత్య పరీక్ష – 1 ప్రయోగ స్థితికి పూర్వపరీక్ష అవుతుంది.

రెండు సమూహాల పద్ధతి:

ఈ పద్ధతిలో ప్రయోక్త రెండు సమూహాలను ఉపయోగిస్తారు. ఈ రెండు సమూహాలలోని ప్రయోజ్యాలు అన్ని విషయాల్లో (అనగా వయస్సు, లింగం, వర్గం, ప్రజ్ఞ, సామాజిక స్థాయి మొదలుగునవి) ఒకే రకంగా ఉండేట్లు ప్రయోక్త ముందుగానే చూసుకుంటారు. ఈ రెండు సమూహాలలో ఒక దానిని ప్రయోగ సమూహంగాను, మరొక దానిని నియంత్రిత సమూహంగాను తీసుకొని ప్రయోగం చేస్తారు. రెండు సమహాలకు పూర్వ పరీక్ష నిర్వహిస్తారు. నియంత్రత సమూహంపై ఎటువంటి ప్రయోగ ప్రభావం లేకుండా చూస్తారు. ప్రయోగ సమూహంను ప్రయోగ స్థితికి గురి చేస్తారు. రెండు సమూహాలకు అంత్య పరీక్ష నిర్వహించి ఫలితాలను పోల్చి విశ్లేషిస్తారు.

డ్రాఫ్ట్ కాపీ

ఉదా: విద్యార్థి సాధనపై ఇంటర్‌నెట్ ప్రభావం

నియంత్రణ సమూహం	ప్రయోగ సమూహం
గ్రూప్ – ఎ	గ్రూప్ – బి
పూర్వ పరీక్ష	పూర్వ పరీక్ష
సాధారణ పద్దతుల ద్వారా అభ్యసత	ఇంటర్‌నెట్ వీడియోల ద్వారా అభ్యసన
అంత్య పరీక్ష	అంత్య పరీక్ష

పరిభ్రమణ నమూనా:

ఈ నమూనాలో అన్ని విధాలుగా ఒకే రకంగా ఉన్న రెండు సమూహాలు పాల్గొంటాయి.

ప్రయోగం రెండు అంచెలలో జరుగుతుంది. మొదటి అంచెలో ఒక సమూహం నియంత్రణ సమూహంగాను, రెండవ సమూహం ప్రయోగాత్మక సమూహంగాను పాల్గొంటాయి. ప్రయోక్త ఈ రెండు సమూహాల నుండి దత్తాంశ సేకరణ చేస్తారు. రెండవ అంచెలో ఇంతకు ముందు నియంత్ర స్థితికి లోనైన సమూహం ప్రయోగ సమూహంగా, ప్రయోగ స్థితికి లోనైన సమూహం నియంత్రత సమూహంగా వ్యవహరిస్తాయి.

అంటే ఈ నమూనాలో ప్రయోగంలో పాల్గొన్న రెండు సముహాలు నియంత్రణ స్థితికి మరియు ప్రయోగ స్థితికి లోనవుతాయి.

ఫలితానలు విశ్లేషించి వ్యాఖ్యానిస్తారు.

విద్యార్థి చురుకుదనంపై గ్లూకోజ్ ప్రభావం:

	గ్రూప్ – ఎ	గ్రూప్ – బి
	పూర్వ పరీక్ష	పూర్వ పరీక్ష
స్టెప్1	గ్లూకోజ్ తీసుకోకుండా అభ్యసన	గ్లూకోజ్ తీసుకొని అభ్యసన
	అంత్య పరీక్ష – 1	అంత్య పరీక్ష – 1
స్టెప్2	గ్లూకోజ్ తీసుకొని అభ్యసన	గ్లూకోజ్ తీసుకోకుండా అభ్యసన
	అంత్య పరీక్ష – 2	అంత్య పరీక్ష – 2

బహుళ సమూహ నమూనా:

ఈ నమూనాలో సాధారణంగా రెండుకన్నా ఎక్కువ సముహాలు ఉంటాయి. వాటిలో ఒక సముహం. నియంత్రిత సమూహంగాను, మిగిలినవి ప్రయోగ సమూహాలుగా వ్యవహరిస్తాము.

ఉదా: ఉద్యోగాలలో రిజర్వేషన్ పట్ల విద్యార్థుల వైఖరిపై వార్తా పత్రికల ప్రభావం

నియంత్రి సమూహం	ప్రయోగ సమూహం 1	ప్రయోగ సమూహం 2
పూర్వ పరీక్ష	పూర్వ పరీక్ష	పూర్వ పరీక్ష
రిజర్వేషన్ల గురించి ప్రస్తావించని వార్తా పత్రికల పఠనం	రిజర్వేషన్లకు అనుకూలంగా వ్రాసిన వార్తా పత్రికల పఠనం	రిజర్వేషన్లకు వ్యతిరేకంగా వ్రాసిన వార్తా పత్రికల పఠనం
అంత్య పరీక్ష	అంత్య పరీక్ష	అంత్య పరీక్ష

ప్రయోక్త పై దత్తాంశాలను శాస్త్రీయంగా విశ్లేషించి వ్యాఖ్యానం చేస్తారు.

ప్రయోగ పద్ధతి ప్రయోజనాలు:

1. ఇది శాస్త్రీయ పద్ధతి
2. విశ్వసనీయత ఎక్కువగా ఉంటుంది
3. కార్యకారణ సంబంధాలు నెలకొల్పవచ్చు
4. వస్తు నిష్టత ఎక్కువగా ఉంటుంది
5. ఉపాధ్యాయులు తమ బోధనా పద్ధతులను పరీక్షించుకొని మెరుగుపరచుకోవచ్చు

పరిమితులు:

1. జోక్యచరాలను అదుపు చేయటం చాలా కష్టతరమైన అంశం
2. అన్ని రకాల ప్రవర్తనలను మనం ప్రయోగశాలలో ప్రవేశ పెట్టి పరిశీలింపలేము.
3. కొన్ని ప్రయోగాలను జంతువులపై, పక్షులపై నిర్వహించి వాటని మానవ ప్రవర్తనకు అన్వయిస్తారు. ఇది ఎంతవరకు సమంజసమైనదో తెలుసుకోవాలి.
4. ఈ పద్ధతిలో చాలా డబ్బు, సమయం అవసరం.

1.6.10 ప్రశ్నావళి:

మూర్తిమత్వ అంచనా పరీక్షలలో మిక్కిలి తరచుగా ఉపయోగించే పద్ధతి 'ప్రశ్నావళి'

గుడ్ మరియు హాట్ (1952) ప్రకారం "ప్రశ్నలలో రూపొందించిన పత్రాన్ని ప్రయోజ్యునిచే స్వయంగా పూర్తి చేయించటం ద్వారా సమాధానలు రాబట్టే సాధనమే ప్రశ్నావళి."

ప్రశ్నావళి ద్వారా అనేక అంశాలకు చెందిన ప్రశ్నలకు సమాధానాలను సేకరించి, విశ్లేషించడం ద్వారా మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేస్తారు. సాధారణంగా ప్రతి ప్రశ్నకు ఎదురుగా అవును, చెప్పను, కాదు వంటి ప్రత్యామ్నాయాలు ఉంటాయి.

ప్రశ్నావళులు రెండు రకములు:

1. నిర్ధారిత ప్రశ్నావళి
2. స్వేచ్ఛాపూరిత ప్రశ్నావళి

నిర్ధారిత ప్రశ్నావళిలో ప్రశ్నకు ఎదురుగా ఇవ్వబడిన ప్రత్యామ్నాయాలలో ఒకటి తప్పని సరిగా ఎన్నుకోవాలి.

ఉదా: నీకు ఒంటరిగా పాఠశాలకు వెళ్ళడమంటే భయం వేస్తుందా? అవును / చెప్పలేను / కాదు

స్వేచ్ఛాపూరిత ప్రశ్నావళిలోల ప్రశ్నలకు సమాధానలు స్వంతంగా రాసేందుకు అవకాశం ఉంటుంది.

ఉదా: నాకు పాఠశాలంటే భయం. ఎందుకంటే ....

ప్రశ్నావళి ద్వారా తక్కువ సమయంలో ఎక్కువ మంది నుండి సమాధానాలు సేకరించవచ్చు. దీని నిర్వహణ సులువుగా ఉంటుంది. దూరంగా ఉన్నవారి నుండి పోస్టు ద్వారా, ఈ-మెయిల్ ద్వారా కూడా ప్రశ్నావళికి సమాధానాలు సేకరించవచ్చు. అయితే ప్రయోజ్యులు కొన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానాలు రాయకుండా వదిలి వేస్తుంటారు. సమాధానాలలో వ్యక్తి నిష్ఠత ఉండే అవకాశం ఉ ంది. స్వేచ్ఛాపూరిత ప్రశ్నావళిలోని సమాధానాలను విశ్లేషించటం కొంచెం కష్టమైనపని.

ప్రశ్నావళులకు ఉదా: 16 పి.యఫ్ ప్రశ్నావళి (ఆర్.బి. కాటిల్)

1.6.11 వ్యక్తి చరిత్ర పద్ధతి:

ఒక వ్యక్తిలోని వివిధ ముఖ్యాంశాలను నిశితంగా లోతుగా పరిశీలించి నమోదు చేసి విశ్లేషించి వ్యాఖ్యానించడాన్ని 'వ్యక్తి చరిత్ర అధ్యయన పద్ధతి' అంటారు.

వ్యక్తి అధ్యయన పద్ధతిని చికిత్సా పద్ధతి అని కూడా అంటారు.

"సమస్యాపూరిత విద్యార్థికి సంబంధించి సమగ్ర విచారణ జరిపి, ఆ వ్యక్తి సమస్యను నివారించేందుకు ఉపయోగపడే పద్ధతే వ్యక్తి చరిత్ర పద్ధతి" అని 'బోని అండ్ హాలపిల్‌మాన్'లు పేర్కొన్నారు.

వ్యక్తి అధ్యయనంలో రెండు దశలుంటాయి.

1. సమస్య నిర్ధారణ దశ
2. సమస్య నివారణ దశ

1. సమస్య నిర్ధారణ దశ:

- వ్యక్తి సమస్యను గుర్తించడం
- సమస్యకు కారణాలు ఏమై ఉంటాయో పరికల్పనలు చేయటం
- సమస్యకు సంబంధించి విషయాన్ని అ వ్యక్తి డైరీలు, ఉత్తరాలు, ఇంటర్వ్యూలు, పాఠశాల రికార్డులు, ప్రగతి పత్రాలు, క్రమాభివృద్ధి పత్రాలు, సంఘటన రచనలు, మాపనలు, శోధికల ద్వారా సేకరించటం.
- సేకరించిన విషయాన్ని విశ్లేషణ పూర్వకంగా వ్యాఖ్యానించి పరికల్పనలను సరిచూసుకోవటం.

2. సమస్య నివారణ దశ:

- సమస్య స్వభావాన్ని బట్టి చికిత్స వల్ల కానీ, సూచనల వల్ల కాని, పరిస్థితుల మార్పుల వల్ల కానీ పరిష్కార మార్గాలు ఎన్నుకోవటం.
- సమస్య పరిష్కారానికి చేసిన నివారణోపాయాలు ఎంత వరకు సఫలమైనవో గమనించటం.
- వ్యక్తి ప్రవర్తనలో వచ్చిన సక్రమమైన మార్పులను గురించి అంతిమ అభిప్రాయాలు వ్యక్తపరచటం.
- పై అంశాలన్నింటితో సమగ్రమైన రిపోర్టును తయారు చేయటం వ్యక్తి సమగ్ర పరిశీలన క్రింద వస్తుంది.
- పాఠశాలకు సక్రమంగా హాజరు కాకపోవడం, దొంగతనం, దౌర్జన్యం, పాఠ్యాంశ అధ్యయనంలో వెనుకపడడం, వ్యాకులత, అమితంగా సిగ్గుపడటం, హఠం చేయడం మొదలైన ప్రవర్తనా సమస్యలున్న విద్యార్థులను వ్యక్తి చరిత్ర పద్ధతి ద్వారా అధ్యయనం చేయవలసి ఉంటుంది.

వ్యక్తి అధ్యయనంలో విద్యార్థికి సంబంధించి ఈ క్రింది విషయాలు సేకరించవలసి ఉంటుంది.

ఎ) విద్యార్థి వ్యక్తిగత సమాచారం

బి) తల్లిదండ్రులు, కుటుంబ సభ్యుల గురించి

సి) ఇరుగు, పొరుగు వారి గురించి

డి) సమ వయస్కులైన అతని స్నేహితుల గురించి

ఇ) ఇంటి భౌతిక సాంస్కృతిక పరిస్థితుల గురించి

ఎఫ్) విద్యార్థి పాఠ్యాంశాలలో సాధన గురించి

జి) విద్యార్థి గురించి ఉపాధ్యాయుల నుంచి, సమ వయస్కుల నుంచి సేకరించి నమోదు చేసిన సమాచారం, మనోవైజ్ఞానిక పరీక్షల ద్వారా సేకరించిన దత్తాంశం

హెచ్)	సమస్య నిర్ధారణ

ఐ)	నివారణ చర్యలు

జె)	తుది ఫలితాలు

1. 6. 12 నిర్ధారణ మాపని: (Rating Scale)

నిర్ధారణ మా పనులు బాలల లక్షణాంశాలు తెలుసుకోవటానికి ఉపయోగపడతాయి. వ్యక్తులలో నాయకత్వం, భావోద్రేక సమతుల్యత, సహకార భావం, నమ్మకం మొదలైన లక్షణాంశాలను మాపనం చేయటానికి నిర్ధారణ మపనులు ఉపయోగిస్తారు.

నిర్ధారణ మా పనులలో లక్షణాంశాన్ని 5 లేదా 7 బిందువుల స్కేలు ఆధారంగా వ్యక్తి మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేయటం జరుగుతుంది. ఈ బిందు మాపని మధ్యలో తటస్థ వర్ణన ఉంటుంది. దీనికి ఒక వైపు ధనాత్మక వర్ణనతో ఆరోహణ క్రమంలో, మరొకవైపు ఋణాత్మక వర్ణనతో అవరోహణ క్రమంలో బిందువులు వుంటాయి.

మూర్తిమత్యాన్ని అంచనా వేసేవారు లక్షణాంశాన్ని చదివి దానికి ఎదురుగా వున్న బిందువులలో వారికి వర్తించే దానిపై టిక్ (✓) పెట్టాలి.

ఉదాహరణ: నిశాంత్ 'నిజాయితీ'రుడు

పూర్తిగా అంగీకరిస్తాను	అంగీకరిస్తాను	తటస్థం	అంగీకరించను	పూర్తిగా అంగీకరించను

నిర్ధారణ మాపనిలో రెండు రకాలు ఉన్నాయి. అవి

1. స్వీయ నిర్ధారణ మాపని

2. ఇతరులు నిర్ధారణ చేయటం

స్వీయ నిర్ధారణ మాపనులు:

స్వీయ నిర్ధారణ మాపనులలో ప్రయోజ్యుడు స్వయంగా మాపనిలో లక్షణాంశానికి ఎదురుగా ఇచ్చిన ప్రత్యామ్నాయాలలో తనకు వర్తించే దానిని టిక్ (✓) చేయాల్సివుంటుంది.

ప్రయోజ్యులు నిజాయితీగా వ్యవహరిస్తే, స్వీయ నిర్ధారణ మాపనుల ఎంతో ఉపయుక్తంగా ఉంటాయి. స్వీయ నిర్ధారరణ మాపనులను నిరక్షరాస్యులకు, మానసిక రోగులకు, చిన్న పిల్లలను ఉపయోగించలేము.

ఇతరులు నిర్ధారణ చేయటం:

ఈ రకమైన నిర్ధారణ మాపనిలో ప్రయోజ్యుని మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేసేందుకు, ఇతరులను (అనగా ప్రయోజ్యునిలో పరిచయం ఉన్నవారు లేదా ప్రయోజ్యుడు తెలిసినవారు) నిర్ధారణ చేయమని కోరుతారు. ఈ పద్ధతిలో లక్షణాంశాల స్థాయిని ప్రయోజ్యుడు కాకుండా ఇతరులు గుర్తిస్తారు కనుక వస్తు నిష్టత ఎక్కువగా వుంటుంది. అయితే ఈ రకమైన మాపనిని ఉపయోగించినప్పుడు పరివేశ ప్రభావం (హాలో ఎఫెక్ట్), ఔదార్య లోపం (జెనరాసిటీ ఎర్రర్), కేంద్ర స్థానపు లోనం (ఎర్రర్ డ్యూ టూ సెంట్రల్ టెండెన్సీ) వంటి లోపాలు ఉండే అవకాశం ఉంటుంది.

దీనిని అధిగమించటానికి మూర్తిమత్వ నిర్ధారణ చేసేటప్పుడు ఒకరి కంటే ఎక్కువ మంది నుండి సమాచారాన్ని సేకరిస్తారు. అయితే, ఇతరులు ఎంత బాగా పరిశీలించి నప్పటిటీ ఒక వ్యక్తి అంతర్గత లక్షణాలను సంపూర్ణంగా తెలుసుకోవటం కష్టం.

మూర్తిమత్వాన్ని నిర్ధిష్టంగా మాపనం చెయ్యాలంటే స్వీయ నిర్ధారణ మాపలి వలన వచ్చిన ఫలితాలను, ఇతరులు నిర్ధారించిన మాపని ఫలితాలకు సహ సంబంధం కనుక్కోవటం ద్వారా అంగీకరించటం లేదా తిరస్కరించడం చేయవచ్చు.

ది వైన్‌లాంటత్ సోషల్ మెచ్యూరిటీ స్కేల్, దిఫెల్స్ పేరెంట్ బిహేవియర్ స్కేల్, విటెన్ బార్న్ సైకియాట్రిక్ రేటింగ్ స్కేల్ మొదలైన ప్రాచుర్యం గల నిర్ధారణ మాపనిలో కొన్ని.

1.6.13 దీర్ఘకాల (అను దైర్ఘ్య) మరియు పరిచ్ఛేద ఉపగమాలు:

పిల్లలు వికాసాన్ని పరిశీలించటానికి రెండు ముఖ్యమైన ఉపగమాలు ఉన్నాయి.

అవి 1) దీర్ఘకాల ఉపగమం (Longitudinal approach)

2) పరిచ్ఛేద ఉపగమం (Cross Sectional approach)

దీర్ఘకాల ఉపగమం:

దీర్ఘకాల ఉపగమంలో ప్రయోక్త తాను ప్రతిచయనంగా ఎన్నుకున్న ప్రయోజ్యులను కొంతకాలంపాటు అనేకసార్లు, వేర్వేరు వయస్సులలో, సన్నివేశాలలో గమనించి వారి ప్రవర్తనలో మార్పులను నమోదు చేస్తారు. దీని కాల వ్యవధి కొన్ని నెలల నుండి అనేక సంవత్సరాలు లేదా జీవిత పర్యంతం ఉండవచ్చు. ఈ పద్ధతిలో దత్తాంశ సేకరణకు ఎక్కువ కాలం పడుతుంది.

షిర్లే 1931లో పిల్లల చలన, ప్రజ్ఞా, మూర్తిమత్వ వికాసంలను అంచనా వేయుటకు దీర్ఘకాల ఉపగమంను అనుసరించారు. షిర్లే తన అధ్యయనంలో 25 మంది పిల్లలను వారు పుట్టినప్పటి నుండి 2 సంవత్సరాల వయస్సు వచ్చేవరకు అధ్యనం చేసి ఛాలక (చలన) వికాసంలోని

క్రమాన్ని గుర్తించారు.

యూనివర్సిటీ ఆఫ్ కాలిఫోర్నియా, బర్కిలీ వారు 1928లో చేసి 'బర్కిలీ పెరుగుదల అధ్యయనం' అనేది చాలా ప్రాచుర్యం పొందిన దీర్ఘకాల అధ్యయనాలలో ఒకటి. ఈ అధ్యయనంలో 61 మంది పిల్లలను కొన్ని దశాబ్దాల పాటు పరిశీలించి తమ నివేదికను సమర్పించారు.

ఉపయోగాలు:

1. ఒకే ప్రతిచయనాన్ని దీర్ఘకాలం పరిశీలించటం వలన వారి ప్రస్తుత ప్రవర్తనకు, గత ప్రవర్తనకు గల సంబంధం తెలుసుకోవచ్చు.

2. దీర్ఘకాల పరిశీలన వలన వారిలో గల సారూప్యాలు, వైవిధ్యాలు, అందుకు దారి తీసిన పరిస్థితులు తెలుసుకోవచ్చు.

3. వివిధ సందర్భాలలో వారిని పరిశీలించటం ద్వారా వారి లక్షణాంశాలను దాదాపు ఖచ్చితంగా అంచనా వేసే అవకాశం ఉంది.

4. ప్రతి పిల్లవాని వికాసాన్ని విశ్లేషించవచ్చు.

5) పిల్లల ప్రవర్తనపై సంస్కృతి మరియు పరిసరాలలో మార్పుల యొక్క ప్రభావాన్ని అంచనా వేసే అవకాశం ఉంటుంది.

పరిమితులు:

1) ఈ పద్దతి దీర్ఘకాలం జరుగుతుంది కనుక ప్రయోజ్యులు వేరే ప్రదేశాలకు వెళ్లడం, చనిపోవటం వలన దత్తాంశ సేకరణకు ఆటంకం కలుగుతుంది.

2) ఒకే పరిశోధకుడు చివరి వరకు కొనసాగించటం ఖర్చుతో కూడుకున్న పని. సాధ్యపడకపోవచ్చు కూడా.

పరిచ్ఛేద ఉపగమం:

ఈ ఉపగమంలో వేర్వేరు వయస్సులు గల సమూహాలకు చెందిన పిల్లలను ఒకే సమయంలో పరిశీలించి ఉత్తాంశాలను పోల్చటం జరుగుతుంది. కనుక ఈ ఉపగమంను అనుసరిండం వల్ల పరిశోధనకు తక్కువ కాలం పడుతుంది. దీని వలన ప్రతిచయనంగా ఎన్నుకున్న సభ్యులకు కోల్పోవడం ఉండదు. శిశు వికాసానికి చెందిన చాలా అద్యయనాలు ఈ ఉపగమనం ననుసరించే జరిగాయి.

ఉదాహరణకు ఈ ఉపగమంలో 3 నుంచి 6 సం.ల వయస్సు గల పిల్ల నైతిక వికాసం వివిధ దశలలో ఎలా ఉంటుందో తెల్సుకొనుటకు 3,4,5,6 సంవత్సరాల వయస్సులు గల పిల్లలను వయో పరిమితి ఆధారంగా సమూహాలుగా చేసి వారిని పరిశీలించి, విశ్లేషించి వాటి ఆధారంగా నివేదిక సమర్పించాలి.

ఉపయోగాలు:

1. తక్కువ కాలంలో పూర్తవుతుంది.
2. ఎన్నుకున్న ప్రయోజ్యులను కోల్పోవడం ఉండదు.
3. తక్కువ సమయంలో ఎక్కువ విషయాలు సేకరించవచ్చు
4. దీర్ఘకాల ఉపగమంతో పోలిస్తే ఖర్చు తక్కువ
5. ఒక పరిశోధకుడే దత్తాంశ సేకరణ చేయవచ్చు.

పరిమితులు:

1. వివిధ వయస్సులు గల వేర్వేరు సమూహాలను పరిశీలించటం వలన పరిశీలనలు అందరికి వర్తిస్తాయని నిశ్చయంగా చెప్పలేము.
2. కాలంతోపాటు వచ్చే పరిసర లేదా సాంస్కృతిక కారకాలను పరిగణించడం ఉండదు.

స్వీయ మూల్యాంకనం

1) భారతీయ నేపథ్యంలో బహుళ బాల్య దశల నిర్మితి గురించి వివరింపుము.

2) సాంఘికీకరణలో సాంఘిక, ఆర్థిక మరియు సాంస్కృతిక బేధాలు గురించి చర్చించుము.

3) బాలల సాంఘికీకరణపై పాఠశాల ప్రభావాన్ని వివరించుము.

4) పిల్లల పెంపకంలో తల్లిదండ్రులు అనుసరించే వివిధ శైలులును గూర్చి వివరింపుము.

5) బాలల అధ్యయనంలో దీర్ఘకాల మరియు పరిచ్ఛేధ ఉపగమాలను గూర్చి వ్రాసి వాటి ప్రయోజనాలను, పరిమితులను తెల్పుము.

6) ప్రయోగ పద్ధతిని గూర్చి ఉదాహరణ సహితముగా వివరించుము.

7) ఈ క్రింది వానిని క్లుప్తంగా వివరించుము.

ఎ) సహజ పరిశీలన బి) పరిపృచ్ఛ సి) పర్యాలోచక పత్రికలు

8) వ్యక్తి చరిత్ర పద్ధతి అనగానేమి? బాలల అధ్యయనంలో దీని ప్రాధాన్యత వివరించుము.

9) నిర్ధారణ మాపనులకు ఉదాహరణలిమ్ము.

10) బాల్యదశ అనగానేమి?

11) ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో బాల్యదశ నిర్మితిని గూర్చి క్లుప్తంగా వ్రాయుము.

12) బాల కార్మికులు అని ఎవరిని అంటారు?

13) "ఉపాధ్యాయులకు, పిల్లలకు మధ్య గల సంబంధాలు సాంఘికీకరణపై ప్రభావం చూపుతాయి" చర్చించుము.

14) పేదరికం నేపథ్యంలో బాల్యదశ నిర్మాణము గూర్చి వ్రాయుము.

15) పిగ్మేలియన్ ఫలితం అనగానేమి?

16) ప్రయోగ పద్ధతిలోని చరాలకు ఉదాహరణలిమ్ము.

17) బాలల అధ్యయన పితామహుడు ....

18) పాఠశాల సంస్కృతి భావనను 'ది సోషియాలజీ ఆఫ్ టీచింగ్'లో ప్రస్తావించిన వారు .....

19) ఈ క్రింది వాటిలో బాగా విజయవంతమైన పెంపకశైలిగా గుర్తించబడింది ( )

(1) అధీకృత రకం (2) నిరంకుశ రకం (3) అనుమతించే రకం (4) జోక్యరహిత రకం

20) 'పిగ్మాలియన్ ఇన్ క్లాస్ రూమ్' రచయితలు ( )

(1) రోసెన్‌థాల్, జాకబ్ సన్ (2) విలియం సన్, డార్లీ

(3) మెకాబై మరియు మెకాబై (4) ఫ్రాయిడ్, ఎరిక్ ఎరిక్ సన్

Bibliography/References

Baker J Grant, Mor Lock, 2008, The Teacher Student relationship as a developmental context for children with internationalizing or externalizing behaviour problems, School Psychology, Quarterly

Bodhana, AhyasanaManovignana Sastram,2014, B. Ed, Telugu Academy, Hyderabad

Dr Naidu R.V., 1993, BaalaAdhyapanasastram, Telugu Academy, Hyderabad
Kent D Peterson & Deal T, 1998, How the leaders influence culture of schools, Educational leadership. September 1998 | Volume 56 | Number 1
Kent D Peterson & Deal T, 2003, The Shaping school culture, Field Book, Jossey-Bass Publications

Kuppuswamy B, 1984, A text book of Child Behaviour and Development, 4th Edition, Vani Educational Books, New Delhi.

Laura E. Berk, 2013, PHI Learning Private Limited, Delhi

Maccoby, E. E., &Maccoby, N. (1954). The interview: A tool of social science.

Mangal S K, 2012, Advanced Educational Psychology, PHI Learning Pvt. Ltd., New Delhi.

In G. Lindzey (Ed.), Handbook of social psychology: Vol. 1. Theory and method (pp. 449-487). Readings, MA: Addison-Wesley.

Prof.Padmanabhaiah et al, 2005, VidyaAdhaaralu (B.Ed), Telugu Academy, Hyderabad

RadkeM, 1946,The relation of parental authority to children’s Behaviour and attitude, University of Minnesota Child welfare monograph, No. 22.

Rosenthal R, Jacob Soul (1968), Pygmalion in the class room, Holt, Rine Hart and Winston, New York

Satyanandam BD, 1979, VidyaManovygnanikaAadharalu, Telugu Academy, Hyderabad

Skinner, 1964, Education is what survives when what has been learned and forgotten, New Scientist.

Steven Zemelman, Daniels HS and Arthur Hyde, 1991, Best Practices-Bringing standards to life in American Class rooms Heinemann, Portsmouth, NH

Waller W W, 1932, The Sociology of Teaching, Wiley

Wallin, P. and Riley, R. P. (1950). Reactions of mothers to pregnancy and adjustment of offspring in infancy. Amer. J, Orthopsychiatry

witmer h and Kotinsky1972, personality in making, harper & row, New York

Young P.V., 2003, Scientific Social Surveys and Research, 4th edition, PHI learning, New Delhi

www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el199809_peterson.pdf

www.childhelp.org/child-abuse

https://www.teachervision.com/writing/letters-and-journals/48544.html

data.unicef.org/child-protection/child_labour.html

VINAYA KUMAR PAKALA
Lecturer
DIET - Angaluru
Krishna District, AP

బాల్యదశ, శిశు వికాసం మరియు అభ్యసనం

(Childhood, Child Development and Learning)

యూనిట్-2 వికాస దృక్పథాలు (Perspectives in Development)

లక్ష్యాలు:

1. వికాసము – పరిచయము, పెరుగుదల, వికాసము మరియు పరిణతి యొక్క భావనలను తెలుసుకొంటారు.
2. శారీరక – చలన వికాసమం, పెరుగుదల – పరిపక్వత అంశాల గురించి తెలుసుకొంటారు.
3. సాంఘిక వికాసం – సాంఘిక వికాసంలో కుటుంబం, సమవయస్కులు, పాఠశాల, ప్రసార సాధనాలు మరియు సంస్కృతుల యొక్క పాత్రలను తెలుసుకొంటారు. పోటీ – సహకారం, క్రమశిక్షణ, బహుమతి – శిక్ష, సంఘర్షణ, దౌర్జన్యం మొదలగు అంశాల ప్రభావాన్ని తెలుసుకుంటారు.
4. సాంఘీకీకరణ భావన మరియు ప్రక్రియలను తెలుసుకొంటారు.
5. ఉద్వేగ వికాసము – ఉద్వేగం అర్థం, లక్షణాలు, ఉద్వేగ పరిపక్వత – ఉద్వేగ వికాసంలో కుటుంబ, పాఠశాల యొక్క పాత్రలను గురించి తెలుసుకుంటారు.
6. భాషా వికాసము – భాషణము మరియు వివిధ శాస్త్రవేత్తల భాషా వికాస దృక్పథాలను తెలుసుకొంటారు.
7. నైతిక వికాసమ – కోల్‌బర్గ్ నైతిక వికాస సిద్ధాంతమును – అవగాహన చేసుకొంటారు.
8. వివిధ రకాల ఆటలు – వికాసము గురించి తెలుసుకొంటారు.
9. స్వీయ జ్ఞానం, స్వీయ వర్ణన, ఆత్మభావన, ఆత్మగౌరవం, అంతర్గతీ కరణం, స్వీయ నియంత్రణ మొ॥ అంశాలను అర్థం చేసుకొంటారు.
10. సంస్కృతి మరియు లైంగికాభివృద్ధి గురించి అవగాహన చేసుకొంటారు.

GRK

యూనిట్-2

వికాస దృక్పథాలు (Perspectives in Development)

2.1 పరిచయం :

ఈ సృష్టిలో ఏ జీవి అయినా పుట్టినప్పటి నుంచి ఎన్నో మార్పులు చెందుతూ అభివృద్ధి చెందడం అనేది ప్రకృతి సహజం. ఉదాహరణకు మనిషిని తీసుకుంటే పుట్టినప్పుడు మనుగడకు పూర్తిగా ఇతరులపై ఆధారపడే శిశువు ప్రతిరోజూ కొత్త మార్పులు చెందుతూ కొంత కాలానికి స్వయంగా, స్వతంత్రంగా జీవించగల వయోజనుడిగా ఎదుగుతాడు. ఈ మార్పులనే మనం పెరుగుదల లేదా వికాసం అని అంటాం. తల్లి గర్భంలో ఫలదీకరించిన నాటి నుంచి పూర్తిస్థాయి వయోజనులుగా ఎదిగే ప్రక్రియనే మనం పెరుగుదల, వికాసం అని పేర్కొనవచ్చును. పెరుగుదల, వికాసాలతోపాటు ఇదే ప్రక్రియలో ముఖ్యపాత్ర వహించే ఇంకొక అంశం పరిపక్వత.

2.1.1 పెరుగుదల - వికాసం, పరిపక్వత - భావన :

పెరుగుదల, వికాసం అనే ఈ రెండు పదాలు ఒకదానికి బదులు ఒకటి వాడటం అనేది సర్వసాధారణం, అయితే సూక్ష్మంగా పరిశీలిస్తే ఈ రెండింటి మధ్య బేధం వుంది. పెరుగుదల పరిమాణాత్మకమైనది. వికాసం గుణాత్మకమైనది. ఉదాహరణకు మనకు బాహ్యంగా కనిపించే బరువు, ఎత్తు వంటి పరిమాణాత్మకమైన మార్పులను పెరుగుదల అని; నడవడం, రాయడం లాంటి గుణాత్మకమైన మార్పులను వికాసం అని అంటాం. అయితే పరిమాణాత్మకమైన మార్పులు జరుగకుండా గుణాత్మకమైన మార్పులు సంభవించవు. కాబట్టి పెరుగుదలను వికాసంలో ఒక భాగంగా పరిగణించవచ్చు. పెరుగుదల, వికాసం మధ్య భేదాలను ఈ కింది పట్టికలో చూడవచ్చు.

పెరుగుదల	**వికాసం**
1. పెరుగుదల పరిమాణాత్మకమైనది. ఎత్తు, బరువు, పొడవు వంటి వాటిలో మార్పును సూచిస్తుంది.	1. వికాసం గుణాత్మకమైనది. ఇది పరిమాణాత్మక మార్పులతోపాటు వాటివల్ల సంభవించే కార్యాత్మక మార్పులను సూచిస్తుంది. ఉదా: ఆరునెలల వయస్సులో నడవడం చేతకని శిశువు ఏడాది వచ్చేసరికి కాళ్ళ కండరాలు పెరిగి పరిమాణాత్మకంగా మార్పు చెందినడవడం ప్రారంభిస్తుంది.
2. పెరుగుదల వల్ల వచ్చే మార్పులను ప్రత్యక్షంగా కొలవ వచ్చు.	2. వికాసం ఒక సంకీర్ణప్రక్రియ, దానిని కొలవడం కష్టం, వికాసం వల్ల కలిగే మార్పు కొలవడానికి వివిధ రకాల పరీక్షలను, పరికరాలను పద్ధతులను ఉపయోగించాలి.
3. పెరుగుదల వికాసంలో ఒక భాగం	3. వికాసం విస్తృతమైనది. పెరుగుదల దానిలో ఒక భాగం.
4. పెరుగుదల ఒక వయస్సు దగ్గర ఆగిపోతుంది.	4. వికాసం కార్యాత్మకం అయినందు వల్ల అది నిరంతరం కొనసాగే ప్రక్రియ.

5. పెరుగుదల అనే పదాన్ని కొన్ని అంశాలలో అంటే శారీరక మార్పులకు మాత్రమే వాడతాం.

5. వికాసం వివిధ అంశాలు అంటే శారీరక, సాంఘిక, నైతిక మొదలైన మార్పులను సూచించడానికి వాడతాం.

పరిణతి (Maturity) :

జన్మతః వ్యక్తిలో వున్న సహజ సామర్థ్యాలు వయసుతోపాటు క్రమంగా వికసించడాన్నే పరిణతి అంటారు. ఇది ఒక క్రమ పద్ధతిలో జరుగుతుంది. అభ్యసనం వల్ల వచ్చే మార్పులు పరిణతి కాకపోయినా ఏ చర్యను అభ్యసించాలన్న దానికి అవసరమయ్యే పరిణతి ముఖ్యకారకం. ఉదా: శైశవదశలో తల నికడగా నిలబెట్టడానికి, పాకడానికి అవసరమయ్యే పరిణితి లేనిదే ఆ చర్యలు సాధ్యం కావు. ప్రత్యేక శిక్షణ ఏ మాత్రం అవసరం లేకుండనే అంతర్గతంగా జరిగే గుణాత్మక స్వభావం కలిగిన చర్యగా పరిణతిని చెప్పవచ్చును. కాబట్టి వికాసం లాగానే పరిణతి కూడా ఒక గుణాత్మక ప్రక్రియ.

2.1.2 వికాస సూత్రాలు (Principles of Development) :

పుట్టిన ప్రతీ జీవి కాలంతో పాటు పెరుగుతూ వికాసం చెందడం అనేది ప్రకృతి సహజం. అయితే ఒకే జాతికి చెందిన అన్ని జీవుల పెరుగుదల, వికాసాల వేగంలో స్పష్టమైన తేడాలను గమనించవచ్చు. ఉదాహరణకు కొంతమంది పిల్లలు పదినెలల వయసులో నడవడం ప్రారంభిస్తే మరి కొందరు ఒక సంవత్సర కాలం వరకు నడవకపోవచ్చు. అయితే ఇక్కడ ఒక విశిష్ఠత ఏమంటే ఒకే జాతికి చెందిన అన్ని జీవుల పెరుగుదల, వికాసంలో కొని నిర్దిష్టమైన సూత్రాలను మనం గమనించవచ్చు.

1. వికాసం అవిచ్ఛినంగా సాగుతుంది : వికాసం నిరంతరం కొనసాగే ప్రక్రియ. ఒక సూక్ష్మ కణంగా మొదలయ్యే మనిషి జీవితం కాలంతోపాటు అనేక మార్పులు చెందుతూ అవిచ్ఛిన్నంగా కొనసాగుతుంది.

2. వికాసం ఒక కచ్చితమైన నమూనాను అవలంబిస్తుంది : తిన్నగా క్రమబద్ధంగా సాగుతుంది. ఒక జాతికి చెందిన వివిధ జీవుల వికాసం వేగంలో తేడాలున్నప్పటికీ వాటన్నింటిలో అది ఒకే కచ్చితమైన నమూనాగా సాగుతుంది. ఉదాహరణకు మనిషిలో భాషా వికాసం మొదట ముద్దు పలుకులతో ప్రారంభమై క్రమంగా సంభాషణలకు తరవాత ఇంకా సంక్లిష్టమైన భాషా నైపుణ్య అభివృద్ధి వైపు సాగుతుంది.

3. పెరుగుదల వికాసం అన్ని దశలలో ఒకే విధంగా సాగదు : వికాసం నిరంతరంగా కొనసాగినప్పటికీ బాల్యంలో జరిగే మార్పులతో పోలిస్తే నవజాత శిశువులో వికాసం ఎక్కువ వేగవంతంగా సాగుతుంది.

4. వికాసంలో వైయక్తిక భేదాలు ఉంటాయి : వికాసం ఒకే నమూనాలో సాగినప్పటికీ వికాసం అందరిలో ఒకే వేగంతో, గుణాత్మకతతో సాగదు. ఉదాహరణకు ఒక శిశువు అయిదు నెలల వయస్సులో పాకడం ప్రారంభిస్తేవేరొక శిశు వు ఆరు నెలలకు పాకవచ్చు. ఇదేవిధమైన భేదాలు మనం మానసిక, సాంఘిక, ఇతర వికాసాలలో కూడా గమనించవచ్చు.

5. వికాసం ఒక కచ్చితమైన దిశగా సాగుతుంది : దీనిలో రెండు ఉప సూత్రాలున్నాయి. మొదటిది శిరఃపదాభిముఖ సూత్రం. అంటే వికాసం అనుదైర్ఘ్య పద్ధతిలో శిరస్సు నుంచి పాదాభిముఖంగా సాగుతుంది. శిశువు మొదట తన తలను నిలిపిన తరవాత నడుము నిలిపి కూర్చోవడం, ఆ తరవాత కాళ్ళను నిలిపి నడవడం ప్రారంభిస్తాడు. రెండవది సమీప దూరస్థ దిశ. అంటే మొదట శిశువు పెద్ద కండరాలపై అదుపువస్తుంది. ఆ తరవాత చిన్న కండరాలపై అదుపు వస్తుంది. ఉదాహరణకు ముందుగా శిశువు భుజం, కండరాలు తరవాత చేతి కండరాలు ఆ తరవాత వేళ్ళపై అదుపు వస్తుంది.

6. వివిధ వికాసాలు పరస్పర సంబంధంగా కొనసాగుతాయి : వ్యక్తిలోని వివిధ భాగాలు / అంశాల వికాసం పరస్పర సంబంధంగా కొనసాగుతుంది. అంటే శారీరక, మానసిక, సాంఘిక, నైతిక, ఉద్వేగ వంటి వివిధ వికాసాలు ఒకటిపై ఒకటి ఆధారపడి ఉంటాయి. ఉదాహరణకు సాధారణంగా మానసిక వికాసం సరిగ్గా లేని పిల్లవాడు సాంఘిక, నైతిక వికాసాలలో కూడా వెనకబడి ఉండటం గమనించవచ్చు.

7. వికాసం ఒక పరస్పర చర్య : వ్యక్తిలో సహజంగా ఉన్న సామర్థ్యాలు, పరిసరాలలో ఉన్న కారకాల మధ్య పరస్పర చర్య వల్ల వికాసం జరుగుతుంది. ఏ దశలోనైనా వ్యక్తి ఆనువంశికత వల్ల ఉన్న సామర్థ్యాలు, వాటి ఆధారంగా అతడు పరిసరంలో జరుపుతున్న ప్రతిచర్యల వల్లనే ఆ వ్యక్తి మూర్తిమత్వ నిర్మాణం జరుగుతుంది.

8. వికాసాన్ని ప్రాగుక్తీకరించవచ్చు : శిశువు యొక్క ప్రస్తుత వికాస వేగం ఆధారంగా ఆ శిశువు ఆ వికాసంలో ఎంత అభివృద్ధి చెందుతాడో ఊహించవచ్చు. ఉదాహరణకు 2 సంవత్సరాల వయస్సులో పిల్లవాడి ఎత్తు ఆధారంగా 20 సంవత్సరాల వయస్సు నాటికి ఆ పిల్లవాడు దాదాపు ఎంత ఎత్తు ఎదగవచ్చు అనేది అంచనా వేసి చెప్పవచ్చు. ఇదే విధంగా మానసిక వికాసాన్ని కూడా అంచనావేయవచ్చు.

9. వికాసం సంచితమైంది : శిశువు ఎదుగుదలలో కొన్ని మార్పులు హఠాత్తుగా సంభవించినట్లుగా మనకు కనిపిస్తాయి. ఉదాహరణకు శిశువు పలికిన మొదటి పదం హఠాత్తుగా పలికినట్లు కనిపించినప్పటికీ దానికి కారణమైన ఎన్నో అంశాలు అంతర్గతంగా మార్పు చెందుతూ, హఠాత్తుగా ఆ మార్పుల ఫలితాన్ని మనం గమనిస్తాం. ఇలా మనలో జరిగే ప్రతి మార్పు పెరుగుదల, అనుభవాల పరిణామమే.

10. వికాసం సాధారణ దిశ నుంచి నిర్దిష్ట దిశగా సాగుతుంది : వ్యక్తి ఏరకమైన వికాసాన్ని అయినా మనం పరిశీలించినట్లయితే అది సాధారణ దిశ నుంచి నిర్దిష్ట దిశగా సాగుతుందని అవగాహన అవుతుంది. ఉదాహరణకు శిశువు ఏదైనా వస్తువు పట్టుకోవాలనుకొంటే మొదట మొత్తం చేయి ఉపయోగిస్తాడు. ఆ తరవాత చేతి వేళ్ళతోపట్టుకొంటాడు. ఇంకా సూక్ష్మమైన చర్యలు అంటే పెన్సిల్ పట్టుకొని రాయడం అనేది ఇంకా తరవాత దశలో జరుగుతుంది.

2.1.3 వికాసంపై అనువంశికత, పరిసరాల (సంస్కృతి) ప్రభావం

(Influence of Heredity and Environment (Socio-Cultural) on Development):

వృత్తి వికాసం సమగ్రంగా వుండి నిరంతరం జరిగే ప్రక్రియ వ్యక్తులందరిలో వికాసం ఒకే రీతిలో జరిగిన వ్యక్తిగత విభేదాల వల్ల వైవిద్యాలు సంభవిస్తాయి. వ్యక్తి వికాసంలో వైవిద్యాలకు కారణాలు అన్వేషిస్తే ప్రధానంగా వ్యక్తి వికాసాన్ని ప్రభావితం చేసే కారకాలు అనువంశికత మరియు పరిసరాలు కనిపిస్తాయి. జన్మతః ప్రతి వ్యక్తి తన తల్లిదండ్రుల నుంచి వంశపారంపర్యంగా కొన్ని ప్రత్యేక లక్షణాలు సంతరించుకొంటారు. ఈ విధంగా స్వతస్సిద్ధమైన(innate) లక్షణాలు సంక్రమించడానన్ని అనువంశికత అంటారు. అనువంశికత లక్షణాలతో జన్మించిన శిశువు తన చుట్టూ ఉండే పరిసరాల వల్ల కూడా ప్రభావితం అవుతాడు. ఈవిధంగా వ్యక్తి వికాసాన్ని శాసించే అతిముఖ్యమైన కారకాలైన అనువంశికత, పరిసరాల ప్రభావం గురించి విశదంగా తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

వ్యక్తి వికాసానికి దోహదం చేసే అనువంశికత, పరిసరాల ప్రభావంలో ఏది ప్రధానమైందనే జటిలమైన ప్రశ్నకు అనుకూలంగా, ప్రతికూలంగా నిర్వర్తించిన పరిశోధన ఫలితాలను గమనించడం చాలా ముఖ్యం.

1. అనువంశికత (Heredity) :

ముందు తరాల నుంచి సంక్రమించే జీవ సంబంధమైన మానసిక లక్షణాలను అనువంశికత లక్షణాలు అంటారు. వ్యక్తి వికాసానికి పరిసరాల ప్రభావం కంటే అనువంశికత ప్రభావం ఎక్కువని తెలియచేసే శాస్త్రజ్ఞులలో ప్రముఖులు గాల్టన్, గొడ్డార్డ్ ఫ్రీమన్, డగ్‌డేల్, పియర్‌సన్, ఆల్‌పోర్ట్ మొదగువారు.

గాల్టన్ తాను రాసిన 'హెరిడిటరి జీనియస్' అనే గ్రంథంలో ఎక్కువ తెలివితేటలు వున్న తల్లిదండ్రులకు ప్రతిభాశీలురైన పిల్లలు కలిగే అవకాశం ఎక్కువని తెలియచేశాడు. ఇంగ్లాండులోని ప్రముఖమైన 997 వ్యక్తుల కుటుంబ చరిత్రలను ఆధారంగా పేద కుటుంబాలకు చెందిన 997 కుటుంబాలకు చెందిన వ్యక్తుల జీవితాలను అధ్యయనం చేసి, ప్రముఖులైన వ్యక్తులలో 535 మంది వ్యక్తులకు అమిత తెలివి తేటలు గల శిశువులు జన్మించినట్లుగా, పేద కుటుంబాలలో జన్మించిన వారిలో కేవలం ఐదుగురు మాత్రమే ప్రతిభావంతులైన శిశువులు జన్మించినట్లుగా పేర్కొన్నాడు.

తాతముత్తాతల, తల్లిదండ్రుల ఆకారం, శరీర లక్షణాలే గాక ప్రజ్ఞా లక్షణాలు కూడా అనువంశికంగా సంక్రమిస్తాయని తెలుపుతూ డార్విన్ వంశంలో ఐదుగురికి రాయల్ సొసైటీలో సభ్యత్వం ఉన్న శాస్త్రజ్ఞులని పియర్సన్ ఉదహరించాడు.

హోమిని కుటుంబాన్ని అధ్యయనం చేసి బలహీన మనస్కురాలైన తల్లి, అంగవైకల్యం, తక్కువ తెలివితేటలు గల తండ్రి గల కుటుంబంలో ఏడుగురు సంతానంలో ఐదుగురు బలహీన మనస్కులని, మిగతావారు చెడు ప్రవర్తన గల వారని తెలియచేసాడు.

డగ్‌డేల్ పరిశీలించిన నేరచరిత్ర గలిగిన జ్యూక్స్ కుటుంబంలో 709లో ఎక్కువ మంది నేరస్థులు, చట్ట వ్యతిరేకులు, దొంగలు, వేశ్యలు, సుఖవ్యాధులతో బాదపడిన వారు ఉన్నారని తెలియచేసాడు.

గోడ్డార్డ్ నైతికంగా పతనం చెందిన మార్టిన్ కల్లికాక్ మూలపురుషుడుగా గల కల్లికాక్ కుటుంబాన్ని పరిశీలించాడు. కల్లికాక్ మందమతి గల స్త్రీతో సంబంధం ఏర్పరుచుకొన్నాడు. వారి వంశంలో జన్మించిన 480 మందిలో ఎక్కువ మంది మందబుద్ధులు, లైంగిక విచలనం (Sexual deviants) గల వారు, చట్ట విరుద్ధమై సంతానం, తాగుబోతులు, నేరస్థులు, వేశ్య గృహాలను నడిపినవారుగా పేర్కొన్నాడు. అదే కల్లకాక్ మంచి లక్షణాలను కల్గిన మరొక స్త్రీని వివాహం చేసుకొన్నాడు. వారి సంతతికి చెందిన 496 మంది వారసులలో ఎక్కువ మంది సాంఘికంగా ఉన్నతమైన హోదా గల, ప్రజ్ఞావికాసంగల న్యాయవాదులు, డాక్టర్లు, ఉపాధ్యాయులు, మతప్రవక్తలు కూడా కాగలగారని తెలియచేసాడు.

ఫ్రీమన్ కవలలు, అన్నదమ్ములు, దాయాదులలో ప్రజ్ఞాపాటవాలను పరిశీలించి అనువంశికతకు, ప్రజ్ఞకు సహసంబంధ గుణకం (Co-efficiont of corrolotion) ఉంటుందని, వారిలో సమరూప కవలల్లో ఈ గుణకం అత్యధికంగా ఉందని తెలియచేశాడు.

ఆల్‌పోర్ట్ వ్యక్తుల సుఖఃదుఖాలకు, వ్యక్తుల మధ్య వైవిధ్యానికి పరిసరాలు కారకం కాదని జన్యువుల ప్రభావం అధికం అని తెలియచేశాడు. ప్రఖ్యాత క్రికెట్ క్రీడాకారులైన లాలా అమరనాథ్ కుమారులైన సురేందర్ అమర్‌నాథ్ మొహిందర్ అమర్‌నాథ్‌లు, ప్రఖ్యాత టెన్నిస్ క్రీడాకారుడు రామనాథన్ కృష్ణన్, కుమారుడైన రమేష్ కృష్ణన్, విఖ్యాత సంగీత దర్శకుడైన ఎస్.డి.బర్మన్ కుమారుడైన ఆర్.డి.బర్మన్. శాస్త్రీయ సంగీతంలో నిష్ణాతుడైన హృదయనాథ్ మంగేష్కర్

కుమార్తెలు అయిన భారత్‌రత్న లతామంగేష్కర్, ప్రముఖగాయని ఆశాభోంస్లే అయా రంగాలలో నిష్ణాతులవడం, విశేష ఖ్యాతిని పొందడం అనువంశికత ప్రభావమని తెలుస్తుంది.

2. పరిసరాల ప్రభావం – పరిశోధనలు :

వ్యక్తి వికాసానికి అనువంశికత కంటే, పరిసరాల ప్రభావం ఎక్కువని వాదించే పరిసర వాదుల(Environmental its) పరిశోధనలను పరిశీలిద్దాం. వీరిలో ప్రముఖులు డబ్ల్యు.సి. బాగ్లే, గోర్డన్, ఫ్రీమన్, వాట్సన్ ప్రముఖులు, తీవ్ర స్థాయిలో పరిసరల ప్రభావ ప్రాముఖ్యాన్ని తెలియచేసిన మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రజ్ఞుడు జె.బి.వాట్సన్ "Give me a dogen healthy individuals irrespetive of their hereditory traits. I will make them Doctors, Engineers, Teachers, clergymen, and still if you need i will make them docoits and thieves" అన్న మాటలు పరిశీలిస్తే పరిసరాల ప్రభావం వ్యక్తి వికాసం పై ఎంతగా వుంటుందో అర్థమవుతుంది.

W.C. బాగ్లే వ్యక్తి వికాసానికి విద్యావకాశాలు ఎంతగానో పనిచేస్తాయని, పాఠశాల వసతులకు, వ్యక్తుల వికాసానికి ఎంత గానో పనిచేస్తాయని, పాఠశాల వసతులకు, వ్యక్తుల వికాసానికి సహసంబంధ గుణకం ఎక్కువనితాను రచించిన Educational Determinism అనే గ్రంథంలో తెలియచేశాడు. ఫ్రీమన్ పరిశీలనలో వివిధ పరిసరాలలో పెంచిన మిల్డ్రెడ్, రూత్ అనే కవలలో కూడా ప్రజ్ఞాపాటవాలలో తేడాలు ఉన్నట్లు కనబడింది. గోర్డన్ పడవ నడిపే పిల్లలను, జిప్సీ పిల్లలను గమనించి వారిలో చిన్న వయస్సులో ఉన్నప్పుడు ప్రజ్ఞాలబ్ధి ఎక్కువగాను పెరిగేకొద్దీ ప్రజ్ఞాలబ్ధి తక్కువగాను ఉన్నాదని తెలియచేసాడు. దీనిని బట్టీ పాఠశాల వాతావరణానికి దూరమైన కొద్ది వికాసస్థాయి తగ్గుతున్నట్లుగా తెలుస్తుంది.

రోమ్ సామ్రాజ్య నిర్మాతలైన రోమ్యులస్, రీమస్‌లు తోడేళ్ళ మధ్య పెరగడం వల్ల నడక తీరు, ఆహార సేకరణలో తోడేలునే అనుకరించే వారని, భాషా జ్ఞానం లేకపోవడం వల్ల తోడేలులాఅరిచే వారని చరిత్ర చెబుతుంది. ఈ ప్రవర్తనకు ఆకారణం పరిసరాలను గ్రహించవచ్చు. 1920లో బెంగాల్ అడవులలో తోడేళ్ళ మధ్య పెరుగుతున్న అమల, కమల అనే కవలలు దృష్టిలోకి వచ్చినపుడు వారిప్రవర్తన పరిశీలిస్తే తోడేళ్ళ ప్రవర్తన లాగే ఉండేదని దానికి కారణం పరిసరాలని తెలుస్తుంది.

ఈ విధంగా అనువంశికత, పరిసరవాదులు ఎవరి అంశం ప్రాముఖ్యాన్ని వారు బలపరిచే ప్రయత్నం చేసినప్పటికి ఒక వ్యక్తి వికాసంలో మూర్తిమత్వ నిర్మాణంలో రెండు సమాన పాత్ర పోషిస్తాయనేది వాస్తవం. పుట్టుకతో ఎన్నో సామర్థ్యాలను అంతర్గంతంగా పొంది ఉన్నప్పటికీ ఆ వ్యక్తికి సరైన అవకాశాలు కల్పించనిదే ఆ సామర్థ్యాలను పెంపొందించడానికి అవకాశం తక్కువ. అదేవిధంగా సహజంగా సామర్థ్యంలేని వ్యక్తికి ఎంత శిక్షణ ఇచ్చినప్పటికీ ఆ నిర్దిష్టరంగంలో రాణించడం కష్టం. కాబట్టి, ఉపాధ్యాయులు వ్యక్తి వికాసంలో ఈ రెండింటి ప్రాముఖ్యతను బాగా అవగాహన చేసుకొని ప్రతి విద్యార్థికి వారి సామర్థ్యాలకనుగుణంగా బోధనాను భవాలు కల్పించి వారి పరిపూర్ణ వికాసంకు తోడ్పడాలి.

2.1.4 బాలల వికాసంలో సూచికలు మరియు ప్రమాదాలు :

హావింగ్ హర్స్ట్ (Havighurst's) అనే మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త ప్రతి మానవికాస దశలోను నిర్వహించదగిన కృత్యాలను నిర్దేశించాడు. ప్రతి శిశువు సగటున ఆ కృత్యాలను ఆ దశాంతానికి అదిగమించవలసి వుంటుంది. దీనినే వికాసపు సూచికలుగా కూడా పరిగణించవచ్చును.

శైశవదశ మరియు పూర్వ బాల్య దశకు సంబంధించిన సూచికలు :

- ఘన ఆహారమును తీసుకోవడం నేర్చుకొంటారు.
- శిశువులు నడవడం, మాట్లాడటం నేర్చుకొంటారు.
- శరీరంలోని విసర్జక వ్యవస్థపై నియంత్రణను సాధించుట.
- లైంగిక బేధాలను మరియు సంబంధిత పాత్రలను అనుసరించుట.
- పఠన సంసిద్ధాంతాలను కల్గివుండుట.
- తప్పు లేదా ఒప్పులను మధ్య బేధాలను అవగాహన చేసుకొంటారు. ఈ దశాంతములో ఆత్మభావన (Selfconcept) ప్రారంభమవుతుంది.

ఉత్తర బాల్యదశకు సంబంధించిన సూచికలు :

- సాధారణమైన క్రీడలను ఆడుటకు అవసరమగు కనీస శారీరక నైపుణ్యాలను, సామర్థ్యాలను పొందడం.
- తమపట్ల తమకు ఒక సంయుక్తమైన వైఖరిని నిర్మించుకోవడం.
- తమ సహచరులతో సఖ్యతగా మెలుగుట నేర్చుకోవడం.
- బాలబాలికలు వారికి తగినటువంటి సాంఘిక పాత్రలను నిర్వహించుటకు సంసిద్ధులుగా వుండుట.
- పఠనం, లేఖనము మరియు గణితానికి సంబంధించిన మౌళిక సామర్థ్యాలు మరియు నైపుణ్యాలను అభివృద్ధి చెంది వుండాలి.
- దైనందిన జీవితానికి సంబంధించిన అవసరమైన భావనలను రూపొందించుకొనుట.
- ఆత్మభావన, నైతికత మరియు విలువలకు సంబంధించిన అవగాహనను పొందివుండుట.
- సాంఘిక సమూహాలు మరియు సంస్థల పట్ల సంబంధించిన వైఖరి భావనలను అవగాహన చేసుకొనుట.
- సాంఘిక సమూహాల పట్ల మరియు సంస్థల పట్ల సానుకూల వైఖరిని కల్గివుండుట.
- వ్యక్తిగత స్వాతంత్ర్యము సాధించగల్గివుండుట.

ఆటంకాలు (Hazards) :

పూర్వబాల్యదశను 'ప్రమాదాల దశ'గా కూడా పరిగణించడం జరిగింది. ఈ దశలో ఏమి తెలియని తనం వల్ల ప్రమాదాలకు గురియ్యే అవకాశాలు ఎక్కువ. కాళ్ళు ఇరగ్గొట్టు కోవడం అజాగ్రత్త వల్ల వేళ్ళు కోసుకోవడం, కండరాలు పట్టుకోవడం వంటివి సర్వ సాధారణం. కొన్ని సందర్భాలలో ప్రమాదాల వల్ల కల్గిన అంగవైకల్యం వల్ల న్యూనతా భావం కూడా కల్గే అవకాశాలు కూడా ఉండవచ్చు. కాని ఉత్తర బాల్యదశలో పిల్లలు కొంత జాగ్రత్త వహించి ప్రమాదాల బారి నుండి తప్పించుకోగల్గుతారు. ప్రమాదాలకు కొన్ని కారణాలు..

- వికాసాభివృద్ధిలో వెనుకబడి వుండటం.
- ఆయా వికాస స్థాయిలో నిర్వహించవలసిన పనులను చేయుటకు సరియైన మార్గదర్శకార్య మరియు అవకాశాలు లేకపోవుట.
- సరియైన ప్రేరణ లేకపోవుట.
- శారీరక లోపాలుండుట, నూన్యతా భావానికి గురియగుట.
- ప్రజ్ఞాస్థాయి తక్కువగా వుండుట.

2.2 శారీరక, చలన వికాసం (Physical and motor Development) :-

జీవన ప్రక్రియ అయిన పెరుగుదల వల్ల శరీరంలో సంభవించే పరిణతి లేదా మార్పును శారీరక పెరుగుదల అంటారు. వివిధ శారీరక భాగాలతో పెరుగుదలకు అనుగుణంగా సంభవించే మార్పులవల్ల చలన వికాసమేర్పడుతుంది. శారీరక పెరుగుదల లేదా అభివృద్ధిని శరీరంలోని వివిధ భాగాలు, వాటి సామర్థ్యాలలో జరిగే పురోభివృద్ధిగా చెప్పవచ్చు. ఈ అభివృద్ధి క్రమబద్ధంగా జరుగుతుంది. విడదీయరాని అంశాలైన శారీరక పెరుగుదల, చలన వికాసాలు గురించి వివరంగా వివిధ దశల వారిగా తెలుసుకొను అవసరం ఎంతైనా వుంది.

శైశవ దశ :

ఈ దశలో శారీరక పెరుగుదల వేగంగా జరుగుతుంది. నవజాత శిశువు తల పెద్దదిగా ఉండి మొత్తం శరీరం పొడవులో నాలుగవ వంతు ఉంటుంది. కాళ్ళు చేతులు సన్నగా వుండి క్రమేపి అభివృద్ధి చెందుతాయి. కండరాలు అభివృద్ధి చెంది, బాహ్య ప్రేరణ గ్రహించడానికి వీలుగా జ్ఞానేంద్రియ వికాసం జరుగుతుంది. క్రమంగా బోర్లపడటం, మెడ భాగంలో కండరాలు నియంత్రణ వల్ల పాకడం వంటి చలన కౌశలాలు ఏర్పడుతాయి. తనకు తానుగా కూర్చోగల్గడం, ఆధారాన్ని పట్టుకొని నిలబడడం, తనంతట తాను నిలబడడం, ఆధారంతో నడవడం, తడబడుతూ తప్పటడుగులు వేయడం, నడవడం శైశవదశకు చెందిన అంశాలు. శారీరక పెరుగుదలలో మొదటి సంవత్సరం బరువు ఎత్తుకంటే వేగంగాను, రెండవ సంవత్సరంలోని పెరుగుదల బరువులోని పెరుగుదల కంటే హెచ్చుగా ఉంటుంది.

6 – 8 నెలల మధ్య కాలంలో సాధారణంగా మొదటి పన్ను ఏర్పడుతుంది. సంవత్సరాంతానికి 4 – 6 దంతాలు వస్తాయి. రెండవ సంవత్సరం చివరికి పై దవడలో 8, కింది దవడలకి 8 పళ్ళు వస్తాయి.

పుట్టినప్పుడు శిశువు మొదడు వయోజనుని మెదడు బరువులో నాల్గవ వంతు వుండి సంవత్సరానికి సగం బరువు వరుకు పెరుగుతుంది. శైశవదశలో సంభవించినంత మెదడులోని పెరుగుదల ఏదశలోను సంభవించదు. జ్ఞానేంద్రియ వికాసం కూడా ఈ దశలోనే అధికంగా ఉంటుంది. ముందుగా చూపు, వినికిడికి సంబంధించిన జ్ఞానేంద్రియాలు, క్రమంగా స్పర్శ, గ్రహణ జ్ఞానేంద్రియాలు అభివృద్ధి చెందుతాయి.

బాల్యదశ (Childood):

శైశవ దశలో వలె బాల్యదశలోని ప్రథమ భాగంలో శారీరక చలనాత్మక వికాసం స్థిరంగా, నిరంతరంగా కొనసాగుతుంది. శరీర అవయవాలన్ని సరై అనుపాతం (Proprotion)లో పెరుగుతూ ఎముకలు గట్టిపడి, కండరాల నియంత్రణ అధికమవుతుంది. దాని ఫలితంగా చలన కౌశలాలైన పరిగెత్తడం, ఎత్తు నుంచి దుమకడం, దూరంగా దుమకడం, వస్తువులను విసరడం మొదలైనవి జరుగుతాయి. చతురస్రాకారంలో ఉండే మొండెం దీర్ఘ చతురస్రాకారంగా, సన్నగా పొడవుగా తయారవుతుంది.

ఈ దశలోని పాల దంతాలలో చివరి నాలుగు వస్తాయి. స్వయంగా తినడం, బట్టలు వేసుకోవడం, తల దువ్వుకోవడం వంటి హస్త నైపుణ్యాలు: మూడు చక్రాల సైకిలు తొక్కడం వంటి కాలి నైపుణ్యాలు అభివృద్ధి చెందుతాయి.

నైపుణ్యాలు పూర్తిగా వికసించక పోవడం వల్ల తరచుగా ప్రమాదాలకు గురవుతారు. వివిధ శారీరక అవయవాలు గట్టిపడటం, కండర నియంత్రణ చలన సమన్వయ వికాసం ఈ దశలో జరుగుతాయి.

బాలదశ్యలోని రెండవ భాగంలో పెరుగుదల పూర్వ దశలతో పోల్చిచూస్తే తక్కువగా వుంటుంది. ఈ దశలో శాశ్వత దంతాలు వస్తాయి. శరీరంలో వివిధ మార్పులు వస్తాయి. బొమ్మలు వేయడం, బొమ్మలకు రంగులు వేయడం, తోటపని చేయడం, మట్టితో వస్తువులను తయారు చేయడం, ఆటలు ఆడటం వంటి కౌశలాలు బాగా అభివృద్ధి చెందాయి. శారీరక పటుత్వం, దారుఢ్యం కలుగుతాయి.

2.3.0 సాంఘిక వికాసం (Social Development) :- :

మానవుడు సంఘజీవి. అందువల్ల ఇతరులతో కలిసిమెలసి జీవించవలసిన అవసరం వుంది. సాధారణంగా ప్రతివ్యక్తి ఏదో ఒక కుటుంబంలో సభ్యునిగా జన్మించడం జరుగుతుంది. జన్మించక పూర్వం తల్లి గర్భంలో తన చుట్టూ ఉన్న పరిసరాలతో సర్దుబాటు చేసుకోవడం జరుగుతుంది. అలాగే జననాంతర కూడా పరిసరాలతో సర్దుబాటు చేసుకోవలసి ఉంటుంది. శిశువు మొదట తల్లి వద్ద నుంచి సాంఘికీ కరణాన్ని పొందుతాడు.

సాంఘిక వికాసం అనేది శిశువులో శారీరక, చలన, ఉద్వేగ, మానసిక వికాసాలతోపాటు అభివృద్ధి చెందుతూ వుంటుంది. అయితే సాంఘిక వికాసం మీలో తల్లి దండ్రులు, స్నేహితుల పాత్ర చాలా ఎక్కువగా వుంటుంది.

సాంఘిక వికాసమంటే వ్యక్తి వ్యక్తులతో సంబంధాలను ఏర్పరుచుకొని సహజీవనంలో పరస్పర అవగాహన, సహాయ సహకారాలు అందుకొంటు స్వార్థ పూరితమయిన ప్రవర్తనను అదిగమించి తన అభివృద్ధి గాక సమాజ అభివృద్ధికి కూడా ఉపయోగపడే విధంగా కాలసిన సాంఘిక నైపుణ్యాలను (Social Skills) అలవరుకోవడం.

సమాజంలో వున్న జీవన శైలులను (Life Styles) లేదా జీవన విధానాలను, నియమ నిబంధనలను (Rules & Regulations) ఆచార వ్యవహారాలను అర్థం చేసుకొని, వాటికనుగుణంగా సర్దుబాటు చేసుకొని జీవించడాన్ని సాంఘిక కరణ లేదా సాంఘిక వికాసం అంటారు.

నిర్వచనం (Definitions):

సోరెన్‌సన్ అభిప్రాయంలో 'స్వయంగా, ఇతరులతోను, సమర్థవంతంగా మెలగగల సాంఘిక పెరుగుదల, వికాసమే సాంఘికీకరణం లేదా సాంఘిక వికాసం.'

హర్లాక్ అభిప్రాయం ప్రకారం 'సాంఘిక సంబంధాలలో పరిపక్వతను సాధించడమే సాంఘిక వికాసం'

వికాసదశల వారిగా సాంఘిక వికాసం :

1. శైశవదశ (0 - 2 సం॥లు) :

శిశువు సాంఘిక వికాసాన్ని శైశవ దశలోని సాంఘికీకరణం ఎంతో ప్రభావితం చేస్తోంది. పుట్టిన శిశువు ప్రపంచమంతా ఇల్లే కాబట్టి, ఇంటి వద్దనే భవిష్యత్తు సాంఘిక ప్రవర్తనకు, వైఖరులకు పునాది ఏర్పడుతంది. ఈ ప్రాథమిక పునాది ప్రాముఖ్యతకు రెండు కారణాలున్నాయి. ఒకటి సాంఘిక పరిస్థితులలో శిశువు చూపించే ప్రవర్తన వారి భావి జీవితంలో వ్యక్తిగత, సాంఘిక సర్దుబాటుపై ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. రెండు, ఒకసారి ఒక ప్రవర్తనకు అలవటు పడ్డాక అది మార్చడం అసంభవం కాదు కాని చాలా కష్టం.

మిగతా వికాసాల లాగే సాంఘిక వికాసం ఖచ్చితమైనది కానప్పటికీ ఒక నమూనాను పాటిస్తుంది. పుట్టినప్పుడు శిశువు తన అవసరాలు ఎవరు తీరుస్తున్నారనే దాంతో సంబంధం లేకుండా ఉన్న, ఆరు వారాల తర్వాత ఎవరైతే ఎక్కువగా తల్లిని లేదా అవసరాలను తీర్చేవారిని చూసి నవ్వడం మొదటి సాంఘీకరణ ప్రారంభాన్ని సూచిస్తుంది. శిశువు మొదటి సాంఘిక ప్రతిస్పందన పెద్దవారితో, ఆ తరువాత చిన్న పిల్లలతో ఉంటుంది. మొదటి సంవత్సరం పిల్లలు మంచిసౌశీల్యంతో ఉంటారు. కాబట్టి వారితో వ్యవహరించడం సులభంగా ఆహ్లాదంగా ఉంటుంది. కాని రెండవ సంవత్సరం ప్రారంభంలో

వారు చెప్పింది వినకుండా, సహకరించకుండా ఉండి వారితో వ్యవహరించడానికి కష్టంగా ఉంటుంది. అయితే, శైశవ దశ పూర్తయ్యే నాటికి తిరిగి సమతౌల్యంను సంతరించుకొని మళ్ళీ ఆహ్లాదకరమైన ప్రవర్తనను కనబరుస్తారు.

2. పూర్వ బాల్యదశ (2 నుండి 5 సం॥ వరకు) :

ఉత్తర బాల్యదశలో ముఠాలో సభ్యులవడానికి కావలసిన ప్రాథమిక శిక్షణ, అనుభవాలు ఈ దశలోనే పొందుతారు అందువలన ఈ దశను 'పూర్వ ముఠా దశ' అని అంటారు. తమకు పరిచమయ్యే వ్యక్తుల సంఖ్య పెరిగే కొద్ది సాంఘీకీకరణకు పునాది పడుతుంది. ఈ దశలో పిల్లలు ఇతర పిల్లలతో కలిసి వారి ప్రక్కనే స్వతంత్రంగా ఆడుతూ వుంటారు. దీనినే 'సమాంతర క్రీడ' అని అంటారు. సమాంతర క్రీడ పిల్లలు వారి స్నేహితులతో జరిపే మొదటి సాంఘిక కృత్యం. దీని తర్వాత వచ్చేదే సంపర్గ క్రీడ. ఇక్కడ ఇతర పిల్లలు ఆడే ఆట కాకపోయిన దానిని పోలిన ఆటను ఆడతారు. వయస్సుతోపాటు సాంఘిక సంబంధాలు పెరగడం వల్ల 'సహకార క్రీడ'లో పాల్గొంటారు. ఈ విధమైన అనుభవాలతో నాలుగుసంవత్సరాల నాటికి పిల్లలు ఆటలలో పాటించవలసిన నియమాలు, ఇతరులు అభిప్రాయాలను విలువనివ్వడం, ఇతరుల దృష్టి చూరగొనడం, చేస్తారు. ఈ దశ పూర్తయ్యేనాటికి స్నేహితులు తమను అంగీకరించే ప్రవర్తనను పిల్లను నేర్చుకొంటారు. ఈ దశలో అలవర్చుకొనే సాంఘిక ప్రవర్తనల ఆధారంగానే భవిష్యత్తులోని సాంఘిక సర్దుబాటు ఆధారపడి వుంటుంది. ఈ దశలో పిల్లలు అనుకరణ. సహకారం, జాలి, సహానుభూతి (Empathy), సాంఘిక ఆమోదం, పంచుకోవడం, బంధం వంటి సాంఘిక ఆమోదం వంటి సాంఘిక ప్రవర్తనా నమూనాలను, వ్యతిరేక వాదం, దౌర్జన్యం, అధికారతత్వం, స్వార్థం అహం కేంద్ర వాదం (ego contrism) విధ్యంసకం, బాలబాలికల్లో ఒకరిపట్ల ఒకరికి విరుద్ధ, ప్రతికూల అభిప్రాయం వంటి సాంఘిక ప్రవర్తనా నమూనాలను వ్యక్తపరుస్తారు. అయితే, ఈ ప్రవర్తనలను, తిరస్కరించే ప్రవర్తనలను గురించి నేర్చుకొంటారు. ఈ దశాంతానికి పిల్లలలో నాయకత్వ లక్షణాలు కూడా ప్రారంభమవుతాయి.

3. ఉత్తర బాల్యదశ (6 సం॥ నుండి 12 సం॥ వరకు) :

ఉత్తర బాల్యదశను ఎక్కువగా 'ముఠా దశ' గా పిలుస్తారు. దీనికి కారణం వారు సమవయస్కుల కృత్యాలలో ఎక్కువగా ఆసక్తి కనబరచడం, ఒక ముఠా సభ్యునిగా అంగీకరించబడాలంటే బలమైన కోరిక వీరికి వుండటం, సమవయస్కులతో లేనప్పుడు వాళ్ళు కనబరిచే అసంతృప్తి. ఈ దశలో పిల్లలు ఆటల్లో ఎక్కువ సంతోషాన్ని, ఉత్తేజాన్ని పొందడానికి ముఠాతో ఉండటానికి ఇష్టపడతారు. ముఠాలోని సభ్యులు ఒకే లింగానికి చెందిన వారై ఉంటారు. మఠాలోని పిల్లల వయస్సు, వికాస స్థాయి, అభిరుచులు, సామర్థ్యాలు దాదాపు ఒకే మాదిరిగా వుంటాయి. ముఠాలో పిల్లవాణ్ణి ఇతరులు అంగీకరించడం అనేది తల్లిదండ్రుల పిల్లల కంటే ప్రజాస్వామిక పద్ధతి పాటించే తల్లిదండ్రుల పిల్లలుఎక్కువగా ఇష్టపడతారు. ఈ దశలో పిల్లలు ఆటల ద్వారా నియమాలను పాటించడం లాంటి క్రమ శిక్షణను, సహకార భావం వంటి విలువలను పెంపొందించుకోవడం జరుగుతుంది.

2.3.1 సాంఘిక వికాసంలో కుటుంబం, సమవయస్కుల మొ॥ అంశాల పాత్ర :

సాంఘిక వికాసంపై కుటుంబము, సమవయస్కులు, పాఠశాల, ప్రసార మాధ్యమాలు ప్రభావము చూపుతాయి. ఈఅంశాలను గురించి క్రింద సంక్షిప్తంగా పేర్కొనడం జరిగింది.

1. కుటుంబం (Family) :

తల్లిదండ్రులు అతిచిన్న వయస్సు నుంచి తమ పిల్లల ప్రవర్తనను బాగా పరిశీలించినట్లయితే వారికి కావలసిన

ప్రత్యేక అవధానం, అవసరాలు, సౌకర్యాలను కల్పించవచ్చు.

తల్లిదండ్రుల ముఖ్యవిధి తమ పిల్లల్లో గల బలాలను, బలహీనతలను ఒప్పుకోవడం, వారికి తగిన చేయూతనివ్వడం చేయాలి. తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలను ఇతర పిల్లలతో పోల్చకూడదు. లోపాలను విమర్శించకూడదు. ప్రతిభావంతులకు అతిగా పొగడటం చేయకూడదు.

తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లల సామర్థ్యాలు, ఏరంగంలో రాణించగలరో తెలుసుకొని, వాటికి అనుగుణంగా కావలసిన సౌకర్యాలను ఏర్పాటు చేసి వారి అభివృద్ధికి తోడ్పడాలి. ఉపాధ్యాయులని వీలైనన్ని ఎక్కువసార్లు కలిసి వారి ప్రవర్తనను, నిష్పాదన, అభివృద్ధికి సంబంధించిన విషయాలను చర్చించి, వారి అనుభవాలను పంచుకొని విద్యార్థుల సంపూర్ణ అభివృద్ధికి కృషి చేయాలి.

పిల్లలకు తల్లిదండ్రల ప్రేమ, ఆదరణ సహాయాన్ని మించిన బలం వేరొకటి లేదు. అందువలన వారు పిల్లల సామర్థ్యాలకు అతీతంగా ప్రోత్సహించడం, వారి సామర్థ్యాలను పెంచుకోవడానికి ప్రేరణ కల్గించాలి. తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలను పాఠశాలకు పంపడం, చదివించడం, ఒకరోజువారి కార్యక్రమం లా కాకుండా వారిలో ఉన్నటువంటి ప్రత్యేక సామర్థ్యాలను గుర్తించే ప్రయత్నం చేయాలి. అలాచేయడం ద్వారా వారిలో అత్యధిక సఫలతను సాధించగల సామర్థ్యం పెంపొందే టట్లూ తగు శిక్షణను ఇప్పించి విజయాన్ని సాధించేటట్లు చేయవచ్చు.

2. సమవయస్కుల సమూహాలు (Peer Groups):

పిల్లల పెరుగుదల వికాసంలో పూర్వ బాల్య దశ నుండి కౌమార దశ వరకు సాంఘిక వికాసంపై సమ వయస్కుల ప్రభావం వుంటుంది. పిల్లలు పూర్వ బాల్యదశలో ఇతరులు సాంఘిక సంబంధాలు ఎలా ఏర్పరుచుకొంటారో పరిశీలకులలా గమనిస్తారు. ఈ విధమైన అనుభవాలతో ఆటలో పాటించవలసిన నియమాలు, సహకారం, క్రమశిక్షణ ఇతరుల అభిప్రాయాలకు విలువ నివ్వడం, ఇతరుల దృష్టిని చూరగొనడం చేస్తారు. పిల్లలు పెరుగుతున్న కొద్ది వారు సమవయస్కుల కృత్యాలలో ఎక్కువ ఆసక్తి కనబరచడం జరుగుతుంది. తల్లిదండ్రుల పెంపక విధానం కూడా పిల్లల సాంఘిక వికాసంపై తీవ్ర ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. పిల్లలు కౌమార దశ చేరుకొనే సమయానికి ఎక్కువ సమయం సమవయస్కులతో గడుపుతారు. కాబట్టి వారి వైఖరులు, భాషణ, అభిరుచులు, వేషభాషలు ప్రవర్తనపై సమవయస్కుల ప్రభావం ఉంటుంది. వారు ఎన్నుకొన్న సమవయస్కులతో అసాంఘిక ప్రవర్తన ఉంటే అవే అలవాట్లు వారు కూడా అలవరుచుకొంటారు. కౌమార దశ చివరకు వారు స్వంత గుర్తింపును కోరుకోవడం, స్నేహితులను ఎన్నుకోవడంలో ఏర్పరుచుకొన్న విలువల కారణంగా సమవయస్కుల ప్రభావం తగ్గుతుంది. సాంఘిక కార్యక్రమాలలో భాగస్వామ్యం ఎక్కువ అవడం వల్ల సాంఘిక పరిజ్ఞానం పెరిగి సాంఘిక సమర్థత పెరుగుతుంది. సాధారణంగా మగ పిల్లల సమూహాలు ఎక్కువ పెద్దగా వుంటాయి. కాని వారి మధ్య బంధం అంత బలంగా వుండదు, అదే ఆడ పిల్లల సమూహాలు తక్కువ సభ్యులతో ఉన్నప్పటికీ బలమైన, కచ్చితమైన బంధాన్ని కల్గి వుంటారు. ఉపాధ్యాయులు పిల్లల పరిపక్వత దృష్ట్యా వారిని సరిగా అవగాహన చేసుకొని తగిన విధంగా స్పందిస్తే ఒత్తిడి, అసంతృప్తులకు గురికాకుండా మంచి మూర్తిమత్వాన్ని పెంపొందించుకొనే అవకాశం వుంది.

3. పాఠశాల (School):

పాఠశాల వాతావరణం విద్యార్థికి ఆహ్లాదకరంగాను, ప్రేరేపించే విధంగాను ఉండాలి. ఉపాధ్యాయులు తరగతి గదిలో విద్యార్థులను తిట్టడం, కొట్టడం, కసురుకోవడం, విసుక్కోవడం కాకుండా విద్యార్థులు అడిగే ప్రశ్నలకు ఓపికతో,

సహనంతో సమాధానమివ్వాలి, స్నేహక పూర్వకంగా వ్యవహరించాలి.

పాఠశాలలో సాధారణమైన, ప్రత్యేకమైన పిల్లలందరూ అన్ని రంగాలలో అభివృద్ధి చెందడానికి కావలసిన అన్ని భౌతిక సదుపాయాలను కల్పించాలి.

విద్యార్థులందరికీ ఒకే విధమైన విద్యా లక్ష్యాలను నిశ్చయించకుండా ప్రతి విద్యార్థికి వ్యక్తిగతంగా వారి సామర్థ్యాలకనుగుణంగా ప్రత్యేక విద్యా లక్ష్యాలను ఏర్పరచాలి. పాఠ్య ప్రణాళిక విద్యార్థుల వైవిధ్యాలకు అనుగుణంగా మలచుకునేటట్లు సారళ్యతను పొంది వుండాలి. అదేవిధంగా మూల్యాంకనంలో కూడా సారళ్యత ఉండాలి. వివిధ కృత్యాల ద్వారా మూల్యాంకనం చేయాలి. ర్యాంకులు కాకుండా గ్రేడింగ్ పద్ధతిని అవలంభించడం వల్ల విద్యార్థులలో ఎక్కువ, తక్కువ భావనలు కలుగకుండా వారి మధ్య అవసరమైన ఆరోగ్యకరమైన పోటీని కల్గించాలి.

4. సాంఘిక వికాసం - ప్రసార మాధ్యమాలు :

శాస్త్ర సాంకేతిక రంగాలలో వచ్చిన మార్పుల వల్ల ప్రసార మాధ్యమాలలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు చోటుచేసుకొన్నాయి. వీటి వల్ల ప్రపంచములో ఏమూల, ఏమి జరిగిన వెనువెంటనే అది ప్రపంచంలోని ప్రతి ఒక్కరు తెలుకొనే వీలు కల్గింది. నేడు చిన్న పిల్లల నుంచి పెద్దవారి వరకు ప్రసారమాధ్యమాలు జీవితంలో అంతర్భాగంగా మారిపోయాయి. ప్రసార మాధ్యమాలు రేడియో, టి.వి. సినిమాలు, వార్తా పత్రికలు, దినపత్రికలు, సెల్‌ఫోన్లు, ఇంటర్‌నెట్ మొదలైనవి. ప్రతి ఒక్కరి జీవన విధానాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. ప్రసార మాధ్యమాల ప్రపంచ గమనాన్ని నిర్దేశించే వాటిలో ముఖ్యమైనవిగా పేర్కొనవచ్చు.

ప్రసార మాధ్యమాల ప్రభావం పిల్లల ప్రవర్తనపై అనుకూలంగా లేదా ప్రతికూలంగా ఉండవచ్చు. ప్రసార మాధ్యమం కత్తిలాంటిది. కత్తిని ఏ విధంగానైతే కూరగాయాలను కోసుకోవడానికి ఉపయోగించుకోవచ్చును లేదా ప్రాణం తీసుకోవడానికి ఉపయోగించుకోవచ్చు. ప్రసార మాధ్యమాలను కూడా అలాగే వ్యక్తుల అభివృద్ధికి లేదా చెడిపోవడానికి ఉపయోగించుకోవచ్చు.

ప్రపంచంలో ఏ మారుమూల ఏమి జరిగింది తెలుసుకొనే అవకాశం నేడు వుంది. విద్యార్థులు ప్రపంచంలో జరిగే సంఘటనలలోని మంచి వాటితో ప్రేరణను, స్ఫూర్తిని పొంది అభివృద్ధి అయ్యే అవకాశం ఉంది. విద్యార్జనలో విద్యార్థులు కేవలం ఉపాధ్యాయుని పైన, పాఠ్య పుస్తకాల పైన ఆధారపడకుండా టీ.వి. రేడియో పాఠ్యాంశాలతో అలాగే ఇంటర్ నెట్ ద్వారా లాభపడవచ్చు. మంచి సినిమాలను చూడటం ద్వారా కూడా మూర్తిమత్వాన్ని అభివృద్ధి చేసుకోవచ్చు. పిల్లలు ప్రసార మాధ్యమాలను సద్వినియోగం చేసుకోవడానికి తల్లిదండ్రులు అదేవిధంగా పాఠశాలలు తగిన సూచనలు, సలహాలు, మార్గదర్శకత్వాన్ని ఇవ్వవలసిన అవసరం ఎంతైనా ఉంది.

5. సాంఘిక వికాసంలో సంస్కృతి పాత్ర:

ప్రతి సమాజానికి నిర్దిష్టమైన సంస్కృతి ఉంటుంది. సంస్కృతిని ఆ సమాజంలోని వ్యక్తులందరూ అప్రయత్నంగానే పాటిస్తూ వుంటారు. మనం వాడే బట్టలు, ఆభరణాలు, కళలు, భాష, సంగీతం, సాహిత్యం, మతం ఇవన్నీ సంస్కృతిలో భాగాలే.

విశ్వవిద్యాలయ కమీషన్ (1948-49) ప్రకారం "సంస్కృతి అనేది మనిషి మేథస్సులోని దృక్పథము, ఔన్నత్యము అత్యున్నతమైన మానవ విలువలను తెలియ చేసేది"

జాతీయ విద్యావిధానము (1986) ననుసరించి "విద్యా ప్రణాళిక ద్వారా విషయ బోధన ద్వారా సంస్కృతి బోధింపబడాలి. విద్య ద్వారా ఆధునిక సాంకేతిక విజ్ఞానంతోపాటు సాంస్కృతిక సంప్రదాయాలను పెంపొందించాలంటుంది."

భారతదేశం విభిన్న సంస్కృతుల సమాజం అందుకే విద్యను ఒక సాధనంగా ఎంచుకొని సాంస్కృతిక బహుళత్వాన్ని పరిరక్షించాలి అప్పుడే భిన్నత్వంలో ఏకత్వం వర్ధిల్లుతుంది.

కుటుంబం, సమాజం పిల్లలకు పాఠ్యాంశాల కంటే ఎక్కువే నేర్పిస్తాయి. కాబట్టి పిల్లలను వీలయినంత ఎక్కువగా సాంఘిక కార్యక్రమాల్లో పాల్గొనేటట్లు చూడాలి. దీనివల్ల సాంఘిక, ఉద్వేగపరమైన వికాసం జరుగుతుంది. మన సంస్కృతి, సంప్రదాయాలు, కట్టుబాట్లు ఇవన్నీ సాంప్రదాయాల క్రిందికి వస్తాయి. తదితరాలు అవి కొనసాగడం పిల్లల సాంఘికాభివృద్ధి ద్వారానే సాధ్యం.

సంస్కృతి అభివృద్ధి మరియు పరిరక్షణకు సాంఘిక వికాసపరంగా క్రింద కార్యక్రమాలు రూపొందించాలి....

- విద్యార్థులకు గత సంస్కృతి విలువలతో పరిచయం చేయడం.
- వివిధ ప్రాంతాలలోని సంస్కృతులను అధ్యయనం చేయడం.
- విద్యార్థులలో నూతన అభిరుచులను ప్రోత్సహించడం
- నూతన సంస్కృతులను పోకడలను అమలు చేయడం.
- సంస్కృతి పరిరక్షణకు ప్రోత్సహించడం
- విద్య ద్వారా వారసత్వ సంస్కృతిని ఒకతరం నుండి మరో తరానికి అందించడం.
- విద్యార్థులలో గతిశీలమైన సంస్కృతిని ఆమోదించగల శక్తి సామర్థ్యాలను పెంపొందించడం.

సంస్కృతి పరిరక్షణలో పాఠశాల పాత్ర :

- పాఠ్య ప్రణాళికలు సంస్కృతి విలువలను ప్రతిబింబించాలి.
- పాఠశాలల్లో సంగీతం, నృత్యం, నాటకాలను ప్రోత్సహించాలి.
- మ్యూజియం, కళాప్రదర్శన శాలలు, విహార వినోద యాత్రలు చేపట్టాలి.
- పాఠశాలల్లో తరచు సాంస్కృతిక కార్యక్రమాలు నిర్వహించాలి.

2.3.2 సాంఘిక వికాసంపై ప్రభావము చూపే ఇతర అంశాలైన పోటి–సహకారం, క్రమశిక్షణ, బహుమతి –దండన, సంఘర్షణలు, దౌర్జన్యము మొ॥ గురించి క్లుప్తంగా తెలుసుకుందా.

1. సాంఘిక వికాసంలో పోటీ - సహకారం, క్రమశిక్షణ మొ॥వాటి ప్రభావము(Competition and Co-oporation)

ప్రస్తుత సమాజంలో అన్ని రంగాలలో పోటీతత్వం అనేద చాలా ఎక్కువగా కన్పిస్తుంది. వ్యాపార రంగాలలో, ఉద్యోగ రంగంలో, విద్యా రంగంలో పోటీతత్వం ఉన్నప్పుడే ఉత్తమ ఫలితాలు సాధించగలము. అయితే విద్యా రంగంలో విద్యార్థులలో పోటీతత్వం అనేది ఒక శక్తివంతమైన ప్రేరణ కారకంగా పనిచేస్తుంది. విద్యార్థుల మధ్య పోటీఆరోగ్యకరమైనదిగా వుండాలి. ఈ పోటీ లేకపోతే విద్యార్థులు మంచి ఫలితాలు సాధించలేరు. కొన్ని సందర్భాలలో పోటీతోపాటు సహకారం కూడా అవసరం. పోటీతత్వం ఎంత ఉన్నా తోటి విద్యార్థుల ఉపాధ్యాయుల సహకారం గాని లభించక పోయినట్లయితే విద్యార్థులు ఆశించిన ఫలితాలను సాధించలేరు. అందువలన సహకారం ఎక్కువ అవసరం. సహకారంతో కూడిన

స్నేహపూర్వకమైన పోటీతత్వంతో విద్యార్థులలో టీమ్ స్పిరిట్, కమ్యూనిటీ భావం, ఐకమత్యం మొదలైన మంచి అలవాట్లు విద్యార్థులు అలవరుచుకొనేటట్లు ఉపాధ్యాయులు ప్రేరేపించాలి.

2. సాంఘిక వికాసం - క్రమ శిక్షణ (Discipline) :

తరగతిలో విద్యార్థులు కొన్ని సందర్భాలలో క్రమశిక్షణా రాహిత్యానికి పాల్పడుతూ వుంటారు. ఇటువంటి విద్యార్థులను శారీరకంగా దండించకుండా వారు ఆ పని చేయడానికి గల కారణాలను నిశితంగా తెలుసుకొని, విద్యార్థికి దానివల్ల కల్గే నష్టాలను విపులంగా వివరించి, వారి ప్రవర్తనలో మార్పు తీసుకరావచ్చు, మంచి క్రమశిక్షణను అలవరుచుకునే విధంగా తీర్చిదిద్దడానికి ప్రయత్నించాలి. పిల్లలు కౌమారదశ చేరుకొనేటప్పటికి ఎవరి ప్రవర్తనను వారే నియంత్రించుకొనే విధంగా వయోజనుల నైతిక వ్యవస్థను ఇనుమడించుకోవడానికి బాల్యంలో పరిస్థితులకనుసారంగా ఉండే విలువలకు బదులు సాధారణ నైతిక భావనలను ఏర్పరుచుకోవడం, ఈ భావనలను ఒక కచ్చితమైన నైతిక నిబంధనల ద్వారా ఏర్పరుచుకోవడం, కౌమార దశ అంతానికి ఎవరి ప్రవర్తనను వారే నియంత్రించుకోవడం సాధించగలగాలి. చర్చలు, సెమినార్‌లు, సంభాషణలు, నిర్వహించి కథల ద్వారా మంచి చెడులకు సంబంధించిన అవగాహన కల్పించి విద్యార్థులు చక్కని క్రమశిక్షణను రూపొందించుకొనే విధంగా పాఠశాల, ఉపాధ్యాయులు తోడ్పడాలి.

3. బహుమతి – దండన (Reward and Punishment):

పాఠశాల వాతావరణంలో బహుమతంలు, శిక్ష (దండనాలు) అనేవి విద్యార్థుల్లో ప్రేరణ కల్గించే అంశాలు. అయితే ఉపాధ్యాయులు ఎక్కువగా దండన ఉపయోగించకపోవడం మంచిది. ఎందువల్లనంటే దండనలు లేదా శిక్షలు అంతమంచి ఫలితాలినివ్వలేవు. అంతేకాకుండా ఒక్కొసారి దండనవల్ల వ్యతిరేక ఫలితాలు కూడా సంభవించవచ్చు. కొన్ని సందర్భాలలో మాత్రమే దండనలను, దురలవాట్లను, ప్రవర్తనా సమస్యలను మాన్పించడానికి పనికి వస్తాయి. బహుమతులు అనేవి విద్యార్థులను బాగా ప్రేరిపించి భవిష్యత్తులో మంచి ఫలితాలు సాధించడానికి ఉపయోగపడుతాయి. అలాగే కొన్ని సందర్భాలలో బహుమతుల వల్ల విద్యార్థులలో నిర్లక్ష్య భావం కూడా ఏర్పడవచ్చు. మెరిట్ సర్టిఫికెట్లు, క్యాష్ అవార్డులు మొదలైనవి విద్యార్థులలో ఆత్మవిశ్వాసాన్ని, ఆత్మగౌరవాన్ని, సృజనాత్మకతను పెంపొందిస్తాయి.

విద్యార్థులు బహుమానం, దండనపై ఆధారపడకుండా వారే సొంత ప్రమాణాలను ఏర్పరుచుకొని వాటిని సాధించేందుకు ప్రయత్నించేటట్లు, తద్వారా సంతృప్తిని పొందేందుకు ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులను సంసిద్ధులు చేయాలి.

4. సంఘర్షణలు (Conflicts) :

సంఘర్షణ ఏర్పడినప్పుడు సరియైన నిర్ణయం తీసుకోవడం చాలా ముఖ్యమైంది. ఎందుకంటే తీసుకొనే నిర్ణయాలపైనే భవిష్యత్తు / జీవితం ఆధారపడి వుంటుంది. కాబట్టి నిర్ణయం తీసుకోవడంలో తొందరపాటు గాని విపరీతమైన జాప్యం గానీ, వాయిదా వేయడం గాని సరికాదు. సంఘర్షణనలు ఏర్పడినపుడు వాటిలో ఉన్న లోటుపాట్లను అలాగే మనలో ఉన్న సామర్థ్యాలను పరిమితులను, ఆసక్తులను బేరీజువేసుకొని సరైన నిర్ణయం తీసుకోవాలి. ఉపాధ్యాయులు నిత్య జీవిత అనుభవాల ఆధారంగా వివిధ ప్రాజెక్టులు, కృత్యాల ఆధారంగా సంఘర్షణలు ఏర్పడినప్పుడు సరైన నిర్ణయం తీసుకొనే నైపుణ్యాన్ని పెంపొందించాలి.

5. **సాంఘిక వికాసం - దౌర్జన్యం (Aggression):**

దౌర్జన్యం అనేది ఇతరులపై చూపే చర్య. ఇది వేరే వ్యక్తిని బాధకు గురి చేస్తుంది. ఈ బాధ శారీరకంగా గాని, మాటల ద్వారా గాని జరగవచ్చు. కొన్ని సమయాలలో ఇతరుల ఆస్థికి నష్టం కూడా జరుగవచ్చు.

దౌర్జన్యం అనేది కుంఠనం వల్ల సంభవిస్తుందనే ప్రాకల్పనను (Hypothesis) డోలార్డ్ తదితరులు 1939 వ సం॥లో పేర్కొన్నారు. సిగ్మండ్ ఫ్రాయడ్ ప్రకారం కూడా ప్రతి వ్యక్తిలో రెండు సహజాతాలు ఉంటాయి. ఎ) ఇరాస్ (Eros) బి) థెనటాస్ (Thenatos). ఇరాస్ అంటే సహజాతం వల్ల ప్రేమ, అనురాగం మొదలైనవి బయల్పడుతాయి. థెనటాస్ అనేది వినాశకరమైన విషయాలకు దారితీస్తుంది. బందురా & వాల్టర్స్ అనే మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రజ్ఞుల ప్రకారం దౌర్జన్య పూరిత ప్రవర్తనను పరిశీలించిన పిల్లలు దౌర్జన్యపూరితంగా దౌర్జన్యరహిత ప్రవర్తనను పరిశీలించిన పిల్లలు సాధారణ ప్రవర్తనను ప్రదర్శించారని పేర్కొన్నారు.

బాహ్యరూపం ఆధారంగా చేసే పనుల వల్ల అందమైనవారు గర్వపడటం, ఆకర్షణీయంగా కనిపించాలని వారు కుచించుకపోయి తీవ్ర ఒత్తిడికి, ఆందోళనకు గురియై దౌర్జన్యశీల ప్రవర్తనను ప్రదర్శించవచ్చు.కొన్ని సందర్భాలలో సరియైన ప్రేరణ, అవకాశాలు లభించక తీవ్ర మనస్తాపానికి గురియై దౌర్జన్యశీల ప్రవర్తనను కనపరచవచ్చు.

అందువలన విద్యార్థుల తల్లిదండ్రులు ఉపాధ్యాయులు నైతిక విలువల పట్ల సరియైన అవగాహన ఏర్పరచి, సరియైన ప్రేరణ, అవకాశాలను కల్పించి వారి దృష్టిని మరల్చి వారియొక్క సామర్థ్యాలు పూర్తి స్థాయికి పెంపొందించు కార్యక్రమాలను రూపొందించి యందు సరియైన మార్గదర్శకత్వం మంత్రణం అందించాలి.

విద్యార్థులు ఇతరులు ప్రవర్తనను పరిశీలించి అనేక విషయాలు నేర్చుకొంటారు. కాబట్టి ఉపాధ్యాయులు తల్లిదండ్రులు స్ఫూర్తిని కల్గించే ప్రవర్తనను పొందివుండాలి.

2.4 సాంఘికీకరణ భావన మరియు ప్రక్రియంలు

2.4.1 సాంఘికీకరణ భావన :

అప్పుడే పుట్టిన పసిబిడ్డకు సంస్కృతి నాగరికత, ప్రవర్తనకు సంబంధించిన విషయాలేమి తెలియవు. పెరిగే కొద్ది క్రమంగా సామాజిక విషయాలను నేర్చుకోవడం జరుగుతుంది. ఈవిధంగా సామాజిక విషయాలను నేర్చుకొనే ప్రక్రియనే సామాజీకరణం/సాంఘికీకరణం (Socialization) అంటారు. ఇది పుట్టినప్పటి నుంచి మరణించేంత వరకు నిరంతరం జరిగే ప్రక్రియ. ఇప్పుడు దీనికి సంబంధించిన కొన్ని నిర్వచనాలను పరిశీలిద్దాం.

సాంఘిక సంబంధాలలో పరిపక్వత సాధించడమే సాంఘిక వికాసం – హర్లాక్.

'సమాజ వికాసానికి అవసరమైన సూత్రాలను అభ్యసింపచేసిన ప్రక్రియే సాంఘికీకరణ' – మైక్లైవర్. (Maclver)

'వ్యక్తి సమూహ ప్రమాణాలను అనుసరించటం నేర్చుకొను ప్రక్రియనే సామాజీకీకరణ' అంటారు. – అగ్‌బర్న్.

"సాంఘిక వికాస ప్రక్రియ ద్వారా జైవిక వ్యక్తి మనిషిగా మార్పు చెందుతారు" – గ్యారట్.

"సామాజీకరణ అనేది ఒక సాంస్కృతిక మార్పిడి ప్రక్రియ. ఈ ప్రక్రియ ద్వారా వ్యక్తులు సామాజిక సమూహాల నియమాలను ఆచరణలను నేర్చుకొంటారు" – పీటర్ వర్స్లే.

2.4.2. సాంఘికీకరణ ప్రక్రియ :

వివిధ వికాస దశలననుసరించి సాంఘికీకరణ ప్రక్రియను పరిశీలిద్దాం.

1. శైశవ దశ (0-2 సం॥లు) :

శిశువు సాంఘిక వికాసాన్ని శైశవ దశలోన సాంఘికీకరణ ఎంతో ప్రభావితం చేస్తుంది. పుట్టిన శిశువు ప్రపంచం అతని ఇల్లే కాబట్టి ఇంటి వద్దనే భవిష్యత్తు సాంఘిక ప్రవర్తనకు, వైఖరులకు పనాది ఏర్పడుతుంది. ఆరు వారాల తర్వాత ఎవరైతే తన అవసరాలను (తల్లి లేదా అవరసరాలు తీర్చేవారు) తీర్చే వారిని చూసి నవ్వడం మొదటి సాంఘికీకరణ. శిశువు మొదటి సాంఘిక ప్రతిస్పందన పెద్దవారితో, ఆ తర్వాత చిన్ని పిల్లలతో ఉంటుంది.

2. పూర్వ బాల్యదశ (3-5 సం॥లు) :

ఈ దశలో పిల్లలు తమకు పరిచయమతున్న వ్యక్తుల సంఖ్య పెరిగేకొద్ది సాంఘీకరణ పునాది పడుతుంది. ఈ దశలో స్వతంత్ర క్రీడలు, సమాంతర క్రీడలు మరియు సంసర్గ క్రీడలు ద్వారా సాంఘికీకరణ వికాసం జురుగుతుంది. ఈ దశలో పిల్లలు అందరు అమోదించే, తిరస్కరించే సాంఘిక ప్రవర్తనలను గురించి నేర్చుకొంటారు.

3. ఉత్తర బాల్యదశ (6-12 సం॥) :

ఈ దశలో పిల్లలు సమ వయస్కుల కృత్యాలలో ఎక్కువ ఆసక్తి కనపరుస్తారు. ఈ దశాంతానికి పిల్లలకు సాంఘిక సమూహంలో వారి స్థానాన్ని గురించి అవగాహన ఏర్పడుతుంది. ఇతరుల సాంఘిక సమూహాల గురించి అవగాహన కూడా ఉంటుంది. ఇది ముఖ్యంగా తల్లిదండ్రుల పెంపెక విధానంపై ఆధారపడి వుంటుంది. అధికార తత్వపు తల్లిదండ్రుల పిల్లల కంటే ప్రజాస్వామిక తల్లిదండ్రుల పిల్లల్లో సాంఘికీకరణలో పరిపక్వత ఎక్కువగా వుంటుంది.

2.4.3ఎసాంఘికీకరణం - సాంఘిక ఆర్థిక పరిస్థితులు మరియు సాంస్క ృతిక వైవిద్యాలు :

సాంఘీకీకరణంపై వ్యక్తుల సాంఘిక, ఆర్థిక పరిస్థితలు మరియు సంస్కృతి ప్రభావాన్ని చూపుతాయి.

1. సాంఘిక మరియు ఆర్థిక పరిస్థితులు :

కుటుంబం సాంఘిక, ఆర్థిక స్థాయిలు కూడ పిల్లల సాంఘికీకరణపై ప్రభావం చూపిస్తాయి. సాంఘికంగా, ఆర్థికంగా ఉన్నత స్థాయిలో ఉన్న కుటుంబంలోని పిల్లలకు సులభంగా సమాజంలో గుర్తింపు, విస్తృతమైన అనుభవాలు పొందే అవకాశం వుంటుంది. ఈ పిల్లలకు ఆత్మవిశ్వాసం ఎక్కువగా వుంటుంది. కొన్ని సందర్భాలలో సాంఘిక, ఆర్థిక స్థాయి ఉన్నతంగా ఉండే కుటుంబలోని పిల్లలు డబ్బు విలువ తెలియక, డబ్బును దుర్వినియోగం చేస్తూ విలాసవంతమైన జీవనానికి అలవాటుపడి, వ్యసనానికి బానిసలవుతారు. విద్యావంతులైన తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లల్లో స్వయం నియంత్రణ వికాసానికి ప్రాధాన్యత ఇస్తారు.

పేద కుటుంబానికి చెందిన శిశువులు పేదరికం కారణంగా శిశువుల వికాసం సక్రమంగా ఉండదు. పెద్దలు రకరకాల ఒత్తిడులకు, వ్యసనాలకు లోనై కుటుంబ సభ్యుల మధ్య సంబంధాలు బలహీనంగా వుంటాయి. పిల్లల పట్ల సరియైన శ్రద్ధ చూపకపోవడం, నిర్లక్ష్యం కారణంగా పిల్లల సాంఘికీకరణం కూడా తక్కువ స్థాయిలో వుంటుంది. చాలావరకు వారి విద్యా సామర్థ్యం కూడా ఆశించిన స్థాయిలో వుండదు.

2. సాంఘికీకరణ - సంస్కృతి :

మానవ సమాజానికి సంస్కృతి చాలాముఖ్యమైనది. మామూలు అర్థంలో అంటే సభ్యత – సంస్కారం అని అంటాం. ఇతరుల పట్ల మంచిగా, మర్యాదగా, గౌరవంగా వుండటమే సభ్యత, సంస్కారం. సంస్కృతి అనే పదాన్ని చాలామంది చాలా రకాలుగా నిర్వచించారు. కొందరి నిర్వచనాలు కొన్ని క్రింద ఇవ్వబడ్డాయి.

"సమాజంలో ఒక సభ్యుడిగా మనిషి సంపాదించుకున్న విజ్ఞానం, విశ్వాసం, కళ, నీతి, సూత్రాలు, న్యాయం, ఆచారాలు, మరి ఇతర సామర్థ్యాలు, అలవాట్లు మొత్తాన్ని కలిపి సంస్కృతి" అనవచ్చు. - ఐ.బి.టేలర్

మానవుడు సృష్టించిన పరిసరమే సంస్కృతి. - ఎం.జె.హెర్స్కొవిట్స్

ప్రతి సమాజంలో జాతి, కుల, మత విలువల ఆధారంగా తనకంటూ ఒక ప్రత్యేక సంస్కృతిని కల్గివుండటం ద్వారా ఒక సమాజ సంస్కృతికి మరొక సమాజ సంస్కృతికి తేడా వుంటుంది. కనుక మానవ నిర్మిత సంస్కృతులన్నీ అన్ని సమాజాలలో ఒకేరకంగా వుండవు.

సంస్కృతి గతి శీలమైనది, అవసరాలను తీర్చి, కోర్కెలను సంతృప్తి పరిచేది కనుక ఆయా సమాజ వ్యక్తుల రీతి, రివాజులనునసరించి సంస్కృతులు మారుతూ వుంటాయి. అందుకే ఒక సంస్కృతి ప్రజలు మరో సంస్కృతిలో ఇమడటానికి ఇబ్బంది పడుతుంటారు.

సంస్కృతిలోని వివిధ అంశాల పిల్లలు సాంఘికీకరణపై ఏవిధంగా ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయో తెలుసుకొందాం.

2.4.4 సాంఘీకీకరణపై ప్రభావం చూపే ఇతర అంశాలు :

సాంఘికీకరణంపై సమవయస్కులు, లైంగికత, పోటీ-సంఘర్షణ, దౌర్జన్యం,క భాదించడం మొ॥నవి కూడా ప్రభావిన్న చూపుతాయి. వాటిని క్లుప్తంగా వివరించడం జరిగింది.

1. సాంఘికీకరణం - సమవయస్కులు :

ఒకే వయస్సు, వికాస స్థాయి అభిరుచులు, సామర్థ్యాలు దాదాపు ఒకే మాదిరిగా వుండే పిల్లల సమూహాన్ని సమవయస్కులు అంటారు.

గ్రామీణస్థాయి మరియు పట్టణ ప్రాంత సమవయస్కుల మధ్య కొన్ని తేడాలుంటాయి. గ్రామీణ స్థాయిలో సమూహాలు తెలిసిన పిల్లల మధ్యనే ఏర్పడి మత, కుల, అభిరుచులను బట్టి వుంటాయి. కాని పట్టణ స్థాయిలో తల్లితండ్రుల సాంఘిక స్థాయి, విద్యార్హతలు, నివసించే ప్రాంత పరిస్థితుల ప్రభావంగా సమవయస్కుల అభిరుచులు, లక్ష్యాలు, ఆశయాల పరంగా సమూహంగా ఏర్పడుతారు.

సమవయస్క సమూహాలు క్రింది విధులను నిర్వర్తిస్తాయి :

- సమూహంలోని సభ్యులందరు వారివారి అభిరుచి, ఆసక్తికి తగినట్లుగా వివిధ బాధ్యతలను నిర్వహిస్తూ వుంటారు.
- సందేహాల నివృతిలో తల్లిదండ్రుల కంటే, ఉపాధ్యాయుల కంటే సమవయస్కు సభ్యులే ఎక్కువ పాత్రవహిస్తారు. వేషబాషాల్లో, మాట్లాడే తీరు ప్రవర్తనా పద్దతుల్లో సంపూర్ణ పరిపక్వతను పిల్లలు సమవయస్కుల నుండే పొందుతారు.
- పిల్లలు భావ వ్యక్తీకరణను విలువలు, ఇష్టా అయిష్టాలను సమవయస్కులతో కలసి మెలసి ఉన్నపుడే వ్యక్తపరుస్తారు.

  అందువలన ఒకరి పట్ల ఒకరికి పూర్తి అవగాహన వుండి, సమూహంలో జరిగే పొరపాట్లను వారే సరిదిద్దుకొనే ప్రయత్నం చేస్తారు.
- ఆచారాలు, సంప్రదాయాలు, మరియు అలవాట్లు విషయంలో పాఠశాల తర్వాత సమవయస్కుల సమూహమే బాధ్యత వహిస్తుంది.

2. సాంఘికీకరణ – లైంగికత :

కౌమారులు ఎక్కువ సమయం సమయవస్కులతో గడుపుతారు. కాబట్టి వారి వైఖరులు, భాషణ, అభిరుచులు, వేషభాషలు, ప్రవర్తనపై సమవయస్కుల ప్రభావం వుంటుంది. వారు ఎన్నుకొన్న సమవయస్కులలో అసాంఘిక ప్రవర్తన
ఉంటే అవే అలవాట్లు కౌమరులు కూడా నేర్చుకొంటారు. కౌమార దశ ఎవరికి వారు స్వంత గుర్తింపు కోసం కోరుకోవడం, స్నేహితులను ఎన్నుకోవడం, ఏర్పరచుకొన్న విలువల కారణంగా సమవయస్కుల ప్రభావం తగ్గుతుంది. సాధారణంగా మగపిల్లల సమూహాలు ఎక్కువ పెద్దగా వుంటాయి. కాని వారి మధ్య బంధం అంత బలంగా ఉండదు. అదే ఆడ పిల్లల సమూహాలు తక్కువ సభ్యులతో ఉన్నప్పటికి బలమైన కచ్చితమైన బంధాన్ని కల్గి వుంటాయి.

బాలబాలకలు పాఠశాలలో నిర్వహించు కార్యక్రమాల వల్ల ముఖ్యంగా కౌమార విద్య కార్యక్రమం (Ado lescent education programme) బాలికలు మహిళా ఉపాధ్యాయులు మరియు తల్లి ఆధ్వర్యంలో లైంగికత పట్ల అవగాహనను ఏర్పరచుకొంటారు.

3. సాంఘికీకరణం – పోటీతత్వం – సహకారం మరియు సంఘర్షణ (Socialization - Competetion and conflict):

పోటీ (Competetion):

పోటీ అనేది ప్రేరణకు అనుబంధంగా పనిచేస్తుంది. అరోగ్యకరమైన పోటీని కల్పించడం వల్ల విద్యార్థులు అభ్యసన యందు ప్రేరణ పొంది సత్ఫలితాలను సాధించగలరు. ఆరోగ్యకరమైన పోటి మంచి స్నేహానికి దారితీస్తే, అనారోగ్యకరమైన పోటి అసూయ ద్వేషాలకు మరియు సంఘర్షణలకు దారితీస్తుంది. పోటి వల్ల వ్యక్తుల మధ్య సాధనా స్థాయి పెరుగుతుంది. సభ్యుల మధ్య సహకారం, సమన్వయమనేది సందేహాలను నివృతి చేసి ఆరోగ్యకర పోటికి దోహదపడుతుంది.

సంఘర్షణ (Conflict):

సాధరణంగా పిల్లలు ఒకరితో ఒకరు ఆడుకోవడానికి ఇష్టపడుతారు. తదుపరి ఆట మొదలుపెట్టిన వెంటనే ఒకరితో ఒకరు పోట్లాడుకోవడం సహజం, సర్వసాధారణం. కాని పిల్లల కొట్లాటలు ఎక్కువ కాలం ఉండవు, కొంతసేపటికి కొట్లాటకు మరిచిపోయి ఒకరితో ఒకరు కలసిపోయి స్నేహంగా మారడం జరుగుతుంది. తదుపరి వయసు మరియు వికాసాభివృద్ధి పరంగా ఉద్వేగపరిపక్వత మరియు సాంఘిక పరిపక్వత పెరిగి సంఘర్షణలు క్షీణిస్తాయి. కొన్ని సందర్భాలలో పెద్దవాళ్ళ పిల్లల కొట్లాటలో జోక్యం చేసుకొని నిష్టూరం కావడం, శత్రువులుగా మారడం కూడా జరుగుతుంది. కావున పెద్దలు ఈ విషయాలను దృష్టిలో వుంచుకొని జోక్యం కలుగచేసుకోకపోవడం మంచిది.

4. సాంఘికీకరణం – దౌర్జన్యం (Socialization - Aggression) :

సాధారణంగా వ్యక్తులకు కోరికలు అపరిమితం. ఏ వ్యక్తికి కూడా అన్ని కోరికలు తీరవు. పిల్లల్లో కూడా తాము సాధించాలనుకున్న వాటిని సాధించలేనపుడు ఏర్పరుచుకొన్న గమ్యాలను చేరుకోలేనప్పుడు దౌర్జన్యశీల ప్రవర్తనను వ్యక్తపరచడం జరుగుతుంది. కోపం ఎక్కువగా ఉన్నపుడు కూడా దౌర్జన్యానికి పాల్పడే అవకాశం ఉంది. కావున తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు పిల్లలను నిందించడం మరియు శిక్షించడం కంటే ముందుగా ఆ ప్రవర్తనకు గల కారణాలను, నేపథ్యాన్ని పరిశీలించి, పర్యవసానాలను వివరించినట్లయితే పిల్లల్లో దౌర్జన్యకర ప్రవర్తనలను

కొంతవరకు నివారించవచ్చు. ఈ సందర్భాంలో పాఠశాలల్లో ఉపాధ్యాయులు పిల్లల్లో బాధ్యతాయుతమైన ప్రవర్తనను రూపొందించుటకు పాఠశాలలో ధ్యానం, యోగ వంటి కార్యక్రమాలను అమలు పరచడం, విద్యార్థులకు వారి సామర్థ్యాలకు తగినట్లుగా అనువైన కార్యక్రమాలను ప్రణాళికాబద్దంగా అమలుపరిచి వారి ఉద్వేగాలను అదుపుచేయడం, వాస్తవికత దృక్పధాలను తెలియచేస్తే బాగుంటుంది.

5. సాంఘికీకరణ – భాదించడం (Socialization - Bullying) :

సాంఘీకరణ ప్రక్రియలో మరొక దౌర్జన్యకర ప్రవర్తన ఏడ్పించడం, బాధించడం. శిశువును తనకిష్టమైన పని చేయనీయకపోవడం, తన ఇష్టానికి విరుద్ధంగా పెద్దలు ప్రవర్తించడం, మొదలగు కారణాల వల్ల తన ఈ కోపాన్ని తనకంటే చిన్నపిల్లల పట్ల తమ యొక్క బాధను రకరకాలు హింస ద్వారా వ్యక్తపరచడం జరుగుతుంది. ముఖ్యంగా గిల్లడం, గిచ్చడం, గుచ్చడం, జుట్టు లాగడం, దుస్తులు లాగడం చేస్తారు. ఆడపిల్లల కంటే మగపిల్లలు ఎక్కువగా ఇతరులు బాధిస్తారు. ఇటువంటి సమయంలో తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు వాళ్ళలోని న్యూనతా భావాలను అర్థం చేసుకొని సహనం వహించి కారణాలను అన్వేషించి తగిన మార్గదర్శకత్వ మంత్రణం ద్వారా వాళ్ళలోని ప్రవర్తనలో మార్పు తీసుకు రావలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది.

సాంఘికీకరణ ప్రక్రియలో సాంఘిక, ఆర్థిక, సాంస్కృతిక అంశాలు పిల్లలపై ప్రభావాన్ని చూపుతాయి. అందువలన తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు పిల్లలలో చక్కటి సాంఘిక పరిపకత్వను రూపొందించుటకు వారిని, వారి స్నేహాలను గమనిస్తూ అవసరమైతే ఎప్పటికప్పుడు వారిలో వాటివల్ల కల్గు దుష్పరిణామాలను వివరించి తగిన సూచనలు సలహాలను అందిస్తూ పిల్లల మధ్య ఆరోగ్యకరమైన పోటి ఉండేలా శ్రద్ధ వహించాలి. పిల్లల మధ్య సహాయ, సహకారం వంటి లక్షణాలను పెంపొందించాలి. జీవన నైపుణ్యాల శిక్షణ ద్వారా ముఖ్యంగా సహానుభూతి నైపుణ్యాలు పెంపొందించి సమగ్ర మూర్తిమత్వ అభివృద్ధికి తోడ్పడాలి.

2.4.5 సాంఘికీకరణం - ఆటలు :

వికాస పరంగా పిల్లలు వివిధ వికాస దశలను దాటుతుండగా సాంఘికీకరణం వికాసంలో కూడా చోటు చేసుకుంటుంది. అందువలన పిల్లలు వివిధ రకాల ఆటలల్లో పాల్గొనటం జరుగుతుంది. వికాస పరంగా వారు ఆడే ఆటలు కొన్ని క్రింద ఉరహరించబడ్డాయి.

పిల్లలు పాల్గొని ఆడేటువంటి వివిధ రకాల ఆటలున్నాయి. వయసుకు తగిన విధంగా ఎప్పుడు ఏ సమయంలో ఏ విధమైన ఆటలు ఆడాలి అనేది వారి ఎంపిక (Choice) పై ఆధారపడి వుంటుంది. వాటిలో కొన్నింటిని క్రింద ఉదహరించడం జరిగింది.

A. స్వతంత్ర ఆట (Independent Play)

B. ప్రేక్షక ఆట (Onlooker Play)

C. ఏకాంత క్రీడ (Solitary Play)

D. సమాంతర క్రీడ (Parallel Paly)

E. సంసర్గ క్రీడ (Associative Paly)

F. పోటీ క్రీడ (Competitive Play)

A. **స్వతంత్ర ఆట :**

రెండు సంవత్సరాల వయస్సు లోపు పిల్లలు కేవలం బొమ్మలతో మాత్రమే ఆడు కొంటారు. వారు ఇతర పిల్లల గురించి ఆలోచించరు. వారు ఆటలో ఆనందాన్ని సంతోషాన్ని పొందగలరు. అందువలననే దీనిని స్వతంత్ర ఆట అంటారు.

B. **ప్రేక్షక ఆట** (onlooker Play):

ఆట మైదానానికి సంబంధించిన రాజకీయాన్ని పిల్లలు క్రీడా మైదానములో పెద్ద పిల్లలు ఆడటాన్ని ప్రేక్షకుడుగా గమనించి నేర్చుకొంటారు. ఇలాంటి పరిశీలనను వారు ఆటలలో ప్రవేశానికి దోహదపడుతుంది. ఇది పిల్లలు ఆటలు ఆడటం నేర్చుకోవడానికి నిర్ణయం తీసుకోవడానికి మంచి అవకాశాన్ని కల్పిస్తుంది.

సి. **ఏకాంత క్రీడ** (Solitary Play):

ఈ రకమైన క్రీడ ఒంటరి ఆటను సూచిస్తుంది. పిల్లలు ఒంటరిగానే ఆడుటుకు ఇష్టపడుతారు. సంతోషపడుతారు. బొమ్మలే వారి మంచి స్నేహితులు. ఇటువంటి సమయంలో పెద్దలు పిల్లలనను ముచ్చటించడానికి అసక్తివున్నను పిల్లలు ఒంటరిగా ఆడుకోవడం వారి వికాసానికి ఎంతగానో తోడ్పడుతుంది. ఇది ఎంత కాలమూ కొనసాగదు. పిల్లవాడు దినములో ఏదో కొంత సమయంలో మాత్రమే ఆడుకోవడం జరుగుతుంది.

డి. **సంసర్గ క్రీడ** (Associative Play):

శైశవ దశ పూర్తయి బాల్యదశ ప్రారంభమవుతున్నప్పుడు అంటే సుమారు 3 లేదా 4 సం॥ వయస్సులో పిల్లలు సమూహాలలో ఆడుటకు ప్రారంభిస్తారు. అయినప్పటికీ వారు వ్యక్తిగతంగా, స్వతంత్రంగా ఆడుటకే మొగ్గుచూపుతారు. ఇంకోవిధంగా చెప్పాలంటే పిల్లలు ఇసుకలో సమూహాలలో ఆడుతున్నప్పటికీ ఎవరికి వారు భవంతులను నిర్మించుటలో నిమగ్నమవుతుంటారు. ఇక్కడ పిల్లలు సమూహంలో ఉన్నప్పటికీ ఎవరి ఆటల్లో వారు పూర్తిగా లీనమైవుంటారు. ఇది కొంత వరకు వ్యక్తిగతమైనప్పటికీ ఇతర పిల్లల ఆధారం సహాయం సహకారంతో కూడుకొని వుంటుంది. ఇది శిశువు ఒంటరి ఆట నుండి సామూహిక క్రీడ దశకు సంక్రమణ దశ (transition) ఒక కీలకమైన దశగా పేర్కొనవచ్చు. ఈ దశలో పిల్ల స్నేహితులను ఏర్పరుచటకు అనువైనది. మరియు ఇది భాషా వికాసానికి మరియు సృజనాత్మక ఆలోచనకు మరియు ఊహాత్మక ఆలోచనలకు దోహపదడుతుంది.

ఇ. **పోటీ క్రీడ** (Competitive Play):

పిల్లలు ఎదుగుతున్న కొద్ది, దాదాపు 5 సం॥ల వయస్సు చేరుకొన్నప్పుడు, నియమ నిబంధనలతో కూడుకున్న జట్టు క్రీడలు ఆడుటకు సంసిద్ధంగా ఉంటారు. ఈ వయస్సులో పిల్లలు స్నేహితులతతో, పెద్దవారితో మరియు ఉపాధ్యాయులతో క్రొత్త ఆటలు నేర్చుకోవడంలో చురుకుగా వుంటారు. ఇటువంటి ఆటల్లో వారు ఆరోగ్యకరమైపోటీతత్వాన్ని పెంపొందించుకొని ఇతర పిల్లలను అధిగమిస్తారు. పిల్లల యొక్క నైపుణ్యం మరియు దక్షతను పరీక్షించబడి స్నేహితులు, ఉపాధ్యాయులు మరియు పెద్దల చేత గుర్తించబడుతారు. ఇలాంటి పోటీ క్రీడలు ఆత్మగౌరవాన్ని వాస్తవ స్నేహాన్ని పెంపొందింపచేస్తాయి. తదుపరి పిల్లలు క్లిష్టతరమైన నియమ నిబంధనలతో కూడుకొన్న ఆటలు ఆడుటకు ఇష్టపడుతారు.

వికాసానికి అనుగుణమైన వివిధ వికాస దశలలో రకరకాల ఆటలు ఆడుటకు తమ పరిస్థితులను ఆసక్తిని వ్యక్తపరుస్తారు. అందువలన పెద్దలు, ఉపాధ్యాయులు పిల్లలు వారి ఆసక్తిని గుర్తించి, అవగాహన చేసుకొని ఆటలు ఆడేవిధంగా ప్రోత్సహించాలి. వికాసంలో భాగంగా పిల్లలకు చాలా ఎక్కువ అవకాశాలను కల్పిస్తూ వారి పెరుగుదలకు దోహదపడాలి. పాఠశాలలు ఆటలు మరియు క్రీడలు లలో పిల్లలు పాల్గొనడానికి తగినన్ని అవకాశాలను కల్పించవలసి ఉంటుంది.

2.5 ఉద్వేగ వికాసం (Emotional Development) :

పిల్లల్లో ఉద్వేగ వికాసం వివిధ దశల్లో వివిధ రకాలుగా అభివృద్ధి చెందుతూ వుంటుంది. పిల్లలకు పుట్టినప్పుడు ఉత్తేజము (Excitement) మాత్రమే ఉంటుంది. కొంత కాలం తర్వాత ఉద్వేగాలు ఒక నమూనాను అనుసరించి వికాసం చెందటం జరుగుతుంది. మొదటి సంవత్సరం లోనే ఉద్వేగాత్మక అభివ్యంజనం (Emotional expression) విశదంగాను, స్పష్టంగాను ఉంటుంది. కాబట్టి పసిబిడ్డ ఆలోచనలు, భావాలు మనకర్థమవటం జరుగుతుంది.

సాధారణంగా ఉద్వేగాలకు లోనుగాని వ్యక్తి అంటే ఎవరు ఉండరు. అయితే ఇవి కొందరిలో ఎక్కువగాను, మరికొందరిలో తక్కువగాను కనిపిస్తుంటాయి. నిత్యజీవితంలో అనేక కారణాలు మన ఉద్వేగాలకు కారణమవుతాయి. సంతోష దుఃఖం, ప్రేమ, నవ్వు, నిరాశ, భయం, కోపం మొదలైనవన్నీ ఉద్వేగాలు అనుభూతులు లేని జీవితాన్ని నిస్సారంగా వుంటుంది, ఊహించలేము.

2.5.1 ఉద్వేగం అర్థం :

ఉద్వేగం లేదా ఎమోషన్ (Emotion) అనే ఆంగ్లపదం ఎమోవర్ (Emovere) అనే లాటిన్ పదం నుండి ఉద్భవించింది. Emovere అంటే ఉద్వేగ పరుచుట, ప్రేరేపించుట లేదా ఉత్తేజపరుచుట అని అర్థం. ఉద్వేగం అంటే ప్రేరేపించబడిన లేదా కలియబెట్టబడిన మస్తిష్క స్థితి. మన భావాలన్ని క్రోడీకరించబడిన ఉత్తేజపరచబడినపుడు ఆ భావాలు ఉద్వేగాలుగా మారతాయి.

2.5.2 ఉద్వేగ వికాస దశలు :

పిల్లలు పెరిగేకొద్ది ఉద్వేగాలలో కొత్తదనం కనబడుతూ రోజురోజుకు సామన్యకరణాన్ని (Generalization) పొందటం జరుగుతుంది. పిల్లల్లో పుట్టినప్పుడు ఉండే ఉత్తేజం క్రమంగా మూడు నెలల వయస్సులో అది దుఃఖం, ఆనందంగా విడవడి రెండు సంవత్సరాలకు భయం, కోపం, విసుగు, అసూయ, సంతోషం, ఆనందం, ఉల్లాసం, పెద్దల పట్ల ప్రేమ, పిల్లల పట్ల ప్రేమానురాగాలుగా ఏర్పడుతాయి. ఐదు సంవత్సరాలకు సిగ్గు, వ్యాకులత, భయం, విసుగు, ఆశాభంగం, కోపం, ఈర్ష్య మొదలైనవిగా కనబడుతాయి.

పుట్టుక నుండి అంతస్రావ గ్రంథులు చురుకుగా లేనందు వలన ఉద్వేగ ప్రతిస్పందనలు మొదట్లో అతి సౌమ్యంగా వుండి రానురాను గ్రంథులు చురుకుగా పనిచేసే కొద్ది ఉద్వేగాలు తీవ్రతరమవుతాయి. కాబట్టి ఉద్వేగవికాసాన్ని వికాస దశల క్రమంగా వివిధ దశలలో ఉద్వేగ వికాసంను అధ్యయనం చేస్తే బాగుంటుంది.

1. శైశవ దశ (0-2 సంవత్సరాలు) :

శైశవదశలో ఉద్వేగాలకు రెండు విశిష్ట లక్షణాలుంటాయి. ఒకటి ఈ దశలోని ఉద్వేగాలు వయోజనులు, కౌమారులు, బాల్యం ఉద్వేగాల నుంచి బాగా విభేదిస్తాయి. అంటే వారికి ఉద్వేగాన్ని కల్గించే ఉద్దీపన తీవ్రతకు అవసరమైన దానికంటే ఎక్కువగా స్పందిస్తారు. ఉద్వేగాల తక్కువ సమయం ఉండటం, ఇతర వస్తువుల పైకి దృష్టిని మరల్చగానే ప్రస్తుత ఉద్వేగాన్ని మరచిపోవడం లాంటివి. రెండవది ప్రజ్ఞాత్మకంగా ఎక్కువగా అభివృద్ధి చెందనందువల్ల పూర్వుప్రియమైన ఉద్వేగాలు కల్గించిన ఉద్దీపనల పట్ల అదేవిధమైన ఉద్వేగాన్ని పెంచుకొంటారు. సాధారణంగా ఈ దశలో కనిపించే ఉద్వేగాలు, కోపం, భయం, కుతూహలం, సంతోషం, ప్రేమ మొ॥నవి.

2. పూర్వ బాల్యదశ (2-5 లేదా 6 సంవత్సరాలు) :

పూర్వ బాల్యదశలో ఉద్వేగాలు ఎక్కువ తీవ్రంగా తరచుగా వస్తూవుంటాయి. కాబట్టీ వారితో వ్యవహరించడం కొంత కష్టం. ఇవి అసూయ, తీవ్రమైన భయం, హఠం, వాటి ద్వారా ప్రకటించబడతాయి. ఉద్వేగాలకు కారణం మాత్రం మనోవైజ్ఞానికమైందే కాని శరీర ధర్మానికి సంబంధించి కాదు. శైశవ దశలో ప్రారంభమైన కోపం, భయం, కుతూహలం, సంతోషం, ప్రేమతోపాటు ఈ దశలో అసూయ, ఈర్ష్యలు కూడా ప్రారంభమవుతాయి. ఈ దశలో శైశవ దశలోని కారణాలు కాక కొన్ని కొత్త కారణాల వల్ల ఉద్వేగాలు ఉత్పన్నమవుతాయి. ఉదాహరణకు కథలు, బొమ్మలు, సినిమాల వంటి వాటి వల్ల కూడా భయం, సంతోషం, కల్గడం, ఏదైనా కృత్యాన్ని పూర్తిచేయడం లేదా ఆటలో గెలిస్తే సంతోషం పొందడం వంటివి. ఈ దశలో సాధారణంగా ఈర్ష్య అసూయలకు కారణాలు తల్లిదండ్రులు దృష్టి వారి వీరు కాకుండా ఇతరులు పంచుకోవడం మీద లేకపోవడం లేదా తాము చేయలేని పనిని ఇతర పిల్లలు చేయడం, వారి దగ్గర లేని వస్తువు ఇతరుల దగ్గర ఉండటం వంటివి. ఈ దశలో ఇంకొక లక్షణం లింగరంగా బాలల ఉద్వేగ ప్రకటనలో తేడాలు ప్రారంభం కావడం.

3. ఉత్తర బాల్యదశ 5/6 సం॥ నుండ 12 సం॥ వరకు) :

ఉత్తర బాల్యదశలో పిల్లలు ఉద్వేగ ప్రకటన, ముఖ్యంగా అనహ్లాదకరమైన ఉద్వేగాల ప్రకటన, వారి వయస్సు వారికి సాంఘికంగా ఆమోదించదగిందికాదని తెలుసుకొంటారు. వారి వయసు వారు హఠం చేయడం చిన్న పిల్లల ప్రవర్తన లాగా వుంటుందని, భయానికి వారిపోవడం పిరికితనం అని భావిస్తారు. ఫలితంగా వారు బలమైన ఉద్వేగ నియంత్రణ నేర్చుకొంటారు.

ఉత్తర బాల్య దశలో కనబరచే ఉద్వేగాలు పూర్వ బాల్యదశతో పోల్చదగినదైనప్పటికీ కొన్ని విషయాలలో విభేదిస్తాయి మొదటిది, వాటిని రేకెత్తించే పరిస్థితులు, రెండవది వాటి ప్రకటన తీరు. దీనికి కారణం, ఉత్తర బాల్యదశనాటికి కలిగే అనుభవం, అభ్యసనం పరిపక్వత, సాధారణంగా ఈ దశలో కోపం అనేది, వారిపట్ల ఎవరైనా తప్పుగా మాటలాడినపుడు కల్గుతుంది. ఈదశలో కూడా పరిసరాలలోని కారణాలవల్ల తీవ్ర ఉద్వేగాలకు లోనైనప్పటికీ ముందు దశతో పోలిస్తే ఉద్వేగ పరంగా ఇది నెమ్మదిగా ఉండేదశ.

ఈ దశ ఉద్వేగ వికాసంలో ప్రత్యేక అంశం 'ఉద్వేగ కెథార్సిస్' అంటే ఈ దశలో కూడా పిల్లలకు ఉద్వేగపరంగా భంగపరిచే సంఘటనలు అనుభవమైనప్పటికీ వాటిని ప్రకటించడంలో నియంత్రణ నేర్చుకొంటారు. దీనిలో భాగంగా వారిలో ఉన్న భావనలను, ఏదైనా కృత్యాల ద్వారా శాంతపరుస్తారు. ఇలా మనలను మనం ఉద్వేగ ఒత్తిడి నుంచి కాపాడుకోవడం కోసం చేసే పనిని 'ఉద్వేగ కెథార్సిస్' అంటారు. ఇందులో అవలంభించే పద్ధతులు అనేకం. అవి ఎక్కువగా యత్నదోష పద్ధతి ద్వారా అలవరుచుకొనేవే తప్ప మార్గదర్శకత్వం ద్వారా కాదు. ఇలా కొంతమంది ఆ సమయంలో ఏదైనా ఆటను ఆడటం లేదా బాగా దగ్గరి స్నేహితులతో చెప్పుకోవడం వంటి పనుల ద్వారా తమను తాము శాంతపరుచుకంటారు.

2.5.3 ఉద్వేగాలు - రకాలు :

ఇష్టాలు, అయిష్టాలకు మూలమైన అనుభవాలను ఉద్వేగాలు లేదా అనుభూతులు సూచిస్తాయి.

నిజానికి మన ఉద్వేగ స్థితి ఆధారంగా మనం మన అనుభవాలను గ్రహించడంలోను, అన్వయించడం లోనూ తేడా వుంటుంది.

భారతీయ శాస్త్రీయ నృత్యం, నాటకాల ప్రకారం ప్రాథమికంగా ఉద్వేగాలు తొమ్మిది. వాటిని నవరసాలు అని కూడా పిలుస్తారు. అవి ప్రేమ, హాస్యం, విచారం, రౌద్రం, కోపం, ఉత్సాహం, భయం, విసుగు, ఆశ్చర్యం.

ఉద్వేగాలను రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు. అవి సంతోషాన్ని కల్గించే ఉద్వేగాలు, దుఃఖాన్ని కల్గించే ఉద్వేగాలు వాటినే అనుకూల (పాజిటివ్), అననుకూల లేక ప్రతికూల (నెగెటివ్) ఉద్వేగాలు అని కూడా పిలుస్తారు.

మన ఉద్వేగాలు ఇతరులను కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి. కాని ఉద్వేగభరిత క్షణాలలో తరచుగా మనం ఈ అంశాన్ని మరచిపోయి ప్రవర్తిస్తుంటాము. ఒక వేళ ఉద్వేగాలు అననుకూలమైనది / ప్రతికూలమైనవి అయితే అవి మన సంబంధాలను పూర్తిగా చెడగొడ్తాయి.

భావోద్రేక వికాసం అభ్యసనం (Learning), పరిపక్వత (Maturation) అనే రెండు కారకాల మీద ఆధారపడి వుంటుంది. ఉదాహరణకు మొట్టమొదటి శిశువుకు పాము అంటే భయం ఉండదు. కాని పాము హానిచేస్తుందనేవిషయం క్రమేణా తెలుసుకొని పాముకు భయపడటం జరుగుతుంది. అదేవిధంగా వయసు పెరిగే కొద్ది ఉద్వేగ పరిపక్వత ఏర్పడుతుంది.

కొన్ని సాధారణ ఉద్వేగాలు (Some common Emotions) :

వ్యక్తుల్లో కనపడే కొన్ని ఉద్వేగాలు క్రింద ఇవ్వడం జరిగింది.

I. భయం (Fear) :

సాధారణంగా బాల్యదశలో ఎక్కువగా వుంటుంది. తల్లిదండ్రులు ఒక్కొక్కప్పుడు 'బూచి' వస్తుందని; 'దెయ్యం' వస్తుందని భయపెట్టడం జరుగుతుంది. అట్లా భయపెట్టడం హానికరమైన ఫలితాలకు దారితీస్తుంది.

లోటస్ (Lowton) అనే శాస్త్రవేత్త భయాన్ని 4 వర్గాలుగా విభజించారు.

ఎ) కొన్ని వస్తువులకు సంబంధించిన భయాలు : ఉదాహరణకు ఇంజక్షన్ అంటే భయం.

బి) ప్రత్యక్ష అనుకరణ ద్వారా భయం ఏర్పడటం : ఉదాహరణకు తుఫాను వచ్చినప్పుడు తల్లిదండ్రులు, ఇతర పెద్దలు ప్రవర్తించిన తీరును చూసి పిల్లవాడు దాన్ని అనుకరించడం వల్ల అతనిలో తుఫాను పట్ల భయం ఏర్పడవచ్చు.

సి) బాధాకరమైన అనుభవాల ద్వారా భయాలు ఏర్పడటం : ఉదాహరణకు ఒక కుక్క శిశువును కరచినట్లయితే, అది ఆ శిశువులో బాధాకరమైన అనుభవంగా స్థిరపడుతుంది.

డి) వయస్సుతోపాటు కొన్ని భయాలు, భయాందోళనలు మారిపోతాయి. వయస్సులో భయాన్ని కల్గించే విషయాలు లేదా వస్తువులు మరో వయస్సులో భయాన్ని కల్గించకపోవచ్చు. ఉదాహరణకు చిన్న

వయస్సులో టపాసులు కాల్చడమంటే భయపడే శిశువు కొంచెం పెద్దయ్యాక టపాసులు కాల్చడమనే భయం తొలగిపోవచ్చు.

II. **కోపం** (Anger) **:**

సామాన్యంగా పిల్లలో కోపస్వభావము ఎక్కువగా వుంటుంది. కోపంతో వస్తువులు విసిరేస్తూ వుంటారు. పిల్లలు తమ కార్యక్రమాలకు భంగం కల్గించినపుడు చిరాకు, కోపం వ్యక్తపరుస్తారు. అదేవిధంగా పెద్ద పిల్లలకు యుక్తవయస్సు వచ్చినవారికి తమను ఎప్పుడు తప్పులు పడ్తూంటే తేడా ఇతర పిల్లలతో అనవసరంగా పోల్చినపుడు కోపం వస్తుంది. కోపాన్ని ప్రకటించడంలో వైయక్తిక భేదాలుంటాయి.

III. **అసూయ** (Jealousy) **:**

అసూయ అనేది విచారకరమైన భావోద్రేకం(Unpleasant Emotion) శిశువు తనపట్ల ప్రేమ, వాత్సల్యం చూపడం లేదని తెలుసుకొన్నప్పుడు అసూయ ప్రకటిస్తారు. చిన్న పిల్లల్లో సహోదర స్పర్థ (Sibling Rivalry) ఉంటుంది. తల్లిదండ్రులు కొంత ఓర్పు వహించి పరిస్థితిని వివరించినట్లయితే కొంతవరకు సహోదర స్పర్థను అదుపు చేయవచ్చు.

తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు పిల్లల పట్ల పక్షపాత వైఖరి చూపిస్తే అది అసూయకు దారితీస్తుంది.

IV. **వ్యాకులత** (Anxicty) :

వ్యాకులత అనేది జరగబోయే కుంఠనం (Anticipated Frustration) వల్ల జరుగుతుంది. వ్యాకులత ఏర్పడినపుడు వేగంగా గుండె కొట్టుకోవడం, ఎక్కువ రక్తం కండరాలకు వెళ్ళడం, చెమట పట్టడం మొదలైన చర్యలకు దారితీస్తుంది. విద్యార్థులకు పరీక్షల సమయంలో కొంత వ్యాకులత ఏర్పడుతుంది. దీనినే పరీక్షలు నిర్వహించి వారికి పరీక్షల పట్ల ఉన్న భయాన్ని పోగొట్టాలి.

V. **కుతూహలం** (Curiosity) **:**

మొదట్లో శిశువు తన పరిసరాల పట్ల ఆసక్తిని చూపకపోయిన పరిసరాలపట్ల కుతూహలం చూపుతాడు. కాబట్టి పిల్లల్లో పరిశీలనాశక్తిని పెంపొందించి అనేక వస్తువుల పట్ల అవగాహన ఏర్పరచాలి. శైశవదశలో పిల్లలు అనేక ప్రశ్నలు గుప్పిస్తుంటారు. తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు, వారికి తగిన జవాబులు చెప్తూ వారిలో కుతుహలాన్ని పెంపొందించాలి. పిల్లలకు కొన్ని సమస్యలు ఇచ్చి వాటికి పరిష్కారం వారే తెలుసుకొనేటట్లు చేయాలి.

2.5.4 ఉద్వేగ పరిపక్వత (Emotional Maturity) **:**

1. ప్రస్తుత సమాజంలో యువత, పిల్లలు, వృద్ధులు అనే భేదం లేకుండా అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్నార. దీనికి గల కారణాలు ఒత్తిడి (Tension), కుంఠనం (Anxiety), సంఘర్షణ (Conflicts) మొదలైన అంశాలు. ఈ అంశాలన్ని వ్యక్తి ఉద్వేగాలపైన చెడు ప్రభావాన్ని చూపుతాయి.

2. ఒక వ్యక్తి వివిధ సన్నివేశాలలో తన భావోద్వేగాలను ఎంతమేరకు అదుపులో ఉంచుకొని మానసిక సమతాస్థితి కోల్పోడో అది అతని భావోద్వేగ పరిపక్వతను (Emotional Maturity) సూచిస్తుంది. భావోద్వేగ పరిపక్వత గల వ్యక్తి

సమస్యలెదురైనా కూడా నిబ్బరంగా వ్యవహరించగల్గుతాడు. అదేవిధంగా భావోద్వేగ పరిపక్వత గల శిశువు స్వీయ సర్దుబాటు, కుటుంబ సర్దుబాటు, సమవయస్కుల పాఠశాల మరియు సామాజిక సర్దుబాటులను కల్గివుంటాడు. ాలే అనే శాస్త్రవేత్త ప్రకారం "ఎవరైతే ఒత్తిడులను తట్టుకొనే సామర్థ్యం కలవారో వారే భావోద్వేగ పరిపక్వత (Emotional Maturity) కలిగినవారు".

2.5.5 ఉద్వేగ వికాసంలో కుటుంబము మరియు పాఠశాల యొక్క పాత్ర :

1. ఉద్వేగ పరిపక్వతను పెంపొందించుకోవడానికి, తల్లిదండ్రులు ఉపాధ్యాయులు పిల్లలను సరియైన దిశగా నడిపిస్తూ వారి ఉద్వేగం నిర్వహణకు సరియైన మార్గాలు(Emotional Catharsis) సూచించి వారి వికాసానికి తోడ్పడాలి.

2. పిల్లలు అసభ్యకరంగా ప్రవర్తిస్తే అటువంటి సమయంలో వారిని సరిగా అర్థం చేసుకొని ఆప్యాయతతో దగ్గరికి తీసుకొని అవాంఛిత ప్రవర్తనను అదిగమించడానికి ఉపాధ్యాయులు చేయూతనివ్వాలి.

3. ఉద్వేగ వికాసంలో అనుకూల, ప్రతికూల ఉద్వేగాలు నేర్చుకోవడానికి అవకాశాలున్నాయి. కాబట్టి పిల్లల్లో ప్రతికూల ఉద్వేగాలు రేకెత్తించే సంఘటనలు జరగకుండా జాగ్రత్త వహించాలి.

4. పిల్లల ఉద్వేగాత్మక శక్తులను ఉద్వేగాత్మక విద్య ద్వారా నిర్మాణాత్మక ప్రయోజనాల వైపుకు మరలించాలి. అనగా స్వయం పరిపాలనా నిర్వహణ, లలిత కళా సంఘాలు, విజ్ఞానశాస్త్ర సంఘాలు, విజ్ఞానశాస్త్ర వస్తు ప్రదర్శనలు, మొదలైన వాటిని పాఠశాలల్లో నెలకొల్పాలి.

5. అవేగాక బాలభటోద్యం (Scouts), ఎన్.సి.సి, ఎన్.ఎస్.ఎస్, సామాజిక ప్రజాసేవ, క్రీడలు–పోటీలు, మౌఖిక చిక్కు ప్రశ్నల పోటీలు మొదలైనవాటి పట్ల సామర్థ్యాలు అభిరుచులను పెంచగల్గే అవకాశాలను కల్పించాలి.

2.6 భాషా వికాసం (Language Development) :

వ్యక్తి తన భావాలను, ఉద్దేశాలను, ఆలోచనలను ఇతరులకు తెలియపరచడానికి భాషణం ఒక సాధనం. సంభాషణ చేస్తున్న వ్యక్తి రెండు ప్రాకార్యాలను నిర్వహించాలి. అవి 1. ఇతరులు చెబుతున్న విషయాలను అర్థం చేసుకోవడం, తన అనుభూతులను, ఆలోచనలను ఇతరులకు అర్థమయ్యేలా తెలియపరచడం, ముఖ్యంగా సంభాషణ ద్వారా ఇంగితాల ద్వారా, సంగీతం ద్వారా, చిత్రలేఖనం ద్వారా మన భావాలను ఇతరులకు తెలియచేయవచ్చును.

మన భావాలను ఇతరులకు తెలియచేయడానికి, ఇతరులు చేస్తున్న విషయాలను అర్థం చేసుకోవడానికి కొంత సమయం పడుతుంది. కాని వాటికి సంబంధించిన పునాదులు శైశవదశలోని ఏర్పడుతాయి.

2.6.1 పిల్లల్లో భాషా వికాసం దశలు (Language development stages in children) :

1. పూర్వభాష దశ (Pre-language stage) : ఇందులో శిశువు తనకిష్టమొచ్చిన రీతిలో శబ్దాలు చేస్తాడు. అసలు మొట్టమొదట శిశువుకు భాషనేది తెలియదు.

2.. ముద్దుపలుకుల దశ (Bobbling stage) : ఇది 4 నెలల నుంచి 12 నెలల మధ్య జరగవచ్చున శిశువు తన తల్లిదండ్రులను, ఇతర వ్యక్తులను గమనిచి కొన్ని శబ్దాలు చేస్తాడు. వీటికి అర్థముండదు.

3. శబ్దానుకరణ దశ (Sound imitation stage) : 1 సంవత్సరం నుంచి 1 1/2 సంవత్సరం వరకు అనుకరణ ద్వారా, నిబంధనం ద్వారా శిశువులో భాషాభివృద్ధి జరుగుతుంది. అసలు శిశువుకు సంభాషణా సంసిద్ధత ఏర్పడటానికి సుమారు 1 1/2 సంవత్సరం పడుతుంది. కాని కొంత మంది శిశువుల్లో ఇది సంవత్సరంనాటికే ఏర్పడవచ్చు.

4. శబ్దగ్రాహ్యక దశ (Stage of verbal comprehension) : 5 సంవత్సరాల నుంచి 10, 12 సంవత్సరాల వరకు శబ్దాలను గ్రహించి వాటికి ప్రతిస్పందించడం జరుగుతుంది. పదజాలం పెరుగుతుంది. ఇక్కడ గమనించవలిసిన విషయమేమంటే బాలురకంటే బాలికల్లో భాషా వికాసం త్వరగా జరుగుతుంది. బాలికలుపయోగించే పదజాలం కూడ ఎక్కువ.

2.6.2 భాషా వికాస దృక్పథాలు – స్కిన్నర్, బండురా, చామ్‌స్కీ :

(Perspectives in Language Development - Skinner Bandura, Chomsky)

మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలైన బి.ఎఫ్.స్కిన్నర్, ఎ.బండురా మరియు భాషా శాస్త్రవేత్త అయిన ఎన్.చామ్‌స్కీ యొక్క భాషా వికాస దృక్పథాలను క్లుప్తంగా వివరించడం జరిగింది.

1. భాషా వికాస దృక్పథం – స్పిన్నర్ :

అమెరికాకు చెందిన మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రజ్ఞుడు బి.ఎఫ్.స్కిన్నర్ ఏదో ఒక కార్యం లేదా లక్ష్యం నెరవేర్చడానికి అభ్యసించడం జరుగుతుందని తెలిపాడు. అందుకే అతడు ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతానికి 'కార్య సాధక నిబంధనం' లేదా 'పరికారాత్మక అబంధనం' అనే పేరు వచ్చింది. స్కిన్నర్ ప్రకారం అనుకరణ, పునర్బలన ప్రక్రియ ద్వారా భాషను పిల్లలు వేగంగా అభ్యసించడం జరుగుతుంది. పదాలను శిశువు ఉచ్ఛరించినపుడు పునర్బలన కల్పించడం ద్వారా పదాలను నేర్చుకొంటాడు. అంతేకాక కొత్తపదాలను ఉచ్ఛరించినపుడు శిశువుకు తగిన ప్రోత్సాహాన్ని తల్లిదండ్రులు, పెద్దలు

అందించుటవలన ఉచ్ఛరణ దోషాలను సరిచేయడం వలన తమ భాషా సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తారు పాఠశాల దశలో పిల్లల పదజాలం (Vocabulary) అత్యధికంగా అభివృద్ధి చెందడం జరుగుతుంది. రేడియో, టెలివిజన్, వివిధ ప్రసార మాధ్యమాల ద్వారా పిల్లలు తమ సంభాషణా సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించుకోవడానికి దోహదం చేస్తాయి.

2. భాషా వికాస దృక్పథం – బందురా :

కెనాడాకు చెందిన ఆల్ఫ్రెడ్ బందురా సాంఘిక సంజ్ఞానాత్మక అభ్యసన సిద్ధాంతము(Social cognitive learning Theory) ను ప్రతిపాదించాడు. ఇతని ప్రకారం శిశువు తల్లిదండ్రులను, పెద్దలను వారు మాట్లాడే భాషా తీరును పరిశీలించుట వలన, అనుకరించడం ద్వారా భాషా వికాసం జరుగుతుంది. శిశువులు పెద్దల భాషను అవధానంతో నిశితంగా పరిశీలించుట, వినడం ద్వారా భాషాభివృద్ధిని పొందుతారు. బందురా ప్రకారం శిశువు ఏ ప్రాంతములో అయితే నివసిస్తాడో ఆ ప్రాంత భాషను పరిశీలించి, అనుకరించి ఆ భాషను నేర్చుకోవడం జరుగుతుంది. కనుక ఒక్కొక్క ప్రాంతంలో నివసించే శిశువులు ఆ ప్రాంతానికి సంబంధించిన భాషను నేర్చుకోగల్గుతారు.

3. **భాషా వికాస దృక్పథం – చామ్‌స్కీ :**

అమెరికాకు చెందిన భాషా శాస్త్రవేత్త నోమ్ చామ్‌స్కీ(Noam Chamsky) భాషా గ్రహణ సిద్ధాంతము (Language Acquisition Theory) ను ప్రతిపాదించాడు. చామ్‌స్కీ ప్రకారం పిల్లలు భాషను నేర్చుకోవడానికి అనువైన అంతర్గత సహజ సామర్థ్యంతో జన్మిస్తారు. శిశువు మెదడు భాషా నిర్మాణానికి అవసరమైన నిర్మాణాలుండి ఎప్పుడైతే శిశువులు భాషా వినికిడికి గురి అవుతాడో అప్పుడు అవి పనిచేయడం ప్రారంభిస్తాయి. దీనినే అతడు భాషా గ్రహణ సాధనం (Language Aequisition Device - LAD) గా పేర్కొన్నాడు. శిశువు మెదడులో సార్వత్రిక భాషా సూత్రాలను సార్వత్రిక వ్యాకరణ నిర్మాణాలను నిక్షిప్తం చేసుకొనే సామర్థ్యం పుట్టుకతో కల్గివుంటారని చమ్‌స్కీ పేర్కొన్నారు. ఇది ప్రపంచంలోని అన్ని భాషాలకు వర్తిస్తుందని తెలిపారు.

సూత్రాలు/నియములు, వాఖ్య నిర్మాణాల క్రమం ద్వారా శిశువులు వాఖ్యాలను నేర్చుకొంటారు.

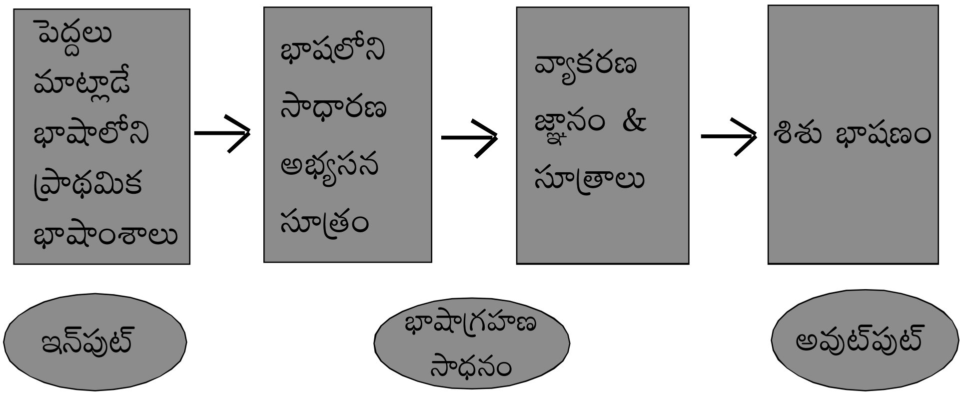

చామ్‌స్కీ ప్రకారం పిల్లలు మెదడులో నిక్షిప్తమైన సార్వత్రిక వ్యారణ సూత్రాల ద్వారా పరిసరాలలోని భాషా నిర్మాణమును అవగాహన చేసుకొంటారు. భాషకు సంబంధించిన ప్రాథమిక దత్తాంశమును, సాధారణ భాషా సూత్రాల ద్వారా వ్యాకరణ పరిజ్ఞానంను మరియు నియమాలను కొంత యత్న దోష ప్రక్రియల ద్వారా వాఖ్యలుగా పెద్దల భాషకు సరిసమానంగా రూపుదిద్దుకోవడం జరుగుతుంది.

2.7. నైతిక వికాసం (Moral Development) :

పిల్లలకు మన సమాజంలో ఉన్న విలువలు, సత్ సంస్కృతి మొదలైన వాటి గురించి తెలియదు. అందువల్ల చిన్నతనం నుంచే పిల్లల్లో నైతిక విలువలు పెంపొందేలా ప్రయత్నించాలి. ఏది తప్పు, ఏది ఒప్పు మొదలైన విషయాల గురించి ఇంట్లో తల్లిదండ్రులు, పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులు పిల్లలకు తెలియచేయాలి. కాబట్టి వివిధ దశల్లో నైతిక వికాసం గురించి తెలుసుకుంటే ఉపాధ్యాయులకు నైతిక వికాసంను పెంపొందించుటలో సరైన అవగాహనను పొందుతారు.

1. శైశం దశ :

శైశవ దశలో శిశువుకు ఏవిధమైన నైతిక విలువలు గాని, అంతరాత్మగాని ఉండదు. వారు నైతికంగా మంచి వారుగా గానీ, చెడ్డ వారుగా కంటే అనైతికంగా ఉంటారు. వారి ప్రవర్తన ఎటువంటి నైతిక ప్రమాణాలపై ఆధారపడదు. ప్రజ్ఞాపరంగా తక్కువ వికాసం చెంది ఉండటం వల్ల శిశువు ఏది తనకు ఆనందాన్నిస్తే అది సరైందిగా, కష్టానిచ్చేది తప్పుగా భావిస్తారు. ఏది సరైంది ఏది తప్పో తెలియక పోవడం వల్ల వారికి నేరం చేసామన్న భావన ఉండదు. అంటే ఈ దశలో శిశువు నైతిక విలువలు కేవలం తన స్వంత ఆనందానికి గాని బాధకు గాని మాత్రమే పరిమితమై వుంటాయి. అయితే కాల క్రమంలో వారు తల్లిదండ్రుల నుంచి, ఇతరుల నుంచి విలువలు నేర్చు కొంటారు.

2. పూర్వ బాల్యదశ :

ఈ దశలో కూడా నైతిక వికాసం తక్కువ స్థాయిలోనే వుంటుంది. ఈ దశలోని పిల్లల ప్రజ్ఞా సామర్థ్యం అమూర్త సూత్రాలను అనుప్రయుక్తం చేసి, చేసిన పని తప్పో, ఒప్పో తెలుసుకొనేస్థాయికి ఎదగరు. సందర్భాలనుబట్టీ ఈ దశలోని పిల్లలు విలువలను నేర్చుకొంటారు. స్మృతిస్థాయి కూడా తక్కువగా ఉన్నందువలన ఒక సందర్భంలో తప్పు అని వాదించిన పనిని వారు మళ్ళీ చేయడానికి అవకాశం వుంటుంది. సాధారణంగా దీనిని పెద్దలు అవిధేయతగా భావించడం జరుగుతుంది. ఈ దశలోని పిల్లలు వివేచనం ఉపయోగించకుండా నియమాలను స్వయంగా చాలకంగా పాటిస్తారు. ఒక పనిని తప్పా, ఒప్పా అనేది దాని ఫలితం ఆధారంగా మాత్రమే గుర్తిస్తారు. ఈ దశలోని పిల్లలు శిక్షంపబడే పని తప్పు అని, పొగడ్త గాని, బహుమానం గానీ లభించే పని ఒప్పు అని అనుకొంటారు. అంతరాత్మ ఇంకా ఏర్పడనందు వల్ల ఈదశలోని పిల్లలు తప్పుచేసి దొరికిపోయినప్పుడు బాధపడరు గాని శిక్షనుంచి తప్పించుకోవడానికి వారిప్రవర్తనను సమర్థించుకొనే ప్రయత్నం చేస్తారు.

3. ఉత్తర బాల్యదశ :

ఈ దశలో నైతిక విలువలు వృద్ధి చెందుతాయి. సాంఘిక సమూహాలు వివిధ రకాలైన తీవ్రతను ఆపాదిస్తాయి. అనేది తెలుసుకుని ఆ జ్ఞానాన్ని నైతిక భావనలను పెంపొదించుకోవడంలో వీరు ఉపయోగిస్తారు. ఈ దశలో తల్లిదండ్రుల నుంచి నేర్చుకొన్న ప్రకారం కాకుండా ఏది తప్పు, ఏది ఒప్పు అనేది ఆ సంఘటన / సందర్భం ఆధారంగా నిర్ణయిస్తారు. ఉదాహరణకు 4 సం॥ల పిల్లవాడు అబద్ధం చెప్పడం తప్పు అంటారు. కాని 10 సం॥ పిల్లవాడు పరిస్థితులను బట్టీ అబద్ధం చెప్పడం తప్పుకాదని భావిస్తాడు.

ఈ దశలో నైతిక నియమాలు వారి సమ వయస్కులచే ప్రభావితం కాబడి వుంటాయి. కాని ఈ దశ పూర్తి అయ్యేసరికి పెద్దలు ఏర్పాటుచేసిన నియమాలను అనుసరించి ప్రవర్తిస్తారు. ఈ దశలో ఆత్మ భావన బాగా ఏర్పడటం వల్లవారు తప్పు చేసినప్పుడు సిగ్గు, తప్పు చేస్తామనే భావన ఏర్పడుతుంది. ఈ దశాంతానికి ఇంటి దగ్గర, బడిలో చేసే చిన్న చిన్న నేరాలు మానుకొంటారు. ఉదాహరణకు ఇతరుల వస్తువులను పాడు చేయడం, దొంగతనం వంటివి.

కౌమారదశ :

బాల్యంలో లాగా ప్రవర్తన నియంత్రించే బాహ్య కారకాలు లేనప్పటికి వారిని నడిపించడానికి కచ్చితమైన నైతిక నియమ నిబంధనలు పెంపొందించుకోవడంలో కౌమారులు నేర్చుకోవలసిన ఒక ముఖ్య అంశం అంటే వారి వారి ప్రవర్తన వారే నియంత్రించుకోవాలి. వయోజనుల నైతిక వ్యవస్థను ఇనుమడించుకోవడానికి అవసరమయ్యే మూడు ముఖ్య విధులు కౌమార దశ అంతానికి వీరు సాధించాలి. మొదటిది బాల్యంలో పరిస్థితుల అనుసారంగా ఉండే విలువలకు బదులు సాధారణ నైతిక భావనలను ఏర్పరుచుకోవడం. రెండు ఈ భావనలను ఒక కచ్చితమైన నైతిక నియమ నిబంధనలు ఏర్పరుచుకోవడం. మూడు ఎవరి ప్రవర్తనపై వారు నియంత్రణ తెచ్చుకోవడం.

2.7.1 కోల్‌బర్గ్ నైతిక వికాస సిద్ధాంతం (Kholberg Theory of Moral Development) **:**

హార్వర్డ్ యూనివర్శిటీకి చెందిన లారెన్స్ కోల్‌బర్గ్ అనే మనోవైజ్ఞానిక శాస్త్రవేత్త వివిధ నైతిక సందిగ్ధ పరిస్థితులను రూపొందించి 10 సం॥ నుంచి 16 సం॥ మధ్య వయస్సు ఉన్న పిల్లలకిచ్చి వారి తీర్పు ఆధారంగా సంజ్ఞానాత్మక నైతిక వికాస సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు. కోల్‌బర్గ్ తన సిద్ధాంతములో మూడు నైతిక వికాస స్థాయిలను గుర్తించాడు. ప్రతి స్థాయిలో రెండు దశలుంటాయి.

స్థాయి : 1 పూర్వ సంప్రదాయ స్థాయి :

మొదటి దశ : విధేయత, శిక్షణ : ఇది పెద్దల నుంచి ముఖ్యంగా శిక్షన తప్పించుకోవడానికి వారికి లొంగిపోయేదశ. ఈ దశలో నైతికతను శారీరక శిక్ష పరంగా అంచనా వేస్తారు.

రెండవ దశ : సహజ సంతోష అనుకరణ; సాధనోపయోగ దశ

ఈదశలో పిల్లవాడు బహుమానాలు పొందాలనే లక్ష్యంతో ప్రవర్తిస్తాడు. కొంత వరకు ఉన్నప్పటికీ ఆ పరస్పరతకు కారణం నిజానికి సానుభూతి, ఉదారత, కరుణ, నీతి కావడానికి కారణం స్వయం తృప్తి. ఒక విధంగా చెప్పాలంటే వారు ఇతరులతో బేరాలు చేస్తుంటారు. ఉదాహరణకు నీ వీడియోగేమ్ నాకిస్తే నువ్వు రాయడానికి పెన్ను ఇస్తా లేదా సాయంత్రం సినిమాకు తీసుకువెళ్తానంటే ఇప్పుడు హోమ్‌వర్క్ చేస్తా మొదలైనవి.

స్థాయి : 2 సాంప్రదాయిక స్థాయి :

మూడవ దశ : మంచి బాలుని నీతి

ఈ దశలో ఇతరులతో మంచి సంబంధాలు ఉండే ప్రవర్తనను మంచి ప్రవర్తనగా భావించడం జరుగుతుంది. ఈ దశలో పిల్లలు విషయాన్ని మంచి చెడ్డల నిర్ణయాన్ని ఇతరుల ప్రతిస్పందనల ఆధారంగా గ్రహిస్తారు. ఇతరుల అధిక శారీరక శక్తి కంటే వారి సమ్మతి, అసమ్మతి / ఆమోదన, నిరాకరణకు ఈ దశలోని వారు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యాన్నిస్తారు.

నాల్గవ దశ : అధికారం, సాంఘిక క్రమాన్ని నిర్వహించే నీతి :

ఈ దశలో నిందను తప్పించుకోవడానికి సంఘం ఆమోదించే నియమాలను పాటించాలని నమ్మడం వల్ల సాంఘిక రివాజులను, నియమాలను గుడ్డిగా అంగీకరిస్తారు. ఈ దశలో వ్యక్తుల ఆమోదానికి మాత్రమే కాకుండా సంఘం ఆమోదాన్ని కూడా పరిసరాలలోకి తీసుకొంటారు. చట్టం, ధర్మం ప్రకారం నడుచుకొంటారు. కోల్‌బర్గ్ ప్రకారం ఎక్కువ శాతం వ్యక్తులు నైతికంగా ఈ స్థాయికి మించి ఎదగరు.

స్థాయి : 3 : ఉత్తర సాంప్రదాయక స్థాయి :

అయిదవ దశ : ఒప్పందాలు, వ్యక్తిగత హక్కులు, ప్రజాస్వామికంగా అంగీకరించబడిన చట్టనీతి

ఇంతకు ముందు దశలలో లేనటువంటి నైతిక నమ్మకాలలో సారళ్యత ఈ దశలో వుంటుంది. ఈ దశలో నైతిక సాంఘికక్రమం, ఇతరుల హక్కులను నిర్వహించడానికి అవసరమయ్యే నియమాల అనుసారంగా వ్యక్తుల మధ్య ఒప్పందం కుదిరి వారు తదనుగుణంగా ప్రవర్తించడంతో కూడుకొంది. అయితే, ఇవి ఒక సంఘం కుదుర్చుకొన్న ఒప్పందాలు కాబట్టి సమయానుసారంగా సంఘానికి లాభదాయకమయ్యే విధంగా నియమాలను లేదా ఒప్పందాలను మార్చుకోవచ్చు.

ఆరవదశ : వ్యక్తిగత సూత్రాలు, అంతరాత్మ దశ :

ఈ దశలో వ్యక్తి ఇతరుల విమర్శల నుంచి తప్పించుకోవడానికి కాకుండా తన ఆత్మ నిరసనను తప్పించుకోవడానికి సాంఘిక కాకుండా తన ఆత్మ నిరసనను తప్పించుకోవడానికి సాంఘిక ప్రమాణాలు, మనలో భాగమైనటువంటి ఆర్శాలకు అనుగుణంగా ప్రవర్తిస్తాడు. ఈ విధమైన నిర్ణయాలు న్యాయం, కరుణ సమానత్వం వంటి అమూర్త సూత్రాలపై ఆధారపడి వుంటాయి. ఈ దశ చేరుకొన్న వ్యక్తికి అధిక వ్యక్తిగతమైన నైతిక నమ్మకాలు ఉంటాయి. ఇవి కొన్నిసార్లు ఎక్కువ మంది అంగీకరించే సాంఘిక క్రమానికి విరుద్ధంగా కూడా ఉంటాయి.

మనిషి నైతిక వికాసం అతని సంజ్ఞానాత్మక సామర్థ్యాలపై ఆధారపడతాయని కోల్‌బర్గ్ అభిప్రాయపడ్డారు. కోల్‌బర్గ్ నైతిక వికాసంలో ఏదశ ఏ వయస్సులో చేరుకొంటారని చెప్పకపోయినా చిన్న పిల్లలు ఎక్కువ పూర్వ సాంప్రదాయక ప్రతిస్పందనలను పెద్దవారు ఉత్తర సాంప్రదాయక ప్రతిస్పందనలను ప్రదర్శిస్తారు. అయితే, అందరిలో అన్ని సమ్మతులలో ఈ వికాస క్రమం ఒకేలా వుంటుంది. ఒక వ్యక్తి మంచి స్థాయి నైతిక వికసానికి చేరుకొన్నాక మళ్ళీ వెనక్కు తిరోగమనం ఉండదు.

విద్యాను ప్రయుక్తం :

1. ఉపాధ్యాయులు పాఠశాలలో విద్యార్థులకు స్థితి పరీక్షలు నిర్వహించి లేదా పరిశీలించి వారు ఏ స్థాయిలో ఉన్నదో గుర్తించి ఆ తర్వాత స్థాయికి చేరుకోవడానికి అవకాశాలు కల్పించాలి. ఇలా చేసేటప్పుడు వారి వయస్సును పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి. ఎందుకంటే మనం ఆశించే స్థాయికి అవసరమైన సంసిద్ధత పిల్లలలో ఉండటం అవసరం.

2. నైతిక వికాసం పిల్లల సంజ్ఞానాత్మక వికాసం పై ఆధారపడి వుంటుంది. కాబట్టి సంజ్ఞానాత్మక శక్తులను మెరుగుపరిచే కృత్యాలను కల్పించి తద్వారా నైతిక వికాసానికి తోడ్పడాలి.

3. ఉపాధ్యాయులు మొదట ఆదర్శంతమైన ప్రవర్తనను అలవరుచుకొని పిల్లలు వారిని అనుకరించి నైతికంగా ఉన్నతస్థాయికి చేరుకొనేటట్లు చేసి తద్వారా తమ సమాజాన్ని ఒక ఆదర్శంతమైన సమాజంగా పరివర్తన చెందడానికి అవసరమైన పాత్ర పోషించాలి.

2.7.2 నైతిక వివేచనంలో సాంస్కృతిక వైవిధ్యాలు (Cultural Variations in Moral Reasoning):

నైతిక నియమాలే మన ప్రవర్తనను నిర్దేశించే సూత్రాలు కనుక పిల్లల్లో వాటిని జీర్ణించుకొనేలా చేయాలి. విభిన్న నైతిక విలువలు, నేపథ్యాల నుండి బడికి వచ్చే పిల్లలందరినీ ఒకరి విలువలను మరొకరు గౌరవించేలా, సహించేలా చేయడంలో పాఠశాల ప్రముఖ పాత్రవహించాలి. విలువలు కల్గించడం, విజ్ఞానంతో వివేకంతో మెలగడం సమగ్రాభివృద్ధిలో అంతర్భాగం.

సాధారణంగా పిల్లలు తప్పు చేసినప్పుడు వారిని కొట్టడం, దండించడం చేస్తుంటాం, మరికొన్ని సందర్భాల్లో టీ.వి. చూడకుండా చేయడం, భోజనం లేకుండా చేయడం మొ॥ని పిల్లల నైతిక వికాసంపై తీవ్ర ప్రభావాన్ని చూపుతాయి. అందువలన తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు వీలనంతవరకు పిల్లలకు వాస్తవాలను తెలియచేయాలి. తప్పులకు గల కారణాలను అన్వేషించాలి, వాటి పర్యవసానాలను వివరించి వారికి నచ్చుజెప్పడం చేయడం మంచిది. నైతిక విలువల ప్రాముఖ్యతను తెలియచేయాలి.

తూర్పు ఆసియా ఆదేశాలకు సంబంధించిన వ్యక్తులు వారు ఒక సమాజానికి చెందిన వారుగా, వ్యక్తుల మధ్య సత్సంబంధాలు కల్గి ఇతర వ్యక్తుల పట్ల వారి సంక్షేమం పట్ల నైతిక బాధ్యత కల్గేలా వ్యవహరిస్తారు. కానిపశ్చిమదేశాలకు చెందిన ప్రజలకు వైయక్తిక జీవితానికి ఎక్కువ ప్రాముఖ్యతనిచ్చి స్వతంత్రంగా వుండి వారిపట్ల మాత్రమే శ్రద్ధ వహించగలరు. కాని తూర్పుదేశాల ప్రజలు వారికంటే కూడా ఇతరులపట్ల శ్రద్ధ వహించగలరు.

కావున నైతిక వివేచనంలో సాంస్కృతిక బేధాలు వున్నాయని అధ్యయనాలు నిరూపిస్తున్నాయి. ఇటీవలన ఒక పరిశోధనలో అమెరికా మరియు చైనాకు చెందిన పిల్లల్లో నైతిక వివేచనంలో వైవిధ్యాలున్నట్లు కనుగొన్నారు.

2.8 ఆటలు - వికాసం :

2.8.1 క్రీడ అర్థం : మరియామాంటిసోరి ప్రకారం క్రీడ అనునది శిశువు బొమ్మలనే పరికరాలతో ఏర్పరచుకొనే పని ప్రపంచము. బొమ్మల ద్వారా వారి ప్రపంచాన్ని వారంతట వారే నేర్చుకొంటారు మరియు ఇతరులను అవగాహన చేసుకొంటారు. బొమ్మలు పిల్లలకు క్రింది విధంగా ఉపయోగపడుతాయి.

- వస్తువులు ఏ విధంగా పనిచేస్తాయో తెలుసుకొంటారు.
- క్రొత్త ఆలోచనలు రేకెత్తుతాయి.
- కండరాలు ధృడపడుతాయి మరియు నియంత్రణ నేర్చుకొంటారు.
- ఊహా శక్తిని పెంపొందించుకోవడం జరుగుతుంది.
- సమస్య పరిష్కారం కనుగొంటారు.
- ఇతరులతో సహకరించుట నేర్చుకొంటారు.

2.8.2 క్రీడలు - రకాలు :

a. శారీరక క్రీడ (Physical Play)
b. వ్యక్తపరచ గలిగే క్రీడ (Expressive Play)
c. నైపుణ్యంతో కూడుకున్న క్రీడ (Mani pulative Play)
d. ప్రతీకాత్మక క్రీడ (Symbolic Play)
e. నాటకీకరణ (Dramatization)
f. సొరగేట్ క్రీడ (Sorrogate Play)
g. ఆటలు (Games)

a. **శారీరక క్రీడ** (Physical Play) :

పిల్లలు పరుగెత్తడం, గెంతడం, దాక్కోవడం – కనుక్కోవడం (Hide and seek) వంటి వాటిని శారీరక క్రీడలుగా పేర్కొనవచ్చు. ఇవి సాధారణ శారీరక వికాసానికి కూడా దోహదపడుతాయి. పిల్లలు తెలియక నో ఇష్టపడో ఇలాంటి శారీరక క్రీడల్లో పాల్గొనవలసి వస్తుంది. ఇలాంటి ఆటలను ఇతరుల సహకారముతో ఆడటం జరుగుతుంది. ఇవి వారి సామర్థ్యాల స్వీయ మదింపుకు తోడ్పడుతాయి. ఇది చాలా ముఖ్యమైన క్రీడ దీనికై ఎలాంటి వ్యయము లేకపోయినప్పటికీ మంచి ఆరోగ్యాన్ని ప్రసాదించగలదు. ఇవి మంచి శారీరక వికాసానికి తోడ్పడగలవు.

b. **వ్యక్తపరచగల్గే క్రీడ** (Expressive Play) :

ఇది పేరుకు తగ్గట్టుగానే ఈ విధమైన ఆట పిల్లలు ఆటలాడునప్పుడు వారి స్వంత అభిప్రాయాలను, భావాలను వెలిబుచ్చడానికి అవకాశము కల్పించగలవు. ఇలాంటి ఆటల్లో డ్రాయింగ్ పేపర్స్, వాటర్ కలర్స్, క్రెయాన్స్, రంగుల పెన్సిళ్ళు, బంకమన్ను నీళ్ళు, స్పాంజి బొమ్మల తయారుచేయు మొదలగు కృత్యాలు / నమూనాలు తయారు చేయడానికి మరియు ఇతర సంగీత వాయిద్యాల ద్వారా లయబద్ధమైన శబ్దాలను జనింపచేయుటకు సంగీత వాయిద్యాలు మొ॥నవి. ఇలాంటి కృత్యాలు అన్ని పిల్లలు వారి యొక్క సంవేదనలు, కోరికలు మరియు సామర్థ్యాలను వ్యక్తపరచడానికి దోడ్పడుతాయి.

c. **నైపుణ్య క్రీడ** (Manipulative Play) **:**

పిల్లలు పరిసరాలలోని వస్తువులను నైపుణ్యంగా ఉపయోగిస్తూ ఆనందపడుతూ ఆడే ఆటగా పేర్కొనవచ్చు. శైశవ దశ నుండే పిల్లలు నైపుణ్య క్రీడలను ఆడటం ప్రారంభిస్తారు. పిల్లలు ఇంట్లో తల్లిదండ్రులతో లేదా పెద్దవారితో ఆడుతూ వుంటారు. ఉదాహరణకు ఒక వస్తువును కింద పడవేస్తూ మరలా తల్లిదండ్రుల నుండి వాటిని అందుకుంటూ మరలా పడవేస్తూ అందుకుంటూ ఒక క్రీడా విన్యాసంగా శిశువు-తల్లిదండ్రులు కలిసి ఆడుకోవడం జరుగుతుంది. పిల్లలుపెద్దవారు అడుతుండగా ఫజిల్స్, మరియు యంత్ర నిర్మితమైన బొమ్మలతో అర్థవంతమైన వస్తువులను నిర్మిస్తుంటారు. ఇలాంటి కృత్యాలను ఒంటరిగా మరియు సమూహాలుగా చేస్తుంటారు. ఈ విధమైన ఆటలు పిల్లల ఊహాశక్తిని, సృజనాత్మకతను ప్రేరేపించి వారిని వికాసవంతంగా అభివృద్ధి చెందేటట్లు చేస్తాయి.

d. **ప్రతీకాత్మక క్రీడలు** (Symobitic Play) **:**

ఇలాంటి క్రీడలు పిల్లల యొక్క భావాలను వ్యక్తీకరించుటకు, కొన్ని ఆటల్లో పిల్లలు వారి యొక్క సమస్యలను ఊహలను, బాధలను వ్యక్త పరచగలరు. పిల్లలు ఒక్కొక్కసారి ఈ ఆటల ద్వారా తమ బాధాకర అనుభవాల నుండి ఉపశమనం కోసం ప్రతీకాత్మకంగా ఊహాజనితంగా ఆడుతూ పునర్బలనం పొందుతూ వుంటారు. ఇలాంటి ఆటల్లో ఎలాంటి షరతులు, నియమాలు ఉండవు. ఉదాహరణకు ఇంటిలో అనాదరణకు గురియైన బాలిక ఇటువంటి ఆటల ద్వారా ఎంతో ఆత్మీయంగా, ప్రేమగా తన బిడ్డను హత్తుకొను తల్లి నటించడం లేదా అదే బాలిక నిరాధరణకు గురియై బొమ్మలపై తన యొక్క ఆవేశాన్ని గట్టిగా కొట్టడం ద్వారా తల్లిదండ్రుల ప్రవర్తనను కూడా అనుకరించవచ్చు. పాఠశాలకు వెళ్ళునపుడు ఇంటికి దూరమవుతున్నామన్న భావనను ఈ ప్రతీకాత్మక ఆటల ద్వారా కనపరచవచ్చు.

e. **నాటకీకరణ క్రీడ** (Pramatization) **:**

కొన్ని భయంకరమైన ఆందోళనకరమైన సంఘటనలకు గురియైనప్పుడు లేదా చూచునప్పుడు ఆదృశ్యాన్ని ఆటల్లో నటించి కొంత వరకు తమలోని అంతర్గత తన్యతను బాధను వ్యక్త పరచవచ్చును. కొన్ని సందర్భాల్లో తల్లి దండ్రుల నాటకీకరణం ద్వారా పాత్రలను పోషిస్తూ పిల్లలు ఏ విధంగా వారి తల్లిదండ్రులను, సహోదరులను పాత్రలను అర్థం చేసుకోగలరు, జాగ్రత్తగా పరిశీలించినట్లయితే పిల్లలను గురించి చాలా విషయాలను అవగాహన చేసుకోవచ్చు.

f. **తెలిసినట్లుగా ఆడే క్రీడ (Familarization Play) :**

పిల్లలు అప్పుడప్పుడు 'తెలిసినట్లుగా ఉండే క్రీడలను కూడా ఆడుతుంటారు. ఇవి వారి అనుభవాల ఆధారంగా సంతోషకరమైనవి భాధాకరమైనవిగా కూడా వుంటాయి. కొన్ని సందర్భాలలో సంతోషకరమైన రీతులలో అన్వేషణ అనుభవాలుగా వుంటే మరికొన్ని సందర్భాలలో బాధాకరమైన అనుభవాలతో అంటే భయంగా, ఆందోళనకరంగా వుంటాయి. ఉదాహరణకు : ఆపరేషన్స్ (చికిత్స), తల్లిదండ్రులు అనారోగ్య కారణంగా ఆస్పత్రి పాలుకావడం, తల్లిదండ్రులు విడిపోవటం మొదలగునవి.

g. **సొరగేట్ క్రీడ (Surrogate Play) :**

పిల్లలు పూర్తిగా అసక్తులై కదలలేని స్థితిలో, తీవ్ర అనారోగ్యకరమైన తేడా పూర్తిగా ఆడలేని పరిస్థితిలోనైన

సందర్భాలలో ఆ పిల్లవాని బదులు వేరొక పిల్లవాడు లేదా తల్లిదండ్రులు ఆటలో పాల్గొనేటువంటి ఒక రకమైన ఆటగా పరిగణింపవచ్చు. ఇటువంటి ఆటను పిల్లవాని బదులు వేరొకరు తన తరపున ఆడటం వలన అనారోగ్యకరమైన(Sickchild) పిల్లవాడు ప్రేరణను లోనవుతాడు. లేదా ఒక్కొక్కసారి తల్లిదండ్రులు దివ్యాంగుడు చుస్తుండగా మొత్తం గదినితల్లిదండ్రులు పెయింటింగ్స్‌లో అలంకరించి పిల్లవానిని ప్రేరేపిస్తారు. మనం కూడా గమనిస్తుంటాం దీవాపాళి సందర్భంగా అనార్యోస్థితికి గురియైన లేదా దివ్యాంగుడైన శిశువు తనబదులు ఇతరులు బాణా సంచాకాల్చుటను తన కళ్ళతో గమనించి ఆనందిస్తాడు. ఇది చాలాశక్తివంతమైన ఆట.

h. **ఆటలు (Games):**

ఆటలు పిల్లల జీవితంలో ప్రధాన పాత్రను వహిస్తాయి. ఈ కాలంలో పిల్లలు వీడియోగేమ్స్ ఆడటం లేదా ఏకాంతంగా ఆడుకోవడం సర్వసాధారణం. చిన్న పిల్లలు వారి కనుగుణంగా ఆటల్లో నియమాలను మార్చేటువంటి ఆటలను ఇష్టపడతారు. నియమాలు లేదా షరతులతో కూడినటువంటి ఆటలలో 4 సం॥ల వయస్సులోపు పిల్లలు పాల్గొనలేరు. పాఠశాల వయస్సు గల పిల్లలు బోర్డ్‌గేమ్స్, కార్డు గేమ్స్ మరియు మొ॥ వాటిని ఆడి ఆనందించగలరు. ఈ ఆటలలో పిల్లలు ఆ ఆటకు సంబంధించిన నియమాలను, షరతులను తెలుసుకొని వాటిని పాటించగలరు. పెద్ద పిల్లలు నిర్దిష్టమైన నియమాలు గల ఆటలను ఆడుతూ ఆనందించ గలరు. అంటే పిల్లలు పెరుగుదలతోపాటు ఆటల సరళీ కూడా మారుతు వుంటుంది.

2.8.3 ఆటలు - వాటి విధులు :

ఆటలు పిల్లలు వివిధ వికాసలపరంగా మూర్తిమత్వం అభివృద్ధి చెందడానికి సహాయపడుతాయి.

అవి :

a) భౌతిక వికాసం

b) సాంఘిక వికాసం

c) ఉద్వేగ వికాసం

d) మానసిక వికాసం

e) నైతిక వికాసం

a) **శారీరక వికాసం (Phyical Development) :**

ఆటలు సూక్ష్మ కండర మరియు స్థూల కండరాల చలనానికి మరియు నైపుణ్యాల అభివృద్ధికి తోడ్పడుతాయి.

పిల్లలు కొన్ని శారీరక కదలికలను కేవలం సంతోషం కోసమే చేస్తారు. ఉదా వస్తువులను కిందకు పడవేసి ఆనందించడం, ఇదే కృత్యాలను మరలా మరలా చేయడం, ఇలాంటి కృత్యాలు సరళత్వం నుండి కఠినస్థాయి వరకు సంబంధించినవిగా వుంది శారీరక వికాసానికి దోహదపడుతాయి. శరారీక వికాసము అనేది ఆటల వలననే సంభవిస్తుంది

ఏ ఆటకు సంబంధించిన ప్రాథమిక ఫలితము పిల్లలకు సంతోషాన్ని అందించడం.

b) **ఉద్వేగ వికాసం (Emotional Development) :**

పిల్లలు ఆటలాడునప్పుడు పంచుకోవడం, ఒకరిపట్ల ఒకరికి సంరక్షణ కల్గి వుండటం వంటి వాటిని అవగాహన చేసుకొంటారు. పిల్ల ఒక దశ నుండి ఇంకొక దశకు చేరునప్పుడు ఆ దశకు సంబంధించిన వికాససామర్థ్యాలను పొందుతారు. అందువల్ల వారు ఇతర పిల్లలతో ఆటలాడునప్పుడు బేరీజువేసుకోవడానికి తోడ్పడుతాయి. ఆటలు ఆడునప్పుడు నియమ నిబంధనలను పాటిస్తూ వారి గురించి ఆశించిన ఫలితాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని తదనుగుణంగా అవగాహన చేసుకోగలరు. వ్యక్త్యంతర సంబంధాలు విజయవంతంగా కొనసాగించుటకు తగిన ఉద్వేగాలను / ఉద్వేగ పరిణితిని పొందుట అంత సులభమైన విషయం కాదు. కాని కష్టసాధ్యం తల్లి దండ్రులు గాని తోబుట్టువులు గాని పిల్లలతో బోర్డ్ గేమ్‌లు గాని, క్రికెట్ ఆడిన, వారితో కలిసి వెళ్ళిన, కథలు చెప్పిన పిల్లల ఆత్మగౌరవం ఎంతగానో వికసిస్తుంది. పిల్లలు తల్లిదండ్రులలో వారి ఆనందాన్ని సంతోషాన్ని పంచుకొనే ప్రయత్నంచేస్తే వారిని మనస్ఫూర్తిగా అభినందించాలి వారి పట్ల శ్రద్ధ వహిస్తున్నట్లు సందేశమందించాలి. అందువలన ఆటలు పిల్లల్లో ఆశించిన ఉద్వేగాలను మరియు సంవేదనలను పెంపొందించగలవు.

ఛ) **మానసిక వికాసము (Cognitive Development) :**

పిల్లలు ఆటలు మరియు క్రీడల వల్ల మానసిక ప్రేరణను పొందగలరు. పిల్లలు ఆటల వల్ల జ్ఞానాన్ని పొందగలరు. ఆటలు లేదా క్రీడలు ఆడునపుడు వారి ఆలోచనను, స్మృతి, నిర్ణయాధికారం, సమస్యా పరిష్కారం, సృజనాత్మక ఆలోచన మరియు ఉన్నత క్రమ ఆలోచనా నైపుణ్యాలను వినియోగించవలసి వుంటుంది. కనుక పిల్లలో సమస్య పరిష్కారంలో వారి ఆలోచనా సామర్థ్యాలను మరియు స్మృతిని ఉపయోగించగలరు. ఆటలు మరియు ఫజిల్స్ మొదలగు వాటిలో పాల్గొని వారి సమస్యా పరిష్కార నైపుణ్యాలను పెంపొందించుకోగలరు. ఆటలాడు నప్పుడు పిల్లలు భాషను ఉపయోగించడం జరుగుతుంది. భాషా సామర్థ్యం కూడా బలపడుతుంది. ఎందుకంటే పిల్లలు ఆడునపుడు ఇతరులతో తన భావాలను భాష ద్వారా వ్యక్త పరచవలసి వుంటుంది.

పిల్లలు ఆటలాడునప్పుడు చేతనంగా గాని, అచేతనంగా గాని పరిమాణం, ఆకారం వంటి వాటి పై అవగాహన పొందగలరు. వివిధ వస్తువుల మధ్య సంబంధాన్ని, విద్య సంబంధిత బొమ్మలు, పదాలను జతపరచడం వంటివి పిల్లల ప దజాలాభివృద్ధి, పరిసరాలు ప్రపంచానికి సంబంధించిన భావనను అవగాహన చేసుకోగలరు.

d) **సాంఘిక వికాసము (Social Development) :**

ఆటల వలన పిల్లలో పెద్ద వికాసం సంభవించిందనదంటే అంటే అది సాంఘిక వికాసమనే పేర్కొనవలసి వుంటుంది. అయితే ఏ పిల్లలలైతే స్వేచ్ఛగా ఇతర పిల్లలతో కలసిపోతారో మరియు వారి నుండి నేర్చు కొంటారో అటువంటి వారి విషయానికి మాత్రమే అను వర్తింప చేయవలసి వుంటుంది. ఇది సంభవించ గలదు లేదా వాస్తవమని భావించవలసి

వుంటుంది. మొదట శిశువు ఆహం కేంద్రీకృతం వుంటుంది. అదే శిశువు పెరుగుతున్న కొద్ది ఇతరులతో తన తోటవారితో ఆడుకోవడం ప్రారంభించినపుడు, ఎంతో సంతోషం, రావడం పొందడం జరుగుతుందని గ్రహిస్తాడు. తదుపరి శిశువు తల్లిని చూసినవ్వినపుడు మరలా ప్రతిగా తల్లి నవ్వినప్పుడు ఒక వినోదం తల్లితో ఆడుకోవడం జరుగుతుంది. ఒక్కడే సాంఘిక వికాసానికి పునాదులు వేయబడుతాయి. పిల్లలు పేరిగేకొద్ది జట్టుకృత్యాలలో, పోటీలలో పాల్గొనడం వలన సాంఘకీకరణం చెందుతాడు. ఇది సాంఘుక వికాసానికి ఒక సూచన, ఇతరులతో పాలుపంచుకోవడం; ఓపిక, సహనం, నిర్లక్ష్యం మరియు గెలుపు – ఓటమిలకు సంబంధించిన సంప్రదింపులను అవగాహన చేసుకొంటారు. ఆటలు క్రీడలు ద్వారా పిల్లలు చాలా విషయాలు తెలుసుకొని సాంఘికంగా మరింత మెరుగు పడగలరు.

e) **నైతిక వికాసము** (Moral Development) :

క్రీడలు నియమ నిబంధనాలతో కూడుకొని వుంటాయి. కాబట్టి అందులో పాల్గొను ప్రతి ఒక్కరు ఆ నియమ నిబంధనలకు కట్టుబడి వుండాలని పిల్లలు గ్రహిస్తారు. ఆటలలో నియమ నిబంధనలను పాటించకపోతే లేదా ఉల్లంఘిస్తే ఆ ఆటలనుండి వెలివేయడం / నిషేధించడం జరుగుతుందని లేదా తగిన విధంగా శిక్షించడం జరుగుతుందని అర్థం చేసుకొంటారు. ప్రస్తుతం పిల్లలు ఎక్కువగా టీ.వి.లలో మ్యాచ్‌లను గేమ్స్‌ను చూస్తుంటారు మరియు పేపర్లలోచదువుతూ వుంటారు. కావున క్రీడల పట్ల సరియైన అవగాహన కల్గి వుండటం నైతిక వికాసానికి దారితీస్తుంది. సరియైన నైతిక వికాసాభివృద్ధి పాఠశాలయే సరియైన స్థానం. ఏది అభిలషనీయంమైనది కాదు ఆటల ద్వారా గ్రహించగలరు. కనుక ఆటలు మరియు క్రీడలు మూర్తిమత్వానికి సంబంధించిన అన్ని అంశాలను సృజించి అభివృద్ధి పరచగలవు.

2.8.4 ఆటలు / క్రీడలు – సామూహిక గతి శాస్త్రం (Games / Sports - Group Dynomics) :

క్రీడలు మరియు సమూహ గతిశీలత ఒకదానితో ఒక అవినాభావనా సంబంధాన్ని కల్గి వుంటాయి. కర్ట్‌లఎన్ అనే క్షేత్ర సిద్ధాంత వాది సామూహిక గతిశీలత అనే పదాన్ని మొట్టమొదట ఉపయోగించాడు. వ్యక్తి సమూహంపై ఉపయోగించిన శక్తులను, సమూహం వ్యక్తిపైన ఉపయోగించిన శక్తులను గురించి అధ్యయనం చేసేదానినే సామూహిక గతి శాస్త్రం అంటారు. 'డైనమిక్స్' అనే పదం భౌతిక శాస్త్రానికి సంబంధించింది. ఇది ఫ్రెంచి పదం 'Dynamique' గ్రీకు పదం 'Dynomikos' నుంచి తీసుకోబడింది. దీని అర్థం 'శక్తి'.

క్రెచ్, క్రచ్ ఫీల్డ్ ప్రకారం 'సమూహంలో జరిగే మార్పులే సామూహిక గతి శాస్త్రం'.

విద్యా శబ్ద కోశం 'గుడ్' ప్రకారం "సమూహంలోని సభ్యుల పరస్పర మానసిక సంబంధాల ప్రతిచర్యల వల్ల వారి అనుభూతుల ఉద్వేగం ఆధారంగా ఒక ఏకదృష్టిని పెంపొందించడమే సామూహిక గతి శీలనత."

కార్ట్‌రైట్, జందర్ ప్రకారం 'సమూహాల స్వభావం, వారి అభివృద్ధిలోని సిద్ధాంతాలు, వ్యక్తుల, ఇతర సమూహాల, పెద్ద సంస్థల పరిజ్ఞానం పురోభివృద్ధితో దీనికి గల పరస్పర సంబంధాల గురించి తెలిపే అన్వేషణే సామూహిక గతి శాస్త్రం."

క్రీడల్లో పోటీలో ఉంటే జట్లు పోటీల్లో సమూహ గతి శాస్త్రం పనిచేస్తుంది. ప్రతి జట్టుకు కొన్ని నిర్దిష్ట లక్ష్యాలు ఉంటాయి. అదేవిధంగా పిల్లలకు ఆటల పరంగా కొన్ని లక్ష్యాలుంటాయి. కాని ఆ లక్ష్య సాధన ఒంటరిగా సాధ్యం కాదు. అందుకు జట్టులో లేదా టీమ్‌లో సభ్యునిగా చేరి ఇతరులతో కలిసి ప్రయత్నిస్తే, శ్రమిస్తే అనుకున్న లక్ష్యాలనుసాధించవచ్చు.

జట్టు భద్రతపరంగా కూడా చాలా అనుకూలంగా వుంటుంది మరియు గుర్తింపు లభిస్తుంది. టీమ్ వలన ప్రతి సభ్యుని వ్యక్తిగత అవసరాలు, ఆశయాలు సంతృప్తి చెందుతాయి. టీమ్ నిబంధనల ప్రకారము టీమ్‌లోని ప్రతి సభ్యునికి బాధ్యత, విధులు మరియు స్థాయి వుంటాయి. జట్టు నాయకత్వం పటిష్టంగా ఉండి సభ్యులందరి ఆమోదం పొందేదిగా ఉంటే ఆ జట్టు అందరి మన్ననలను పొందుతూ విజయపరంపరాలు సాగిస్తూ వుంటుంది.

2.8.5 విభేదాల పరిష్కారానికి ఒప్పంద సంప్రదింపులు జరపడం (How children learn two negotiate differences) :

సాధారణంగా ఆటల్లో విభేదాలు ఏర్పడటం సర్వ సాధారణం, అప్పుడు టీమ్ లక్ష్యాలను సాధించడానికి టీమ్ లీడర్లు సంప్రదింపుల ద్వారా అవసరాలను తీర్చుకొని ఇరు వర్గాలకు ఎలాంటి ఇబ్బందులు లేకుండా పరిష్కరించుకొని తమ అవకాశాలను మెరుగుపరుచుకొంటారు.

ఒప్పదం – సంప్రదింపులు చేయండం లేదా మధ్య వర్తిత్వం నెరపడం అనేది నైపుణ్యంతో కూడుకొన్న ప్రక్రియ. ఏ సమూహానికి నష్టం వాటిల్లకుండా ఇరువర్గాలు లాభపడే విధంగా స్నేహపూర్వక వాతావరణంలో చర్చలు జరిపి ఇద్దరికి/ఇరు వర్గాలకు అనుకూలమైన నిర్ణయాలు తీసుకోవాలి. ఇందుకోసం టీమ్ నాయకులు కొన్ని నైపుణ్యాలను పెంపొందించుకోవలసి వుంటుంది.

అవి

1. విభేదాలకు కారణమైన అంశాన్ని, దానికి గల కారణాలను, కారకాలను చర్చించాలి.
2. చర్చించడానికి తగిన నైపుణ్యం పొంది వుండాలి. సమస్యా పరిష్కారం పట్ల ఆసక్తిని కల్గి వుండాలి.
3. తన అవసరాలను/కాంక్ష స్థాయిని తగ్గించుకొని ఇతరుల సమస్యను తన సమస్యగా భావించి సమస్యా పరిష్కార మార్గం దిశగా ఆలోచించాలి.
4. ఒప్పందాలలో పట్టుదలను ఉపశమన పరచుకొని ప్రత్యమ్నాయం ఎన్నుకోవడానికి సంసిద్ధులుగా వుండాలి.
5. చర్చలను సఫలవంతం దిశగా పరిష్కరించుకొని తదుపరి వాటిపై చర్చించరాదు.

2.9 స్వీయ జ్ఞానం / స్వయం యొక్క జ్ఞానం : (Sense of Self)

తనను గురించి తాను తెలుసుకోవడం వలన ఏ వ్యక్తియైన మంచి జీవనాన్ని గడపవచ్చు. అందువలన ప్రతి వ్యక్తి తన గురించి తాను తెలుసుకోవలసిన అవసరం ఎంతైనా వుంది. స్వీయ జ్ఞానంలో స్వీయ వర్ణన, స్వీయ గుర్తింపు, స్వీయ భావన/ఆత్మ భావన, స్వీయ గౌరవం, ఆత్మ గౌరవం, సామాజిక పోలిక, అంతర్గతీకరణం మరియు స్వీయ నియంత్రణ మొ॥గు వాటి గురించి తెలుసుకోవాలి.

2.9.1. స్వీయ వర్ణన (Self Description) :

"తనను గురించి తాను వర్ణించుకోవడమే స్వీయవర్ణన అవుతుంది". ప్రతి మనిషీ ఒక అద్వీయ వ్యక్తి. తన ప్రవర్తన, పనిచేసే విధానం, కుటుంబంలో సమాజంలో ప్రవర్తించే విధానం వంటి అన్ని విషయాలలో వ్యక్తిగత పద్ధతులు ఉంటాయి. తన గురించి తాను తెలియచేస్తే తన లోటు పాట్లను సరిచేసుకొని మార్పు చేసుకొనే అవకాశం వుంది.

ఒక వ్యక్తిని గురించి తెలుసుకోవాలంటే తన స్వంత అభిప్రాయం, స్నేహితుల అభిప్రాయం, తల్లిదండ్రుల

అభిప్రాయం, ఇతర కుటుంబ సభ్యుల అభిప్రాయం తెలుసుకోవలసి వుంటుంది. స్వీయ వర్ణనలో ఈ విధంగా అందరి అభిప్రాయాల ద్వారా తాను ఎలాంటి వ్యక్తో తెలుస్తుంది. ఒక విధంగా చెప్పాలంటే నిక్కచ్చిగా అభిప్రాయాలు వెల్లడించబడితే వ్యక్తి తనలోని బలాలను, బలహీనతలను తెలుసుకొని, బలహీనతలను తొలగించుకొని బలాలను మెరుగుపరచుకొనే అవకాశం వుంటుంది.

2.9.2. స్వీయ గుర్తింపు (Self Recognization) :

"తన గురించి తాను గుర్తించడం స్వీయ గుర్తింపు అవుతుంది". ఇది ముఖ్యంగా మూడు విషయాలను గురించి తెలియజేస్తుంది. మొదటి వ్యక్తిగతం – నీ గురించి ఇతరులు ఏ విధంగా తెలుసుకొంటారు, వ్యక్తిగత విధానం తీరు, వ్యక్తిగత గౌరవం మొ॥గుని.

రెండవది నీ యొక్క మొత్తం సామర్థ్యం, తద్వారా ఏమి సాధిస్తాం, మూడవది కొన్ని సాధారణ విలువలు, న్యాయ నియమాలు మొ॥నవి తెలియచేస్తుంది.

ఇతరులు గుర్తించాలని, పొగడాలని అందరూ కోరుకుంటారు. ఉన్న రంగంలో రాణించేందుకు, చేసే పని తీరును ఇతరులు మెచ్చుకోవాలని తాపత్రయ పడతాం. ఇది ముఖ్యమైన మానసిక వాంఛ.

2.9.3 స్వీయ భావన/ఆత్మ భావన (Self Concept) :

పిల్లల్లో ఉత్తర బాల్యదశలో ఆత్మభావన ఏర్పడుతుంది. "ఒక వ్యక్తికి తన గురించి తన గుణాలు మరియు తన నమ్మకమే స్వీయభావన"("Self concept in the individuals believe about him self/ her self including the persons atributes and also what the self is". - Boumeister, 1999).

స్వీయ భావనను అంచనా ద్వారా తమ మూర్తిమత్వాన్ని మలచుకోవచ్చు. ప్రవర్తనను సమాజానుకూలంగా మార్చుకోవచ్చు. సంఘం ఆమోదింపబడే రీతిలో మనగలగవచ్చు. కుటుంబం, పరిసరాలు, పాఠశాల మొ॥నవి ఆత్మభావనను ప్రభావితం చేస్తాయి.

2.9.4 స్వీయ గౌరవం/ఆత్మగౌరవం :

"ఆత్మగౌరవం అంటే తనకు తాను ఎలా ఉంటాలో తెలుసుకోవడం". దీన్ని అంతస్తు గౌరవం అని కూడా అంటారు. తమకు తాము గౌరవించుకొని ఇతరులు తనను గౌరవించాలని కోరుకుంటారు. సమాజంలో గుర్తింపు, గౌరవం కావాలని అంతస్తులో వున్నాయని అందరు అనుకొనేలా ఉండాలని ప్రయత్నం చేస్తారు.

స్వీయ గౌరవం/ ఆత్మగౌరవం (Self Esteem) :

మనల్ని మనం అంచనావేసుకోవడాన్ని ఆత్మ గౌరవం లేదా స్వీయ గౌరవం అనవచ్చు. ఎప్పుడైతే ఈ అంచనా అననుకూలంగా లేదా వ్యతిరేకంగా ఉందో అప్పుడు మనల్ని మనం ఎందుకు పనికిరానివారిగా, అసమర్థులుగా మరియు దురదృష్టంతులుగా బావించుకొని మన ఆత్మగౌరవం/స్వీయగౌరవం బలహీన పరుచుకోవడం జరుగుతుంది. అందువలన మూర్తిమత్వంలో ఒక ముఖ్యమైన భాగంగా ఉండి మన పెరుగుదలలో వికాసం బాల్య దశ నుండే ప్రారంభమవుతుంది. దీనిని రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి

1. ధృడమైన లేదా ఉన్నత ఆత్మగౌరవం (Strong / High Self Esteem) :

ఇది చాలా ముఖ్యమైనది ఎందుకనగా జీవితంలో అనేక సవాళ్ళను ఎదుర్కొనడానికి పునాది వేయబడుతుంది. ఆత్మగౌరవం పెంపొందించుకోవడం వల్ల (విశ్వాసము, ఆత్మస్థైర్యం) జీవితం ఎదురయ్యే సమస్యలకు ఆత్మవిశ్వాసం, ఆత్మస్థైర్యంతో ఎదుర్కొనగల్గుతాము. అందువల్ల ఇది చాలా కీలకమైనది మరియు జీవితం పట్ల

సానుకూల దృక్పథాన్ని కల్గిస్తుంది.

2. బలహీనమైన లేదా నిమ్న ఆత్మగౌరవం (Week / Low Self esteem) :

జీవితం పట్ల అసంతృప్తి, తీవ్రమైన వ్యతిరేక భావనను కల్గి చేతకానితనాన్ని పొంది అభద్రతగా వుండటం జరుగుతుంది. దీనివల్ల జీవితం దుఃఖమయంగా, అభద్రతగా మరియు బలహీనమైన ఆత్మవిశ్వాసంను కల్గివుండటం జరుగుతుంది.

ఆత్మగౌరవాన్ని పెంపొందడానికి పాటించవలసిన అంశాలు :

- ప్రతికూల ఆలోచనలు వదలి సానుకూలంగా ఆలోచించాలి.
- ప్రతిరోజు ఉదయం లేవగానే తమకు తాము గౌరవించుకొని, ఇతరులను గౌరవించాలి.
- బలమీనతలను తెలుసుకొని, ఇతరులతో చర్చించి వాటిని అధిగమించాలి.
- ఇతరుల మీద ఆధారపడటం తగ్గించాలి.
- మనకు మనం విలువనిచ్చుకోవాలి.
- మనల్ని మనం ప్రతికూలంగా చూసుకోకూడదు.

2.9.5 సామాజిక పోలిక (Social comparison) :

ఒక వ్యక్తి లేదా సమూహం యొక్క సామర్థ్యాలు, అభిప్రాయాలు లేదా ఇతర లక్షణాలను మరోవ్యక్తి లేదా సమూహం యొక్క సామర్థ్యాలు అభిప్రాయాలు లేదా ఇతర లక్షణాలతో పోల్చడం సామాజిక పోలిక అవుతుంది.

వ్యక్తులు తమకన్నా తక్కువ స్థాయి లేదా సామర్థ్యం గల వారితో పోల్చుకొంటే వారి స్థాయి కూడా క్రింది స్థాయికి పోతూవుంటుంది. అలాకాక తమ కన్నా ఉన్నత స్థాయి లేదా సామర్థ్యం గల వారితో పోల్చుకొంటే వారి స్థాయి కూడా ప్రస్తుతం ఉన్న స్థాయి కంటే పెరుగుతుంది.

బ్లాంటన్ (Blanton.elal) తమ పరిశోధనలు ద్వారా విద్యార్థులు ఉన్నత సామర్థ్యం గల విద్యార్థులతో పోల్చుకొని వారితో కలసి అభ్యసనం చేసినపుడు ఫలితాలు మెరుగ్గాను, తక్కువ సామర్థ్యం గల వారితో పోల్చుకొని అభ్యసనం చేసినపుడు ఫలితాలు తగ్గాయని పేర్కొన్నాడు.

కావున విద్యార్థులు సాధన స్థాయి, ప్రేరణ, ప్రయత్నాలు, తగిన ప్రమాణాలతో పోల్చుకొని పోలికలను అనుకూలంగా మలచుకొని అంటే ఉన్నత స్థాయికి ఎదగడానికి ఉపాధ్యాయులు ప్రోత్సహించాలి.

2.9.6 అంతర్గతీకరణ/అంతఃకరణ (Internalization) :

"తన నమ్మకం, వైఖరులు మరియు విలువలను సంఘటిత పరచి నైతిక ప్రవర్తన రూపొందించే ప్రక్రియే అంతర్గతీకరణం" (Internalization is a process of consolidating and embedding one's own believe attitudes and values when it comes to moral behaviour).

మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతం ప్రకారం అంతర్గతీకరణం అనేది అధ్యహం (Super ego) ఏర్పడటంలో పాల్గొనే ప్రక్రియగా పేర్కొనవచ్చు (According to psycho analytic theory 'internalization is a preocess involving the formation of super ego').

అంతర్గతీకరణ అనేది సంభాషణల వలన వృద్ధి చెందుతుంది. అంతర్గతీకరణంలో ఇతరుల వైఖరులు, విలువలు, ప్రమాణాలు మరియు అభిప్రాయాలు తన స్వంత గుర్తింపు లేదా ఆత్మజ్ఞానం (Sence of self)తో పాలుపంచుకొంటాయి.

కాబట్టి తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు, పెద్దలు పిల్లలకు మంచి రోల్‌మోడల్‌గా వ్యవహరించవలసి వుంటుంది.

GRK

2.9.7 స్వీయ నియంత్రణ (self control) :

"లక్ష్యాలను సాధించడానికి తన ప్రవర్తనను తాను నియంత్రించుకొనే సంజ్ఞానాత్మక ప్రక్రియనే స్వీయ నియంత్రణ" (Self control is a congnitive preocess which is neccessary to regulate one's behaviour in order to achieve goals).

సిగ్మండ్ ప్రకారం Id అనంద సూత్రాన్ని, Ego వాస్తవికతను Super Ego నైతిక సూత్రంపై ఆదారపడుతుంది. కాబట్టి Id,Ego లను నియంత్రించుకొని స్థాయికి చేరడమే స్వీయ నియంత్రణగా పేర్కొనవచ్చును.

Duck worth & seligman,2005 ప్రకారం విజయ సాధనలో IQ కంటే కూడా స్వీయనియంత్రణ ముఖ్య పాత్ర వహిస్తుంది.

కాబట్టి విద్య సాధన లక్ష్యాల సాధనలో స్వీయ నియంత్రణ ద్వారా ఇతర ఆటంకాలను అదిగమించాలి. ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థులకు నీతి కథల ద్వారా బోధించాలి. ఉద్వేగ పరిపక్వత స్వీయ నియంత్రణ పాత్ర కీలకమైనదిగా భావించవచ్చు.

2.10 సంస్కృతి - లింగ వికాసం (Culture and Gender Development) :

మానవుడు సృష్టించిన పరిసరమే సంస్కృతి - ఎం.జె.హెర్కొవిట్స్

1982 సం॥లో మెక్సికోలో జరిగిన ప్రపంచ సంస్కృతి సభలో - "ఒక సమాజానికి గల లక్షణాలు, ధృడమైన, విశేషమైన, ఆధ్యాత్మిక సంబంధమైన, మేధో సంబంధమైన మరియు ఉద్వేగ లక్షణాలను కల్గినటువంటిదే సంస్కృతి" అని నిర్వచించారు. ఇది కళలనే కాకుండా, జీవన విధానాలను, ప్రాథమిక హక్కులను, మానవ విలువలను సాంప్రదాయాలను మరియు నమ్మకాలను తెలియజేస్తుంది.

లింగవికాసము (Gender Development) :

సంస్కృతి సమాజానికి సంబంధించినది. సమాజం మానవులకు సంబంధించినది. ఆడ, మగ కలిసి ఉంటేనే సమాజం. మానవులు సమాజాన్ని తీర్చిదిద్దుతారు. కనుక సంస్కృతి అన్ని సమాజాలలో ఒకే రకంగా వుండదు. ప్రస్తుత సమాజం కొన్ని లింగ పరమైన మార్పులు గమనిస్తున్నాము. ముఖ్యంగా బస్సులలో మహిళా కండక్టర్లు, మహిళా పైలెట్లు, మహిళా రెజ్లర్లు, మహిళా పోలీసులు, ఇటీవల ఆర్మీలో కూడా, ఆటల పోటీలలో పురుషులతో సమానంగా రాణిస్తూ మహిళలు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తున్నారు. కనుక మారుతున్న సమాజంలో అన్ని రంగాలలో మహిళా పాత్ర కూడా పెరుగుచున్నది. మానవుల హక్కుల ప్రకారం సమాన హక్కులు కల్గివున్నారు.

సంస్కృతి మరియు సమాజం స్థిరంగా ఉండదు. వాటి ఉనికి నిరంతరం అవసరాలకనుగునంగా మార్పు చెందుతూ వుంటుంది. దీనికి కారణాలు సామాజిక పరమైన మరియు ఆర్థిక పరమైన విధానాలు.

మారుతున్న ప్రపంచంలో సంస్కృతి మారుస్తూ నేడు స్త్రీలు బయటికి వచ్చి ఆర్థికాభివృద్ధికి, దేశాభివృద్ధికి తోడ్దడుచున్నారు. తత్ఫలితంగా ప్రభుత్వాలు ప్రజల అభిప్రాయాల మేరకు చట్టాలను కూడా మార్చవలసిన, సవరించ వలసిన అవసరం ఏర్పడింది. మానవ విలువలు సంప్రదాయాలు మరియు సాంఘిక, సామాజిక సంబంధాలు అభివృద్ధి సూచికలను మారుస్తున్నాయి. కాబట్టి సంస్కృతి లింగ భేదం లేకుండా మారుతున్న సమాజం కొరకు దేశాభివృద్ధికి కారకాలైన సూచికలను అనుసరిస్తూ సమాజం అభివృద్ధికి తోడ్పడుతుంది.

మూల్యాంకనం

I. వ్యాసరూప సమాధాన ప్రశ్నలు :

1. వికాసంపై అనువంశికత మరియు పరిసరాల యొక్క ప్రభావమును వివరించండి.
2. శారీరక – చలనాత్మక వికాసమును వివరించండి.
3. సాంఘిక వికాసమును తెల్పి, సాంఘిక వికాసముపై ప్రభావము చూపు అంశములను గూర్చి చర్చించండి.
4. సాంఘికీకరణం అనగానేమి ? సాంఘికీకరణంను ప్రభావితం చేయు అంశములను తెల్పి వివరించండి.
5. ఉద్వేగము అనగానేమో నిర్వచించి, ఉద్వేగ పరిపక్వతలో కుటుంబం మరియు పాఠశాల యొక్క పాత్రలను చర్చించండి.
6. భాషా వికాసమును తెల్పి – స్కిన్నర్, బందురా మరియు చామ్‌స్కీల యొక్క భాష వికాస దృక్పధాలను వివరించండి.
7. నైతిక వికాసమును పేర్కొని, కోల్‌బర్గ్ నైతిక వికాస సిద్ధాంతమును వివరించి విద్యా ప్రాముఖ్యతను తెలపండి.
8. 'ఆటలు సర్వతోముఖాభివృద్ధికి తోడ్పడుతాయి' ? ఎట్లు.

II. లఘురూప సమాధాన ప్రశ్నలు :

1. పెరుగుదల మరియు వికాసం మధ్య గల భేదాలను తెలుపండి.
2. వికాస సూత్రాలను పేర్కొనండి.
3. వికాసపు సూచికలు మరియు ఆటంకాలను తెలుపండి.
4. ఉద్వేగం, ఉద్వేగ పరిపక్వత అనే పదాల గూర్చి క్లుప్తంగా పేర్కొనండి.
5. ఆటలలో సామూహిక గతిశీలత యొక్క పాత్రను తెలుపండి.
6. స్వీయ జ్ఞానం అనగానేమి ? స్వీయ జ్ఞానానికి సంబంధించిన అంశాలేవి ?
7. లింగ వికాసంపై సంస్కృతి యొక్క ప్రభావాన్ని తెలపండి.

III. ప్రాజెక్టు పనులు (Project tasks) **:**

1. సమీపములోని ప్రాథమిక పాఠశాలను సందర్శించి 1 నుండి 5 తరగతులు చదువుతున్న బాలబాలికల ఎత్తు, బరువులను నమోదు చేసి ఒక నివేదిక తయారుచేయండి.
2. మనో విజ్ఞానశాస్త్ర ప్రయోగశాలలో ఉద్వేగ పరిపక్వత మాపనిని తీసుకొని సంబంధిత అధ్యాపకుల సహాయంతో పాఠశాల ఉపాధ్యాయుల 'ఉద్వేగపరిపక్వతను' అధ్యయనం చేసి నివేదిక తయారుచేయండి.
3. వ్యయామ ఉపాధ్యాయుని సహకారంతో వివిధ రకాల ఆటలను తెలుసుకొని వాటి ద్వారా కల్గు ఉపయోగాలను చర్చించి ఒక నివేదికను తయారుచేయండి.
4. పిల్లలు ఆటలాడు సమయంలో సంభందించిన వివాదాలను ఏవిధంగా పరిష్కారము చేసుకొంటారో అధ్యయనం చేసి ఒక నివేదికను సమర్పించండి.

పరామర్శ గ్రంథాలు (Bibliography):

1. బి.ఏ మూడవ సంవత్సరం 'బాల, కౌమార మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం', 2012 : తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు.
2. బి.ఏ మొదటి సంవత్సరం 'మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం – సామాన్య మనోవిజ్ఞానశాస్త్రం, 2012 : తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు.
3. ఎం.ఏ మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం 'పురోగమన సామాన్య మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం' 2012 : తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు.
4. బి.ఎడ్ 'విద్యా మనోవిజ్ఞాన శాస్త్ర ఆధారాలు' 2012 : తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు.
5. డి.ఎడ్ 'విద్యా మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం' 2011 : తెలుగు అకాడమి, హైదరాబాదు.
6. 'Developmental Psychology : A life span approach' Elizabeth B.Hurlock. TATA McaGraw - Hill publishing company limited - New Delhi.
7. సెకండరీ కోర్స్ 'మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రం', 222 : సార్వత్రిక పాఠశాల జాతీయ విద్యా సంస్థ A-24-25, Institutional Area, Sector_62, Noida UP.
8. 'Advanced Eld'.Psychology', S.S.Chauhan, Vikas publishing House Pvt.Ltd - New delhi.
9. Education : Introduction to Basic concepts 'Source book for D.Ed students published by DSCERT, B'lore, karnaraka.
10. Psychology text book for class XI & Xii, 2013, published by NCERT, New Delhi.

అధ్యాయము – 3

సంజ్ఞానము మరియు సంజ్ఞానాత్మక వికాసము

ఇతర జీవులతో పోలిస్తే మానవుని ప్రత్యేకత ఆలోచనా శక్తేనని, అందుకే అతనిని ఆలోచించే జంతువు (Thinking Animal) అంటారని మనకు తెలుసు. వ్యక్తి ఆలోచనలను బట్టే ప్రవర్తన, ప్రవర్తనను బట్టే జీవితము ఉంటుందనే విషయాన్ని గమనిస్తూనే వుంటాము. ఇంద్రియ జ్ఞానము, భావనలు ఏర్పరుచుకొనుట, ఆలోచన, వివేచన, ఊహలు, సంశ్లేషణ, విశ్లేషణలు, తద్వారా సమస్య పరిష్కారము చేయుట వంటివి సంజ్ఞానాత్మక వికాసము క్రిందకు వస్తాయి. ఇవి సాదారణ జీవితాన్ని ఎలా ప్రభావితము చేస్తాయి?, ఏ స్థాయి వారికి ఎట్లు బోదనను అందించాలి? వంటి విషయాలను ఈ అధ్యాయములో చర్చిస్తాము.

సంజ్ఞానము (Cognition) అంటే ఏమిటి?

ఇంద్రియ జ్ఞానముద్వారా మనచుట్టూ జరుగుచున్న విషయాలను మనము గ్రహిస్తూ, అవగాహన చేసికొంటూ దానికనుగుణంగా ప్రవర్తిస్తుంటాము. జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా పొందిన జ్ఞానము మనోభావాల రూపములో నిలిచి ఉంటుంది. ఇది కొన్నిసార్లు ప్రత్యక్ష జ్ఞానము లేకపోయినా అనుభవములోకి ఉంటుంది. ఉదాహరణకు మామిడికాయను జ్ఞానేంద్రియముల ద్వారా ఒక్కసారి అనుభూతి చెందినపుడు అంటే కాయ రంగు, ఆకారము, పరిమాణము, గట్టిదనము, రుచి వంటివి పొందినపుడు అది ప్రత్యక్షము కాని సందర్భములలో కుడా దానిని అనుభూతి చెందగలము. అంటే ఇంద్రియజ్ఞానము ద్వారా ఒక్కసారి పొందిన అనుభూతి శాశ్వతముగా ఉంటుంది. ఈ విధముగా ఒక్కసారి ఏర్పరుచుకొన్న భావము పరిణతి చెందే కొద్దికొద్దిగా పెరుగుతూ ఉన్నత భావజాలమునకు దారితీస్తుంది. ఈ విధముగా వ్యక్తులు తమ జ్ఞానాన్ని ఆవిష్కరించుకోవడానికి సహాయపడే ఆలోచనల పరంపరనే ‘సంజ్ఞానము’ అనవచ్చు.

ఆలోచన, అనుభవము మరియు జ్ఞానేంద్రియములద్వారా పొందగలిగే జ్ఞానము మరియు అవగాహనలవంటి మానసిక చర్యాలనే ‘సంజ్ఞానము’ అంటారు.

(The mental action or process of acquiring knowledge and understanding through thought, experience and the senses is Cognition).

Cognition అను ఆంగ్ల పదము Cognitio అను లాటిన్ పదము నుంచి ఏర్పడినది. Cognitio అంటే జ్ఞానము అని అర్థము. అభ్యసన అనేది సంజ్ఞానము నాకు ఒక ఉదాహరణ. అలాగే సమస్యా సాధన, నిర్ణయాలు తీసుకొనుట, తార్కికముగా ఆలోచించుట వంటివన్నీ సంజ్ఞానము నాకు ఉదాహరణలే.

వివిధ దశలలో సంజ్ఞానము ఎలా జరుగుతుందో గమనిద్దాము.

శైశవ దశ	ఇంద్రియ జ్ఞానము
పూర్వ బాల్య దశ	ప్రశ్నించడం - ఏమిటి?
ఉత్తర బాల్య దశ	వాస్తవికత - ఎందుకు? ఎలా?
కౌమార దశ	అమూర్త ఆలోచనలు – సమస్యా పరిష్కారం

(i) ***శైశవ దశ***:- ఈ దశలో శిశువు పరిసరాల నుంచి లభించే ప్రేరణలకు స్పందిస్తూ, ఇంద్రియాలను ఉపయోగించి చుట్టూ ఉన్న ప్రపంచాన్ని మెల్లగా అర్థము చేసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. ఈ దశ పూర్తయ్యే సరికి చిన్నచిన్న మాటలు, పదాలు, వాక్యాలు ఉపయోగించడం, కొంత ఆలోచన, స్మృతి, ప్రజ్ఞ వృద్ధి చెంది ‘నేను’ అన్న భావన ఏర్పడుతుంది.

(ii) ***పూర్వ బాల్య దశ***:- ఈ దశలోని పిల్లలు అదేంటి? ఇదేంటి? అని ప్రశ్నిస్తూ, పరిసరాల గురించి తెలుసుకోవడంలో కుతూహలమును ప్రదర్శిస్తూ ఉంటారు. ఈ దశ చివరికి స్థల, కాల, రంగుల భావనలు ఏర్పడి కొంత ఆలోచన, వివేచనలతో, చిన్న చిన్న సమస్యలను పరిష్కరించ గలుగుతారు. వాస్తవానికి, కల్పనకు తేడా తెలియక ఎక్కువగా ఊహల్లో ఉంటారు.

(iii) ***ఉత్తర బాల్య దశ***:- ఊహ నుంచి క్రమంగా ఈ దశలో వాస్తవాలను గుర్తించే స్థితికి వస్తారు. ఎందుకు? ఎలా? అనే ప్రశ్నల ద్వారా కుతూహలాన్ని ప్రదర్శిస్తూ అవగాహన చేసుకొనడానికి ప్రయత్నిస్తారు. కథల పట్ల ఎక్కువ మక్కువ చూపుతారు.

(iv) ***కౌమార దశ***:- ఈ దశలో ప్రజ్ఞ గరిష్ఠస్థాయికి చేరుకొని, స్వతంత్ర, సృజనాత్మక, విమర్శనాత్మక, అమూర్త ఆలోచనలు చేస్తారు. తార్కికముగా ఆలోచిస్తూ వాదప్రతివాదనల్లో పాల్గొని విషయాన్ని లోతుగా చర్చిస్తారు .కళల పట్ల ఆసక్తి, నైపుణ్యము ప్రదర్శిస్తారు. అన్వేషణ, పరిశోధన ఎక్కువగా ఈ దశలో వుంటుంది.

సంజ్ఞానాత్మక వికాస అంశాలు (Developmental aspects of Cognition)

సంజ్ఞానాత్మకత అనేక అంశాల మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. బాల్యదశలో ఈ క్రింది అంశాలు సంజ్ఞానాత్మకతను ప్రభావితము చేస్తాయి. అవి:

- ప్రత్యక్షము (Perception)
- భావనలు (Conception)
- ఆలోచన (Thinking)
- వివేచన (Reasoning)
- భావనాత్మక సంజ్ఞానము (Meta Cognition)
- సృజనాత్మకత (Creativity)
- ప్రజ్ఞ (Intelligence)
- బహుళ ప్రజ్ఞ (Multiple Intelligence)

3.1 ప్రత్యక్షము (Perception)

దైనందిన జీవితములో మనము అనేక స్పర్శానుభూతులు పొందుతుంటాము. చాలా సందర్భాలలో వీటిని గుర్తించలేము. ఇంద్రియజ్ఞానానికి అనుభవపూర్వకమైన అర్థాన్ని యివ్వడమే 'ప్రత్యక్షము' అంటారు. అంటే జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా పరిసరలాలలోని వస్తువులను, వాటి గుణాలను, వాటి మధ్య వున్న సంబంధాలను గ్రహించడమే. ఉదాహరణకు జీవితము అంటే ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క అర్థము వుంటుంది. వారివారి అనుభవాలనుబట్టి జీవితము ఒకరికి పూలపానుపులా అనిపిస్తే, మరొకరికి ముళ్ళబాటగా తోస్తుంది.

ప్రత్యక్షము అనేది కేవలము పరిసరాలలోని ఉద్దీపనలవల్లనేకాక పూర్వానుభవాలు, అవసరాలు, మెదడులో జరిగే ప్రతీకాత్మక చర్యల పైకూడా ఆధారపడి వుంటుంది. వ్యక్తి పెరుగుదల, వికాసము, పరిణతి, పరిసరాలు కొంతవరకు ప్రభావితము చేస్తుంటాయి. వయస్సు పెరిగేకొద్దీ సరళముగావున్న ప్రత్యక్షము సంక్లిష్టముగా మారుతుంటాయి.

నిర్వచనాలు:

ప్రపంచము ఏవిధముగా కనిపిస్తుందో, ఏవిధముగా వినిపిస్తుందో. ఎట్లు అనుభావాన్నిస్తుందో, రుచిని అందిస్తుందో, వాసనను యిస్తుందో అదే ప్రత్యక్షము – మోర్గాన్

(To Perceive = To Attend + To Think)

ప్రత్యక్షము ప్రక్రియ (Perception Process)

ప్రత్యక్షప్రక్రియను నేరుగా నిర్ధారించలేము. కాని మనము పొందే సంవేదన (sensation) లను విశ్లేషిస్తూ వాఖ్యానిస్తాము. అంటే మనము జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా పొందే దృష్టి, రుచి, వాసన, వినికిడి, స్పర్శలకు అర్థవంతముగా ప్రతిస్పందిస్తాము. వ్యక్తులందరిలో ఈప్రతిస్పందనలు ఇదే విధముగా వుంటాయి.

ప్రత్యక్షమువల్ల అనేక విషయాలకు మన మనసులో ఒక ఆకారము, ఒక దృశ్యము, సంగీతము, నృత్యము మొదలగు భావనలు ఏర్పడి స్థిరీకరణ చెంది వుంటాయి. ఇలాంటి వాటిని ఏక మొత్తముగా చూస్తామే కాని విడివిడిగా కాదు. ఉదాహరణకు సైకిల్ అంటే ఏక మొత్తముగా చూడబడుతుందే కాని, చక్రాలు, హేండిల్, చైన్, ఫేడల్ వంటి విడివిడి బాగాలుగా కాదు. దీనినే గెస్టల్ట్ ప్రత్యక్ష భావన (Concept of Gestalt Perception) అంటారు.

గెస్టల్ట్ వాదములో ఏ విషయమైనా లేదా వస్తువైనా మొత్తముగానే ప్రత్యక్షమవుతుంది. ఉదాహరణకు

	ఈ చిత్రాలను చూసినపుడు మొదటిది 'S' అను ఆంగ్ల అక్షరముగాను, రెండవది ఒక అడ్డుగీతపై నిలిచివున్న ఒక నిలువు గీత లేదా తలక్రిందులుగా వున్న '⊥' అను అక్షరముగాను తెలుస్తుంది. నిజానికి చుక్కలుగా వున్న ప్రదేశము కంటే ఖాళీగా వున్నప్రదేశమే ఎక్కువ. అయినప్పటికీ వాటిని 'S', తలక్రిందులైన '⊥' అక్షరాలు అనే సంక్షిప్త భావనగానే చూస్తున్నాము. దీనికి ప్రత్యక్ష భావనే కారణము. (Brain tends to see a thing as a meaningful organized whole)

ప్రత్యక్షము – లక్షణాలు

- ప్రత్యక్షము సంవేదన (Sensation) లపై ఆధారపడి వుంటుంది.
- ఇది ఒక సంశ్లేషణ, విశ్లేషణలతో కూడిన ప్రక్రియ.
- ప్రత్యక్షానికి నిశితమైన పరిశీలన ఉంటుంది.
- సమన్వయముతో కూడిన ఒక ప్రత్యేక చర్య.
- జ్ఞానేంద్రియాల సహాయముతో దీనిని ప్రారంభించవచ్చు.
- ఇది అంతర్గత, బహిర్గత ప్రేరకాలతో సులువుగా ప్రభావమవుతుంది.

ప్రత్యక్ష వ్యవస్థాపన నియమాలు (Laws of Perceptual Organization)

ప్రత్యక్ష ప్రక్రియ ఖచ్చితముగా జరిగేందుకు వివిధ వ్యవస్థాపక నియమాలు సహకరిస్తాయి. అందులో కొన్ని:

(i) అవిరళ నియమము (Law of Continuity)

కొన్ని ఉద్దీపనలను అవిరళముగా ఏర్పరిస్తే ప్రత్యక్షము వ్యవస్థాపనము జరుగుతుంది.

	ఈ పటములో విడివిడిగా వున్నా చుక్కలను నిలువు, అడ్డుగీతలుగా చూస్తాము. కేంద్ర బిందువు వద్ద కలిసే నాలుగు గీతలుగా కాక, చుక్కలతో సముహకరించుకొన్న ఒక '+' గుర్తుగా ప్రత్యక్షము చేసుకొంటాము.

(ii) సామిప్య నియమము (Law of proximity)

ఒకదానికొకటి దగ్గరగావున్న అంశాలను ఒక సముహముగా ఏర్పర్చడాన్నే సామీప్యనియమము అంటారు.

	పక్క పటములో మూడు జతలుగా వున్న గీతలను చూడగలిగినా అసంపూర్ణముగా కుడివైపున ఒంటరి గీతగా పరికించదానికి కారణము సామీప్య నియమము.

(iii) సామ్య నియమము (Law of Similarity) :

ఒకదానికొకటి ఒకేలా వుండే అంశాలు ఒక సముహముగా ఏర్పడతాయి. అవి రంగు, ఆకారము, పరిమాణము వంటివి కావచ్చు.

	ఈ పటములో 3 త్రిభుజాలు, 3 వృత్తాలు, 3 చతురశ్రాలు వేర్వేరుగా చూడగలగడమే సామ్య నియమము. ఎందుకంటే అవి ఆకారము మీద ఆధారపడి ఉన్నాయి.

(iv) పూరణ నియమము (Law of Closure)

అసంపూర్తి ఆకృతులను అర్థవంతమైన పూర్ణాకృతులుగా చూడగలగడమే పూరణ నియమం.

	ప్రక్క పటములో విఘాతాలు ( ) వున్నా వాటిని గుర్తించ దగ్గ అర్థవంతమైన పూర్తి ఆకృతులుగా గమనించడమే పూరణ నియమము.

(v) ఆకృతి-క్షేత్ర సంబంధము (Figure – Ground Relationship)

ఆకృతి – క్షేత్ర సంబంధాన్ని మొట్టమొదట రూబిన్ (Rubin) అను మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త వివరించాడు. ప్రజ్ఞ వ్యవస్థాపనలో ఆకృతికి, క్షేత్రానికి మధ్య బేధాన్ని చూడడం ఒక ప్రాథమిక సూత్రము. మనము చూసే ప్రతి వస్తువు వెనుక ఒక దృశ్యము వుంటుంది. మనము దృష్టిని నిలిపే వస్తువు ఆక్రుతిగాను, దాని వెనుకగల దృశ్యము క్షేత్రముగాను చెప్పవచ్చు. ఉదాహరణకు ఆకాశములో ఎగిరే పక్షిని ఆకృతిగా చూస్తే, దాని వెనుకగల ఆకాశము క్షేత్రముగా చెప్పవచ్చు.

	ఈ పటములో ఒకసారి పూలకుండిని, మరొకసారి ఎదురెదురుగా చూసుకొనే రెండు ముఖాలను చూస్తాము. కానీ ఎవరికీ కుడా పూల కుందిని, రెండు ముఖాలను ఒకేసారి చూడడం సాధ్యం కాదు.

ప్రత్యక్షమును ప్రభావితము చేయు కారకాలు (Influencing Factors of perception)

వ్యక్తులలో ప్రత్యక్షమును రెండు రకాలైన అంశాలు ప్రభావితము చేస్తుంటాయి. అవి (i) వ్యక్తిగత కారకాలు (Personal Factors), (ii) వస్తుగత కారకాలు (Objective Factors)

(i) వ్యక్తిగత కారకాలు:-

వ్యక్తులలో సహజ సిద్ధముగా వుండే అభిరుచి (Interest), వైఖరి (Attitude), సాన్నిహిత్యం (Familiarity), సందర్భం (Context), గతానుభవం (Previous Experiences) వంటి అంశాలు వ్యక్తిగతముగా ప్రత్యక్షమును ప్రభావితము చేస్తాయి.

అభిరుచి :- వ్యక్తిగతముగా ప్రతివ్యక్తికి ఒక్కొక్క అంశము పట్ల ఒక్కొక్క అభిరుచి వుంటుంది. దానిని అనుసరించి ఆయా అంశాలు వెంటనే ప్రత్యక్షము అవుతుంటాయి. ఒక దినపత్రిక చూసిన వెంటనే కొందరికి వారివారి అభిరుచిని బట్టి రాజకీయాల పేజిని చూస్తే, కొందరు క్రీడా పేజిని చూస్తారు. అలాగే కొందరు సినిమా పేజిని చూస్తే, కొందరు సంపాదకీయం పేజివైపు ప్రత్యక్షం చేస్తుంటారు.

వైఖరి:- వ్యక్తులలో విషయాల పట్ల ఒక ప్రత్యేక వైఖరిని కలిగి వుంటారు. ఒక అంశము పట్ల కొందరికి అనుకూల వైఖరి వుంటే, మరి కొందరికి ప్రతికూల వైఖరి ఉంటుంది. రాజకీయాలలో ఒక పార్టీపట్ల అనుకూల వైఖరి ఉన్నట్లయితే ఆ పార్టికి చెందిన వారు మంచివారు, గొప్పవారని, దాని వ్యతిరేక పార్టికి చెందినవారు మంచి వారు కాదని ప్రత్యక్షము చేస్తారు.

సాన్నిహిత్యం: వ్యక్తులకు పరిచయము వున్న విషయాలు చాలా సులువుగా ప్రత్యక్షములోకి వస్తాయి. ఉదాహరణకు పాఠశాలను వదిలిపెట్టినప్పుడు అంత పెద్ద గుంపులోనైతము మన పిల్లలను సులువుగా గుర్తించ గలము.

సందర్భము:- కొన్ని సందర్భాలలో ఉద్దీపనలు సరియన రీతిలో మరికొన్ని వెంటనే ప్రత్యక్షము అవుతాయి. ఉదాహరణకు డైనింగ్ హాలులోకి వెంటనే ఆహారపదార్థాలు ప్రత్యక్షములోకి వస్తాయి.

గతానుభావము:- ఒక విషయము / భావనను మనము ఎలా ప్రత్యక్షము చేసుకొంటామనేది గతానుభవాలపై ఆధారపడి వుంటుంది. ఉదాహరణకు ' ' అని వ్రాసి ఉన్నప్పటికీ గతానుభావాల వున్నందువల్ల దానిని ' ' గానే గుర్తిస్తాము.

(ii) వస్తుగత కారకాలు :-

వస్తువుల ఆకృతులైన సామ్యం, పూర్ణత, సామిప్యం, సమమితి వంటి వస్తుగత కారకాలు ప్రత్యక్షముపై ప్రభావము చూపుతాయి.

ప్రత్యక్షం – విద్యావిషయక ప్రాధాన్యత (Educational Implications)

i. పిల్లలలకు తగిన అనుభవము, చాలినంత విశ్లేషణశక్తి వుండవు. కనుక వారిలో అర్థవంతమైన ఆకృతులను ఏర్పరచడానికి ఉహాలు, వివిధ రకాల బోధనోపకరనాలను ఉపయోగించాలి.
ii. పాట్యాంశములోని భావనల మధ్య సంబంధాన్ని గుర్తించునట్లు అర్థవంతముగా బోధించాలి.
iii. ఆకృతి– క్షేత్ర సూత్రాన్ని బోధనా విధానాలుగా అన్వయించాలి.
iv. మెరుగైన భావన( ) లను ఏర్పరుచుకోనేటట్లు శిక్షణ యివ్వాలి.
v. పిల్లలలో జ్ఞాన శిక్షణ ( ) లో మెళకువలు నేర్పాలి.

ప్రత్యక్షములో వైపరిత్యాలు

కంటి చూసేవన్ని నిజాలు కావు అన్న నానుడిని వింటూనే వుంటాము. అంటే పత్యక్షము మిద కేవలము ఉద్దీపనలే కాకుండా వ్యక్తిగత, వస్తుగత కారకాలు కుడా తమ ప్రభావాన్ని చుపుతుమ్తాయి. అందువల్ల అప్పుడప్పుడు మనము సరియైన ఉద్దీపనలను సైతము తప్పుగా చూస్తుంటాము. వీటినే భ్రమలు (Fantasies) అంటారు. రాత్రి సమయములో తాడును చూసి పాముగాను, నీడలను చూసి దయ్యముగా ను భ్రమ పడుట. భ్రమలు అంటే అసత్య ప్రత్యక్షాలు. నిత్య జీవితములో ఏర్పడే అనేక అపార్థాలకు ఈ భ్రమలే కారణము. వ్యక్తులు భ్రమలకు లోనుకాకుండా ఉందాలంతే పరిస్థితులను వాస్తవ కోణములో పరిసిలిమ్చాలి.

ప్రచోధనము వున్నది వేరోకలాగా అనిపిస్తే అది భ్రమ. ప్రచోధము అసలు లేకుండానే వున్నట్లు అనిపిస్తే అది విభ్రమ. మత్తు పదార్థాలు ఎక్కువగా స్వీకరించే వారిలోనూ, మానసికంగా బాధ పదేవారిలోను ఈ విభ్రము ఎకువగా కనిపిస్తాయి.

3.2 భావన – భావనోద్భవము (Concept - Conception)

వ్యక్తులు తాము పొందే అనుభవాలు, అనుభూతులు, వాటిలోని సామానయ లక్షణాలు మరియు వైవిధ్యాలను గమనిస్తారు. ఈ భావాలు, జ్ఞానము వల్ల పొందిన భావాలవల్ల కొన్ని కొత్త సంబంధాలు ఏర్పడుతాయి. వివిధ వస్తువులు లేదా విషయాల మద్య సంబంధాన్ని గుర్తులద్వారా తెలుపునదే భావన. బాషతో చెప్పనలవికాని క్లిష్టమైన బాషను సైతము భావనతో చెప్పవచ్చు.

విషయ, వస్తు, సంఘటన, సన్నివేశా, వ్యక్తుల గురించిన భావాలే భావనలుగా రుపుదిద్దుకొంటాయి. అంటే వాటి సామాన్య లక్షణాలు ఉన్నదానిని ఒక వర్గముగా భావిస్తాము. ఉదాహరణకు పాథశాల, ఉపాద్యాయుడు, విద్యార్థి అనే వాటిలో ఎ పాతసాలైనా, ఎ ఉపాద్యాయుడైనా, ఎ విద్యార్థి అయినా కావచ్చును.

అనగా సామాన్యీకరిమ్చిన భావమే భావన. భావన అనే పదము వస్తువులకు, సంఘటనలకు సామాన్య ధర్మాన్ని నిర్ధేశిస్తుంది అని చెప్పవచ్చు. అభ్యసనను భావనలు బాగా ప్రభావితము చేస్తాయి. సరియైన భావనలు ఏర్పడకపోతే అస్పష్టత వల్ల విషయము సరిగా అర్థము కాదు. దీని వల్ల పిల్లలు అనేక విషయాలలో వెనుకబడి పోతారు.

భావనలు ఎలా ఏర్పడతాయి?

భావనలు ఏర్పదాలంటే : (i) సన్నివేశాన్ని బాగా పరిశిలించాలి, (ii) సన్నివేశాలను పోల్చి చూసికొని వాటిలోని సమాన లక్షణాలను గుర్తించాలి. (iii) గుర్తించిన లక్షణాలను సంక్షిప్తము చేయగలగాలి (iv) లక్షణాలను సరిచూడగలగాలి (v) వాటి ఐక్యతకు సరియైన నామకరణము చేయగలగాలి. వీటిని ఇదే క్రమములో సరిగా చేయగలిగినప్పుడు స్పష్టమైన భావాలు సులువుగా ఏర్పడుతాయి.

ముఖ్యమైన భావనలు (Important Concepts)

పిల్లలలో వారి వయస్సు, అనుభవము మరియు పరిసరాల ప్రభావము వల్ల - రంగు, ఆకారము, బరువు, స్థలము, కాలము, సమయము వంటి ముర్త భావనలు, ఆత్మ భావన, రసానుభూతి, కళారాధన, సామాజిక స్పృహ వంటి అమూర్త భావనలు ఏర్పడతాయి.

భావన – వర్గీకరణ (Classification of Concepts)

ఒకే ఒక ధర్మం సముదాయాన్ని భావనగా నిర్వచించ గలిగితే దానిని సరళ భావన (Simple Concept) అంటారు. ఉదాహరణ: త్రిభుజము. ఎక్కువ లక్షణాలను సముదాయముగా నిర్వచించ గలిగితే దానిని సంక్లిష్ట భావన TaMtaaa(Complex Concept) అంటారు. ఉదాహరణ: మూడు ఎర్రని త్రిభుజాలు.

మరొక రకంగా భావనల గుణాలను బట్టి మూడు రకాలుగా వర్గికరంచ వచ్చు. అవి:

సంయోజక భావనలు (Conjective Concepts) :- గుణాలు మరియు విలువలు కలిసి ఉన్న భావనలను సంయోజక భావాలు అంటారు. ఉదాహరణకు మూడు పెద్ద నల్లని గాలిపటాలు. ఇందులో మూడు అనే సంఖ్య, పెద్ద అనే సైజ నలుపు రంగు అనే మూడు గుణాలను తెలియజేస్తున్నాయి.

వియోజక భావనలు (Disjunctive Concepts) :- రెండు వేర్వేరు గుణాలను ఒకే భావనకు ఆపాదించి తెలుపడాన్నే వియోజక భావనలు అంటారు. ఉదాహరణకు నాలుగు వృత్తాలు, నాలుగు త్రిభుజాలు. దీనిలో నాలుగు అన్న భావన రెండింటిలో సమానమైనప్పటికి వృత్తాలు, త్రిభుజాలు అన్న ఆకారాలలో తేడా వున్నది.

సంబంధిత భావనలు (Associated Concpets) :- గుణాలలోని పరస్పర సంబంధాల ద్వారా ఏర్పడే వాటిని సంబంధిత భావనలు అంటారు. ఉదాహరణకు నిరంతర సమగ్ర ముల్యంకనము. దీనిలోని ప్రతి పదము విద్యకు సంబంధించిన భావనలే.

భావనలు – రకాలు (Types of Concepts)

భావనలను ప్రధానముగా రెండురకాలుగా చెప్పవచ్చు. అవి : ముర్త భావనలు మరియు అమూర్త భావనలు. అయితే అవగాహన సులువుతరము కోసము విపులంగా చర్చిస్తాము:

సంఖ్యా భావన (Number concept):- పిల్లలలో తొలుత కొన్ని, మరిన్ని చాలా, బోలెడన్ని వంటి భావనలు ఏర్పడాయి. ఆతర్వాత అంకెలు, సంఖ్యలు భావాలు ఏర్పడుతాయి.

స్థల భావన (Space Concept) :- పిల్లలకు తొలుత దూరము, దిక్కులు, పరిమాణము వంటి వాటిపట్ల భావనలు ఉండవు. ఈ పక్క, ఆపక్క, అని చెపుతూ చేతులు చూపుతారు. తరువాత కుడివైపు, ఎడమవైపు, పైన, క్రింద భావనలు, వయస్సుతో పాటు నాలుగు దిక్కులు, ఇంకా వయస్సు పెరిగితే ఎనిమిది దిక్కుల పేర్లు చెప్పగలరు గుర్తించగలరు.

సమయ భావన (Time Concept) :- తొలుత సమయ భావన అమూర్తముగాను, సంక్లిష్టముగాను వుంటుంది. తర్వాత నిన్న, నేడు, రేపు, మొన్న, అటురేపు వంటి భావనలు ఏర్పడుతాయి. అలాగే రోజులో పగలు, రాత్రి, ఉదయం, మధ్యాహ్నం, సాయంత్రం వంటి భావనలు వయస్సుతో పాటు ఏర్పడుతాయి.

ఆకార భావన (Form Concept) :- మూడు సంవత్సరాల వయస్సుకు లోపే పిల్లలలో ఆకార భావనలు ఏర్పడుతాయి. మొదట చిన్న ఆకారాల భావనలు ఏర్పడి వయస్సు పెరిగే కొద్ది వస్తువుల మధ్య తేడాలను గుర్తించగలిగే సామర్థ్యము పెరుగుతుంది.

రంగు భావన (Colour Concept) :- మూడు సంవత్సరాల నుంచి ఐదు సంవతరాల మధ్య పిల్లలు ఎరుపు, నలుపు, తెలుపు వంటి ప్రాథమిక రంగులను గుర్తించగలరు. వయస్సు పెరిగే కొద్ది మిగిలిన రంగులను సులువుగా గుర్తిస్తారు.

అందము భావాన (Beauty Concept) :- అందానికి సందించిన భావన క్లిష్టమైనది. ఐదు సంవత్సరాల వయస్సు నుంచి మొదట ఇతరుల నుంచి అనుకరనద్వారా తర్వాత స్వయముగా ఈ భావాన్ని ప్రదర్శిస్తారు.

ధనము భావన (Money Concept) : ప్రాథమిక స్థాయివరకు పిల్లలలో ధనము అనే భావన వుండదు. కేవలము వస్తువులను కొనుటకు ఉపయోగించేది అని మాత్రమే తెలిసి ఉంటుంది. దాని విలువ తెలియదు. వయస్సు పెరిగే కొద్దీ దాని విలువ దానితో చేయగలిగిన పనులు అన్ని తెలుస్తాయి.

ఇలా భావనలు ప్రతి వ్యక్తిలో పుట్టుక నుంచి భావనలు ప్రారంభమై వయస్సుతో పాటు అభివృద్ధి చెందుతుంటాయి. మొదట మూర్త భావనలు ఏర్పడు క్రమంగా అమూర్త భావనల వైపుకు ప్రయాణిస్తారు.

భావనా వికాసము (Concept Development)

వివిధ వస్తువుల పోలికలు, పరిస్థితులు, సంఘటనకు మధ్య గల సంబందాన్నే 'భావన' అంటారని తెలుసుకొన్నాము. ఇవి పిల్లల ఎదుగుదలతో పాటు గతానుభవాలు మారేకొద్దీ భావనలు ఏర్పడుతుంటాయి. అయితే ఈ భావనా వికాసము ప్రధానంగా రెండు పద్ధతులలో జరుగుతుంది. అవి : (i) సామాన్యీకరణము (Generalization) మరియు (ii) అమూర్తికరణము (Abstraction)

సామాన్యీకరణములో ఆకాశములో ఎగిరేవన్నీ పక్షులు అని పేర్కొంటారు. గబ్బిలాలు పక్షులు కావని, అయినా గాలిలో ఎగురుతాయని అవి క్షీరదాలని తెలుసుకొంటారు. కాబట్టి సామాన్యీకరనములో కొన్ని సర్దుబాట్లు (Exceptions) ఉంటాయి.

అమూర్తికరనములో ఒక వస్తువు, ఒక సంఘటనకు సంబంధించిన వివిధ విషయాలను విసదపరచడం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు ఏనుగును చూసి దానికి పెద్ద దంతాలు, పెద్ద తొండము, పెద్ద చెవులు, స్థంబాల వంటి కాళ్ళు వుంటాయని కళ్ళు మాత్రము చిన్నవిగా వున్నాయని విసదపరచదాన్నే అమూర్తికరణము అంటారు.

ఈ భావనా వికాసానికి మూడు ముఖ్య కారకాలను పేర్కొన వచ్చు. అవి (i) ప్రజ్ఞ (Intelligence), (ii) జ్ఞానేంద్రియ లోపము (Deficiency in Sense Organs) మరియు (iii) మూర్తానుభవాలు (Concrete Experiences).

ప్రజ్ఞ పరిపక్వత భావనా వికాసానికి ఎక్కువగా తోడ్పడుతుంది. జ్ఞానేంద్రియ లోపము వున్న వాళ్ళు సరియైన భావనలను ఏర్పరుచుకోలేరు. అలాగే మూర్త భావనల వల్లకుడా భావనా వికాసము జరుగుతుంది.

భావనలు ఏర్పరుచుటలో ఉపాధ్యాయుల పాత్ర: (Role of Teachers in Conception)

భావనలు ఏర్పరుచుటలో ఉపాధ్యాయులు స్పష్టత పాటించి, వీలైనన్ని ఉదాహరణలు ఇస్తూ, నిత్య జీవితములోనికి అన్వయిమ్చునట్లు చేయాలి. ముఖ్యముగా సైన్స్ వంటి అంశాలు బోదించేటప్పుడు సామాన్య ధర్మాలను గుర్తింపచేసి సరియైన భావనలకు తోడ్పడాలి. భోదనలో అప్పుడప్పుడు విద్యార్థులు పొందుతున్న భావనలను సరిచుస్తుండాలి. అభ్యసనకు భావనోద్భమునకు అనుకులించే భాషను, సంభాషణగా వాడాలి. విషయాల మధ్య గల సంబంధాలను సరియైన భావనలతో పోల్చి చేపుతుండాలి.

3.3 ఆలోచన (Thinking)

మానవుణ్ణి ప్రపంచములో ఇంత గొప్ప స్థాయిలో నిలిపినది అతని యొక్క ఆలోచనలే. ఆలోచన లేని మనిషంటూ వుండడు. ఏపని చేయడానికైనా వ్యక్తి ఆలోచనలు ప్రధానము ఆలోచనలే లేకపోతే మనిషి జీవితము యాంత్రికముగా తయారై, సమస్యలను పరిష్కరించుకోలేక, సర్ధుబాటు లోపించి తనలోని ప్రజ్ఞాపాటవాలు, సామర్థ్యాలు పాడైపోయే ప్రమాదము వుంది.

వ్యక్తి అభ్యసనా ప్రక్రియలో ఆలోచనకు అధిక ప్రాధాన్యత వుంది. అభ్యసనలో అనుభవాలను మిళితము చేసుకోవడం, వాటిని జ్ఞప్తియందుంచుకొని అవసరమైన సందర్భాలలో సందర్భానుసారముగా వినియోగించుకోవడం వంటి వాటికి ఆ ఆలోచనా శక్తి ఎంతైనా అవసరము.

నిర్వచనాలు (Definitions)

- ఆలోచన అనేది ఒక మానసిక చర్య. ఇది ఒక లక్ష్యం దిశగా సాగుతుంది.
- స్మృతి చిహ్నాలు, భావనలు, ఉహా రూపలద్వారా జరిగే అంతర్గత సమస్యా పరిష్కారాన్నే 'ఆలోచన' అంటారు. యాన్.యల్. మన్
- పరస్పర సంబంధముగల భావాల ఫలితము ఒక లక్ష్యము వైపుకు నిర్దేసింప చేయునదే ఆలోచన– వాలంటైన్
- సమస్యా పరిష్కారము కొరకు చేయు అవ్యక్త ప్రవర్తనయే ఆలోచన ని మొహసిన్ అను శాస్త్రవేత్త అభిప్రాయము.
- హెన్రి గారెట్ మహాశయుని అభిప్రాయము ప్రకారము మనిషిలోని అవ్యక్త మరియు అంతర్గతమైన ప్రవర్తనల ప్రక్తియే ఆలోచన.

ఆలోచన ప్రక్రియ (Thinking Process)

ఆలోచన అనేది అనేక ప్రతీకలతో కూడుకొని వుంటుంది. అందులో ప్రధానమైనవి భావనలు, గుర్తులు / చిహ్నాలు, ఉహారూపాలు మరియు గతానుభవాలు. మనము ఆలోచిస్తున్నప్పుడు గతానుభవాలు, ప్రస్తుత ప్రతిస్పందనలతో ఏదో ఒక రక,ముగా బంధితమై వుంటుంది. అంటే గతములో ఏర్పడివున్న భావనల లేదా రూపాల ప్రభావము అప్పుడు జరిగే అంశాలలో ఏర్పడే ఖాళీ లను పూరించడానికి ఒక మధ్యవర్తిత్వము జరుపుతుంది. ఇదే ఆలోచనా ప్రక్రియ.

ఆలోచన లక్షణాలు (Characteristics of Thinking)

- ఆలోచన అనేనీ జ్ఞానసంబంధమైన ఒక మానసిక చర్య.
- ఒక ఫలితా సాధనకు నిర్దేసిమ్చబడిన ప్రక్రియ.
- ఆలోచన అనేది సమస్యా పరిష్కార ప్రవర్తనను కలిగి వుంటుంది.
- ఆలోచనలో శారీరక అన్వేషణకంటే మానసిక అన్వేషణే కీలకంగా వుంటుంది.
- ఆలోచనలో తరముగా మార్పులు జరుగుతుంటాయి.
- ఆలోచనలు బయటకు కనిపించవు. అవి మానసిక సంభాషణల రూపములో వుంటాయి.

ఆలోచన రకాలు (Types of Thinking)

డెకార్టె (Decartus) మహాశయుడు 'మానవ మనుగడకు మూలము మన ఆలోచనలే' అని పేర్కొన్నాడు. అంటే సమాజ ఉన్నతి ప్రధానంగా వ్యక్తికీ వ్యక్తికీ మధ్య ఏర్పడే ఆలోచన ప్రభావమే. కొన్ని ఆలోచనలు ప్రపంచ శాంతికి,

విస్వకల్యాణానికి దోహదము చేస్తే మరికొన్ని వినాశానికి, విఘాతానికి కారణమయ్యాయి. అందువల్ల మనలో ఆలోచనలు ఎన్ని రకాలో పరిశీలిద్దాము.

i. **మూర్త లేక ప్రత్యక్ష ఆలోచన (Concrete or Perceptual Thinking)**

ఇది చాలా సులువైన ఆలోచనా పద్ధతి. ఒక విషయాన్ని జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా గ్రహిస్తూ, ప్రత్యక్షముగా దానిని గురించి ఆలోచించడాన్ని మూర్త లేక ప్రత్యక్ష ఆలోచన అంటారు. ఇది అంశాలను నేరుగా చూడడం ద్వారా ఏర్పడుతుంది. ఉదాహరణకు పెన్ను, పుస్తకము, చెట్టు,... చిన్న పిల్లలు ఈ రకమైన ఆలోచనలను చేస్తారు.

ii. **అమూర్త లేక భావనాత్మక ఆలోచన (Abstract or Conceptual Thinking)**

ఇది క్లిష్టతరమైన ఆలోచనా విధానము. నిరాకారమైన విషయాలను గురించి ఆలోచించడాన్నే అమూర్త లేక భావనాత్మక ఆలోచన అంటారు. తెలియని వాటి గురించి ఆలోచించడం, కొత్త విషయాలను కనుక్కోవడం, ఉత్సుకతను రేకెత్తించడం దీనిలోని కీలకమైన అంశాలు. ఉదాహరణకు శాస్త్రవేత్తలు, కవులు, వేదాంతులు ఈ రకమైన ఆలోచనలు చేస్తారు. యవ్వనదశ నుంచి ఈ ఆలోచనలు ప్రారంభమవుతాయి.

iii. **సమైక్య ఆలోచన (Convergent Thinking)**

అందుబాటులో వున్న సమాచారము, పుస్తక జ్ఞానాన్ని వుపయోగించుకొని ఒక లక్ష్యము వైపుగా పరిష్కారము సూచించడానికి చేయు ఆలోచనలే 'సమైక్య ఆలోచన'. ఈ రకమైన ఆలోచనలలో సృజనాత్మకతకు అవకాశము వుండదు. ప్రజ్ఞాపరిక్షలలో సమైక్య ఆలోచనా శక్తిగల వారు ఎక్కువ స్కోరును సాధిస్తారు.

iv. **విభిన్న ఆలోచన (Divergent Thinking)**

ఒక విషయాన్ని అన్ని కొణాల నుంచి. రకరకాలుగా పరిశీలిస్తూ ఒక కొత్త ఒరవడిని సృష్టించే వాటినే 'విభిన్న ఆలోచనలు' అంటారు. అంటే సమస్యకు ఒక పరిష్కారమే కాక, సమాన ప్రాదాన్యతకోల అనేక పరిష్కార మార్గాలను సూచించడమే. ఈ రకమైన ఆలోచనలలో సహజత్వము (Originality) ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. సృజనాత్మక పరిక్షలలో విభిన్న ఆలోచనా శక్తిగల వారు ఎక్కువ స్కోరు సాధిస్తారు.

v. **ఉహా ఆలోచన (Imaginative Thinking)**

స్మృతి పథములో వున్నా స్మృతిచిహ్నాల ప్రతిరూపాల ద్వారా ఉహిస్తూ చేయు ఆలోచనలే 'ఉహా ఆలోచనలు' అంటారు. ఉదాహరణకు జనాభా పెరుగుదలవల్ల 2025 సం.నాటికి భారత దేశపు స్థితిగతులు.

vi. **సంసర్గ ఆలోచన (Associative Thinking)**

రెండు విషయాలు లేదా అంశాలు కలిసి వున్నప్పుడు ఒకదానిని గురించి ఆలోచిస్తున్నప్పుడు రెండవది కుడా గుర్తుకు వస్తుంటే దానిని సంసర్గ ఆలోచన అంటారు. ఉహాహరణకు పెళ్లి అన్న అంశమును గూర్చి ఆలోచిస్తున్నప్పుడు, అప్రయత్నముగానే విందుభోజనము, పెళ్లిపందిరి, బంధువులు మొ..వారు గుర్తుకు రావడం. సంసర్గ ఆలోచనలు మంచి అభ్యస్నానికి చాలా ప్రధానమైనవి.

vii. **నిర్ధేశిత ఆలోచన (Directed Thinking)**

మనలోని ఆలోచనా విధానాన్ని ఉపయోగించి ఉహించిన రీతిలో ఫలితాలను పొందుతుంటాము. ఈ ఆలోచనలు కొత్త విషయాలను కనుగొనడానికి ఉపయోగపడతాయి. పైన పేర్కొన్న మూర్త, అమూర్త,

సమైక్య, విభిన్న, తార్కిక ఆలోచనలన్నీ నిర్దేశిత ఆలోచనలే. వీటిలో ఎక్కువగా సృజనాత్మకత ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. కాబట్టి దీనినే 'సృజనాత్మక ఆలోచన' అని కుడా పిలవ వచ్చు.

viii. అనిర్దేశిత ఆలోచన (Non-directed Thinking)

నిర్దేశిత ఆలోచనకు భిన్నముగా, లక్ష్య సాధన లేకుండా చేసే ఆలోచనలే 'అనిర్దేశిత ఆలోచన' అంటారు. స్వైర కల్పనలు చేయడం, పగటి కలలు కనడం, ఊహలలో విహరిస్తూ జీవితములో ఎదురయ్యే సమస్యలను పరిష్కరించుకోలేక పిచ్చిపిచ్చిగా చేయు ఆలోచనలే అనిర్దేశిత ఆలోచనలు. వీటినే స్వైర ఆలోచనలు అని కుడా అంటారు. కౌమార దశలో ఇలాంటి ఆలోచనలు ఎక్కువగా వస్తాయి.

ఆలోచనకు తోడ్పడు కారకాలు (Factors affecting Thinking)

ఆలోచనా ప్రక్రియకు అనేక రకాల కారకాలు తోడ్పడుతాయి. అందులో ప్రధానమైనవి.

ప్రత్యక్షానుభూతి (Percepts)

జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా వచ్చే సంవేదనలను (Sensations) గ్రహించినపుడు కలిగే మానసిక అనుభూతి ఆలోచనలను సృష్టిస్తుంది. ఆ అనుభూతి లేకపోతే ఆలోచనలు ప్రతిమలు (Images) రూపములో వుంటాయి. అంటే విషయాన్ని ఒకసారి అనుభూతి చెందినపుడు అది మనసులో మెదులుతూ వుంటుంది.

ప్రతిమలు (Images)

మనము ఇంద్రియాల ద్వారా పొందిన అంశాలు స్మృతి చిహ్నాలుగా ఏర్పడుతాయి. వాటినే ప్రతిమలు అంటారు. ఈ ప్రతిమలు నిజమైన వస్తువులకు, అనుభవాలకు, చర్యలకు ప్రతీకలుగా వుంటాయి. ఇవి ఆలోచనలకు చాలా అవసరమవుతాయి.

భావనలు (Concepts)

ఆలోచనలలో ప్రతిమలు, అమూర్త భావనలు వుంటాయి. అంటే ఒక వస్తువును చూసినపుడు దాని లక్షణాలకు చెందిన భావనలు మనసులో ఏర్పడతాయి. వీటివల్ల ఆలోచనా ప్రక్రియ సులభతరము అవుతుంది.

గుర్తులు / సంకేతాలు (Signs & Symbols)

మనకు పరిచయమై స్మృతిలో వున్న గుర్తులు, సంకేతాలు ఆలోచనలను ప్రభావితము చేయునవిగా వుంటాయి. ఉదాహరణకు అనేక రకాల రంగులు ఉన్నాయని తెలిసినా ఎర్ర రంగు, పచ్చ రంగులను ట్రాఫిక్ సిగ్నల్స్ గా వాడుతారనేది గుర్తు.

బాష (Language)

ఆలోచనలను ప్రభావితము చేయు కారకాలలో బాష ప్రధానమైనది. బాష లేనిదే ఆలోచన ప్రక్రియ జరగదు. చదివేటప్పుడు, వ్రాస్తున్నప్పుడు, వింటున్నప్పుడు మన మనస్సు పరిపరి విధాలుగా ఆలోచిస్తుంటుంది. అందువల్ల పుస్తకాలను ఎక్కువా చదివేటప్పుడు ఆలోచనా ప్రక్రియ చాలా ఎక్కువగా వుంటుంది.

ఆలోచనకు అనుకూల పరిస్థితులు

- ఆలోచనలకు అభిరుచి, అవధానము చాలా ముఖ్యము.

- ఆలోచనలకు ప్రేరణ చాలా అవసరము.
- వ్యక్తిలో చురుకుదనము ఆలోచనలకు సహకరిస్తాయి.
- భాషాజ్ఞానము, జ్ఞాన అవగాహన ఆలోచనా వికాసానికి తోడ్పడుతాయి.
- భిన్న సాంప్రదాయాలు, భిన్న సంస్కృతులు, వివిధ అలవాట్లు వున్న ప్రజలతో పరిచయమైనప్పుడు ఆలోచనాశైలి సక్రమంగా వుంటుంది

తరగతి గదికి అన్వయము (Classroom Implications)

- విద్యార్థుల వయస్సు, స్థాయికి తగ్గట్టు కొన్ని సమస్యలను ఇచ్చి ఆలోచన చేయమనాలి.
- పాఠ్యాంశాలలోని భావాలను, నిత్య జీవితములో ఎట్లు వినియోగించుకోవచ్చో ఆలోచిమ్పచేయాలి.
- విద్యార్థుల ఆలోచనలను చర్చించే దానికి అవకాశము ఇవ్వాలి. అలాగే భావ ప్రకటనా స్వేచ్ఛను ఇచ్చి ప్రోత్సహించాలి.
- విభిన్న ఆలోచనలు చేయడానికి కల్పనలు, ఊహలకు తావివ్వాలి.
- హేతుబద్ధమైన ఆలోచనలను విద్యార్థులలో ప్రోత్సహించాలి.

3.4 వివేచన (Reasoning)

మనసు చేసే పనులలో ఆలోచనలు కలిగిన తర్వాత వాటో విశ్లేషణ వివేచన వస్తుంది. ఇది మానవులలో మాత్రమే ఉండే ఒక ప్రత్యేక లక్షణము. వ్యక్తులలో ఉండే ఈ వివేచనా ప్రతిభనే ‘ విచక్షణా జ్ఞానము’ అని కుడా అంటారు. వివేచనాకు తార్కిక ఆలోచనా శక్తి (Logical Thinking) ప్రధాన ఆధారము. ఇది ఆలోచనను ఒక క్రమబద్ధము చేసి ఆ ఆలోచన సరియైనదా? కాదా? ఎంతవరకు సమంజసము? అని నిర్ణయించడానికి వినియోగపడుతుది.

నిర్వచనాలు:

- ఒక ఉద్దేశ్యము లేదా లక్ష్యముతో మనసులో జరిగే సోఫానాత్మకమైన ఆలోచనలనే ‘వివేచనా’ అంటారు – గ్యారట్.
- ఉద్దేస్యపుర్వకమైన పంచుకోబడిన ఆలోచనలే వివేచన. – గేట్స్
- కేవలము గత సమాదానాల పునరావృతితోకాక పుర్వానుభావాలను జతపరచి సమస్యలను పరిష్కరించుకో గలగడమే వివేచనా. – మన్

లక్షణాలు

- వివేచనను ఒక నిర్థిష్టమైన గమనం ఉంటుంది.
- పూర్వ జ్ఞానాన్ని మరియు గత అనుభవాలను వినియోగించుకొంటుంది.
- గుర్తులు, చిహ్నాలు, భావనలు, భాష లాంటివి ఉంటాయి.
- సమస్యను పరిష్కరించుకోవడానికి ఉపయోగపడే ఒక అవ్యక్త చర్యగా వుంటుంది.
- సమస్యా పరిష్కారానికి ఒక మానసిక చర్య అవుతుంది.

వివేచనా ప్రక్రియ (Reasoning Process)

ప్రతి మనిషికి ఏదో ఒక సమస్య అనేక రూపాలో వుంటుంది. అయితే వాటన్నిటి పరిష్కారము ఒకేలా వుండదు. సమస్య, దాని తీవ్రతను బట్టి పరిష్కారమును ఆలోచిస్తాము. అంటే సమస్యను అనేక కోణాలనుంచి పరిశీలించి, విశ్లేషణ చేసి, పరిష్కరమును కనుగొంటాము. ఈ పరిష్కారము కనుగగొనడమనేది వ్యక్తి యొక్క వివేచనా మిద ఆధారపడి వుంటుంది. దీనికి వ్యక్తిలో ప్రజ్ఞ, పట్టుదల, గతానుభవాలు ఎంతో అవసరము.

సమస్య పరిష్కార ప్రక్రియలో చేసే వివేచనలో కొన్ని ముఖ్యాంశాలు వుంటాయి. అవి ( ) సమస్యకు సంబంధించిన లక్ష్యం, సమస్య ఏమిటో కనుగొనడం, ( ) సమస్యా పరిష్కార మార్గాలను కనుగొనడం, ( ) ప్రతిస్పందనలను గుర్తించడం, ( ) సమస్యా పరిష్కారమార్గం సరియైనదా కాదా తెలుసుకొనడం. ఈ వివేచనా ప్రక్రియ అంతాకుడా వ్యక్తియొక్క ఆలోచనాతీరు, సమస్య పట్ల వానికున్న వైఖరి, అంతరదృష్టిని బట్టి వుంటుంది.

వివేచన రకాలు (Types of Reasoning)

వివేచనా రెండు ప్రధాన రకాలుగా జరుగుతుంది. అవి :

(i) ఆగమన వివేచన (Inductive Reasoning)

(ii) నిగమన వివేచన (Deductive Reasoning)

(i) ఆగమన వివేచన:- ఈ పద్దతిలో వేచేచన ఒక క్రమములో జరుగుతూ హేతుబద్ధమైన నిర్ణయానికి రావడం జరుగుతుంది. అంటే ప్రత్యేక (Particular) సందర్భాల నుంచి ప్రారంభమై సాధారణ (General) విషయాలవైపు పయనిస్తుంది. సాధారణ సూత్రాల నుంచి సిద్ధాంతమును నిరూపించడమే ఆగమనము.
ఉదాహరణకు: ప్రతిరోజా యోగా చెయ్యడంద్వారా జ్ఞాపకశక్తి పెరుతుగుతుంది. రాముడు ప్రతిరోజా యోగా చేయడం ద్వారా అతని జ్ఞాపకశక్తి పెరిగినది. రాబార్ట్ ప్రతిరోజా యోగా చేయడం ద్వారా అతని జ్ఞాపకశక్తి పెరిగినది. రహీమ్ ప్రతిరోజా యోగా చేయడం ద్వారా అతని జ్ఞాపకశక్తి పెరిగినది. కావున మానవులు యోగాచేయడం వల్ల వాళ్ళ జ్ఞాపకశక్తి పెరుగుతుంది.

(ii) నిగమన వివేచన:- సాధారణ (General) సూత్రాల నుంచి ప్రత్యేక(Specific)అంశాలను ఆలోచించడమే నిగమనము. అంటే సిద్దంతము నుంచి సామాన్య విషయాలను రాబట్టుట.
ఉదాహరణకు ఉష్ణమును గ్రహించినపుడు ఘనపదార్థాలు వ్యాకొచిస్తాయి. బంగారము, వెండి, రాగి, ఇనుము ఘనపదార్థాలు. కాబట్టి ఇవి వేడిచేసినపుడు వ్యాకొచిస్తాయి.

వివేచనాభివృద్ధి (Development of Reasoning)

- విద్యార్థులకు సంబంధించిన విషయాలను వారి ముందుంచాలి.
- సమస్యా పరిష్కారమును శాస్త్రియపద్దతిలో ఆలోచించే అవకాశము ఇవ్వాలి.
- విద్యార్థుల వయస్సు, ప్రజ్ఞ, వైఖరి, అభిరుచిని బట్టి సమస్యల రూపకల్పన చేయాలి.
- గతానుభవాలు, పూర్వానుభవాన్ని ఉపయోగించుకొని వివేచన చేయునట్లు విలు కల్పించాలి.

- నిర్ణయాలు తీసుకోవడంలో తర్ఫీదు ఇవాలి.
- పాఠ్యాంశాలు, స్థానిక సమస్యల మిద చర్చలు ఏర్పాటు చేసి, వాటికి అనువైన మార్పులు సూచించే అవకాశమును కల్పించాలి.

తరగతి గది అన్వయము (Classroom Implications)

- జీవితములో ఏర్పడు సమస్యలను విద్యార్థులకు తెలిపి, చర్చించి , వివేచన చేసే అవకాశము కల్పించాలి.
- విద్యార్థులకు ప్రశ్నలను అడిగే అవకాసము ఎక్కువగా ఇవ్వాలి.
- శాస్త్ర ప్రయోగాలు, ప్రాజెక్టులు నిర్వహింపచేసి వివేచనను పెంచే అవకాశాలు ఏర్పరచాలి,
- మంచి విద్యావేత్తల సమావేశాల ద్వారా వివేచను పెంపొందించే అవకాశాలను కల్పించాలి.

3.5 భావనాత్మక సంజ్ఞానము / అది సంజ్ఞానము (Meta Cognition)

మనము తెలుసుకొన్నది ఏమిటి? అన్న దాని గురించి తెలుసుకోవడమే భావనాత్మక సంజ్ఞానము. మనము ఏమి అభ్యసిస్తున్నామో దానిని అభ్యాసన చేయడమనే ముఖ్య ఆలోచనల పరంపరయే భావనాత్మక సంజ్ఞానము. ఇది సంజ్ఞానాత్మక ప్రక్రియలో ఒక గొప్ప మార్పు.

"వ్యక్తి తనయొక్క మానసిక లేక సంజ్ఞానాత్మక ప్రక్తియ గురించి అవగాహన చేసుకోనడమే భావనాత్మక సంజ్ఞానము" అనవచ్చు. ఈ ఉన్నతస్థాయి-సంజ్ఞానాన్ని (Higher Order Cognition) అమెరికన్ మనో విజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త జాన్ ప్లేవేల్ (John H. Flewell) ప్రతిపాదించాడు. వ్యావహారికంగంగా భావనాత్మక సంగ్ఞానము అంటే సంజ్ఞానము గూర్చిన సంజ్ఞానము.

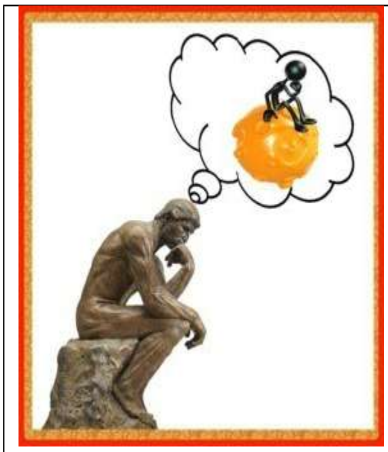

తమ ఆలోచనలు మరియు అభ్యసనా ప్రక్తియలపట్ల పిల్లలు కలిగి ఉండే జ్ఞానమునే భావనాత్మక సంజ్ఞానము అంటారు.

The knowledge and control children have over their own thinking and learning activities.

Metacognition is defined most simply as 'thinking about thinking'.

భావనాత్మక సంజ్ఞానము ఉదాహరణలు

భావన్నత్మక సంజ్ఞానమును సులువుగా అవగాహన చేసుకోవడానికి క్రింది ఉదాహరణలు దోహదపడతాయి.

- వ్యక్తి తన యొక్క స్వీయ ఆలోచనా విధానాలను అభ్యసించుట.
- వ్యక్తి తనక జ్ఞాపక శక్తికి దోహదపడు అంశాలు ఏవి అని తెలుసుకొనడం.
- వ్యక్తి తను ఇతరుల పట్ల ప్రదర్శించే తీర్పులు వివక్షత పట్ల అవగాహన చేసుకొనుట.
- వ్యక్తి తన సమస్యా పరిష్కార దోరణిలో అనుసరించే వ్యూహాలను అవగాహన చేసుకొనుట.

భావనాత్మక సంజ్ఞానములో రెండు ముఖ్య కారకములు ఉన్నాయి. అవి

(i) జ్ఞానము మరియు (ii) సరియైన క్రమము

భావనాత్మక సంజ్ఞానములో జ్ఞానము అంటే అభ్యాసకునిగా స్వీయ జ్ఞానము దానిని ప్రభావితము చేయు వివిధ అంశాలు, వ్యూహాల గురించన జ్ఞానము, వాటిని ఎప్పుడు ఎలా వినియోగించాలనే జ్ఞానము తెలిసి ఉండడము.

భావనాత్మక సంజ్ఞానములో సరియైన క్రమము అంటే వివిధ కార్యక్రమాలపట్ల చక్కని ప్రణాళిక, ప్రదర్శన మరియు ముల్యాంకనము పట్ల అవగాహనను కలిగి వుంది వ్యూహాలను సరియైన విధముగా ప్రదర్శించ గలగడము.

ఆధునిక పరిశోధనా ఫలితాల ప్రకారము 3 సంవత్సరాలు దాటిన పిల్లలలో ఈ భావనాత్మక సంజ్ఞానము యొక్క ప్రాథమిక / మౌలిక కోరతలతో కూడి జరుగుతుంది. అయితే 6 సంవత్సరాలు దాటిన తరువాత బాగా పరిణతి చెందుతుందని తెలుగుపున్నాయి. సరియైన బోధన, ఉదాహరణలతో కూడిన విజ్ఞానముద్వారా పిల్లలలో భావనాత్మక సంజ్ఞానమును వృద్ధిచేయవచ్చు. అయితే ఈ భావనాత్మక సంజ్ఞానమును మూల్యంకనము చేయడం చాలా శ్రమతో కూడిన ప్రక్రియ. ఎందుకంటే (i) ఇది ఒక సంక్లిష్ట నిర్మాణము, (ii) దీనిని ప్రత్యక్షముగా పరిశీలించడం సాధ్యం కాదు, (iii) ఇది ఎక్కువగా శాబ్దిక జ్ఞాపకశక్తి పై ఆధారపది ఉంటుంది. (iv) పాఠశాల అభ్యసనము పై ఆధారపడి ఉంటుంది అనడానికి ఆధారములేవు.

3.6 సృజనాత్మకత (Creativity)

పరిచయము:

జన్మలలోకల్లా మానవ జన్మ గొప్పది అంటారు. మిగతా జీవరాసులతో పోలిస్తే మానవుడికి బుద్ధిజ్ఞానము ఎక్కువ. ఈ బుద్ధిజ్ఞానము వ్యక్తి ఆలోచనలు, వివేకము మీద ఆధారాపడి ఉటుంది. ఈ ఆలోచనలు వ్యక్తి తన వివేకాన్ని కోల్పోకుండా క్లిష్ట పరిస్తితులలో సైతము మంచిని కోరుకొనే విధముగా చేయు మానసికముగా పరివర్తనను కలుగాజేస్తున్నాయి. ఈ కొత్త రకమైన ఆలోచనా ప్రక్రియనే 'సృజనాత్మకత' అంటుంటాము.

సృజనాత్మకత అంటే వ్యక్తి బహుముఖ ప్రజ్ఞకు సంబంధించిన అంశం. చిన్నచిన్న సమస్యలను పరిష్కరించదాము మొదలు తన ఏకైక ప్రతిభాశక్తిని కలిపి ప్రదర్సించే వరకు గలదిగా చెప్పవచ్చు. గిల్ ఫర్డ్ సృజనాత్మకను గూర్చి ఇలా ప్రస్తావించాడు "ఒక కొత్త ఉహను గాని, ఒక కొత్త వస్తువునుగాని ఉత్పత్తి చేయు ప్రక్రియే సృజనాత్మకత. అంతే కాకుండా పాత అంశాలకు కొత్త రుపాన్నివ్వడం, వాటిని నూతనముగా వ్యవస్తికరిమ్చాదము కూడా సృజనాత్మకతే. అయితే నూతనముగా సృష్టించ బడిన వస్తువుగాని, ఉహగాని, ఒక సమస్యా పరిష్కారానికి ఉపయోగపడాలి." అంటే సృజాత్మకత అనేది కేవలము ఒక ప్రక్రియగా మాత్రమె కాకుండా దానిద్వారా తయారయ్యే ఉత్పత్తిగా కుడా చూడాలి.

సృజనాత్మకత = ప్రక్రియ + ఉత్పత్తి.

నిర్వచనాలు:-

- హచ్చిన్ సన్ (Hatchinson) ప్రకారము ' సృజనాత్మకత అనగా ఏదైనా కళ, భాష, సంగీతము లేక శాస్త్ర జ్ఞాన పరంగా ముఖ్యంగా దాని రచయితకు నూతన ప్రక్రియగా ప్రారంభము కావడము".
- మెడ విక్ (Medwick చెప్పినది ఏమనగా 'సృజనాత్మక ఆలోచన అనగా సంబంధిత కారకాలను, కొత్త విధంగా ఏదో విధముగా ఉపయోగించే విధముగా లేక ప్రత్యేక అవసరాలకనుగుణముగా రూపొందించదము.
- ' వ్యక్తి ఆలోచనలలో కొత్త సంబంధాలను చూపి వాటిని వ్యక్త పరచడమే సృజనాత్మకత అని చాప్లిన్ (Chaplin) పేర్కొన్నాడు.
- "ప్రజ్ఞా సామర్థ్యాలు, మూర్తిమత్వ లక్షణాలు మరియు సమస్యా పరిష్కార లక్షణాల యొక్క కలయికే సృజనాత్మకత" – అసుబెల్ (Ausbell)
- సంబంధాలను మార్చడం ద్వారా, కొత్త సంబంధాలను రూపొందించడం ద్వారా ఉపయోగాకరమైనదిగా తనకు సంతృప్తి నిచ్చేదిగా ఉందని అమోదించబడిన ఒక కొత్త పనినిచ్చే ప్రక్రియయే సృజనాత్మకత.

స్వభావము (Nature of Creativity)

- సృజనాత్మకత సార్వత్రికమైనది.
- సృజనాత్మకత స్వతసిద్ధమైనది మరియు సంపాదితమైనది.

- సృజనాత్మకత ఎల్లప్పుడూ నవ్యతతో కూడి ఉంటుంది.
- సృజనాత్మకతకు గమ్య నిర్దేశికమైన ఒక విభిన్న ఆలోచన.
- సృజనాత్మకత ఒక ప్రక్రియ మరియు ఒక ఉత్పత్తి.
- సృజనాత్మకత పరిధి చాలా విస్తృతమైనది.
- సృజనాత్మకత ప్రజ్ఞతో కొంతవరకు ముడిపడి వుంటుంది.
- సృజనాత్మకత ఒక సమస్యా పరిష్కారాన్ని నిర్దేసిస్తుంది.

సృజనాత్మక ప్రక్రియ లేదా దశలు (Process or Stages of Creativity):-

సృజనాత్మక ప్రక్రియ నూతనత్వముతో ప్రారంభమై కొత్త కొత్త అంశాలకు దారితీస్తుంది. ఈ ప్రక్రియలోని దశలను 1926 వ సంలో వల్లాస్ (Wallas) అను శాస్త్రవేత్త 4 దశలుగా వివరించాడు. అవి:

(i) సన్నాహ దశ (Preparatory Stage) :- ఒక వ్యక్తి తన కొత్త రచనను చేయాలనుకొన్నప్పుడు లేదా ఒక చిత్రాన్ని సృష్టించాలనుకొన్నప్పుడు వాటికి సంబంధించిన విషయాలను సేకరించుకోవాలి. వీటి కోసము తన స్మృతిలోని పాత భావాలను పునరాలోచించుకోవచ్చు. అనేక విషయాలను పరిశిలించవచ్చు. అనేక పుస్తకాలు చదువవచ్చు. సేకరించిన సమాచారాన్ని, స్మృతికి తెచ్చుకొన్న ఆలోచనలను తనకు అనుకూలమైన రీతిలో సమికరించుకొని నూతన సృష్టికి పూనుకొంటారు. అందువల్లే దీనిని ‘సన్నాహ దశ’ అంటారు.

(ii) గుప్తస్థితి దశ (Incubation Stage):- వ్యక్తులు సేకరించిన విషయాలతో సమాయత్త పడినపుడు సమస్యను ఒక పక్కన పెట్టి వేరే వ్యాపకములో లినమౌతారు. అంటే తోటపని, చిత్రలేఖనం, సంగీతం మొదలగు వేమైనా. అప్పుడు సమస్యా పరిష్కారానికి సరియైన పరిస్థితి కలుగుతుంది. కలుగుతుంది. వ్యక్తిలో తన్యత తగ్గిపోతుంది. తను చేయబోవు సృష్టి కొంత కాలము వారి మనసులో అవ్యక్తముగా ఉంటుంది. అందుకే దీనిని ‘గుప్త దశ’ అంటారు.

(iii) అంతర్దృష్టి దశ (Illumination Stage):- చేయదలచిన సృష్టి కొంతకాలము పొదుగుడులో ఉన్న తర్వాత వ్యక్తికి సృజనాత్మకత ఒక్కసారిగా స్ఫురిస్తుంది. సమస్యను ఈ విధముగా పరిష్కరించు కోవచ్చు అన్న భావన వస్తుంది. పొదుగుడు దశలో ఉండగా ఏదో ఒక దశలో ‘ఓహో’ ఈ విధముగా చేయాలి అన్న స్పురణ కలుగుతుంది. నూతన భావనలు ఏర్పడుతాయి. ఈ దశలో వ్యక్తి నూతన ఉత్సాహముతో మళీ సృజనాత్మకతను కొనసాగిస్తాడు.

(iv) నిరూపణ దశ (Verification Stage) :- వ్యక్తి తన సమస్యా పరిష్కార మార్గము లేదా ఊహాలను లేదా కల్పనలతో సరిపోల్చు కొంటాడు. ఈ రెంటికి పొంతన కుదిరినప్పుడే వ్యక్తి తన సృష్టిని సమాజములో తన తోటివారితో వ్యక్త పరుస్తాడు. దీనితో సృజనాత్మక ప్రక్రియ పరిసమాప్తం అవుతుంది. అంటే సృజనాత్మక విషయాన్ని మూల్యంకనము చేస్తారు.

సృజనాత్మకత గల వ్యక్తుల లక్షణాలు (Characteristics of Creative Person):-

టైలర్ ([illegible]) అను శాస్త్రవేత్త ప్రకారము సృజనాత్మకత గల వ్యక్తులు క్రింది లక్షణాలను కలిగి వుంటారు అని ప్రతిపాదించాడు.

- హస్యాత్మక ధోరణిని కలిగి వుంటారు.
- విభిన్న ఆలోచనలు కలిగి ఉంటారు.
- స్వతంత్ర పతిపత్తివైపుకు మొగ్గుచుపుతారు.
- స్వత సిద్ధమైన ఆలోచనలు ప్రదర్శిస్తారు.
- బలమైన స్వత్రంత్ర భావాలు ఉంటాయి.
- చాలా విషయాలపట్ల గొప్ప ఉత్సుకతను ప్రదర్శిస్తారు.

- అధిక ఆత్మ విశ్వాసమును కలిగి ఉంటారు.
- ఏ పనినైనా ఏకాగ్రతతో చేసి లక్ష్యాన్ని సాధిస్తారు.
- ఎంత కష్టమైనా పనినైన నిర్వర్తించునపుడు సరళత్వము కానపరుస్తారు.
- ఉద్వేగ స్థిరత్వము కలిగి ఉంటారు.

సృజనాత్మకతను పెంపొందించు విధానాలు

సృజనాత్మకత అనేది కొంత వరకు వంసపారంపర్య లక్షణం అయినా చాలా వరకు పరిసరప్రభావం ఉంటుంది. పిల్లలలో దీనిని గుర్తించి, వెలికితీసి, పెంపొందించవలసిన బాధ్యత తలిడండులతో పాటు ఉపాధ్యాయుల పైనా ఎంతైనా వుందని చెప్పవచ్చు. దాని కోసము క్రింది అంశాలను దృష్టిలో పెట్టుకోవాలి.

- విద్యార్థులలో భయం, బిడియం వంటి వాటిని పోగొట్టాలి.
- వక్తృత్వ పోటీలు, చర్చాగిష్టుల, వ్యాస రచన, చిత్ర లేఖన పోటీలు వంటివి నిర్వహించాలి.
- విభిన్న ఆలోచనలు, పట్టుదల, ఆత్మ విశ్వాసములను ప్రోత్సహించాలి.
- అంతర్గత ప్రేరణను కలిగించే విధముగా కృత్యాలను కల్పించాలి.
- స్వేచాభావాలను క్రిమ్మాపరచాకూడదు.
- నవ్యత, నుతనత్వాలను ప్రోత్సహించాలి.
- సైన్స్ ఎక్సిబిషన్స్, మ్యూజియం, విహార యాత్రలకు తీసుకెళ్లాలి.
- బ్రెయిన్ స్టార్మింగ్ పద్ధతిని ఉపయోగించాలి.

సృజనాత్మకత మాపనము (Assessment of Creativity):-

వ్యక్తులలో సృజనాత్మకతను మాపనము చేయడానికి పరిశిలన పద్ధతి, క్ర్యత్యాదార పద్ధతులు బాగా ఉపయోగిస్తారు. పాల్ టోరన్స్ (Paul Torrence) అను శాస్త్రవేత్త మిన్నిసోటా విశ్వవిద్యాలయములో (University of Minnesotta) అనేక సంవత్సరాల పాటు సృజనాత్మకతను మాపనము చేయడానికి పరిశోధనలు జరిపాడు. ఈ పరిశ్రల ఫలితముగా ‘ Minnesota Test of Creative Thinking’ అను పరీక్షను తయారు చేశాడు. అందులో 10 రకాల పరిశ్రలు వుంటాయి. అవి ప్రతిది 4 రకాల స్కోరింగును వెల్లడిస్తాయి. అవి : దారాళత (Fluency), సరళత (Flexibility), స్వభావ సిద్ధాత (Neutrality) ,మరియు, నవ్యత (Novelty).

అలాగే వల్లాహ్ & కాగన్ (Wallas & Kogan) అను శాస్త్రవేత్త రూపొందించిన సృజనాత్మక పరిశ్రలలో ‘అసాధారణమైన ఉపుయోగాలు కల అంశాలు’ ఉంటాయి.

ఉదాహరణకు క్రింది వస్తువులను అసాదారంముగా ఎట్లు వినియోగించవచ్చు?

- కత్తి
- వాహనాల టైర్
- పాత చెప్పులు
- సీసా మూతలు
- పాత వార్తా పత్రిక

ఈ పరీక్ష ప్రాథమిక స్థాయి వారికి ప్రస్తుతము వాడుకలో వున్నది. మొత్తము బాతరిని ఉపయోగించి 6 – 12 సంవత్సరాల వయస్సుగల వారి సృజనాత్మకతను అంచనా వేయవచ్చు. ఇందులో మరికొన్ని అంశాలు ఇలా వుంటాయి.

- మీరు ఆలోచించగల గుండ్రని వస్తువుల పేర్లు చెప్పండి.
- సబ్దము చేసే కొన్ని పస్తువుల పేర్లు చెప్పండి.
- చక్రాలపై తిరిగే యంత్రాల పేర్లు చెప్పండి.
- నాలుగు భుజాలుగల వస్తువుల పేర్లు చెప్పండి.

జవాబులు వారి దారాలత (ఎన్ని ఎక్కువ జవాబులు ఇవ్వగలిగారో లెక్కించడం) ను చేయబడతాయి.

3.7 ప్రజ్ఞ (Intelligence)

ప్రజ్ఞ – స్వభావము (Nature of Intelligence)

వ్యక్తులలో వైయక్తిక బెధాలను నిర్ణయించే కారకాలలో ప్రజ్ఞ ఒక ప్రధానమైన కారకము. మిగతా జివరాసులతో పోలిస్తే మానవుణ్ణి అత్యున్నతుడుగా పేర్కొనడానికి కారణము అతని తెలివితేటలే. అటువంటి మానవుని తెలివితేటలలో కూడా వ్యత్యాసాలు వున్నాయి. ఆ వ్యత్యాసాలకు అనువంసకత, పరిసరాలు వంటి అనేక కారణాలున్నప్పటికి వారిని బుద్ధిహినులు, తెలివితక్కువ వారు, తెలివైనవారు, మేధావులు అని వర్గికరిస్తుంటాము. విద్యా విషయాలలోనూ, సాధన విషయములోను విద్యార్థులు కొందరు మెరుగ్గాను, కొందరు వెనుకబడి ఉండడానికి కారణము చాలావరకు వారిలోని ప్రజ్ఞే. అందువల్ల ఉపాధ్యాయులు, ప్రజ్ఞ అంటే ఏమిటి? ప్రజ్ఞా ప్రాముఖ్యత, ప్రజ్ఞ రకాలు, ప్రజ్ఞా లబ్ది, ప్రజ్ఞా మాపనం, ప్రజ్ఞా పరిశలు వంటి విషయాలను తెలుసుకోవలసి వుంటుంది.

ప్రజ్ఞ – నిర్వచనాలు (Definitions of Intelligence)

ప్రజ్ఞను వివిధ కొణాల నుంచి పరిశీలించ వచ్చును. ఇప్పుడు వరకు ప్రజ్ఞకు 60 కి పైగా నిర్వచనాలు ఉన్నాయంటే దాని ప్రాధాన్యత ఏమిటో మనకు తెలుస్తున్నది. విటన్నింటిని క్లుప్తికరించి 3 ప్రధాన అంశాల క్రింద వర్గికరించి చెప్పవచ్చు. అవి:

(i) నూతన పరిస్థితులను వేగముగాను, సమర్ధవంతముగాను ఎదుర్కొని సర్దుబాటు చేసుకోను సామర్ధ్యం.

- ప్రతీకాత్మక ప్రక్రియలను ఉపయోగించి వ్యక్తి సర్దుబాటు చేసుకొను సామర్ధ్యమే ప్రజ్ఞ– ఎడ్వర్డ్స్
- ఒక నిర్దిష్ట దిశలో ఆలోచనతో, ఆత్మ విమర్శతో సర్దుబాటు చేసుకోగలిగే శక్తే ప్రజ్ఞ– బినే
- కొత్త సమస్యలకు, పరిస్థితులకు అనుగున్యతను పొందే సామాన్య మానసిక శక్తియే ప్రజ్ఞ– స్టెర్న్

(ii) అమూర్త భావనలను వినియోగించుకోగలిగే సామర్ధ్యము

- అమూర్త చింతనానికి కావలిసిన సామర్ధ్యమే ప్రజ్ఞ– మెక్ దోగెల్
- అమూర్త ఆలోచనా శక్తియే ప్రజ్ఞ– టెర్మన్
- తన గ్రాహ్యక శక్తిని వ్యక్త పరచే అతీత శక్తియే ప్రజ్ఞ– గాల్టన్

(iii) సంబంధాలను అర్ధం చేసుకొని త్వరగా అభ్యసించే సామర్ధ్యం

- పరస్పర సంబంధాలను చూడగలిగే అంతర్గత శక్తియే ప్రజ్ఞ– స్పియర్ మన్
- అభ్యసించడానికి దోహద పడే సామర్ధ్యాల సంయుక్త నిర్వహణే ప్రజ్ఞ– గేట్స్
- సర్దుబాటు, సాంఘిక విలువలు, సృజనాత్మకత లక్షణాలు గల కృత్యాలను చేసే వ్యక్తిలో గల సామర్ధ్యమే ప్రజ్ఞ – స్తోడార్ద్

పైన నిర్వచనాలన్నింటిని సమగ్రముగా కూర్చు వేష్లర్ అను శాస్త్రవేత్త ప్రజ్ఞను క్రింది విధముగా క్రోడీకరించాడు.

“ ప్రయోజనాత్మకంగా ప్రవర్తించడానికి, హేతుబద్దముగా ఆలోచించడానికి, తన చుట్టూ వున్నా పరిసరాలతో ఫలప్రదంగా మలచుకోవడానికి వ్యక్తి కి అవసరమయ్యే సామర్ధ్యమే ప్రజ్ఞ”

ప్రజ్ఞ – రకాలు (Types of Intelligence)

థారన్ డైక్ అను అమెరికా మనివిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త ప్రజ్ఞను ముడు రకాలుగా వర్గికరించాడు. అవి:

(i) అమూర్ధ ప్రజ్ఞ (Abstract intelligence) :- అక్షరాలు, అంకెలు, చిహ్నాలు, చిత్రాలు, మాటలు, పదాలు వంటి వాటిని అర్ధం చేస్తుకోవడం, వాటిద్వారా అర్ధాలను తెలియజేయడానికి అవసరమయ్యే శక్తినే ‘అమూర్త ప్రజ్ఞ’ అంటారు.

(ii) యాంత్రిక ప్రజ్ఞ (Mechanical Intelligence) :- భౌతికంగా కనిపించే వస్తువులను నిర్వహించగలిగే సామర్థ్యాన్నే ‘యాంత్రిక ప్రజ్ఞ’ అంటారు. అంటే వస్తువులను, పరికరాలను యంత్రాలను నిర్వహించగలిగే సామర్థ్యమన్న మాట.

(iii) సాంఘిక ప్రజ్ఞ (Social Intelligence) :- వ్యక్తి తనచుట్టూ వున్న వారిని అర్ధం చేసుకొని వారి భావాలకు జాగ్రత్తగా ప్రతి స్పందించి అనుకొన్నది సాధించగలిగే సామర్ధమే ‘సాంఘిక ప్రజ్ఞ’ అంటారు.

ప్రజ్ఞా లబ్ది – భావన (Concept of Intelligence Quotient: I.Q)

(i) శారీరక వయస్సు – మానసిక వయస్సు (Chronological Age – Mental Age)

మనలను మరిక వ్యక్తితో పోల్చుకోవడానికి రెండు రకాల వయస్సులున్నాయి. అవి: (i) శారీరక వయస్సు, (ii) మానసిక వయస్సు.

వ్యక్తీ జన్మించిన తేది నుండి కాలమును లేక్క గట్టడమే ‘శారీరక వయస్సు’. ఇది శరీరానికి సంబంధించినది. దీనిని సంవత్సరాలు, నేలను, రోజులలో కొలుస్తారు. వ్యక్తీ శారీరక వయస్సుతో సంబంధము లేకుండా ఒక ప్రజ్ఞా నికషలో అతని నిష్పాదనను బట్టి నిర్ణయించేది ‘ మానసిక వయస్సు’. మానసిక వయస్సు అన్న భావనను మొట్టమొదట ఆల్ఫ్రెడ్ బినే అనే శాస్త్రవేత్త సూచించాడు.

(ii) ప్రజ్ఞా లబ్ధి (Intelligence Quotient)

ఒక వ్యక్తి మానసిక వయస్సుకు, శారీరక వయస్సుకు ఉండే నిష్పత్తిని 100 చే గుణిO చగా వచ్చే లబ్ధాన్ని 'ప్రజ్ఞా లబ్ధి' అంటారు. దీనిని స్టెర్న్ అను శాస్త్రవేత్త మొట్ట మొదట ప్రతిపాదించాడు.

$$\text{ప్రజ్ఞా లబ్ధి} = \frac{\text{మానసిక వయస్సు}}{\text{శారీరక వయస్సు}} \times 100$$

(iii) ప్రజ్ఞా లబ్ధి స్థిరత్వము (Consistency of Intelligence Quotient)

ప్రజ్ఞ అనేది వ్యక్తిలో పుట్టుకతో వచ్చే ఒక సహజమైన అంతరత శక్తి. ఇది శారీరక వయస్సుతో పాటు మారుతుంటుంది. అంటే వ్యక్తి శారీరక వయస్సుతో పాటు అతని మానసికవయస్సుకుడా మారుతుంటుంది. అందువల్ల వ్యక్తులందిరిలో ఈ ప్రజ్ఞా లబ్ధి స్థిరముగానే ఉంటుంది. అయితే ఉత్తేజకర వాతావరణము, మంచి ప్రోత్సాహము కల్పించినట్లయితే ప్రజ్ఞా లబ్ధి కొంత పెరిగే అవకాసమున్నదని పరిశోధనలు తెలుపుతున్నాయి.

(iv) ప్రజ్ఞా లబ్ధి పరిమితులు (Limitations of Intelligence Quotient)

వివధ రకాలైన ప్రజ్ఞా పరిక్షల ద్వారా ప్రజ్ఞా లబ్ధిని లెక్కించవచ్చు. అయితే దీనిని ఉపాధ్యయులు చాలా జాగ్రత్త గా వినియోగించుకొవాలి. ఉదాహరణకు 18 సంవత్సరాల వయస్సుగల వారి ప్రజ్ఞా లబ్ధిని గణించే టప్పుడు వారి మానసిక వయస్సుకుడా 18 గానే తీసుకొంటాం. వీరు ప్రజ్ఞా పరీక్షలను అమూర్త, యాన్త్రిక ప్రజ్ఞ లను మాత్రమె కొలుస్తాము కానీ సాంఘిక ప్రజ్ఞను కొలవాడు. కాబట్టి ప్రజ్ఞా లబ్ధి విషయములో జాగ్రత్త పడాలి.

(v) ప్రజ్ఞా విభాజనము: (Classification of Intelligence Quotients) :-

2 సం.లనుంచి 18 సం. ల వయస్సు కలిగిన సుమారు 3000 మంది వ్యక్తులపై పరిశోధనలు జరిపి, టర్మన్-మిర్రల్ అను శాస్త్రవేత్తలు వారి ప్రజ్ఞాలబ్ధి ఆధారముగా ప్రజ్ఞా విభాజనరేఖా పటమును గిసి, అది దాదాపు సామాన్య సంభావ్యతా వక్రరేఖని పోలి ఉంటుOదని నిరూపించారు. దిని ప్రకారము అధిక సంఖ్యాకులు 9 ం నుంచి 11 ం ల మధ్య వున్నట్లు గమనించారు. దినిని బట్టి క్రింది విధముగా వర్గికరించారు.

ప్రజ్ఞా లబ్ధి	వర్గము	జనాభా లో శాతము
20 కంటే తక్కువ	తక్కువ మూడులు	1.5%
20 – 50	బుద్ధిహీనులు	2.3%
50 – 70	అల్పబుద్ధులు	5.0%
70 – 90	తెలివి తక్కువ వారు	19.0%
90 – 110	సగటు ప్రజ్ఞావంతులు	48.0%
110 – 13 ం	ఉన్నత ప్రజ్ఞావంతులు	21.0%
13 ం – 15 ం	అత్యున్నత ప్రజ్ఞావంతులు	0.1%
15 ం కంటే ఎక్కువ	మేధావులు	0.23%

ప్రజ్ఞా – మాపనము (Measurement of Intelligence)

ప్రజ్ఞామాపనం అనేది బాహ్యంగా కనిపించే ఎత్తు, బరువు వంటి వాటిని కొలవడం కాదు. వ్యక్తి యొక్క అంతర్గత సామర్థ్యాలను కొలవడం. గత 100 సంవత్సరాల నుంచి అనేక మంది మనోవైజ్ఞానిక శాస్త్రవేత్తలు ప్రజ్ఞను మాపనం చేయడానికి ఎన్నో రకాల ప్రజ్ఞా పరీక్షలను కనుగొన్నారు. అందువల్లనే మనోవిజ్ఞానశాస్త్రములో ప్రజ్ఞను పరీక్షించడానికి వున్నన్ని పరీక్షలు మరి ఏయితర అంశాన్ని పరీక్షించడానికి లేవని చెప్పవచ్చు.

ఫ్రెంచ్ మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త 'ఆల్ఫ్రెడ్ బినె' (Alfred Binnet), 1908 సంవత్సరములో మొట్టమొదటి ప్రజ్ఞాపరీక్షను ఫ్రెంచ్ భాషలో రూపొందించాడు. సైమన్ అనే మరొక శాస్త్రవేత్తతో కలసి ఫ్రాన్స్ దేశంలోని విద్యార్థుల సాధనా స్థాయి తగ్గిపోవడానికి కారణాలను కనుక్కోవడానికి బినే ఈ పరిక్షలు నిర్వహించాడు. అందువల్ల దీనికి 'బినే-సైమన్ ప్రజ్ఞా మాపని' (Binnet-Simon Intelligence Scale) అని పేరు వచ్చింది. ఇది 3 నుంచి 13 సంవత్సరాల వయస్సుగల వారికి 50 అంశాలతో కూడిన ప్రజ్ఞ పరీక్ష.

తరువాత 1916 లో అమెరికాలోని స్టాన్ ఫర్డ్ విశ్వవిద్యాలయానికి చెందిన టర్మన్ మరియు అతని అనుచరులు 'స్టాన్ ఫర్డ్ –బినే ప్రజ్ఞా మాపని' (Stanford-Binnet Intelligence Scale) పేరుతో మరొక పరీక్షను తయారు చేశారు. ఇది 3 నుంచి 14 సంవత్సరాల వయస్సుగల వారికోసం తయారు చేయబడినది. తర్వాత 197 3 లో టర్మన్, మెర్రల్ అను శాస్త్రవేత్తతో కలసి ఈ ప్రజ్ఞా పరీక్షలను ఆధునీకరించి 2 నుంచి 18 సంవత్సరాల వయస్సుగల వారికి ఉపయోగపడే విధముగా ఫారం-యల్, ఫారం-యం అని రెండు రకాల పరీక్షలను తయారు చేశారు. ఈ విధముగా ప్రజ్ఞా పరీక్షలు ధారణ, స్మృతి, తారతమ్య వివేచన వంటి ప్రజ్ఞా కారకాలపై ఆధారపడి చేశారు.

ప్రజ్ఞా – పరీక్షలు (Tests of Intelligence)

ఒక వ్యక్తిని అతని మానసిక వయస్సుగల వారితో పోల్చినపుడు, అతని ప్రజ్ఞ ఏ స్థాయిలోవున్నదో పరిగణ చేయు సాధనములను 'ప్రజ్ఞా నికష' అనవచ్చు. నికషలో విషయాన్ని బట్టి, ఒకసారి ఎంతమందిని మాపనము చేయవచ్చు అన్న భావనను బట్టి ప్రజ్ఞా నికశాలను 4 రకాలుగా విభజించడం జరిగినది. అవి:

(i) శాబ్దిక- అశాబ్దిక పరీక్షలు (Verbal-Non Verbal Tests)
(ii) వైయక్తిక – సామూహిక పరీక్షలు (Individual – Group Tests)
(iii) పేపర్ పెన్సిల్ – నిష్పాదన పరీక్షలు (Paper Pencil – Performance Tests)
(iv) శక్తి – వేగ పరీక్షలు (Power – Speed Tests)

- ప్రజ్ఞా పరీక్షలను విషయాంశాలఆధారముగా రెండు రకాలుగా వర్గీకరిస్తారు. అవి:

(i) *శాబ్దిక పరీక్షలు*:- శాబ్దికపరీక్షల్లోని విషయాంశాలకు జవాబు యివ్వడానికి భాషాజ్ఞానము, గణిత జ్ఞానము అవసరము వుంటుంది. ఈ పరీక్షలలో శాబ్దికావగాహన, వ్యతిరేకార్థాలు, పదాలను వర్గికరించడం, వివేచించడం, గణిత భావనకు తగిన ప్రశ్నలు వుంటాయి. ఈ పరీక్షలకు హజరయ్యే ప్రయోజ్యులకు తప్పనిసరిగ చదవడం, వ్రాయడం, గణించడంవచ్చి వుండాలి, ఇక్కడ ప్రయోజ్యులిచ్చే సమాధానాలను బట్టి వారి ప్రజ్ఞాలబ్ధిని మాపనము చేస్తారు.

ఉదా:- ఆర్మీ జనరల్ క్లాసిఫికేషన్ పరీక్ష, వేష్లర్ శాబ్దిక పరీక్ష

(ii) *అశాబ్దిక పరీక్షలు*:- ఈ అశాబ్దిక పరీక్షలలో రకరకాల డిజైన్ లను పరిశీలించడం, చిత్రాలు గీయడం, మరియు వాటికి ఆదేశానుసారముగా ప్రతిస్పందించ వలసి వుంటుంది. ఈ పరీక్షలకు చదవడం, రాయవలసిన అవసరం వుండదు.

ఉదా:- డ్రా-ఎ-మ్యాన్ పరీక్ష , రావన్స్ స్టాండర్డ్ ప్రోగ్రసివ్ మాట్రసిస్ పరీక్ష

- ప్రజ్ఞాపరీక్షలను ఒక్కసారిగా ఎంతమంది ప్రయోజ్యులమీద తీసుకొనడం జరుగుతుందో వారి సంఖ్యానుపరంగా పరీక్షలను రెండు రకాలుగా విభజన చేయడం జరిగినది. అవి:

(i) *వైయక్తిక పరీక్షలు*:- ఒకసారి ఒక వ్యక్తిని మాత్రమే పరీక్షించడానికి వీలుగల వాటినే 'వైయక్తిక లేదా వ్యక్తిగత పరీక్షలు' అంటారు.

ఉదా:- బినే-సైమన్ పరీక్షలు, వేష్లర్ పిల్లల ప్రజ్ఞా మాపని

(ii) *సామూహిక పరీక్షలు*:- ఒకేసారి ఒకరికన్నా ఎక్కువమందిని పరీక్షించడానికి వీలుగా వుండే పరీక్షలను 'సామూహిక పరీక్షలు' అంటారు.

ఉదా:- ఆర్మీ ఆల్ఫా పరీక్ష, ఆర్మీ బీటా పరీక్ష, రావన్స్ స్టాండర్డ్ ప్రోగ్రసివ్ మాట్రిసిస్ పరీక్ష

- ప్రయోజ్యుడు ప్రతిస్పందించే తీరు ఆధారముగా ప్రజ్ఞా పరీక్షలను రెండు రకాలుగా విభజించారు. అవి:

(i) *పేపర్ పెన్సిల్ పరీక్షలు*:- ప్రజ్ఞాపరీక్షల్లోని ప్రశ్నలకు జవాబులు / ప్రతిస్పందనలను ప్రయోజ్యులు పెన్సిల్ (పెన్) పేపర్ పై వ్రాసి యివ్వగలిగే వాటిని 'పేపర్ పెన్సిల్ పరీక్షలు' అంటారు.

ఉదా:- ఆర్మీ ఆల్ఫా పరీక్ష, రావన్స్ స్టాండర్డ్ ప్రోగ్రసివ్ మాట్రిసిస్ పరీక్ష

(ii) *నిష్పాదన పరీక్షలు*:- పరీక్షలలోని ప్రశ్నలకు ప్రయోజ్యులు కొన్ని కౌశలాలు లేదా నైపుణ్యాలను ప్రదర్శించవలసి వుంటుంది.

i ఉదా:- భాటియా ప్రజ్ఞా మాపని, కోహ్ బ్లాక్ డిజైన్ పరీక్ష

- ప్రయోజ్యులు ప్రజ్ఞా పరీక్షలను పూర్తిచేయవలసిన సమయము మరియు కాలము ఆధారముగా పరీక్షలను రెండు రకాలుగా విభజించారు. అవి:

(i) *శక్తి పరీక్షలు*:- ప్రయోజ్యుడు తనకు ఇష్టమొచ్చిన పద్ధతిలో, కావాలసిన సమయం తీసుకొని ఒకటి తరువాత ఒకటి పూర్తి చేసుకొంటూ పోయే వాటిని 'శక్తి పరీక్షలు' అంటారు.

ఉదా:- రావన్స్ ప్రోగ్రసివ్ మాట్రిసిస్ పరీక్ష, పింత్నర్ పాటర్ సన్ పరీక్ష

(ii) *వేగ పరీక్షలు*:- నిర్ణీత సమయములో త్వరగా పరిక్షాంశాలను పూర్తిచేయవలసిన వాటిని 'వేగ పరీక్షలు' అంటారు.
ఉదా:- ఆర్మీ ఆల్ఫా పరీక్ష, ఆర్మీ జనరల్ క్లాసిఫికేషన్ పరీక్ష,

ప్రజ్ఞా పరీక్షల ఉపయోగాలు:

- విద్యార్థుల స్థాయి ఆధారముగా వారిని వర్గీకరించవచ్చు.
- విద్యార్థుల సామర్థ్యాలను తెలుసుకోవచ్చు.
- విద్యార్థులలో సాధనా సామర్థ్య శక్తి ఉన్నదా? లేదా? తెలుసుకోవచ్చు.
- విద్యార్థుల శక్తి సామర్థ్యాలను అనుగుణ్యమైన కోర్సులను ఎంపిక చేసుకోవచ్చు.
- విద్యాపరంగా వెనుకబడిన, ప్రతిభావంతులైన వారిని గుర్తించి, తగిన బోధనా వ్యూహాలను నిర్ణయించుకోవచ్చు.

ప్రజ్ఞా పరీక్షల పరిమితులు:

- ప్రజ్ఞను ప్రస్తుత పరిస్తితులకు అనుగుణముగా మాపనము చేయు పరీక్షలు ప్రస్తుతము అందుబాటులో లేవు.
- శ్రమ, ఖర్చు, శిక్షణ పొందిన వారు లేరు.
- ప్రజ్ఞా నికషలపై పూర్తి నమ్మకము లేదు.
- ప్రజ్ఞా లబ్ధిని లెక్కించినా దానిని విద్యార్థ్యులకు సక్రమంగా తెలుపలేము.
- పట్టుదల, ఆత్మ విశ్వాసము వంటి లక్షణాల మాపనములో పరిమితి ఉంది.

ప్రజ్ఞా – సిద్ధాంతాలు (Theories of Intelligence)

అనేక మంది మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలు ప్రజ్ఞను నిర్వచించుటలో ఏకాభిప్రాయములో లేరు. అందువల్ల వారివారి పరిశీలనల, పరిశోధనల, అనుభవాల ప్రాతిపదికగా ప్రజ్ఞను వివిధ రకాలుగా వివరించారు. వాటి ననుసరించే అనేక ప్రజ్ఞా సిద్ధాంతాలు వాడుకలోకి వచ్చాయి. అందులో కొన్ని ముఖ్యమైన వాటిని చర్చిద్దాం.

(i) ఏక కారక సిద్ధాంతము (Unifactor Theory):-

దీనిని బినే, టర్మన్, స్టెర్న్ లాంటి సాంప్రదాయ మనివిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలు రూపొందించారు. వీరి ప్రకారము ప్రజ్ఞ అనేది ఒకే అంశం (Factor). దీని ప్రకారము ఒక వ్యక్తి గణితములో మంచి తెలివితేటలు కనబరిస్తే అతను విజ్ఞానశాస్త్రము, సాంఘిక శాస్త్రము, సంగీతము, చిత్రకళ మరేదైనా రంగములో కూడా ఒకే రకముగా ప్రజ్ఞను కనబరుస్తాడని అర్థము. కాని వివిధ మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తల పరిశోధనలో తేలినదేమిటంటే వ్యక్తులు ఒక అంశములో కనబరిచిన ప్రతిభను మరో అంశంలో కనబరచాలేడని గుర్తించారు. అందువల్ల ఈ సిద్దంతము ఆమోదము పొందలేక పోయినది.

(ii) ద్వి కారక సిద్ధాంతము (Two Factor Theory) :-

ఈ సిద్ధాంతాన్ని స్పియర్ మన్ (Spearmann) అను శాస్త్రవేత్త ప్రతిపాదించాడు. ఇతని ప్రకారము ప్రజ్ఞలో సాధారణ కారకము (General Factor), నిర్ధిష్ట కారకము (Specific Factor) అను రెండు రకాల అంశాలు వుంటాయని, సాధారణ కారకము ఒకటే వుంటుంది కానీ నిర్ధిష్ట కారకాలు అనేకము ఉంటాయని పేర్కొన్నాడు. గణిత చాతుర్యం, వాగ్ధార, ప్రాదేశిక సంబంధము మొదలైన వాటన్నిటికి ఒకే సామాన్య కారకమని, దానినే ‘G’ కారకమని అని చెప్పాడు. కాని ప్రదీ దానిలో ఒక్కొక్క ప్రత్యేక కారకము ‘S’ వుంటుదని స్పియర్ మన్ సూచించాడు.

(iii) బహు కారక సిద్ధాంతము (Multi Factor Theory):-

ఈ సిద్ధాంతాన్ని ఎడ్వర్డ్ లియో థారన్ డైక్ (Edward Leo Thorndike) అను శాస్త్రవేత్త ప్రతిపాదించాడు. దీని ప్రకారము ప్రజ్ఞలో అనేక కారకాలు ఉంటాయి. ఈ కారకాల ప్రభావం ప్రతి మానసిక చర్యలోను ఉంటాయి. రెండు మానసిక చర్యల మధ్య ఉన్న సహసంబంధము, ఈ రెండు చర్యలలోను ఒకే రకమైన కారకాలు ఎంతవరకు ఉంటాయనే విషయము మీద ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ సిద్ధాంతముపై ఆధారపడి థారన్ డైక్ సి.ఎ.వి.డి (C.A.V.D.) అను పరీక్షను రూపకల్పన చేసాడు. ‘C’ అంటే వాక్య పూరణము (Completion), ‘A’ అంటే గణిత వివేచనము (Arithmetic Reasoning), ‘V’ అంటే పదజాలము (Vocabulary), ‘D’ అంటే నిర్ధేశాను గమనము (Following Direction).

(iv) సామూహిక కరక సిద్ధాంతము (Group Factor Theory):-

ప్రజ్ఞ మీద అనేక పరిశోధనలు చేసిన తరువాత లూయీా థరస్టన్ అను అమెరికా మనో విజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త ఈ సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించాడు. తన రచించిన గ్రంథం ‘ పాథమిక మానసిక సామర్థ్యాలు (Primary Mental Abilities) లో ప్రజ్ఞ అనేక కారకముల ఫలితమేనని సూచించాడు. ఈ బహు కారకములలో కొన్నికొన్ని సన్నిహిత్వం కలిగి ఉంటాయని, అలా సన్నిహిత్వం కలవాటిని ఒక సమూహముగా (Group) పెర్కొనవచ్చని థరస్టన్ పతిపాదించాడు. ఇతని పరిశోధనల ప్రకారము ప్రతి పనిలోను, ఏడు రకాలైన ప్రాథమిక మానసిక సామర్థ్యాలు ఉన్నట్లు కనుగొన్నాడు. అవి: (i) శాబ్దిక సామర్థ్యం -V- (Verbal), (ii) స్మృతి -M- (Memory), (iii) తార్కిక సామర్థ్యం -R- (Reasoning), (iv) సంఖ్యా సామర్థ్యం -N- (Numerical Ability), (v) ప్రాదేశిక సంబందాలు -S- (Spatial Relationships), (vi) ప్రత్యక్షాత్మక సామర్థ్యం -P- (Perceptual Ability), (vii) పద దారాళతలు -W- (Word Fluency). ఈ సిద్ధాతము ప్రకారము థరస్టన్ ప్రాథమిక మానసిక సామర్థ్యాల పరీక్షను తయారు చేసాడు.

(v) ప్రజ్ఞా స్వరూప సిద్ధాంతము (Theory of Structure of Intellect) :-

ఈ సిద్ధాంతాన్ని గిల్ ఫర్డ్ (J.P. Guiford) అను శాస్త్రవేత్త ప్రతిపాదించాడు. ఇతర సిద్ధాంతాల కంటే ఈ సిద్ధాంతము ప్రజ్ఞా అంశాలను సంతృప్తి కరముగా వివరించుట చేత సమకాలినములో ఎక్కువ మంది శాస్త్రవేత్తలు ఈ సిద్ధాంతమును ఆదరిస్తున్నారు. ప్రజ్ఞలోని విషయాలను అంశవిశ్లేషణ (Factor Analyses) అను సాంఖ్యక శాస్త్రపద్ధతిలో పరిశోధించి మూడు విశేషకాలను ప్రతిపాదించాడు. అవి (i) విషయాలు (Content), (ii) ప్రచాలకాలు (Operations), (iii) ఉత్పత్తులు (Products). ప్రతి విశేషకములోను కొన్ని ప్రత్యేక కారకాలుంటాయి. విషయాలలో 4 కారకాలు, ప్రచాలకాలలో 5 కారకాలు ఉత్పత్తులలో 6 కారకాలు వుంటాయి. ప్రతి వ్యక్తి ప్రజ్ఞను మూడు విశేషకాలను ఉపయోగించుకోవడం జరుగుతుంది. అంటే 4xx5x6 = 12౦ కారకాల ప్రభావము ఉంటుందని గిల్ ఫర్డ్ అభిప్రాయము.

సంస్కృతి ప్రభావము లేని పరిక్షలు (Culture Fair Tests)

ప్రజ్ఞా పరిక్షల లోని అంశాల సాదన భాష, సంస్కృతి వంటి పరిమితులు లేకుండా ఎక్కడైనా, ఎవరికైనా నిర్వహించడానికి విలు కలిగి ఉండాలి. ఈ విధమైన పరీక్షలను ' సంస్కృతీ ప్రభావము లేని పరిక్షలు' అంటారు. ప్రజ్ఞా పరిక్షలలో వినియోగించే శాబ్ధిక పరిక్షలకు అనేక పరిమితులుంటాయి. ఉదాహరణకు దినార్ లేదా రూబుల్ కు ఎన్ని రూపాయలు అన్నది బినే ప్రజ్ఞా మాపనిలో 5 సంవత్సరాల వారికోసము వాడిన ఒక ప్రశ్న. వినియోగము సరిగా తెలియని వారు ఆ ప్రశ్నకు సరిగా జవాబు చెప్పలేరు. దానికి సంస్కృతే కారణం. ఈ పరిమితులను అధిగమించడానికి సాబ్దికేతర లేదా నిష్పాదన పరిక్షలు వాడుకోవచ్చు,

3.8 బహుళ ప్రజ్ఞ (Multiple Intelligence)

అనేక రంగాలలో రాణించే వ్యక్తులను మనము చూస్తుంటాము. ప్రతి వ్యక్తి ఎదో ఒక రంగములో ప్రావిన్యమును కలిగి ఉంటారు. కొందరు చదువులో రాణిస్తే, కొందరు ఆటలలో ప్రావిణ్యతను చూపుతారు. కొందరు సంగీతము పట్ల మొగ్గు చూపితే కొందరు శాస్త్రవిజ్ఞానము వైపు ప్రజ్ఞను కానపరుస్తుంటారు. అయితే చాలా కొద్దిమందిలో ఈ వ్యక్తిగామైన ప్రజ్ఞ కలగలుగా వుండి వారిని రెండుగాని అంతకన్నా ఎక్కువగాని రంగాలలో ప్రావినయత సాధించునట్లు చేస్తుంది. దానినే బహుళ ప్రజ్ఞ ఆనవచ్చు. మన తరగతి గదులలో ఉన్న విద్యార్థులలో కుడా కేవలము చదువు పట్లనే కాకుండా ఆటలు, పాటలు, సంగీతము, నృత్యము, డ్రాయింగ్, పెయింటింగ్ వంటి అనేక రంగాలలో రాణిస్తున్న విద్యార్థులు కూడా ఉంటారు.

చదువులో మంచిమార్కులు సాధించినప్పుడే వారిని ప్రజ్ఞావంతులని లేకపోతె వెనుకబడిపోయాడని అంటుంటాము. ప్రతిభ లేదా ప్రజ్ఞ అంటే చదువులో రాణించాడమేనా? ఇతర రంగాలలో రాణించి చదువులో ప్రతిభ లేకపోతె వారు ప్రజ్ఞావంతులు కారా? వ్యక్తులు విభిన్న రంగాలతో రాణించడానికి గల కారణాలు ఏమిటి అన్న విషయాన్ని హోవార్డ్ గార్డినర్ (Howard Gardiner) అను శాస్త్రవేత్త తన గ్రంథము ' Frames of Mind' లో బహుళ ప్రజ్ఞ అను సిద్ధాంతము రూపములో వివరించాడు.

హోవార్ గార్డినర్ పకారము ప్రజ్ఞ అనేది వ్యక్తులలో రకరకాలుగా వుంటుంది. ఒక్కొక్క ప్రజ్ఞ ఒక్కొక్క నైపుణ్యాన్ని చూపుతుంది. ఈ నైపుణ్యాలు, ప్రజ్ఞ కలిసి ఒకదానితో ఒకటి ప్రతిచర్య జరుపుతూ సమస్యా పరిష్కారాన్ని సులువుగా చూపుతాయి. ఈ విలక్షణ లక్షణాల ఆధారముగా ప్రతిభ చూపిన వ్యక్తులపై పరిశోధనలు చేసి గార్డినర్, 8 రకాల ప్రజ్ఞల గురించి వివరించాడు. అవి:	

(i) భాషా ప్రజ్ఞ (Language Intelligence)

పదాల అమరిక, వాక్య నిర్మాణము, పదసముదాయ వినియోగంలో నైపుణ్యములు భాషా ప్రజ్ఞ అవుతాయి. పదాలను దారాళముగా వాడగలగడం, వాక్యాలను వ్యాకరణ దోషాలు లేకుండా వ్రాయ గలగడం వంటివి భాషా ప్రజ్ఞను సూచిస్తాయి. చక్కని భాష పటిమ, వాక్ చాతుర్యము దీనికి ఉదాహరణలు. గ్రంథ రచయితలు, కవులు, ప్రసంగికులు మొదలైన వారు ఎక్కువ భాషా ప్రజ్ఞను ప్రదర్శించ గలుగుతారు.

(ii) తార్కిక గణిత ప్రజ్ఞ (Logical mathematical Intelligence)

ఏ విషయాన్నైనా తార్కికముగాను, విమర్శనాత్మకముగాను ఆలోచించే వారు ఈ తార్కిక ప్రజ్ఞను కలిగి వుంటారు. వీరిలో అమూర్తమైన ఆలోచన మరియు వివేచనా ఉంటుంది. వీరు సంఖ్యలు, గుర్తులు బాగా వినియోగించడంతో పాటు, ఫజిల్స్ ను బాగా సాధించగలుగుతారు. శాస్త్రవేత్తలు, గణిత మేధావులు, సామాజిక దార్సినికులు ఈ ప్రజ్ఞను ఎక్కువ కలిగి వుంటారు.

(iii) ప్రాదేశిక ప్రజ్ఞ (Special Intelligence)

మానసిక ప్రతిమలు, ఉహత్మక నమూనాలు రూపొందించడము ఈ రకమైన ప్రజ్ఞ. ప్రాదేశిక ప్రపంచాన్ని మనస్సులో నిక్షిప్తము చేసుకొని దానికి ఉహరూపం ఇవ్వగలరు. గణిత భావన ప్రకారము చెప్పాలంటే మూడవ మితి ( ) కి సంబంధించిన జ్ఞానము అని అర్థము. శిల్పులు, చిత్రకారులు, భవన నిర్మాణ కారులు, డిజైనర్స్ మొదలగు వారిలో ఈ ప్రజ్ఞ అధికము. రాజా రవివర్మ చిత్రాలు, అజంతా, ఎల్లోరా శిల్పాలు ఈ రకమైన ప్రజ్ఞకు చక్కని ఉదాహరణలు.

(iv) సంగిత ప్రజ్ఞ (Musical Intelligence)

సంగితములోని సప్తస్వరాల పట్ల సరియైన ప్రతిభను చుపగాలగాడమే సంగిత ప్రజ్ఞ. లయ ప్రధానముగా సంగీతాన్ని సృష్టించ గలిగే వారిలో ఈ ప్రజ్ఞ ఎక్కువ. సంగిత వాయోద్యాలను చాలా సులువుగా వినియోగిస్తూ కొత్త అంశాలను సృష్టించే కళాకారులు. సుబ్బలక్ష్మి, లతా మంగేష్కర్, బాల మురళీకృష్ణ వంటి గాయకులు, ఎ.ఆర్.రహమాన్, ఉస్తాద్ వంటి సంగితకారులలో ఈ సంగిత ప్రజ్ఞ ఎక్కువ.

(v) శరిర విన్యాస ప్రజ్ఞ (Bodily-Kinestistic Intelligence)

శరీరము, శరిరములోని వివిధ బాగాలను సుళువుగాను, అర్థవంతముగాను నియంత్రించ గలిగే సామర్థ్యము కలిగి ఉండడమే శరిర విన్యాస ప్రజ్ఞ. డాన్సర్స్, అథ్లెట్స్, స్పోర్ట్స్ పర్సన్స్, జిమ్నాస్ట్స్ మరియు యోగా చేసే వారిలో ఈ ప్రజ్ఞ ఎక్కువ.

(vi) వ్యక్తిగత సంబంధాల ప్రజ్ఞ (Inter Personal Intelligence)

ఇతరులతో కలిమిడిగా ఉండగలగడం, ఇతరుల భావాలు, ప్రేరణలు, కోరికలు అర్థము చేసుకోగలగడం వాటికి అనుగుణముగా ప్రవర్తించడం మొదలగునవి కలవారిలో ఈ రకమైన ప్రజ్ఞ వుంటుంది. మత బోధకులు, రాజకీయ నాయకులు, సంఘ సంక్షేమ కార్యకర్తలు, సైకాలజిస్టు మొదలగు వారిలో ఈ ప్రతిభ ఎక్కువ.

(vii) అంతర వ్యక్తిగత ప్రజ్ఞ (Intra Personal Intelligence)

వ్యక్తి తనను గురించి తాను ఒక అంచనాకు రాగలగడమే అంతర వ్యక్తిగత ప్రజ్ఞ. అంటే వ్యక్తీ తన అవసరాలను, ఉద్వేగాలను శక్తి సామర్థ్యాలకు తగ్గట్టు ఆరోగ్యకరమైన ఆత్మభావన, వ్యక్తిగత సర్దుబాటు, ఆత్మసంతృప్తి కలిగి వుండడం. ఈ రకమైన ప్రజ్ఞ జీవితానికి సంబంధించిన నిర్ణయాలు తీసుకొనడానికి సహకరిస్తుంది. తత్వవేత్తలు, ఆధ్యాత్మిక చింతన, భావాలు కలవారు, ఈ రకమైన ప్రజ్ఞను కలిగిన వారు, యోగి వేమన, రామకృష్ణ పరమహంస, పోతులూరి విరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి మొదలగు వారు.

(viii) ప్రాకృతిక ప్రజ్ఞ (Esthetic Intelligence)

ప్రకృతికి సంబంధిక అంశాల పట్ల సరియైన, సంపూర్ణ అవగాహన కలిగి ఉండడమే ఈ రకమైన ప్రజ్ఞ. ప్రకృతి అందాలు, సోయగాలు, రుచులు, సువాసనలు ఆశ్వాదించడము. ప్రకృతి ప్రేమికులలో ఈ రకమైన ప్రజ్ఞ ఎక్కువ. పక్షుల/జంతువుల ప్రేమికులు, వృక్ష శాస్త్రవేత్తలు మొదలగువారు.

బహుళ ప్రజ్ఞ వల్ల విద్య ప్రయోజనాలు :

- దీనిద్వారా పిల్లల్లో వున్నా వివిధ రకాల వైవిద్యాలను వేలికితియవచ్చు
- కేవలము తరగది గది, పాఠ్యాంశాలే కాకుండా వ్యక్తీ గత, సామాజిక అంశాల పట్ల కూడా దృష్టి పెట్టి ప్రోత్సహించవచ్చు.
- ప్రశ్నలకు ఒకే జవాబు మాదిరి కాకుండా, భినమైన జవాబుల ఆలోచనకు అవకాసముంది.
- తరగది గది వాస్తవ విషయాలను అందిస్తుంది.
- పిల్లలలో గల బలాబలాలు, సాధ్యాసాద్యాలును తెలుపుతుంది.
- సజః సామర్థ్యాలను, ప్రతిభను గుర్తించడానికి సహాయపడుతుంది.

3.9 సంజ్ఞానాత్మక వికాస దృక్పదాలు (Perspectives of Cognitive Development)

3.9.1 సంజ్ఞానాత్మక వికాసము (Cognitive Development)

పిల్లలలో సమాచార ప్రాసారము, భాషా అభ్యసనము, ప్రత్యక్ష నైపుణ్యాలు, భావ ప్రాదాన్యతలు, అవధానవిస్తృతి వంటి భావనలు ఎలా విస్తరిస్తాయో అధ్యయనము చేయు మనివిజ్ఞాన శాస్త్ర విభాగమే సంజ్ఞానాత్మక వికాసము. పిల్లలలో శారీరక వయస్సు ఒకటిగా వున్నా వారిలో మానసిక స్థాయి ఎందుకు భిన్నముగా ఉంటుదనే అంశము ప్రధానముగా ఈ శాస్త్రము అధ్యయనము చేస్తుంది.

తరగతి గదిలో ప్రతి విద్యార్థి పట్ల ప్రత్యేక శ్రద్ధతీసుకోని బోధించ అసాధ్యము. ఎందుకంటే వీరిలో సగటు అభ్యాసకులే కాకుండా నెమ్మదిగా అభ్యసించే ‘మంద అభ్యాసకులు’ మరియు వేగముగా అభ్యసించ గలిగే ‘ప్రతిభావంతులు’ వుంటారు. వీరితో పాటుగా కొంతశాతము శారీరక, మానసిక వైకల్యము కలవారు కుడా ఉంటారు. అందువల్ల వీరందరికి ఒకేరమైన పాఠ్య, సహపాఠ్య కార్యక్రమాలు తయారుచేసినప్పటికీ బోధనా తీరులో భిన్నత్వము చూపాలి. దిని కోసము పిల్లలను ప్రతేకముగా అధ్యయనము చేయడానికి ఈ సంజ్ఞానాత్మక వికాసము చాలా ఉపయోగపడుతుంది.

అభ్యసన ఆధారముగా పిల్లలలో వైయక్తిక బేధాలు

విద్యార్థుల మధ్య అనేక అంశాలలో భేదాలు . ఒక్కొక్కప్పుడు సమరూప కవలలో సహితము ఈ బేధాలు వుటాయి. అభ్యాసన సామర్థ్యాల లోను, సాంఘిక, నైతిక, ప్రజ్ఞా వికాసాలలోను వైవిద్యాలు గోచరిస్తాయి. వీటినే వైయక్తిక బేధాలు అంటారు. ఇవి వ్యక్తికి వ్యక్తీ కి మాత్రమె కాదు ఒకే వ్యక్తిలో కుడా వివిధ అంశాల పట్ల వికాసములో తేడాలు గుర్తించవచ్చు. ఈ వైయక్తిక బేధాలను గమనిస్తూ ఉపాద్యాయులు విద్యార్థులు బోధించవలసి ఉంటుంది.

వైయక్తిక బేధాలు – భావన

చారిత్రకంగా కి.పూ.5 వ శతాబ్దములో ప్లేటో అను తత్త్వవేత్త ప్రతివ్యక్తి ప్రకృతిపరంగా కొన్ని ప్రతేకతలుంటాయని, వాటి ప్రకారమే వారికి విద్య నందించాలని పేర్కొన్నాడు. అలాగే 18 వ శతాబ్దములో రూసో మయాసయుడు కుడా విద్యార్థుల వైయక్తిక బేదాల కనుగుణముగానే బోధనావ్యవస్థ వుండాలని ‘ఎమిలి’ అను తన

గ్రంథము లో పేర్కొన్నాడు. 1929 లో జాన్ ఢ్యూయి తన ప్రసిద్ధ రచన 'ప్రనాస్వామ్యము మరియు విద్య' అను గ్రంథములో వ్యక్తిగత విద్యావ్యవస్థ విద్యార్థుల బేధాలను నిర్మాణాత్మకంగా పోషించడం వల్లే దేశాభివృద్ధి జరుగుతుందని పేర్కొన్నాడు.

వైయక్తిక బేధాలను శాస్త్రీయ దృక్పథములో పరిశీలించిన మొట్టమొదటి శాస్త్రవేత్త ఇంగ్లండ్ దేశస్తుడు 'ఫ్రాన్సిస్ గాల్టన్' ( ). ఇతని సుప్రసిద్ధ రచన 'ఇంక్వయిరీ ఇన్ టు హ్యూమన్ ఫాకల్టి అండ్ ఇట్స్ డెవలప్ మెంట్' వైయక్తిక బెదాలలో తొలి రచన. గాల్ట్ న్ తరువాత వైయక్తిక బేధాలపై బాగా కృషి సల్పిన వారు మెకిన్ కాటిల్. వైయక్తిక బేదాలు ఏర్పడడానికి రెండు ముఖ్య కారకాలున్నవి. అవి అనువంశక మరియు పరిసరాల ప్రభావము. అలాగే తలిదండ్రుల ఆర్థిక స్థాయి, పిల్లల పెంపకం, క్రమశిక్షణ, వారిపట్ల చూపే ఆప్యాయత, అనురాగము, ప్రేమాభిమానాలు మొదలైనవి చాలా వరకు వైయక్తిక బెదాలకు కారణమవుతాయి.

వైయక్తిక బేధాలు – రకాలు

వైయక్తిక బేధాలను సాధారణంగా రెండు రకాలుగా తెలుపవచ్చు. అవి:

(i) అంతర వ్యక్తిగత బేధాలు (Inter Individual Differences),

(ii) అంతః వ్యక్తిగత బేధాలు (Intra Individual Differences)

(i) *అంతర వ్యక్తిగత బేధాలు:-* ఇద్దరు లేదా అంతకన్నా ఎక్కువమంది వ్యక్తుల మధ్య ఉన్న వైవిద్యాలను 'అంతర వ్యక్తిగత భేదాలు' అంటారు. సమరూప కవలలో సైతము ఈ బేధాలు గమనించవచ్చు. సంక్షిప్తముగా చెప్పాలంటే అన్నదమ్ముల, అక్కచెల్లెళ్ళ మధ్యగల వ్యత్యాసాలు. వ్యక్తుల మద్య వున్న అబిరుచులు, వైఖరులు, ఆసక్తులు, అలవాట్లు, ఆలోచనలు, ఉద్వేగాలు, సహజాతాలు, కౌశలాలు, సాధన, మూర్తిమత్వము వంటి అంశాలలో గల తేడాలు.

(ii) *అంతః వ్యక్తిగత బేధాలు:-* ఒకేవ్యక్తిలో వివిధ సామర్థ్యాల స్తాయిలోనే తేడాలను కలిగి ఉండడమే 'అంతః వ్యక్తిగత భేదాలు'. ఒక వ్యక్తి బాగా చదువగలడు కాని రాయలేడు. బాగా పాడ గలడు కాని నాట్యము చేయలేడు. భాషలో పాండిత్యము గల వ్యక్తి గణితములో రాణించలేడు. అంటే ఒక అంశంలో ప్రావిణ్యం లేకపోవడమే.

వైయక్తిక బేధాలు అధ్యయనం వాల్ల ఉపాధ్యాయునికి ప్రయోజనాలు

వైయక్తిక బేదాల పరిజ్ఞానము ఉపాధ్యాయునికి అనేక రకాలుగా వినియోగాపడుతుంది.

- విద్యార్థులలో వారివారి సామర్థ్యాలను గుర్తించి, దానికనుగుణంగా బోధనను కొనసాగించవచ్చు.
- పిల్లలకు చక్కని మార్గదర్శకత్వం చూపవచ్చు.
- విద్యార్థుల ప్రజ్ఞా స్థాయి, అభిరుచులు, వైఖరుల ప్రకారము భోధనా కృత్యాలను ఏర్పరచవచ్చు.
- తరగతి నమూనా గతిశిలతను అవగాహన చేసుకోవచ్చు.
- అమూర్థ భావనలు పొందే పిల్లలలో ప్రత్యక్ష బావనలు ఏర్పరచడానికి ఉపయోగపడతాయి.
- బోధనా పక్రియలో పిల్లలలో స్వతంత్ర ఆలోచనలు, సృజనాత్మకతను పెంపొందించడానికి దోహదపడతాయి.
- విద్యార్థి కేంద్రిత విద్యను కొనసాగించడానికి తద్వారా విద్యార్థుల సర్వతోముఖాభివృద్ధికి కృషి చేయడానికి ఉంటుంది.

3.9.2 సంజ్ఞానాత్మక వికాస దృక్పథాలు

A) పియాజే సంజ్ఞానాత్మక వికాస సిద్ధాంతము (Piaget Cognitive Development Theory)

వ్యక్తి సంజ్ఞానాత్మక వికాసాన్ని, నిర్మాణాన్ని, నిర్వహణను అవగాహన చేసుకొనడానికి స్విట్జర్లండ్ దేశస్తుడు జాన్ పియాజే (Jean Piaget) ఒక ఖచ్చితమైన చట్రాన్ని రూపొందించాడు. దీని ప్రకారము వ్యక్తి పుట్టినప్పటి నుంచి తన పరిసరాలతో ప్రతి చర్యలను జరుపుతూ ప్రపంచానికి సంబంధించిన జ్ఞానాన్ని సంపాధించుకొనే చురుకైన పాత్ర పోషిస్తాడు. వ్యక్తి తన అనుభవాలను అర్థం చేసుకోవడానికి కొన్ని సంజ్ఞానాత్మక నిర్మాణాలు తోడ్పడతాయని వాటినే 'స్కిమాటా' (Scimata) అంటారని పేర్కొన్నాడు. స్కిమాటా అంటే వ్యక్తి యొక్క సంఘటిత ప్రవర్తన నమూనాలకు కారణమైన సంజ్ఞానాత్మక నిర్మాణాలు. వ్యక్తి పుట్టుకతోనే కొన్ని స్కిమాటా లను పొందివుంటాడు. ఉదాహరణకు శిశువు చనుపాలు తాగడం, పెదవులకు తాకించే ఏ వస్తువునైనా పీల్చుట, పట్టుకొనుట, తన్నుట మొదలైనవి.

సంజ్ఞానాత్మక వికాస అంశాలు :-

సంజ్ఞానాత్మక వికాసములో పియాజే 4 అంశాలను ప్రతిపాదించాడు. అవి: ప్రణాలికలు (Scemaas), గ్రాహ్యత (Assimilation), అనుగుణ్యత (Accommodation), సమతుల్యత (Equilibration).

పుట్టినప్పటి నుంచి వ్యక్తి పరిసరాలతో సమతుల్యంగా ప్రవర్తించడానికి కారణము సంజ్ఞానాత్మక ఆకృతులలో వచ్చే అసంఖ్యాకమైన మార్పులే. వీటినే 'ప్రణాలికలు' అంటారు. ఈ ప్రణాలికలు అతి సులభమైనవిగాను, కష్టమైనవిగాను ఉంటాయి. ఇవి పుట్టిన శిశువు తల్లిపాలు త్రాగడం నుండి లెక్కలు చేయడం, గుర్తుకు తెచ్చుకోవడం, తార్కికంగాను, సృజనత్మకంగాను ఆలోచించడం వరకు ఉంటాయి. వీటినే 'అంతరంగిక ప్రచాలనలు' అంటారు. బిడ్డ క్రమంగా కొత్త భావనలను, అనుభవాలను ముందు ఏర్పడిన ప్రణాలికలలో ఇముడ్చుకొంటాడు. అనేక క్లిష్టమైన ప్రణాలికలను తయారుచేసుకొని పరిసరాలకనుగుణంగా మలచుకొని సరియైన సంబంధాన్ని ఏర్పుచుకొని సమతుల్యతను సాధిస్తుంది.

సంజ్ఞానాత్మక వికాస దశలు:-

సంజ్ఞానాత్మక వికాసము 4 దశలలో జరుతుగుతుందని పియాజే సూచించాడు. అవి:

1. ఇంద్రియ చాలక దశ (Sensory Motor Stage) (పుట్టినప్పటి నుంచి 2 సం. వరకు)
   శిశువు ఇంద్రియ జ్ఞానముతో స్పందిస్తూ కొన్ని సమన్వయ రాహిత్య పనులు చేస్తూ కదిలే వస్తువులపై దృష్టి నిలుపుతుంది. చేతులు తనవని, పట్టుకొన్న వస్తువు తనసరిర బాగము కాదని తెలుసుకొంటుంది. ఈ దశ చివరికి 'వస్తు స్థిరత్వ భావన' అనే ముఖ్య లక్షణము కనిపిస్తుంది. అంటే వస్తువు కనబడకపోయినా ఎక్కడో ఒకచోట ఉండివుంటుందని వెతకడం. 8 నెలల శిశువు వస్తువు కనబడకపోతే దానిని వెతికే ప్రయత్నము చేయదు. అదే 10 నెలల శిశువు వెతుకుతుంది. ఈ దశనే 'ప్రాక్-భాషా దశ' అని కుడా అంటారు.

2. పూర్వ ప్రచాలక దశ (Pre-operational Stage) (2 నుంచి 7 సం. ల వరకు)

   దీనిని పూర్వ భావన దశ (Pre-conceptual Stage), స్ఫురిత ఆలోచనా దశ (Intuitive thought stage) అని రెండు ఉపదశలుగా విభజించవచ్చు.

   పూర్వ భావన దశలో బాషను, చిహ్నాలను, వస్తువులను ప్రతీకలుగా భావిస్తారు. తన ముందున్న వాటినేగాక లేని వాటిని, తెలియని వాటిని ప్రతీకలుగా అంతర్గతము చేసుకోవడం ప్రారంభిస్తారు. ఎప్పుడు చూడని పులులు, సింహాలు, దయ్యాలు మొదలైన వాటి గురించి అంతర్గతము చేసుకొని మాట్లాడతారు. ప్రాణం వున్న, ప్రాణం లేని వస్తువుల తేడాను గుర్తించలేరు. బొమ్మకు ఆకలేస్తుం దని అన్నం తినిపించడం, బొమ్మ గుర్రమెక్కి తోలడం వంటివి.

   స్ఫురిత ఆలోచన దశలో పిల్లలు తమ దృష్టి నుంచే ఆలోచిస్తారు. ఇతరులకు వేరే ఆలోచనలు ఉంటాయని ఆలోచించలేరు. మొండితనము ఎక్కువ. పెద్ద, చిన్న భావనలు, ఎక్కువ తక్కువలుగా భావించడం జరుగుతుంది. తార్కిక ఆలోచలు ఉండవు.

3. మూర్త ప్రచాలక దశ (Concrete Operational Stage) (7 నుంచి 11 సం. వరకు)

   ఈ దశలో కాల, స్థల, సంఖ్యా భావనలేర్పడి వస్తువులను ఆని కొణాల నుంచి చూసి అవగాహన చేసుకొని తార్కికంగా ఆలోచిస్తారు. ఇతరుల దృష్టి నుంచి కూడా ఆలోచించి, అవగాహన చేసుకొని, సర్దుబాటు పాటిస్తారు. ప్రతిది మూర్ధముగానే ఆలోచిస్తారు. ఉదాహరణకు తన ఇంటికి ఎటునుంచైనా వెళ్ళగలదు కాని దారి చెప్పమంటే చెప్పలేడు. సమస్యా పరిష్కార శక్తి ఉండదు. సత్యము-అసత్యము, హింస-అహింస, నిటి-అవినీతి, దేశభక్తి వంటి అమూర్త భావనల గురించి ఆలోచించలేడు.

4. అమూర్త ప్రచాలక దశ (Formal Operational Stage) (12 నుంచి 16 సం.ల వరకు)

   ఈ దశలో ప్రజ్ఞ బాగా వికాసము చెందడంతో అమూర్త ఆలోచనలు వస్తాయి. వివేచనతో ప్రకల్పనలు చేయగలరు. వివిధ కోణాలనుంచి ఆలోచించి సమస్యా పరిష్కార మార్గాలను అన్వేషిస్తారు. దైనందిన జీవితములోని మూల సూత్రాలను గమనిస్తూ చక్కగా అవగాహన చేసుకొంటారు.

విద్యా ప్రాధాన్యత (Educational Importance):-

- వివిధ దశలలో మానసిక వికాసము స్పష్టముగా ఉండడంవల్ల బోధనాభ్యసన కృత్యాలను తయారుచేసి సమర్తవంతముగా భోదించ వచ్చు.
- పిల్లల మానసిక వికాసానికి అనుగుణముగా పాఠ్య ప్రణాలికను తయారుచేయవచ్చు.
- మానసిక పరినతిసరిగాలేని పిల్లలకు సరియైన మార్గదర్శకత్వం, మంత్రణము ఇవ్వవచ్చు.
- సహజ, వాస్తవ వాతావరణములో అభ్యసన జరుపవచ్చు.
- అమూర్ధ భావనలను పెంపొందించవచ్చు.
- తరగతిలో వచ్చే సమస్యల పరిష్కార మార్గాలను పిల్లలే చేయునట్లు ప్రోత్సహించ వచ్చు.
- పిల్లలు తామే స్వంతముగా కొన్ని పనులు నిర్వహించేటట్లు అవకాశాలు కల్పించవచ్చు.

B) వైగోట్ స్కి నిర్మాణాత్మక అభ్యాసన సిద్ధాంతము

C) పియాజే సంజ్ఞానాత్మక వికాస సిద్ధాంతము , వైగోట్ స్కి నిర్మాణాత్మక అభ్యాసన సిద్ధాంతముల

తారతమ్యాలు

పియాజే	వైగోట్ స్కి
1. సంజ్ఞానాత్మక వికాసము వల్ల భాష ఏర్పడుతుంది.	1. పరస్పర సామాజిక చ్యర్యల వల్ల బాష వికసిస్తుంది.
2. సంజ్ఞానాత్మక వికాసము శిశువు స్వయం ప్రేరణ వాల్ల వస్తుంది.	2. సంజ్ఞానాత్మక వికాసము సంస్కృతి, సామాజిక అనుభవాల వల్ల వస్తుంది.
3. వికాసము అందరిలో సమానమే.	3. అన్ని వయస్సుల వారిలో వైయక్తికం.
4. వికాసము ముందు జరిగి తరువాత అభ్యసన అనుసరిస్తుంది.	4. అభ్యసనమే వికాసానికి నాంది చూపుతుంది.

3.10 భావనోద్భమును సులబతరము చేయుట (Facilitating Concept Formation)

పిల్లల ఆలోచనలతో భావనా నిర్మాణము చేయుట (Building on Children's Existing ideas)

జీవితములో ప్రతిరోజూ ఏదో ఒక విషయము లేదా అంశము లేదా వస్తువులను చూస్తూనే వుంటాము. మనము గమనించే ఆ అంశాలపట్ల మనకుండే అవగాహననే 'భావన' అంటారు. అంటే వస్తువుపట్లగాని, విషయముపట్ల గాని మనం ఏర్పరుచుకొనే సామాన్య భావమే 'భావన' అనవచ్చు. ఉదా: పుస్తకము, పిల్లి, దేవుడు. అంటే ఒక వస్తువును చూపినపుడు లేదా పేరు చెప్పినప్పుడు వాటిపై అవగానను తెలుపుతుంది. పుస్తకము అన్నప్పుడు చదవడానికి ఉపయోగపడునది పాఠ్యపుస్తకము అని, వ్రాసుకొనడానికి ఉపయోగపడునది నోటు పుస్తకము అని గ్రహించగలగడము.

భావన అనే పదము వస్తువులకు, సంఘటనలకు సామాన్య ధర్మాన్ని నిర్దేశిస్తుందని మనము గమనించాము. అనగా సామాన్యీకరించిన భావమే భావన అని అర్థము. ఏదైనా జంతువును చూచినపుడు అది శాఖాహారి జంతువా? లేక మాంసాహారి జంతువా? అని గుర్తించగలగడము. అలేగే అది సాదు జంతువా? లేక క్రూర జంతువా? తెలపగలగడము. అంటే ఒక విషయము లేదా అంశాన్ని గురించి చెప్పినప్పుడు వాటి సామాన్య ధర్మాలను చెప్పగలగడమే భావనోద్భవము అని చెప్పవచ్చు. పై ఉదాహరణలో జంతువు పేరు చెప్పినప్పుడు దాని లక్షణాలను వేరుచేసి చెప్పగలగడమే భావనోద్భవము.

పిల్లలలో పాఠశాల అనగానే బడి అని గుర్తుకురావడం. అందులో ఉపాధ్యాయులు, విద్యార్థులు, ఆట స్థలము, పాఠాలు, పుస్తకాలు మొదలైనవి గుర్తుకు రావడం. ఈ భావాలు ఏర్పరుచుకొనేటప్పుడు పిల్లలు పేరుకు ప్రాధాన్యత యివ్వరు కేవలం వాటి లక్షణాలకు మాత్రమె ప్రాధాన్యత యిస్తారు. తమపరిసరాలలోని అంశాలను పరిశిలించుట ద్వారా పిల్లలలో ఒక అవగాహన ఏర్పడుతుంది. దానిద్వారా ఆలోచనలను ఏర్పరుచుకొని వాటిని ఒక క్రమ పద్ధతిలో అవగాహన చేసుకొంటారు. దీనినే భావన నిర్మాణము అనవచ్చు.

భావన నిర్మాణము == పరిశీలన --- అవగాహన ---- ఆలోచన ----- క్రమపద్ధతి.

జ్ఞానేంద్రియాలు, మూర్త అనుభవాలు, ప్రజ్ఞ వంటివి భానోద్భవానికి బాగా తోడ్పడతాయి. పిల్లలు పరిశిలన ద్వారా కొన్ని అంశాలను పరిశిలించినపుడు సంపూర్ణ అవగాహన ఉండవచ్చు ఉండకవచ్చు. అలాంటివాటిని జ్ఞానేంద్రియాలు గుర్తించినా ముఉర్త అనుభవాలు ప్రాభావితము చేయలేకపోవచ్చు. కానున కొన్ని సమయాలలో మూర్తవిషయాల పట్ల పిల్లలలో ప్రజ్ఞ ప్రభావము చూపుతుంది. పరిశీలించిన అంశాలను వివరించడం, ఇతర అంశాలతో వాటికి గల సంబంధాలను ఏర్పరచడము ద్వారా భావనిథవము చెయ్యవచ్చు. భావనోద్భవము అభ్యసనను ఎక్కువగా ప్రభావితము చేస్తుంది. సరియైన భావనలు ఏర్పడకపోతే అభ్యాసన అస్పష్టముగా ఉండి విషయము సరిగా అర్థము కాదు.

3.4.1 బంధాలను ఏర్పరచడం (Making Connections)

భావనల మధ్య బంధాలను ఏర్పరచడము భావనోద్భవములో ఒక ముఖ్య అంశము. కొత్త భావనలు ఎదురైనపుడు పిల్లలు అప్పటికే ఏర్పరుచుకొని వున్న పాత భావనలతో వాటిని అనుసంధానము చేసుకొని అవగాహన చేసుకొంటారు. దీనివల్ల భావన నిర్మాణము జరిగి భావనలు త్వరగా ఏర్పడి అవి stirapaDipOtaayi స్థిరపడి పోతాయి. కనుక దిని ఆవశ్యకతను గుర్తించి పెద్దలు, తలిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు తగిన చర్యలు తీసుకోవలసిన

బాధ్యతా ఎంతైనా ఉంది. ఉదాహరణకు నాలుగు ఎర్రని మందారాలు అన్న భావనలో ఒక గుణము సంఖ్యను సూచిస్తే, మరొకటి రంగును మూడవది వస్తువును సూచిస్తున్నది.

3.4.2 అర్థాలను ఏర్పరచడం (Making Meanings)

చక్కని భావన నిర్మాణము జరగాలంటే విషయాలు / వస్తువుల గురించి సంపూర్ణ అవగాహన కలిగి ఉండాలి. సరియైన, ఖచ్చితమైన అర్థమును పొందినపుడే పిల్లలు భావనలను అర్థము చేసుకోగలరు తద్వారా నిజ జీవితములో వినియోగించుకోగలరు. ముందుగా సులువుతర అంశాలను అవగాహన చేసికొన్నప్పుడే సంక్లిష్ట అంశాలు అవగాహన అవుతాయి. అంటే సామాన్య విలువలు తెలిసినప్పుడు సంక్లిష్ట అంశాలు మంచి-చెడు, సంతోషము-బాధ వంటి అమూర్త విషయలు అవగాహన అవుతాయి.

3.4.3 సంబంధాలు (Relationships)

రెండుగాని అంతకన్నా ఎక్కువగాని విషయాలు / వస్తువుఅల మధ్య సంబధాలను గుర్తించడం వాళ్ళ భావనలను పొందుతారు. అంటే వస్తువులు లేదా విషయాల మధ్య పోలికలు, బేధాలు గుర్తించడం, లక్షణాలను పోల్చడం, వంటి గునాలలోని అంతః సంబంధాలను బట్టి భావనలను గుర్తించడం. ఉదాహరణకు తెల్లని పాలు, నల్లని జుట్టు, పదునైన కత్తి వంటి భావనలలో రెండేసి లక్షణాలు ఉన్నప్పటికీ వాటి మధ్య దగ్గర సంబంధము ఉంది. అందువల్ల వస్తువుల మధ్య ఇలాంటి సంబంధాలు ఏర్పరచ వచ్చు.

3.4.4 ఉన్నత భావాలు / గొప్ప ఆలోచనలు (Big Ideas)

అసాధ్యమైన, మన్నన పొందలేని ఏదైనా ఒక ప్రతిపాదన లేక ప్రణాళికనే 'ఉన్నత భావము / గొప్ప ఆలోచన' అంటారు. విభిన్న అంశాల మధ్య గందరగోళ పరిస్తితులలో ఉన్నప్పుడు ఆ అంశాల నుండి అర్థవంతమైన సంతోషాన్నిచ్చె ఆలోచననే ' గొప్ప ఆలోచన ' అనవచ్చు. గణిత సూత్రాలు, సైన్స్ సిద్ధాంతాలు ఉన్నత భావాలు/ గొప్ప ఆలోచనలు ఉదాహరణ.

3.4.5 రేఖా చిత్రాల నిర్వహణ (Graphic Organizers)

జ్ఞాన నిర్మాణానికి, సమాచార నిర్వహణకు విషయాన్ని చిత్ర రూపములో వివరించుటకు తోడ్పడునవే 'రేఖాచిత్రాలు'. ఇవి తక్కువ స్థలమును ఆక్రమించి, ఎక్కువ అవగాహన కల్పిస్తూ భావనా నిర్మాణాలను ఏర్పరుస్తాయి. విషయములోని సంబంధాలను, తారతమ్యాలను, లక్షణాలను, స్వభావాన్ని అందరికి అర్థమయ్యే రీతిలో సులువుగా అందిస్తుంది. పెద్దపెద్ద అంశాలు/విషయాలను చిన్నచిన్న చిత్రాలద్వారా ప్రదర్శించ డమే దిని లక్ష్యము.

3.4.6 భావన పటాలు (Concept Maps)

భావనల మధ్య గల సంబందాలను తెలియజేయుటకు వినియోగపడు రేఖా చిత్రాలనే ' భావనా పటము' అంటారు. వీటినే విషయ చిత్రాలు అని కూడా అనవచ్చు. ఇవి బాక్స్ రూపములోగాని, వృత్తాకార రూపములో గాని సూచిస్తారు. భౌతిక శాస్త్రాలలో వాడే సర్క్యూట్స్, రసాయన శాస్త్రములో వాడే ఫార్ములాలు, ఇంగ్లీషు గ్రామర్ లో వాడే టేబిల్స్ అన్ని భావనా చిత్రాలకు ఉదాహరణలే.

3.4.7 అనుభావాత్మక అభ్యసనము (Experiential Learning)

ప్రతివ్యక్తి తన జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా పరిసరాల నుంచి జ్ఞానాన్ని పొందుతూ దాని ద్వారా అనుభవాలను పొందుతుంటాడు. ఈ అనుభవాలు పరిసరాల ద్వారా లేదా చుట్టుప్రక్కల వ్యక్తుల ద్వారా గ్రహిస్తారు. చూడడం, తాకడం, చేయడం ద్వారా ప్రత్యక్ష అనుభావాలు, వినడం ద్వారా పరోక్ష అనుభవాలు ఏర్పడుతాయి. ప్రత్యక్ష అనుభవాలు, పరోక్ష అనుభవాల కంటే ఎక్కువ కాలము గుర్తుంటాయి.

అనుభవాలే అభ్యసననానికి ప్రధాన మూలము. ఈ అభ్యసనానుభావాలు ఎంత ప్రభావముగా ఉంటే అభ్యాసన అంత ఎక్కువగా జరిగి, ఎక్కువ కాలము జ్ఞప్తియందు ఉంటాయి. జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా ప్రత్యక్ష అనుభవాలను పొంది, వాటి ద్వారా నేర్చుకోవడాన్నే 'అనుభావాత్మక అభ్యసనము' అంటారు. ఈ అనుభవాల అభ్యసనాన్ని 'కోహెన్' అను శాస్త్రవేత్త అభ్యసనపై జ్ఞానేంద్రియాల ప్రభావము ఎలావుంటుందో వివరించాడు. రుచి చూడడంద్వారా 1%, స్పందించడం ద్వారా 1.5%, వాసన చూడడం ద్వారా 3.5%, వినుట ద్వారా 11%, చూడడం ద్వారా 8 3% వరకు అభ్యసన జరుగుతుందని నిరూపించాడు.

తరగతిలో పిల్లలకు ఊరికే మాటల ద్వారా చెప్పడంకన్నా, ప్రయోగముద్వార చేసి చూపడమో, వారి ద్వారా చేయించడమో లేదా ప్రత్యక్షముగా చేయుచున్నప్పుడు చూపించడమో చేయుట వాళ్ళ అనుభవాలు బలంగా ఏర్పడుతాయి. ఉదాహరణకు ముల్లు గుచ్చుకుంటుంది అని ఎన్నిరకాలుగా చెప్పినా అర్థముకాదు కాని ఒక్కసారి ముల్లుతో చిన్నగా గుచ్చి చూపితే ప్రత్యక్ష అనుభవము వల్ల అర్థమవుతుంది. అందుకే పిల్లలకు ప్రయోగ పద్ధతి, ప్రాజెక్టు పద్ధతి, కృత్యాదార పద్ధతి వంటి అనుభవాత్మక పద్ధతులద్వారా బోధిస్తే ఆ అభ్యాసన అర్థవంతమవుతుంది. కాబట్టి తరగతిగది లోపల మరియు వెలుపల పిల్లలకు అభ్యసనానుభవాలు ఎంత ఎక్కువగా అందిస్తే అభ్యసన అంత బాగా జరుగుతుంది.

4. అభ్యసనము (LEARNING)

వ్యక్తి వికాసంలో అభ్యసనానికి ప్రముఖ స్థానం ఉంది. శిశువు తల్లి గర్భంలో నుంచి బయట పడినప్పటి నుండి తనతో పాటు చుట్టు ఉన్న వ్యక్తులతో, పరిసరాలతో సర్దుబాటు చేసుకొంటూ ఎన్నో విషయాలను అభ్యసించడం / నేర్చుకోవడం / చేయగలగడం / తెలుకుకోగలగడం జరుగుతుంది. అపుడే పుట్టిన శిశువు ఏడ్వడం (Crying) ఉచ్ఛ్వాస, నిశ్వాస క్రియలు జరపడం, అమ్మ దగ్గర పాలు త్రాగడం, సహజసిద్ధమైన ప్రతి చర్యలు మిగిలిన అన్ని విషయాలు మానవులు నేర్చుకోవలసినదే. అంటే అభ్యసించవలయును.

అభ్యసనమనే ప్రక్రియలో ఉద్వేగాత్మక వికాసం (Emotional Development), ప్రేరణ (motivation) సాంఘిక ప్రవర్తన (Social Behaviour) మూర్తి మత్వం (Personality) మొదలైన విషయాలను కూడా పరిగణలోనికి తీసుకోవాలి. అభ్యసనం అనే ప్రక్రియ ద్వారా వ్యక్తి తన శారీరక, మానసిక, సాంఘిక, ఉద్వేగాత్మక, నైతిక, బాషా వికాసానికి దోహదం చేసుకొంటాడు.

అభ్యసనము – నిర్వచనాలు :

అభ్యసనాన్ని హిల్‌గార్డ్, హంటర్ (Hilgard & Hunter) అనే శాస్త్రవేత్తలు క్రింది విధంగా నిర్వహించారు.

అభ్యసనం అంటే అనుభవం, శిక్షణ ద్వారా ప్రవర్తనలో మార్పు జరిగేచర్య (Learning is the process of change in behaviour due to experience and Training).

డెస్సికో, క్రాఫర్డ్ (Dececco & Crowford) అనే శాస్త్రవేత్తలు వ్రాసిన గ్రంథంలో "దిసైకాలజి ఆఫ్ లర్నింగ్ అండ్ ఇన్‌స్ట్రక్షన్స్", ఈ క్రింది విధంగా అభ్యసనాన్ని నిర్వహించారు.

అభ్యసనం అనేది పుర్బలనం చెందిన ఆచరణ వల్ల ప్రవర్తనా రీతిలో ఏర్పడే దాదాపు శాశ్వతమైన మార్పు పై నిర్వచనంలో మూడు విషయాలు కనిపిస్తాయి.

1) అభ్యసనమనేది ప్రవర్తనలో జరిగే మార్పు

2) ఈ మార్పు ఆచరణ వల్ల ఏర్పడుతుంది

3) అటువంటి మార్పు దాదాపు శాశ్వతమైనది.

గేట్స్ (Gates) : అభ్యసనమంటే అనుభవం ద్వారా, శిక్షణ ద్వారా ప్రవర్తనలో వచ్చే మార్పు

కింబ్లే : అభ్యసన మనేది ప్రవర్తనా శక్తి సామర్థ్యంలో సర్వసాధారణమైన దాదాపు శాశ్వతమైన మార్పు. ఇది పునర్బలనంతో కూడిన ఆచరన వల్ల ఏర్పడుతుంది.

హెర్బన్ హాన్ : అభ్యసనమనేది ప్రవర్తనలో లేదా ప్రవర్తనాశక్తి సామర్థ్యంలో ఇంచుమించు శాశ్వతమైన మార్పు. ఇది అనుభవం ద్వారా వస్తుందేకాని జబ్బు, అలసట, మత్తు పదార్థాల వల్ల తాత్కాలికంగా శరీరంలో జరిగే మార్పు వల్ల కాదు.

అభ్యసన వల్ల ప్రవర్తనలో మార్పు అప్పటికప్పుడే రాకపోయినప్పటికీ ప్రవర్తనా శక్తి సామర్థ్యంలో మార్పు వస్తే అది తరువాత ప్రవర్తనలో మార్పుకు దారితీస్తుంది.

అభ్యసన లక్షణాలు :

ఇది మొత్తాన్ని భాగాలుగానూ, భాగాలను సమైక్యపరచి చూసే ప్రక్రియ. ఉదాహరణకు పిల్లవాడు బొమ్మను ముక్కలు, ముక్కలుగా చేసి చూడటం. అదేవిధంగా మళ్ళీ ఆ ముక్కలను కలిపి బొమ్మను చేసే ప్రయత్నం చేయడం.

సాధారణంగా అభ్యసనం అనేది ఒక లక్ష్యాన్ని గానీ, గమ్యాన్ని గానీ నిర్దేశించి ఉంటుంది.

అభ్యసనం గతిశీలకమైంది.

వ్యక్తికీ, మొత్తం పరిసరానికీ మధ్య జరిగిన చర్య ప్రతిచర్యల ఫలితమే అభ్యసనం.

అభ్యసించే వేగంలో వ్యక్తికీ, వ్యక్తికీ మధ్య భేదాలు ఉంటాయి.

ఒక సందర్భంలో లేదా స్థితిలో నేర్చుకొన్న విషయాన్ని ఇతర సంబంధిత పరిస్థితులలో అనుప్రయుక్తం చేయడం.

అభ్యసనం ఒక చర్యాత్మక మానసిక ప్రక్రియ. అంటే మనం గ్రహించే సమాచారాన్ని ఇంతకుముందు జ్ఞానంతో సరిపోల్చుకొని నూతన జ్ఞానాన్ని పెంపొందించుకోవడం. ఇది నిరంతరంగా కొనసాగే ప్రక్రియ.

అభ్యసన ఏర్పడే సందర్భాలు :

గృహం :

పిల్లలలో అభ్యసనానికి తొలిమెట్టు ఇల్లు, గృహ వాతావరణంలో పిల్లల అభ్యసనం రకరకాలుగా జరుగుతుంది. పిల్లలు మొదటగా అభ్యసనాన్ని అనుకరణ ద్వారా గృహ వాతావరణంలోని తల్లిదండ్రులు, సహోదరులు, ఇంటిలోని ఇతర వ్యక్తుల ద్వారా నేర్చుకుంటారు. తర్వాత కొంత వయస్సు వచ్చిన తర్వాత పాఠశాలకు వెళ్ళడం జరుగుతుంది. అంతకు ముందు కుటుంబం అభ్యసనంను ఏ విధంగా ప్రభావితం చేస్తుందో చూద్దాం.

కుటుంబ కారకాలు (Family Factors) :

కుటుంబ వాతావరణం, క్రమశిక్షణా పద్ధతులు, తల్లిదండ్రులు పిల్లల మధ్య సంబంధం, తల్లి దండ్రుల పెంపక విధానం మొదలగునవి అభ్యసనను ప్రభావితం చేస్తాయి. కుటుంబంలో తల్లి దండ్రుల విద్యాస్థాయి, అభ్యసన పట్ల వారి దృక్పథం, గృహంలో చదువుకున్న వ్యక్తుల సంఖ్య అభ్యసనను ప్రభావితం చేయును.

కుటుంబం పిల్లల అభ్యసన మీద గణనీయమయిన ప్రభావాన్ని కలుగజేస్తుంది. కుటుంబ కారకాలలో ప్రధానమైనవి.

ఎ. **కుటుంబ అవ్యవస్థ (Family disorganisation) :** కుటుంబ సభ్యుల మధ్య సంబంధాలు సక్రమంగా లేకుండా ఎప్పుడూ తగాదాలు, గొడవలు ఉంటే ఆ ప్రభావం పిల్లల అభ్యసనపై పడి చదువులో వెనకబడిపోతారు.

బి. **తల్లిదండ్రుల ఆశలు (Parental Aspirations) :** కొంత మంది తల్లి దండ్రులు సామాజిక అంతస్తు కోసమని పిల్లల కోసమని పిల్లల చదువుల విషయంలో ఎన్నో ఆశలు కల్పించుకొని ఎంత చదివినా ఇంకా చదవమని ఒత్తిడి తెస్తూ ఉంటారు. వారి శక్తికి మించిన లక్ష్యాలను సాధించడంలో విఫలమై తనకు కలుగుతున్న అనుమానాల మధ్య చిక్కుకొని మానసిక సంఘర్షణల వల్ల ఏదీ సాధించలేని పరిస్థితి ఏర్పడుతుంది. కావున అభ్యసన విషయంలో పిల్లలను అనవసరమయిన ఒత్తిడులకు గురి చేయకూడదు.

సి. **కుటుంబంలో శిశువు పుట్టుక వరుసక్రమం (Birth order) :** కుటుంబంలోని పిల్లల్లో శిశువు స్థానం కూడా అభ్యసనను ప్రభావితం చేస్తుంది. అంటే కుటుంబంలో ఏకైక సంతానం ఉంటే అభ్యసన విషయంలో ఎక్కువ శ్రద్ధను ప్రదర్శిస్తూ గైడ్ చేయడం వల్ల వారు అభ్యసనలో ఎక్కువగా రాణించే అవకాశం కలదు. కాని ఏకైక సంతానం కదా అని ఎక్కువ గారాబం చేస్తే అభ్యసనలో వెనుకబడటానికి అవకాశం కలదు. ముగ్గురు లేదా నలుగురు ఉంటే వారి చదువు విషయంలో సరియైన శ్రద్ధ చూపలేక పోవడం వలన అభ్యసనలో వెనకబడిపోయే అవకాశం కలదు.

2. **పాఠశాల కారకాలు (School factors):**

కుటుంబం తరువాత కొంత వయస్సు వచ్చిన తరువాత పిల్లవాలు పాఠశాలకు వెళ్ళడం జరుగుతుంది. పాఠశాల వాతావరణంలో ఉపాధ్యాయుల ద్వారా, ఇతర విద్యార్థుల ద్వారా అభ్యసన ఏవిధంగా జరుగుతుందో పరిశీలిద్దాం.

అభ్యసనను ప్రభావితం చేసే పాఠశాల కారకాలను క్రింది విధంగా పేర్కొన వచ్చును.

1. **భౌతిక సదుపాయాలు :** భవనాలు, మరుగుదొడ్లు, నీటి సదుపాయం మొదలగునవి.
2. **మానవ వనరులు :** సుశిక్షితులైన ఉపాధ్యాయులు, బోధనేతర సిబ్బంది.
3. **పరిపాలన విధానం :** పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థుల మధ్య సంబంధం, క్రమశిక్షణ పద్ధతులు.
4. **సహపాఠ్యేతర కార్యక్రమాలు :** ఆటలు, పాటలు, క్విజ్, వ్యాసరచన, వక్తృత్వ పోటీలు, సాంస్కృతిక కార్యక్రమాల నిర్వహణ.
5. **గ్రంథాలయం, ప్రయోగశాల, ఆటస్థలం, తోటబడి :** వంటి సదుపాయాలు.
6. **బోధనోపకరణాలు :** దృశ్య, శ్రవణోపకరణాలు, బహుళమాధ్యమ (multi-media) బోధనోపరకణాలు, బహుళ ప్రచార సాధనాలు (mass media) వినియోగం మొదలగునవి.

7. ఉపాధ్యాయులు – ఉపాధ్యాయుల మధ్య సంబంధాలు.

8. పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులు అనుసరించే బోధనా పద్ధతులు.

9. ఉపాధ్యాయ – విద్యార్థుల నిష్పత్తి.

10. బ్లాక్ బోర్డ్, గ్రంథాలయం, పక్కా భవనాలు, పరిశుభ్ర వాతావరణం, టాయిలెట్ సౌకర్యాలు.

11. ఉపాధ్యాయులు

12. ఆకర్షణీయమైన పాఠ్య ప్రణాళిక.

13. ద్విభాషా తత్వము బహుభాషా తత్వం.

14. విద్యార్థుల – ఉపాధ్యాయుల మధ్య సంబంధాలు.

3. పరిసరాలు :

పిల్లలు పాఠశాల తర్వాత పరిసరాలలోని వివిధ అంశాల ద్వారా అనేకానేక క్రొత్త విషయాలను వాటి ద్వారా అభ్యసనను పొందుతారు.

అదెలాగో పరిశీలిద్దాం :

పరిసర కారకాలైన సామాజిక, ఆర్థిక, సంస్కృతిక పద్ధతుల ద్వారా అభ్యసనాన్ని పొందుతారు. సమాజంలో విద్య పట్ల గల అభిప్రాయాలు, ప్రాముఖ్యత, సదుపాయాలు, వివిధ సామాజిక సంస్థల సహకారం మొదలగునవి అభ్యసనము ప్రభావితం చేయును. స్థానిక గ్రంథాలయాలు, సాంస్కృతిక కేంద్రాలు, రేడియో, దూరదర్శన్, వార్తా, పత్రికలు, ఇంటర్‌నెట్ వంటి సదుపాయాలు అభ్యసనను దోహదం చేస్తాయి.

పరిసరాలు ఏ విధంగా ప్రభావితం చేస్తాయో ఉదాహరణ ద్వారా తెలుసుకుందాం.

♣ ఎండ వేడి నుండి ఉపశమనం పొందుటకు చెట్లనీడకు చేరడమనే అభ్యసనం.

♣ పరిసరాలలోని రంగురంగు పూల నుండి రంగులకు సంబంధించిన అభ్యసనం.

♣ పక్షుల అరుపుల నుండి రకరకాల శబ్దాల మీద అవగాహన అభ్యసనం.

♣ నీరు పల్లానికి ప్రవహిస్తుంది. మేఘాలు, వర్షిస్తాయని పిల్లలకు తెలియజేసేవి పరిసరాలే.

కనుక పరిసరాల పరిశీలన ద్వారా విద్యార్థులు / పిల్లలలో సమర్థవంతమైన అభ్యసనం జరుగుతుందని చెప్పవచ్చును.

అభ్యసన నిర్ణయ కారకాలు :

అభ్యసనానికి వివిధ రకాల కారకాలను గురించి తెలుసుకొందాము. వీటిని ముఖ్యంగా మూడు రకాలుగా విభజించవచ్చును. అవి

1) అభ్యాసకునికి సంబంధించిన కారకాలు

2) అభ్యసన అంశానికి సంబంధించిన కారకాలు

3) అభ్యసించే పద్ధతికి సంబంధించిన కారకాలు

1) అభ్యాసకునికి సంబంధించిన కారకాలు : ఇందులో చాలా కారకాలు ఉన్నాయి.

(Factors related to Learner)

1) పరిపక్వత	2) ప్రేరణ	3) ఏకాగ్రత	4) వైఖరి
5) అవసరాలు	6) ఆసక్తి	7) స్మృతి	8) ఉద్వేగాలు
9) సహజసామర్థ్యాలు	10) మూర్తిమత్వం	11) ప్రజ్ఞ	12) గమ్యసాధన
13) వయస్సు	14) లింగ బేధం	15) అధ్యయన	16) అలవాట్లు
17) పూర్వజ్ఞానం	18) శారీరక ఆరోగ్యం	19) మానసిక ఆరోగ్యం	

అభ్యాసకుని అభ్యసనం బాగా జరగాలంటే పై కారకాలు అన్ని సక్రమంగా ఉన్నట్లయితే అభ్యసనం ఆశించినంత వరకు

బాగా జరుగును.

అభ్యసన నిర్ణాకయకాలైన సంసిద్ధత, పరిపక్వత, ప్రేరణ, అవసరాల గురించి తెలుసుకొందాం.

అభ్యసనం – సంసిద్ధత :

ఏదైనా విషయాన్ని అభ్యసించడానికి వ్యక్తి శారీరకంగా, మానసికంగా సిద్ధంగా ఉండటాన్నే సంసిద్ధతగా చెప్పవచ్చు. అభ్యసించేవారు సంసిద్ధులుగా ఉంటే నేర్చుకోవడంలో పూర్తి ఏకాగ్రతను నిలుపగలుగుతారు. వారి పూర్తి శక్తిని దానిలో వినియోగిస్తారు. తద్వారా సులభంగానూ, త్వరగానూ, సమర్థవంతంగా నేర్చుకోగలుగుతారు. అంతేకాక నేర్చుకొన్న దానిని నిత్యజీవితంలో ఎక్కువగా ఉపయోగించుకొనే అవకాశం ఉంటుంది.

విద్యార్థులకు ఒక విషయాన్ని నేర్పాలంటే, మొదట వారు ఇది నేర్చుకోవడానికి సంసిద్ధులుగా ఉన్నారా లేదా అనేది ఉపాధ్యాయులు గమనించాలి. సంసిద్ధులుగా ఉంటే నేరించవచ్చు. ఒకవేళ విద్యార్థులు సంసిద్ధంగా లేకపోతే, సంసిద్ధంగా లేకపోవడానికి గల కారణాలను పరిష్కరిస్తూ విద్యార్థులను అభ్యసనకు సంసిద్ధులను చేయాలి.

పాఠశాలలోనే కాక ఇంటి వద్ద కూడా పిల్లలు అభ్యసించేందుకు సంసిద్ధంగా లేనప్పుడు తల్లిదండ్రులు చదవమని ఒత్తిడి చేస్తే, పిల్లలు చదివినట్లు నటిస్తారే కానీ నిజంగా చదివే అవకాశాలు తక్కువే. కాబట్టి ఉపాధ్యాయులు – తల్లిదండ్రుల సమావేశాలలో ఇటువంటి విషయాలపై చర్చించి తల్లిదండ్రులకు కూడా 'సంసిద్ధత' గురించి తెలియజేసి, విద్యార్థుల అభ్యసనం మెరుగుపడే విధంగా చూడాలి.

అభ్యసనం పట్ల విద్యార్థులు సంసిద్ధంగా ఉండని కొన్ని సందర్భాలు

నేర్చుకొనే విషయం వల్ల కలిగే ప్రయోజనం తెలియకపోవడం.

వైవిధ్యమైన బోధన కాకుండా యాంత్రికంగా బోధించడం.

తీవ్రమైన సాంఘిక, ఆర్థిక అవసరాల లోటు.

ఇంటిలోగానీ, పాఠశాలలో గానీ ఏదైనా విచారకరమైన సంఘటన జరిగినప్పుడు.

భోజన విరామ సమయంలో బోధించడం.

పాఠశాల సమయం అయిపోయిన తరువాత బోధించడం, ఆటల పీరియడ్‌లో ఆటలకు వెళ్లనీయకుండా ఉంచి పాఠాలు బోధించడం మొదలైనవి.

నేర్చుకోవడానికి కావలసిన శారీరక పరిపక్వత లేకపోవడం.

ఉపాధ్యాయులు ఎప్పుడూ విద్యార్థుల అభ్యసనా సంసిద్ధతను గమనిస్తూ ఎప్పటికప్పుడు వారిని సంసిద్ధులను చేయడానికి తగిన చర్యలు చేపట్టాలి.

అభ్యసనం – పరిపక్వత

జన్మతహ వ్యక్తిలో ఉన్న సహజసామర్థ్యాలు వయసుతోపాటూ క్రమంగా వికసింటాన్ని పరిపక్వత అంటారు. అభ్యసించవలసిన అంశానికి తగిన పరిపక్వత లేనిదే ఎంత శిక్షణ ఇచ్చినా అభ్యసనం జరగదు. ఉదాహరణకు – ఆరు నెలల పిల్లాడికి అ, ఆ – లు నేర్పితే నేర్చుకోలేరు. అంటే అ– ఆలు నేర్చుకొనేంత పరిపక్వత ఆరునెలల వయస్సు ఉన్న ఏ పిల్లలకు ఉండదు. కాబట్టి అభ్యసనం అనేది పరిపక్వత మీద ఆధారపడి ఉందని తెలుస్తుంది.

పరిపక్వత అనేది వ్యక్తిలో సహజసిద్ధంగా వయస్సుతో పాటు జరిగే ఒక ప్రక్రియ. దీనిలో ప్రధానంగా రెండు అంశాలు ఉంటాయి. అవి ఒకటి పరిసరాలలోని ఉద్దీపనలను గ్రహించగలగడం. రెండోది గ్రహించిన దానిని వినియోగించుకొని ప్రతిస్పందించగలగడం. పరిపక్వతపై పరిసర ప్రభావం కంటే ఆనువంశికత ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. పక్షులు ఎగరడమనేది పరిపక్వతతోనే జరుగుతుంది. కాని మానవుల ప్రవర్తనలోని మార్పులు పరిపక్వతతో వచ్చాయా లేదా అభ్యసనంతో వచ్చాయా అని నిర్ణయించడం అంత సులభం కాదు. కానీ జాగ్రత్తగా గమనిస్తే ఈ రెండింటి మధ్యగల భేదాన్ని గమనించవచ్చు.

ఉదాహరణకు – ఒక పిల్లవాడు సైకిలు తొక్కుతున్నాడు. అంటే దానికి ఆ పిల్లాడికి తగినంత పరిపక్వత, అభ్యాసంతోనే సాధ్యమవుతుంది. ఒకవేళ కేవలం పరిపక్వత తోనే సైకిలు తొక్కగలిగితే, అంతే పరిపక్వత ఉన్న పిల్లలందరూ సైకిలు

తొక్కాలి. కాని అలా జజరగడం లేదు కదా! అంటే సైకిలు తొక్కాలంటే పరిపక్వత, అభ్యసనం రెండు కావలసిందే.

అభ్యసనం సమర్థవంతంగా జరగాలంటే తగినంత పరిపక్వత అవసరం. కానీ నేడు పూర్వ ప్రాథమిక పాఠసాలలో పిల్లలకు పరిపక్వత రాక ముందే చాలా విషయాలు నేర్పుతున్నారు. ఈ విధంగా చేయడం వల్ల పిల్లలు నేర్చుకోవడానికి చాలా సమయం పడుతుంది. అంతేగాక భావనలు సరిగా ఏర్పడక ఒక దానికొకటి చెప్పడం, రాయడం చేస్తుంటారు. పరిపక్వత రాక ముందే పిల్లలు అసలు అభ్యసించక పోవచ్చు లేదా ఎదో కొంత అభ్యసించినప్పటికీ అభ్యసనం అనేది వారికి భారంగా మారవచ్చు. తద్వారా అభ్యసన పట్ల ఆసక్తి సన్నగిల్లుతుంది. కాబట్టి పరిపక్వతాస్థాయిని బట్టి పాఠ్యప్రణాళికల రూపకల్పన చేయాలి.

అభ్యసనం – ప్రేరణ (Motivation)

అభ్యసనాన్ని ప్రభావితం చేయడంలో అతి ముఖ్యమైన కారకాన్ని ప్రేరణగా చెప్పవచ్చు. వ్యక్తికి అభ్యసించాలనే ప్రేరణ ఉంటే, నేర్చుకొనే అంశం పట్ల పూర్తి ఏకాగ్రతను నిలుపగలుగుతారు. అదే విధంగా వారి పూర్తి శక్తి సామర్థ్యాలు వినియోగిస్తారు. నేర్చుకొనే వ్యక్తికి ప్రేరణ లేనట్లయితే అభ్యసనలో మనస్సును కేంద్రీకరించలేరు. క్రో & క్రో శాస్త్రవేత్తలను అనుసరించి ప్రేరణ అనేది అభ్యసనానికి మూలధారం వుడ్‌వర్త్ ప్రకారం అన్ని రకాల ప్రవర్తనకు ప్రేరణనే మూలాధారం.

బెర్నాల్డ్ ప్రకారం "ప్రత్యేకమైన లక్ష్యాలవైపు చర్యను ఉత్తేజపరిచే దృగ్విషయమే ప్రేరణ. ప్రేరణలో ప్రధానంగా రెండు రకాలు ఉన్నాయి.

అవి 1. అంతర్ ప్రేరణ లేదా అంతర్గత ప్రేరణ (Intrinsic Motivation)

2. బాహ్య లేదా బహిర్గత ప్రేరణ (Extrinsic Motivation)

అంతర్ ప్రేరణ : వ్యక్తిపై ఎటువంటి బాహ్య ప్రభావం లేకుండా తనంతట తనకు స్వాభావికంగా ఏర్పడే ప్రేరణనే అంతర్గత ప్రేరణ లేదా అంతర్ ప్రేరణ అంటారు.

పనిపట్ల తమంతట తమకే ఆసక్తి, నిబద్ధత, పట్టుదల ఉన్నవారికి అంతర్గత ప్రేరణ ఉన్నట్లుగా భావించవచ్చు. ఉదాహరణకు ఎలాంటి బహుమానం, దండనా లేదా పరిక్షలలో మార్కులు తెచ్చుకోవాలనే నిబంధన ఏమీ లేకపోయినప్పటికీ ప్రతిరోజూ వారంతట వారే చదువులో నిమగ్నం కావడం.

బాహ్యప్రేరణ : ఒక వ్యక్తి స్వతహాగా నేర్చుకోవాలని లేకపోయినప్పటికీ బహుమానం కోసమో, దండన తప్పించుకొనెందుకో నేర్చుకొంటే ఆ వ్యక్తి బహిర్గత ప్రేరణతో నేర్చుకొన్నాడని చెప్పవచ్చు.

అంతర్గత ప్రేరణ పొందిన వారు నేర్చుకోవడం ద్వారా సంతృప్తిని, ఆనందాన్ని పొందుతారు. కాబట్టి వీరు ఎక్కువగా నేర్చుకోగలుగుతారు. వీరు బహుమానం కోసమో, దండన తప్పించుకోవడం కోసమో చూడకుండా ఎప్పుడూ ఒకే తీరులో చదువుతుండారు. బహిర్గత ప్రేరణపై ఆధారపడి అభ్యసించే వారు, బహుమానం, దండన పద్ధతిని తీసివేస్తే అప్పటి నుంచి వారి అభ్యసనం సన్నగిల్లుతుంది.

కొంతమంది విద్యార్థులు పదోతరగతిలో మంచి మార్కులతో పాసు అయ్యారు. తరువాత ఇంటర్మీడియట్ పరిక్షలో కనీసం ఉత్తీర్ణులు కాలేకపోయారు. ఎందుకంటే పదో తరగతి వరకు ఇంటివద్ద తల్లిదండ్రులు, పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయులు కూర్చోబెట్టి చదివించేవారు. చదవకపోతే దండించేవారు. ఇంటర్మీడియట్‌కు వచ్చిన తరువాత అలాంటి నిబంధన ఏమీ లేదు. అంటే బహిర్గత ప్రేరణ లేదు. అందువల్ల విద్యార్థులు ఉత్తీర్ణులు కాలేకపోయారు. దీనిని బట్టి మనకు తెలిసింది ఏమిటంటే బహిర్గత ప్రేరణ తాత్కాలికమైందనీ, అంతర్గత ప్రేరణ, దీర్ఘకాలికమైందనీ, బహిర్గత ప్రేరణ ఎలా ఉండాలంటే, అది విద్యార్థులలో అంతర్గత ప్రేరణను పెంపొందించేదిగా ఉండాలి. అలాంటప్పుడు బహిర్గత ప్రేరణలు కూడా మంచి ఫలితాలను ఇస్తాయి.

బహిర్గత ప్రేరణను ఉపయోగించేటప్పుడు తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు

1. విద్యార్థుల శక్తి సామర్థ్యాలను గుర్తించి, వారికి ఉత్తేజం కలగడానికి అవసరమైన మేరకు మాత్రమే బహిర్గత ప్రేరణలను ఉపయోగించాలి.

2. పిల్లలు బహిర్గత ప్రేరణలకు అలవాటు పడకుండా జాగ్రత్త పడాలి.
3. ఎప్పుడూ ఒకేవిధమైన బహిర్గత ప్రేరణలను, అంటే ఎప్పుడూ బహుమానం ఇవ్వడమో లేదా ఎప్పుడూ శిక్షించడమో కాకుండా వైవిధ్యమైన ప్రేరణలను ఉపయోగించాలి.
4. పిల్లల శక్తి సామర్థ్యాలను మించిన లక్ష్యాలను నిర్దేశించి, వాటిని సాధిస్తే బహుమానం ఇస్తామంటే ప్రయోజనం వుండదు. కాబట్టి నిర్దేశించే లక్ష్యాలు సాధించగలిగే విధంగా ఉండాలి.

అంతర్గత, బహిర్గత ప్రేరణల మధ్య వైరుధ్యం

ఒక విద్యార్థికి సంగీతం నేర్చుకోవాలనే అంతర్గత ప్రేరణ ఉంది. కానీ వారి తల్లిదండ్రులు సంగీతం నేర్చుకోవడానికి అనుమతించకుండా, చదువులో మంచి మార్కులు తెచ్చుకొమ్మని చెప్పడం, మంచి మార్కులు పొందితే బహుమానం ఇస్తామని అంటే ఆ విద్యార్థికి అంతర్గత, బహిర్గత ప్రేరణల మధ్య సంఘర్షణ ఏర్పడుతుంది. అలాంటి పరిస్థితిలో విద్యార్థి దేనిలోనూ రాణించలేక పోతాడు. అంతర్గత, బహిర్గత ప్రేరణల మధ్య వైరుధ్యం లేకుండా ఉన్నట్లయితే ఆ విద్యార్థికి ఉత్సాహం మరింత పెరిగి అభ్యసనం విజయవంతం అయ్యే అవకాశం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

విద్యార్థులలో ప్రేరణను పెంపొందించే విధానాలు

1. స్వేచ్ఛాపూరిత వాతావారణంలో అభ్యసన కొనసాగేటట్లు చూడటం.
2. పాఠ్యప్రణాళికలు విద్యార్థుల స్థాయికి, ఆసక్తులకు, సహజ సామర్థ్యాలను అనుగుణంగా ఉండాలి.
3. విద్యార్థులకు మార్గదర్శకత్వం, మంత్రణం అందుబాటులో ఉండాలి.
4. సమవయస్కుల మధ్య సత్సంబంధాలు, సహకారం ఉండాలి.
5. ఫలితాల జ్ఞానాన్ని అందుబాటులో ఉంచడం.
6. బహుమానం, దండనలు సందర్భోచితంగా అవసరం మేరకే వినియోగించాలి.
7. చర్చావేదికలు, సెమినార్‌లను నిర్వహించడం.
8. విద్యార్థులు సరైన లక్ష్యాలను ఏర్పరచుకోవడానికి సహకరించడం.

అభ్యసనం – సాధనా ప్రేరణ (Achievement Motivation)

సాధనా ప్రేరణకు ఆధారం 'సాధించాలి' అనే భావన ఉండటం. వ్యక్తికి ఏదైనా సాధించాలి అనే కోరిక లేదా చేసే సాధననే సాధనా ప్రేరణ అంటాం. మెక్లిలాండ్, ఆట్కిన్‌సన్ ప్రకారం అనేక లక్ష్యాలతో సంబంధం ఉండి సాధారణంగా కొన్ని ఉన్నత ప్రమాణాలను సాధించాలనే ధ్యేయం వైపుగా కొనసాగింప చేసే చర్యలతో కూడిన ప్రవర్తనే సాధనా ప్రేరణ. మైకెవర్ చెప్పింది "ఈనాడు నేను ఈ స్థాయిలో ఉండటానికి కారణం రేపు నేను ఏ స్థాయిలో ఉండాలో నిన్ననే నేను ఆలోచించుకొని ఉండటమే" సాధన ప్రేరణకు మంచి ఉదాహరణ. ఎవరికైతే సాధించాలనే కోరిక ఉంటుందో వారు మాత్రమే ఏదైనా సాధించ గలుగుతారు. సామర్థ్యాలు ఉన్నప్పటికీ కూడా సాధించాలనే కోరిక లేకపోతే వారు ఆ సామర్థ్యాలను వినియోగించుకోలేరు. విద్యార్థులలో సాధన ప్రేరణ అనేది, ఆ విద్యార్థి తల్లిదండ్రులతో, ఇతర కుటుంబసభ్యులతో ఉండే సంబంధ బాంధావ్యాలను బట్టి, వారు విద్యకు ఇచ్చే విలువ ఆధారంగానూ, పాఠసాలలోని ఉపాధ్యాయలతో, సమనయస్కులతో ఏర్పడే చర్య–ప్రతిచర్యల వల్ల నూతన పరిచయాల వల్ల ఏర్పడుతుంది. అంటే ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థుల సాధనా ప్రేరణను పెంచవచ్చు. సాధన ప్రేరణకు అలవాటు పడిన వ్యక్తి తనుసాధించిన గెలుపులో ఆనందాన్ని, సంతృప్తినీ, ఒకరకమైన గర్వాన్ని పొందుతాడు. జీవితలక్ష్యం స్పష్టంగా లేని వారికి సాధనాప్రేరణ తక్కువగా ఉంటుంది. సాధనాప్రేరణ తక్కువ ఉన్నట్లయితే వారి సామర్థ్యాల మేరకు కూడా వారు అభ్యసించలేరు.

అభ్యసనం – అవసరాలు (Needs)

"కోటి విద్యలు కూటికోసమే" అనే సామెత అభ్యసనానికీ అవసరాలకూ ఉన్న సంబంధాన్ని ప్రస్ఫుటంగా తెలియజేస్తుంది. విద్యను అభ్యసించడం వల్ల అవసరాలు తీరాలి. విద్య ఎప్పుడైతే అవసరాలను తీర్చలేదో అప్పుడు విద్యను అభ్యసించాలన్న కోరిక కలగదు. అవసరాలు రెండు రకాలు అవి. 1) ప్రాథమిక అవసరాలు, 2) గౌణ అవసరాలు మాస్లో 5 రకాల అవసరాలను గురించి పేర్కొన్నాడు.

వ్యక్తి మనుగడకు అవసరమైన ఆహారం, నీరు, నిద్ర మొదలైనవి ప్రాథమిక అవసరాలు గుర్తింపు, ఆత్మగౌరవ, ప్రేమ మొదలైనవి గౌణ అవసరాలు. ప్రాథమిక అవసరాలకూ అభ్యసనానికీ రెండు రకాల సంబంధం ఉంటుంది. ఒకటి ప్రాథమిక అవసరాలు తీరని వ్యక్తి ఏదైనా అభ్యసించవలసి వస్తే ఆ వ్యక్తి దానిపై దృష్టిని నిలుపలేడు. ఎందుకంటే మనస్సు తాగేనీరు మీదా, ఆహారం మీదా ఉంటుంది కాబట్టి, అంటే ఆ వ్యక్తి ప్రాథమిక అవసరాలు తీరందే అభ్యసనంపై దృష్టిని నిలేప అవకాశం ఉండదు. ఉదాహరణకు – తరగతిలోని విద్యార్థులందరికీ ఆకలి అవుతున్నప్పుడు పాఠం చెప్తే వారు పాఠం నేర్చుకోలేరు. ఇక్కడ వ్యక్తి ప్రాథమిక అవసరాలు అభ్యసనానికి తాత్కాలిక ఆటంకాన్ని కలిగించాయి. ప్రాథమిక అవసరాలకు అభ్యసనానికి ఉన్న రెండోరకమైన సంబంధం ఏమిటంటే అభ్యసించే విద్యమౌలిక అవసరాలు తీర్చుకోవడానికి దోహదపడితే దానిని సమర్థవంతంగా అభ్యసించే అవకాశం ఉంటుంది.

గౌణ అవసరమైన గుర్తింపు పొందడానికి కూడా కొన్ని విషయాలను నేర్చుకొంటారు. ఉదాహరణకు ఒక విద్యార్థి తను ఆంగ్లం నేర్చుకొని మాట్లాడితే ఆ గ్రామంలో మంచి గుర్తింపు వస్తుందని అనుకొన్నాడు. ఆ విధంగానే అతడు ఆంగ్లం బాగా నేర్చుకొని గుర్తింపు పొందాడు. మంచి మార్కులు తెచ్చుకొని తరగతిలో గుర్తింపు పొందేందుకు కూడా విద్యార్థులు కష్టపడి చదువుతారు. ఒక విద్యార్థికి పరీక్షలో తక్కువ మార్కులు వస్తే ఉపాధ్యాయుడు, ఆ విద్యార్థి కుటుంబసభ్యులు చిన్నచూపు చూశారు. అప్పుడు ఆ విద్యార్థి ఆత్మగౌరవానికి భంగం కలిగి తరువాత పరీక్షలలో మంచి మార్కులు తెచ్చుకొన్నాడు. ఇలా మంచి మార్కులు తెచ్చుకొని తరగతిలో గుర్తింపు పొందేందుకు కూడా విద్యార్థులు ఇష్టపడి చదువుతారు. ఈ విధంగా అవసరాలకు అభ్యసనకు విడదీయరాని బంధం ఉంది.

ప్రాథమిక అవసరాలతోపాట గౌణ అవసరాలైన ప్రేమ, వాత్సల్యం, గుర్తింపు, ఆత్మగౌరవం మొదలైన వాటిని విద్యను అభ్యసించే కాలంలోనూ, అటు తరువాత కూడా పొందే అవకాశం ఉన్న విద్యను అయితేనే పిల్లలు విద్యపట్ల ఆకర్షితులు అవుతారు, సమర్థవంతంగా అభ్యసిస్తారు.

అభ్యసన అంశానికి సంబంధించిన కారకాలు (Factors related to Task)అభ్యాసకుడు అభ్యసించాలంటే వ్యక్తి కారకాలో కాకుండే అభ్యసించే అంశంకి సంబంధించిన కారకాలు కూడా చాలా ముఖ్యం. అవి. ఎ) అభ్యసన అంశా పరిమాణము బి) అర్థం సి) కష్టతరస్థాయి డి) వ్యవస్తీకరణ.

అభ్యసన పద్ధతికి సంబంధించిన కారకాలు (Factors related to method) అభ్యసించడానికి కొన్ని పద్ధతులు ఉ న్నాయి. అవి సందర్భాన్ని బట్టి ఉపయోగిస్తే అభ్యసనం బాగా జరుగుతుంది. అవి ఎ) విరామ, నిర్విరామ పద్ధతి బి) పూర్ణ, క్షండ పద్ధతి, సి) కంఠస్థము, డి) అతి అభ్యసనం.

9. అభ్యసన సిద్ధాంతాలు (Theories of learning)

అభ్యసనం అనే ప్రక్రియ ఆరు విధాలుగా మనోవిజ్ఞానశాస్త్రవేత్తలు అధ్యయనం చేశారు. అవి 1) నిబంధనం (Conditioning) 2) యత్నదోష అభ్యసనం (Trial and Error) 3) అంతర్‌దృష్టి (Insight learning) 4) పరిశీలనాభ్యసనం (Learning by observation) 5) బ్రూనర్ బోధనా సిద్ధాంతం (Bruneis learning Theory) 6) నిర్మాణాత్మక సిద్ధాంతము(Constructivism)

1) నిబంధనం (Conditioning))

నిబంధనాన్ని నిర్వహించడం

నిబంధనాన్ని కిందివిధంగా నిర్వహించవచ్చు.

'డ్రెవర్' ప్రకారం ఒక ఉద్దీపనకు, వస్తువుకు లేదా పరిస్థితికి అంతకు ముందు లేనటువంటి ఒక స్వభావ సిద్ధంకాని ప్రతిస్పందనను కల్పించడాన్ని నిబంధనం అంటారు.

(Conditioning may be defined as follows: Conditioning is a process by which a response comes to be elicited by a stimulus, object on situation other than that to which it is the natural response - Drever).

నిబంధనం రెండు రకాలు. ఎ) శాస్త్రీయ నిబంధనం (Classical conditioning) బి) కార్యసాధక నిబంధనం (Operant conditioning)

ఎ) శాస్త్రీయ నిబంధనం (Classical conditioning)

రష్యా దేశానికి చెందిన ఇవాన్‌పావ్‌లోవ్ (Ivan Pavlov) అనే శరీరధర్మ శాస్త్రవేత్త ఒక ప్రయోగం ద్వారా నిబంధనం అనే ప్రక్రియను కనిపెట్టారు. ఇతను కనిపెట్టిన నిబంధనాన్ని శాస్త్రీయ నిబంధనం (Classical Conditioning) అంటారు.

పావ్‌లోవ్ ఒక కుక్కను తీసుకొని దానిని కదలకుండా బంధించాడు. దాని నోటిలోని లాలాజల గ్రంథులనుంచి ఒక రబ్బరు గొట్టాన్ని అమర్చాడు. ఆ రబ్బరు గొట్టం ఇంకొక చివరను ఒక కొలపాత్రలో ఉంచాడు. కుక్కనోటిలో లాలాజలం ఊరినప్పుడు అది రబ్బరు గొట్టం ద్వారా కొలపాత్రను చేరుతుంటుంది. కుక్క నోటిలో ఎప్పుడు ఎంత లాలాజలం ఊరింది అనేది మాపనం (Measure) చేయవచ్చు.

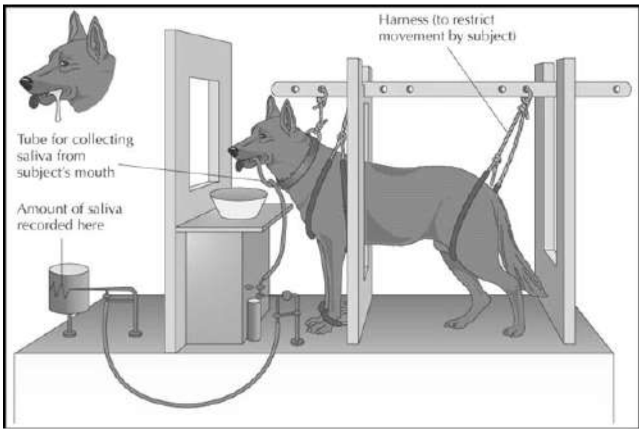

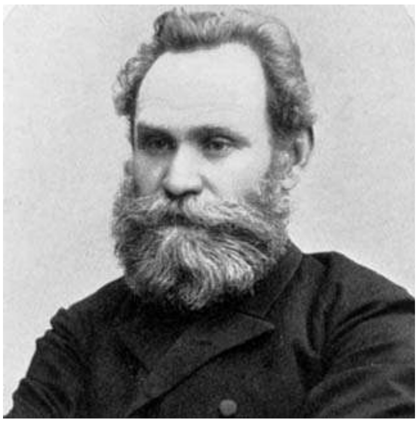

ప్రయోగశాలలో బంధించిన కుక్క **పావ్‌లావ్**

పైన పేర్కొన్న ప్రయోగంలో కుక్కకు ఆహారమిచ్చినప్పుడు లాలాజలం స్రవించడం జరిగింది. తరువాత ఆహారంతో పాటు గంటను మోగించడం జరిగింది. ఆహారానికి, గంటకు సంబంధం ఏర్పడి, ఆ తరువాత గంట మోగించినంత మత్రాన లాలాజలం స్రవించడం జరిగింది. ఆహారానికి లాలాజలం స్రవించడం సహజమైన ప్రతిస్పందన (Natural response) కాని గంటకు లాలాజలం స్రవించడం అనేది కృత్రిమమైన ప్రతిస్పందన (Artificial response). కాబట్టి ఒక ఉద్దీపనకు అంతకు ముందు లేనటువంటి ప్రక్రియను కృతిమంగా కలిగించడాన్ని నిబంధనం అంటారు.

<u>నిబంధనం ఏర్పడడానికి ముంది</u>

గంట కొట్టినప్పుడు ప్రతిస్పందన లేదు.

(నిబంధిత ఉద్దీపన (Conditioned stimulus)

ఆహారం .... లాలాజలం స్రవించడం

(నిర్నిబంధిత ఉద్దీపన) (నిర్నిబంధిత ప్రతిస్పందన)

(Unconditional stimulus) (Unconditional response)

<u>నిబంధన చర్య జరిగేటప్పుడు</u>

గంట కొట్టిన వెంటనే ఆహారం ఇవ్వడం

గంట, ఆహారం ...... లాలాజలం స్రవించడం

<u>నిబంధన చర్య తరువాత</u>

గంట కొట్టగానే .... లాలాజలం స్రవించడం

(Conditional stimulus) (నిబంధిత ప్రతిస్పందన Conditioned Response)

కాబట్టి నిబంధనలో గంటకు, లాలాజలం ఊరడాన్ని కృత్రిమంగా కల్పించారు. ఇదెట్లా జరిగిందంటే గంటను,

ఆహారాన్ని జతపరచడంవల్ల.

శాస్త్రీయ నిబంధనంలో కొన్ని నియమాలున్నాయి. వాటిని కిందివిధంగా చెప్పవచ్చు.

ఎ. పునర్బలన నియమం (Law of Reinforcement) : గంటను ఆహారానికి జోడించడం వల్ల నిబంధనం ఏర్పడింది. ఈ జోడించడం ఎంత ఎక్కువ ఉంటే అంత బలంగా నిబంధిత ప్రతిస్పందన (Conditioned response) ఏర్పడుతుంది. ఇట్లాంటి సంబంధాన్ని 'పునర్బనం' అంటారు.

బి. విరమణ (Extinction) : ఒకసారి నిబంధనం జరిగిన తరువాత ఆ నిబంధనాన్ని విరమణ చేయవచ్చు. ఇది ఎట్లా చేస్తారంటే గంట (నిబంధిత ఉద్దపన) ఇచ్చిన తరువాత ఆహారం (నిర్నిబంధిత ఉద్దీపన) ఇవ్వడం మానేస్తే క్రమేణా నిబంధనం నశిస్తుంది. దీన్నే 'విలుప్తీకరణం' అని కూడా అంటారు.

సి. అయత్న సిద్ధస్వాస్థ్యం (Spontaneous recovery) : ప్రయోగాత్మకంగా నిబంధనం విరమణ జేసినప్పటికి ఒక్కొక్కసారి నిబంధన చర్య ఉన్నట్లుండి బయల్పడుతుంది. దీన్నే అయత్న సిద్ధస్వాస్థ్యం అంటారు.

డి. సామాన్యీకరణం (Generalization) : ఒకసారి ఒక ఉద్దీపనకు నిబంధనం జరిగినప్పుడు అదే ఉద్దీపనను పోలిన ఉద్దీపనలకు కూడా నిబంధనం విస్తరించడం జరుగుతుంది. దీన్నే సామాన్యీకరణం అంటారు. ఉదాహరణకు గంటకు లాలాజలం ఊరడం అనే నిబంధిత ప్రతిస్పందన ఏర్పరచిన తరువాత ఆ గంటను పోలిన ఉద్దీపనలకు కూడా నిబంధనం అన్వయిస్తుంది. అంటే బజర్, హార్న్‌కు కూడా లాలాజలం ఊరడమనే నిబంధిత ప్రతిస్పందన విస్తరించవచ్చు.

వాట్సన్ అనే శాస్త్రవేత్త తన ప్రయోగంలో ఆల్‌బర్ట్ అనే బాలునికి తెల్ల ఎలుకంటే భయాన్ని కృత్రిమంగా కల్పించాడు. అది ఎలాగంటే ఆ బాలుడు తెల్లఎలుకను సమీపించినపుడు పెద్ద పళ్ళాన్నికింద పడేసి, పెద్ద శబ్దం వచ్చేటట్లు చేశాడు. ఆల్‌బర్ట్ అనే బాలుడు తెల్ల ఎలుకంటే అమిత భయాన్ని వ్యక్త పరచాడు. ఆ బాలుడు తెల్ల ఎలుక కాకుండా తెల్ల బొచ్చుతో చేసిన బొమ్మలను చూసినా, అలాంటి వస్తువులు చూసినా భయం వ్యక్తపరిచాడు. అంటే ఆ బాలుడు తన భయాన్ని సామాన్యీకరణ చేసుకున్నాడని తెలుస్తుంది.

ఇ. విచక్షణ (Discrimination):

నిబంధనకు సంబంధించిన మరొక ముఖ్యమైన అంశం విచక్షణ అనేది. ఇది సామాన్యీకరణానికి వ్యతిరేకమైంది. విచక్షణలో ఒక ప్రత్యేకమైన ఉద్దీపనకు మాత్రమే నిబంధనం జరుగుతుంది. ఉదాహరణకు తెల్ల ఎలుకతో పాటు, తెల్లబొచ్చుతో కూడిన బొమ్మలకు, వస్తువులకు భయపడ్డ బాలుడు తన భయాన్ని తెల్ల ఎలుకకు మాత్రమే పరిమితం చేసుకోడాన్ని విచక్షణ అంటారు.

ఎఫ్. ఉన్నత క్రమ నిబంధనం (Higher order conditioning):

ఒక గంట శబ్దానికి లాలాజలం ఊరటం అనే ప్రక్రియ నిబంధనం చేసిన తరువాత గంటతో పాటు ఒక దీపాన్ని జతపరచినప్పుడు ఆ దీపానికి కూడా లాలాజలం ఊరడం జరుగుతుంది. దీన్నే ఉన్నతక్రమ నిబంధనమని పేర్కొంటారు.

ప్రథమ క్రమ నిబంధనం (First order conditioning)
(నిర్నిబంధిత ఉద్దీపన) ఆహారం + (నిబంధిత ఉద్దీపన) గంట → లాలాజలం స్రవించడం

ద్వితీయ క్రమ నిబంధనం (Second order conditioning)
గంట + దీపం → లాలాజలం స్రవించడం

జి. నిబంధిత ఉద్దీపన (C.S.) కు నిర్నిబంధిత ఉద్దీపనకు (U.C.S.) మధ్యగల సంబంధం (Relationship between the conditioned stimulus and the unconditioned stimulus): శాస్త్రీయ నిబంధనంలో గమనించవలసిన ముఖ్య విషయం నిబంధిత ఉద్దీపనకు నిర్నిబంధిత ఉద్దీపనకుగల సంబంధం. చాలా పరిశోధనల ద్వారా తేలిందేమంటే నిబంధిత ఉద్దీపన (అంటే పావ్‌లోవ్ ప్రయోగంలో గంట)

సుమారు 1/2 సెకండు ముందు అంటే నిర్నిబంధిత ఉద్దీపన (ఆహారం) ఇవ్వకముందు ఏర్పాటు చేస్తే నిబంధనం

సమర్థవంతంగా జరుగుతుంది. ఈ కాల వ్యవధి 0.5 సెకండ్ల కన్నా ఎక్కువైనా, తక్కువైనా నిబంధనం సక్రమంగా జరగదు.

సామాన్యంగా ముందుగా గంట (అంటే నిబంధిత ఉద్దీపన) కొట్టి తరువాత ఆహారం (నిర్నిబంధిత ఉద్దీపన) ఇవ్వాలి. తద్వ్యతిరేకంగా చేసినా నిబంధనం జరుగుతుంది. దీన్నే తిరోగమన నిబంధనం (Backward conditioning) అంటారు.

శాస్త్రీయ నిబంధనము – విద్యాప్రాముఖ్యత :

- విద్యార్థులలో ఒక కృత్యాన్ని క్రమబద్ధంగా నిర్వహించడానికి శాస్త్రీయ నిబంధన తప్పనిసరి.
- మంచి క్రమశిక్షణను అలవరుచుటకు
- చెడు అలవాట్లను తొలగించుటకు
- మంచి వైఖరులను పెంపొందించుటకు
- భయాలను తొలగించుటకు
- పాఠ్యాంశాల వైపు ఆకర్షింపబడుటకు
- వేళ్ళను కొరకడం, గోళ్ళను కొరకడం, బెడ్‌వెట్టింగ్ లాంటివి మాన్పించుటకు శాస్త్రీయ నిబంధన నియమాలను అన్వయింపచేయవచ్చును.

బి. కార్యసాధక నిబంధనం (Operant conditioning) : కార్యసాధక నిబంధనానికి మూలపురుషుడు అమెరికాకు చెందిన శాస్త్రజ్ఞుడు బి.ఎఫ్.స్కిన్నర్ (B.F. Skinner).

ఇతను ఒక ఎలుకను ఒక పేటిక (Box) లో ఉంచాడు. ఆ పేటికలో ఒక ఇనుప ఊచ (Iron rod) ఉంటుంది. ఆ ఇనుప ఊచను కిందికి నొక్కవచ్చు. ఆకలిగా ఉన్న ఎలుకను పేటికలో ఉంచినపుడు అది ఆహారాన్వేషణకు అనేక ప్రయత్నాలు చేస్తుంది. యాదృచ్ఛికంగా అది ఊచను కిందికి నొక్కినపుడు వెంటనే ఆహారం ఇవ్వడం జరుగుతుంది. ఈవిధంగా ఎలుక ఇనుపఊచను నొక్కడం ద్వారా ఆహారం పొందవచ్చని తెలుసుకుంటుంది. దీన్నే 'కార్యసాధక నిబంధనం' అని స్కిన్నర్ వివరించాడు.

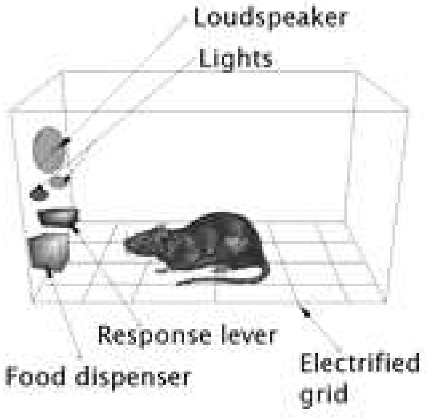

స్కిన్నర్ పేటిక

బి.ఎఫ్. స్కిన్నర్

కార్యసాధక నిబంధనం యొక్క విద్యాప్రాముఖ్యం (Educational implications) :

కార్యసాధక నిబంధనం ఉపయోగించి విద్యారంగంలో ఒక నూతన ప్రక్రియను ప్రవేశపెట్టారు. దీన్నే కార్యక్రమయుత అభ్యసనం (Programmed learning) అంటారు. బోధనా యంత్రం అని కూడా దీన్ని పేర్కొంటారు. ఈ పద్ధతిలో క్లిష్టతరమైన బోధన విషయాల (Complex Teaching aspects) ను చిన్న చిన్న విభాగాలుగా విభజిస్తారు. ఈ విభాగాలను చట్రాలు (Frames) అంటారు. అంటే ఈ పద్ధతిలో బోధించే విషయాన్ని చిన్న చిన్న సోపానాలుగా విభజిస్తారు. విద్యార్థి ఈ చట్రంలోని విషయాన్ని చదివి ఒక ప్రశ్నకు లేదా సమస్యకు జవాబు ఇవ్వవలసి ఉంటుంది. తానిచ్చిన జవాబు సరియైనదీ కానిది అప్పటికప్పుడే సరిచూసుకోవచ్చు. ఇక్కడ స్వీయాభ్యసనం (Self learning) జరుగుతుంది. విద్యార్థి తానిచ్చిన జవాబు సరియైనదా కాదా అని అప్పటికప్పుడు తెలుసుకోగలుగుతాడు. ఇక్కడ వ్యక్తిగత తారతమ్యాలను బట్టి అభ్యసనం జరుగుతుంది.. భోధనా యంత్రాలను అసలు మొట్టమొదట కనుగొన్నది ప్రెస్సి (Pressey) అనే శాస్త్రజ్ఞుడు తరువాత దీన్ని స్కిన్నర్ అభివృద్ధి పరచాడు.

శాస్త్రీయ నిబంధన సిద్ధాంతం, కార్యసాధక నిబంధన సిద్ధాంతం మధ్య వ్యత్యాసాలు

శాస్త్రీయ నిబంధన సిద్ధాంతం	కార్యసాధక నిబంధన సిద్ధాంతం
* ఉద్దీపన (Stimulus) ఆధారిక నిబంధనం దీనినే ఉద్దీపన రకం నిబంధనం అందురు.	* ప్రతిస్పందన(Response) ఆధారిక నిబంధనం. దీనినే ప్రతిస్పందన రకం నిబంధనం అందురు.
* ప్రత్యామ్నాయ ఉద్దీపన మీరు కేంద్రాకరింపబడిను (గురిపెట్టబడును)	* ప్రతిస్పందనలో మార్పుపైన గురిపెట్టబడును
* ఉద్దీపన, ప్రతిస్పందనల మధ్య బంధం ఏర్పడును	* ప్రతిస్పందన ప్రతిఫలానికి మధ్య బంధం ఏర్పడును
* సహజమైన ఉద్దీపనకు కృతిమమైన ఉద్దీపనకు బంధం ఏర్పడును	* ప్రతిస్పందన స్వచ్ఛందముగా వెలువడును
* ప్రతిస్పందనకు రాబట్టడం జరుగును.	* ప్రతిస్పందన వ్యక్త పరచడం జరుగును
* అభ్యాసకుని పాత్ర నిష్క్రియాత్మకం	* అభ్యాసకుని పాత్ర క్రియాత్మకం

3) యత్న – ప్రయత్న 'దోష అభ్యసన పద్ధతి (Trial and Error Learning)

యత్న, దోష అభ్యసనంలో ప్రయత్నాలు చేసి తప్పులు చేయడం, వాటిని దిద్దుకోవడం ద్వారా అభ్యసనం ఏర్పడుతుంది. యత్నదోష అభ్యసనం మీద పరిశోధన చేసిన వారిలో ముఖ్యమైన వ్యక్తి ఎడ్వర్డ్ లి థారన్‌డైక్ (E.L. Thorndike) పజిల్‌బాక్స్‌ను ఉపయోగించి ప్రయోగాలు జరిపాడు. ఆ పజిల్ పెట్టెలో ఆకలిగా ఉండే ఒక పిల్లినుంచాడు. పజిల్ పెట్టెకు బయట పిల్లికి కనబడేవిధంగా ఆహారాన్ని ఏర్పాటు చేశాడు. పజిల్‌పెట్టె తలుపు తీయాలంటే పిల్లి ఒక మీటను నొక్కాలి. తలుపు తీయడానికి పిల్లి అనేక ప్రయాత్నాలు చేసింది. ఆఖరుకు యాదృచ్ఛికంగా మీటను నొక్కినపుడు తలుపు తెలుచుకుంది. పిల్లి పజిల్ పెట్టెలో నుంచి బయటకు వచ్చి ఆహారం తీసుకొంది. అంటే పిల్లి అనేక ప్రయత్నాలు చేసి, అనేక తప్పులు చేసి చివరకు సరియైన ప్రయత్నం చేసింది. ఆ తరువాత మళ్ళీ అదే పిల్లిని అదే పిజిల్ పెట్టెలో ఉంచినపుడు, మళ్ళీ కొన్ని ప్రయత్నాలు చేసి మీటను నొక్కింది. కానీ రెండోసారి చేసిన తప్పుల సంఖ్య తగ్గిపోయింది. అభ్యసనానికి పట్టినకాలం కూడా తగ్గిపోయింది. ఈ విధంగా యత్నదోష అభ్యసనంలో కొన్ని ప్రయాత్నాలు చేసి, దోషాలు చేసి చివరకు అభ్యసనం చేయడం జరుగుతుంది.

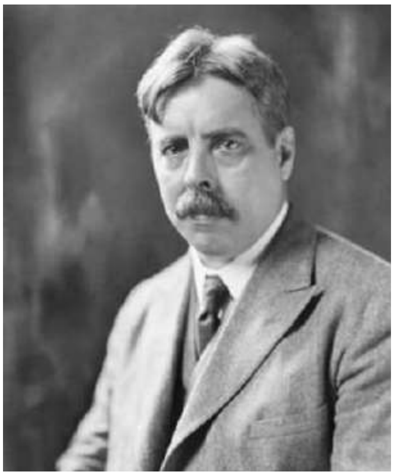

ఇ.యల్. థార్న్ డైక్

పజుల్ బాక్స్

థారన్‌డైక్ అభ్యసన సూత్రాలు :

థారన్‌డైక్ పజిల్‌పెట్టెలో పిల్లిని ఉంచి చేసిన ప్రయోగాల ద్వారా కొన్ని అభ్యసన సూత్రాలను రూపొందించాడు. థారన్‌డైక్ ప్రకారం అభ్యసనం ఒక సంధానం (Connection) ద్వారా ఏర్పడుతుంది. కాబట్టి థారన్‌డైక్ సిద్ధాంతాన్ని సంధాన సిద్ధాంతం (Connectionism) అని పేర్కొంటారు.

థారన్‌డైక్ అభ్యసన సూత్రాలలో మూడు సూత్రాలు ముఖ్యమైనవి అవి ఏమంటే

1) సంసిద్ధతా నియమం (Law of Readiness)

2) అభ్యాస నియమం (Law of frequency)

3) ఫలిత నియం (Law of effect)

1. సంసిద్ధతా నియం (Law of readiness)

సంసిద్ధతా నియమం థారన్‌డైక్ సిద్ధాంతాలలో చాలా ముఖ్యమైంది. తరగతిలో బోధించే విషయాలు విద్యార్థి అవసరాలకు తగినట్లుగా అట్లా ఉన్నప్పుడు అతడు అభ్యసించడానికి సంసిద్ధుడవుతాడు. 'గుర్రాన్ని తొట్టి వరకు తీసుకెళ్ళవచ్చు. కాని దాని చేత నీళ్ళు తాగించలేరు' అనే సామెత మనకందరికి తెలుసు. కాబట్టి అభ్యసనంలో అతిప్రధాన విషయం అభ్యాసకునిలో సంసిద్ధతను కలిగించడం.

హెర్బర్ట్ (Herbert) తాను తయారు చేసిన బోధన పద్ధతిలో మొదటి దశగా విద్యార్థిని సిద్ధం చేయడం అని పేర్కొన్నాడు. తరగతిలో బోధించే విషయాలు వ్యక్తికి భావి జీవితంలో ఉపయోగపడేవిగా ఉండాలి.

సంసిద్ధతా నియమం యొక్క విద్యా ప్రాముఖ్యత : ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థులకు బోధన చేసేటప్పుడు చేయవలసిన మొదటి పని వారిలో ప్రేరణ కలిగించడం. అభ్యసించే అంశాలు విద్యార్థుల అవసరాలకు సంబంధించినవిగా ఉండాలి. తెలిసిన విషయం నుంచి తెలియని విషయాలకు (From known to unknown వెళ్ళడమనే బోధన సూత్రం పాటించాలి.

ఉపాధ్యాయుడు మార్గదర్శకుడిగా ఉండి విద్యార్థులలో బోధనపట్ల ఆసక్తి కలిగించాలి. విద్యార్థులలో సంసిద్ధతను పెంపొందించడానికి బహుమానాలు దోహదం చేస్తాయి.

2. అభ్యాస నియమం (Law of frequency)

అభ్యాసం కూసువిద్య అనే సామెత అందరికీ తెలుసు. అభ్యాస నియమాన్ని రెండుగా విభజించవచ్చు.

1) ఉపయోగ నియమం, 2) నిరుపయోగ నియమం

ఉపయోగ నియమం ప్రకారం ఒక విషయాన్ని ఉపయోగించినపుడు అభ్యసనం పటిష్ఠమవుతుంది. అలాకాకుండా ఒక విషయాన్ని ఉపయోగించకుండా ఉన్నపుడు అది నిరుపయోగమవుతుంది. దీన్నే నిరుపయోగ నియమం అని పేర్కొంటారు.

అభ్యాస నియమం యొక్క విద్యా ప్రాముఖ్యత: అభ్యాస నియమం చాలా వరకు డ్రిల్లను (Drill) సమర్థిస్తుంది. డ్రిల్ ద్వారా సరియైన పదకోశపదజాలాన్ని, కౌశలాలను అభ్యసించవచ్చు. అదే కాకుండా అభ్యాసనియమం ఇంటిపనిని (Home work) ప్రోత్సహిస్తుంది. విద్యార్థికి కొన్ని నియోజనాలు ఇచ్చి వాటిని ఇంటిలో పూర్తి చేయమన్నప్పుడు, విద్యార్థికి అవగాహనకి పెంపొందుతుంది.

విద్యార్థులు తాము తరగతిలో నేర్చుకొన్న విషయాలను నిత్యజీవితంలో ఉపయోగించినపుడు తాము అభ్యసించిన విషయాలు వారి మనసులో నిలిచిపోతాయి. అదేవిధంగా పునస్మరణ (Review) ద్వారా విద్యార్థులు తాము అభ్యసించిన విషయాలు సక్రమంగా జ్ఞాపకం పెట్టుకుంటారు. సమర్థవంతమైన అభ్యసనానికి పునస్మరణ అమితంగా దోహదం చేస్తుంది **1.**

3.ఫలిత నియమం

ఈ నియమం ప్రకారం అభ్యసనం ఫలితాన్ని బట్టి ఆధారపడి ఉంటుంది. ఒక ఉద్దీపనకు (Stimulus), ప్రతిస్పందనకు (Response) మధ్య సంధానం ఏర్పడినప్పుడు సంతృప్తికరమైన, పరిస్థితి నెలకొన్నప్పుడు ఆ సంధానం పటిష్ఠమౌతుంది. అట్లాకాకుండా అసంతృప్తికరమైన పరిస్థితి ఏర్పడినప్పుడు ఆ సంధానం క్షీణిస్తుంది.

(When a modifiable connection is made between a stimulus and response that connection is strengthened if there is satisfying state of affairs and that connection will be weakened if there is annoying state of affairs).

ఫలిత నియమం యొక్క విద్యా ప్రాముఖ్యత (Educational implications of Law of effect):

ఎ. ఫలిత నియమం ప్రకారం తరగతిలో ఏర్పరిచే అనుభవాలు సంతృప్తికరంగా ఉండాలి.

బి. విద్యార్థులకు అభ్యసించడానికి తగిన ప్రేరణ ఉండాలి. ప్రేరణ లేనిదే సక్రమమైన అభ్యసన జరగదు.

సి. విద్యార్థుల అవసరాలకు తగినట్లు బోధనాంశాలను సవరించాలి. తాము నేర్చుకొనే విషయాలు జీవితంలో తమకు ఉపయోగపడతాయని విద్యార్థులు తెలుసుకున్నప్పుడు అభ్యసనం సక్రమంగా జరుగుతుంది.

డి.	విద్యార్థులకు విజయంతో కూడిన కార్యక్రమాలు ఏర్పాటు చేసినపుడు అభ్యసనం సక్రమంగా జరుగుతుంది.

ఇ.	విద్యార్థుల సక్రమైన అభ్యసనం చేసినపుడు బహుమతులు, ప్రశంసలు ఏర్పాటు చేయాలి.

ఎఫ్.	విద్యార్థులకిచ్చే నియోజనాస్త్ర (Assigments) వారు సాధించగలిగేవిగా ఉండాలి.

4) అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనం (Insighful Lerning)

జర్మన్ దేశానికి చెందిన కోహెలర్ (Kohlar) అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనంపై ప్రయోగాలు చేశాడు. ఇతను 1914 సంవత్సరంలో టెనరిఫ్ (Tennereef Islands)) దీవులలో సుల్తాన్ అనే చింపాంజీతో పాటు ఇతర చింపాంజీ మీద కూడా ప్రయోగాలు జరిపాడు. పై ప్రయోగాలను గురించి వివరించేందుకు ది మెంటాలిటి ఆఫ్ ఏప్స్ (The mentality of apes) అనే గ్రంథాన్ని రాశాడు. చింపాంజీలకు, మానవులకు మెదడు పరిమాణం, నిర్మాణంలో చాలా దగ్గరి సంబంధం ఉంది. కోహెలర్ చింపాంజీలకు అనేక సమస్యలనిచ్చి అవి సమస్యా పరిష్కారమెట్లా చేసింది గమనించాడు.

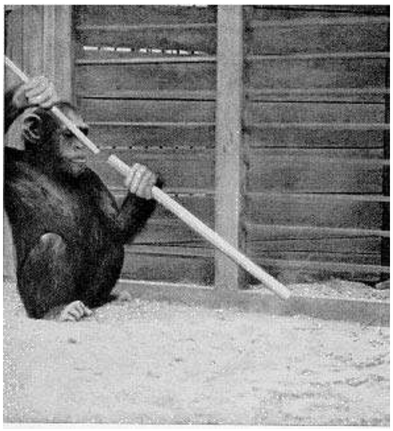

చింపాంజి రెండు కర్ర మొక్కలను ఒక్కటిగా అతికించడం

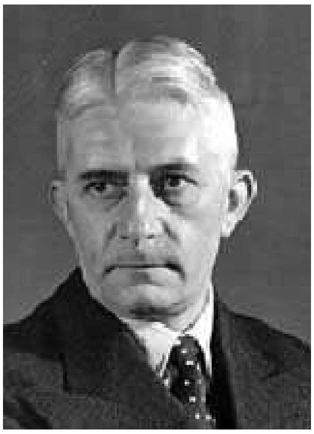

కోహిలర్

ఒక ప్రయోగంలో కోహెలర్ ఒక చిపాంజీని ఒక గదిలో ఉంచి ఆ గది కప్పుకు ఒక అరటి పండ్ల గెలను వేలాడదీశాడు. ఆ గదిలో రెండు కర్రలనుంచాడు. ఆ కర్రలను ఒకదానికొకటి అమర్చడానికి వీలుంది. చింపాంజి మొట్టమొదట ఒకే కర్రతో అరటిపండ్లను అందుకోవడానికి ప్రయత్నం చేస్తుంది. కాని విఫలమయింది. రెండు కర్రలలో ఏదీ కూడా విడివిడిగా వాడినపుడు పండ్లనందుకోవడానికి వీలుగా లేదు. ఉన్నట్లుండి చింపాంజీకో సమస్యా పరిష్కార మార్గం అవగతమైంది. అది మొత్తం సన్నివేశాన్ని గ్రహించగలిగింది. రెండు కర్రలు కలిపినప్పుడే పండ్లనందుకోవడానికి వీలవుతుందని గ్రహించింది. అంటే చింపాంజీలో ప్రత్యక్ష పున్నర్వవస్థీకరణ (perceptual reorganisation) జరిగిందన్నమాట.

అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనంలో సమస్యకు పరిష్కార మార్గం ఉన్నట్లుండి అవగత మవుతుంది. పరిష్కార మార్గం మెరుపులాగా (Like a flash) వస్తుంది.

కోహెలర్, కోఫ్కా, వెర్థిమర్ అనే ముగ్గురు శాస్త్రజ్ఞులు గెస్టాల్టు మనోవిజ్ఞానవేత్తలుగా పేర్కొంటారు. గెస్టాల్టు అనే జర్మను పదానికి అర్థం సమగ్రాకృతి గెస్టాల్టు మనోవిజ్ఞానవేత్తలు మొత్తానికి ప్రాముఖ్యత నిచ్చారు. అంటే మొత్తం సమస్యను అవగాహన చేసుకున్నపుడు అభ్యసనం సక్రమంగా జరుగుతుంది.

విద్యాప్రాముఖ్యత : విద్యా రంగంలో అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనం ప్రముఖస్థానమాక్రమించు కుటుంది. కింది విషయాలలో అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనం గమనించవచ్చు.

ఎ.	సమస్యాపద్ధతిలో విద్యార్థులకు సమస్యల నిచ్చి వాటికి పరిష్కారం కనుక్కోమన్నప్పుడు వారిలో సృజనాత్మకత పెంపొందుతుంది.

బి.	ప్రాజెక్టు పద్దతిలో అంతర్‌దృష్టి అభ్యసనం ఉపయోగపడుతుంది. ప్రాజెక్టు అంటే ఒక ఉద్దేశంతో కూడిన కార్యక్రమం ఏర్పాటు చేయడం.

సి.	విద్యార్థులకు విష?వలు బోధించేటప్పుడు అర్థసహితంగా బోధించినపుడు వారావిషయాన్ని సులభంగా అభ్యసిస్తారు.

డి.	విద్యార్థులకు విషయాలు బోదించేటప్పుడు ఉపాధ్యాయులు వ్యవస్థాపనం మీద దృష్టి కేంద్రీకరించాలి. అప్పుడు

విద్యార్థులకు బోధనాంశాలు సక్రమంగా అవగత మవుతాయి.

4. పరిశీలనాభ్యసనం

పిల్లలు పరిశీలనద్వారా అనేక విషయాలు నేర్చుకుంటారు. పాత్ర క్రీడ ద్వారా పిల్లలు పెద్దలను అనుకరిస్తారు. వారు తల్లిదండ్రులను, ఉపాధ్యాయులను , న్యాయధిపతులను మొదలైనవారిని వేషభాషలు, సంభాషణల ద్వారా అనుకరిస్తారు. ఇది సాంఘికీకరణ ప్రముఖపాత్ర వహిస్తుంది. బందూరా ప్రకారం పిల్లలకు సరియైన నమూనాలుండాలి. పిల్లలకు నెహ్రూ, గాంధీజి, పటేల్, సుభాష్ చంద్రబోష్ మొదలైన దేశభక్తులను గురించి చెప్పినప్పుడు, వారి పటాలను చూసినప్పుడు పిల్లలు వాళ్ళను అనుకరించాలనుకుంటారు. ఉపాధ్యాయుడు కూడ విద్యార్థులకు ఆదర్శప్రాయుడిగా ఉండాలి. అప్పుడే వారిలో సక్రమైన ప్రవర్తన ఏర్పడుతుంది.

మిల్లర్ & డొలార్డ్ అనే అమెరికన్ మనోవిజ్ఞాన్ శాస్త్రజ్ఞులు 1940వ సంవత్సరంలో మొదటిసారి ఈ సాంఘిక అభ్యసన సిద్ధాంతాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. వీరి ప్రకారం అభిలషణీయమైన ప్రవర్తన పొందడానికి నిబంధన సిద్ధాంతంలో లాగా వారి ప్రవర్తనను పునర్బలనం చేయవలసిన అవసరం లేదు. ఇతరుల ప్రవర్తనను పునర్బలనం చేసినప్పుడు కూడా అలాంటి ప్రవర్తనను పొందవచ్చు. ఇతరుల ప్రవర్తనను పునర్బలనం చేసినప్పుడు కూడా అలాంటి ప్రవర్తనను పొందవచ్చు. ఉదాహరణకు ఒక పిల్లవాడు, తన అక్క ప్రవర్తనను తల్లిదండ్రులు బాగా మెచ్చుకోవడాన్ని గమనించి ఆ పిల్లవాడు తన అక్క ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో అలాగే ప్రవర్తించే ప్రయత్నం చేశాడు. తదుపరి సాంఘిక అభ్యసనంపై ఇతర మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రజ్ఞులు పనిచేశారు. అందులో ముఖ్యులు బందూర & వాల్టర్స్. వీరి ప్రకారం పునర్బలనం లేకపోయినప్పటికీ వ్యక్తి ఇతరుల ప్రవర్తనను పరిశీలించడం ద్వారా అభ్యసించవచ్చునని తెలిపారు. సాంఘిక అభ్యసనానికి సంబందించిన అంశాలపై బందూర కొన్ని ప్రయోగాలను నిర్వహించారు. వీటి ద్వారా బందూర దౌర్జన్యపూరిత ప్రవర్తనను పరిశీలించిన పిల్లలు దౌర్జన్యపూరితంగా దౌర్జన్యరహిత ప్రవర్తనను పరిశీలించిన పిల్లలు సాధారణ ప్రవర్తనను ప్రదర్శించారని కనుక్కొన్నారు. బందూర కనుక్కొన్న మరొక అంశం ఏమిటంటే బహుమనంతో పునర్బలనం చేయబడిన ప్రవర్తనను పరిశీలించిన పిల్లల అణుకరణ కంటే ఎక్కువగా ఉంటుందని. ఉదాహరణకు పిల్లలు పక్కింటి పిల్లలతో గొడవపడి వచ్చినప్పుడు తల్లిదండ్రులు ఆ పిల్లలను మెచ్చుకుంటే, అది చూసిన ఇతర పిల్లలు అలాగే ప్రవర్తించే అవకాశం ఉంటుంది. అలాకాక గొడవ పెట్టుకొని వచ్చినప్పుడు తల్లిదండ్రులు ఆ పిల్లలను దండిస్తే అది చూసిన పిల్లలు పై పిల్లల కంటే తక్కువగా అనుకరించే అవకాశం ఉంటుంది. ఆ పిల్లలను దండిస్తే అది చూసిన పిల్లలు పై పిల్లల కంటే తక్కువగా అనుకరించే అవకాశం ఉంటుంది.

డా॥. బందూర

బందూర సాంఘిక అభ్యసనాన్ని ఒక ప్రక్రియగా భావించారు. ఈ ప్రక్రియలో కింద పేర్కొన్న నాలుగు అంశాలు ఉ న్నాయి.

1. అవధానం
2. ధారణ
3. పునరుత్పాదకం
4. పునర్బలనం

1. **అవధానం:** పరిశీలనా అభ్యసనంలో నేర్చుకొనే వ్యక్తి ఇతరుల ప్రవర్తనను గమనించడం మొదటగా జరిగి, ఆ తరువాత భిన్నంగా ఉన్న ప్రవర్తనను నమూనాగా తీసుకొని అనుకరించడాన్ని మనం సాధారణంగా గమనించవచ్చు. నమూనాను ఎన్నుకోవడంలో అనుకరించే వ్యక్తి ఆసక్తి, అవసరం, ఆత్మ విశ్వాసం మొదలైనవి ప్రభావితం చేస్తాయి. సాధారణంగా అనుకరించే వారి స్థాయి కంటే అనుకరించబడే వారి స్థాయి ఎక్కువగా ఉంటుంది.

2. **ధారణ :** సాంఘిక అభ్యసనంలో, అభ్యసించే వ్యక్తి పరిశీలించిన ప్రవర్తనను మనసులో నిలుపుకోవలసి వుంటుంది. అలా మనసులో నిలుపుకొన్న ప్రవర్తనను అభ్యసించేవ్యక్తి అవకాశం దొరికినప్పుడు ప్రదర్శిస్తారు. ఒక్కొక్కసారి పరిశీలించిన ప్రవర్తనను వెంటనే అనుకరించడం సాధ్యం కాకపోవచ్చు. అలాంటప్పుడు ధారణ ఎక్కువ రోజులు వుండేటట్లు జాగ్రత్త పడవలసి ఉంటుంది.

3. **పునరుత్పాదకం :** సాంఘిక అభ్యసనంలో వ్యక్తి పరిశీలించిన ప్రవర్తనను ధారణ చేసుకున్న తరువాత మళ్ళీ అలాంటి ప్రవర్తనను ప్రదర్శించడమే పునరుత్పాదన. కొన్నిసార్లు పరిశీలించిన ప్రవర్తనను వెంటనే పునరుత్పాదన చేయగలుగుతారు. అలా వీలుకాని పక్షంలో వ్యక్తి పరిశీలించిన పునరుత్పాదన చేయడానికి కావలసిన పరిపక్వత శిక్షణ, అభ్యాసనాన్ని మొదట సమకూర్చుకుంటారు. తరువాత అలాంటి ప్రవర్తనను పునరుత్పాదన చేస్తారు.

4. **పునర్బలనం :** స్కిన్నర్ లాగా బందూర కూడా పునర్బలనం యొక్క విలువను గుర్తించాడు. స్కిన్నర్ లాగా కాకుండా బందూర పునర్బలనం ఒక విస్తృతమైన భావనతో ఉపయోగించాడు. బందూర పునర్బలనాన్ని మూడు రకాలుగా విభజించాడు. అవి

   1) ప్రత్యక్ష పునర్బలనం

   2) పరోక్ష ప్రత్యామ్నాయ పునర్బలనం

   3) స్వీయ పునర్బలనం

ప్రత్యక్ష పునర్బలనం అంటే పరిశీలించిన ప్రవర్తనను పునరుత్పాదన చేసినట్లు అయితే బహుమానం లేదా దండనను పొందడం.

పరోక్ష లేదా ప్రత్యామ్నాయ పునర్బలనం అంటే ఎవరి ప్రవర్తనను అయితే పరిశీలిస్తారో ఆ వ్యక్తి, ఆ ప్రవర్తనకు పొందినటువంటి పునర్బలనాన్నే తను కూడా పొందగలననే భావనతో పునరుత్పాదన చేయడం. పునరుత్పాదన ప్రవర్తననకు పునర్బలనం కచ్చితంగా ఉంటుందనేది ఏమీ లేదు.

పరిశీలించి ప్రవర్తనను పునరుత్పాదన చేయడమనేది, తను ఏర్పాటు చేసుకున్న ప్రమాణాలను పొందడానికి మాత్రమే గానీ ఇతరుల నుంచి ఏలాంటి పునర్బలనం ఆశించి కాదు. ఇలా తను ఏర్పాటు చేసుకున్న ప్రమాణాలను పొంది సంతృప్తి చెందడాన్నే బందూర స్వీయపునర్బలనం అని అన్నాడు.

విద్యానుప్రయుక్తం

1. విద్యార్థులు ఇతరుల ప్రవర్తనను పరిశీలించి అనేక విషయాలు నేర్చుకొంటారు. కాబట్టి ఉపాధ్యాయులు, తల్లిదండ్రులు స్ఫూర్తిని కలిగించే ప్రవర్తనను పొంది ఉండాలి.
2. ఆమోదయోగ్యమై ప్రవర్తనను విద్యార్థులు ప్రదర్శించినప్పుడు అనుకూలమైన పునర్బలనం గావించి ఆ ప్రవరతన ఆ విద్యార్థులలో స్థిరపడేటట్టు, అదేవిధంగా ఇతరులు దానిని చూసి ప్రేరణ పొందేటట్లు ఉపాధ్యాయులు చేయాలి.
3. ఆమోదయోగ్యం కాని ప్రవర్తనను విద్యార్థులు ప్రదర్శించినప్పుడు ప్రతికూలమైన పునర్బలనం గావించి వారు ఆ ప్రవర్తనను మానుకోనేడట్లు చేయాలి. తద్వారా ఇతరులు అలాంటి ప్రవర్తనను అలవర్చుకోకుండా కొంతమేరకు నిరోధించవచ్చు.
4. ఏదో ఒక రంగంలో పేరు ప్రఖ్యాతులు గడించిన స్థానిక పెద్దలను విద్యార్తులకు నేరుగా పరిచయం చేసి వారు పిల్లలతో మాట్లాడే అవకాశం కల్పించాలి. నేరుగా మాట్లాడించే వీలుకాకపోతే ఉపాధ్యాయుడే వారి గురించి చెప్పి పిల్లలు దానిని నుంచి ప్రేరణ పొందేటట్లు చేయాలి.

5. దేశనాయకుల, శాస్త్రజ్ఞుల, వివిధ రంగాలలో విశిష్టమైన స్థానంలో ఉన్నవారి జీవితచరిత్రలను, వారు అందించిన సేవల గురించి నాటకాల ద్వారా తెలపాలి. ఇలా తెలిపేటప్పుడు విద్యార్థుల స్థాయిని దృష్టిలో ఉంచుకొని చెప్పాలి.

6. విద్యార్థులు బహుమానం, దండనపై ఆధారపడకుండా వారే సొంత ప్రమాణాలను ఏర్పరచుకొని వాటిని సాధించేందుకు ప్రయత్నించేటట్లు, తద్వారా సంతృప్తిని పొందేందుకు విద్యార్థులను సంసిద్ధలను చేయాలి.

5. బ్రూనర్ బోధనా సిద్ధాంతం

బ్రూనర్, పియోజ్ సంజ్ఞానాత్మక వికాస సిద్ధాంతంలో స్ఫూర్తి పొందాడు. పియాజెతో స్ఫూర్తి పొందినప్పటికీ కొన్ని విషయాలలో బ్రూనర్ సియాజెతో ఏకీభవించలేదు. పియాజె పిల్లలు పరిపక్వతకు చేరినప్పుడు బోధించాలంటే, బ్రూనర్, మాత్రం పరిపక్వతతో సంబంధం లేదంటాడు. ఇతను ప్రవర్తనావాద అభ్యసన సిద్ధాంతాలను వ్యతిరేకించాడు. ఇతని ప్రకారం ఏ విషయమూలాలలైనా, ఎవరికైనా, ఏ వికాసదశలో నైననా ఫలవంతంగా బోధించవచ్చు. అందుకోసం ఇతడు తెలిపిన విధానమే బ్రూనర్ బోధనా సిద్ధాంతంగా పిలువబడుతుంది.

బోధనా సిద్ధాంతంలో నాలుగు అంశాలు వున్నాయి. అవి

1. సన్నద్ధత
2. విషయనిర్మాణం
3. వరసక్రమం
4. పునర్బలనం

1. **సన్నద్ధత :** బ్రూనర్ బోధించవలసిన విషయాలను విద్యార్థుల పూర్వ అనుభవాలకు, ఆసక్తులకు సంస్కృతి, సంప్రదాయాలకు అనుగుణంగా మలచి అభ్యాసికులలో అభ్యసన సన్నద్ధతను కలిగించాలి అని అంటాడు.

2. **విషయనిర్మాణం :** ఏ విషయమైనా విద్యార్థుల సులభంగా అర్థం చేసుకొని వినియోగించుకొనే విధంగా విషయ నిర్మాణం చేయవచ్చని బ్రూనర్ అభిప్రాయం. విషయనిర్మాణం సరళమైన వాటి నుంచి కఠినమైన వాటికి, తెలిసిన దాని నుంచి తెలియని దానికి అనే సూత్రాల ఆధారంగా జరగాలి అంటాడు. ఉపాధ్యాయులు విద్యార్థుల స్థాయిని దృష్టిలో ఉంచుకొని విషయ నిర్మాణం చేయాలి. విద్యార్థుల విషయ మూలాలను తెలుసుకోవడమనేది విషయ నిర్మాణాన్ని బట్టి ఉంటుంది. అంటే ఉపాధ్యాయుడు విషయ నిర్మాణాన్ని సక్రమంగా జరిపి బోధిస్తే, విద్యార్థులలో ఆ విషయానికి సంబంధించిన మౌలిక 'భావనలు' ఏర్పడతాయి.

3. **వరుసక్రమం :** విద్యార్థులకు నేర్పవలసిన విషయాన్ని ఉపాధ్యాయుడు "క్లిష్టత, తార్కికత" ఆధారంగా వరుసక్రమంలో ఉంచి బోధించాలి.

4. **పునర్బలనం :** అభ్యసనాన్ని పునర్బలనం చెందించడానికి ప్రేరణల కంటే అంతర్గత ప్రేరణలే ముఖ్యమైనవని బ్రూనర్ అభిప్రాయం. ఉపాధ్యాయుడు బహిర్గత ప్రేరణలను కల్పించినప్పటికీ, సమస్యలు పరిష్కరించాననే తృప్తి లేదా ఒక విషయాన్ని నేర్చుకొన్నానే ఆనందమే విద్యార్థికి నిజమైన ప్రేరణ కలిగిస్తుంది. ఈ అంతర్గత ప్రేరణే విద్యార్థి అభ్యసనాన్ని ముందుకు నడిపిస్తుంది.

విద్యానుప్రయుక్తం

1. బ్రూనర్ అన్నట్లు "బోధించడానికి మానసిక పరిపక్వతతో పనిలేదన్న దానితో విభేదించిన్పటికీ, విద్యార్థులకు విషయాన్ని అవగాహన చేయించడంలో ఉపాధ్యాయుడి పాత్ర చాలా ముఖ్యమైందని విద్యావేత్తలు గ్రహించగలిగారు.
2. బోధనకు ఉన్న అర్థాన్ని విస్తృత పరిచింది. బోధనంటే కేవలం పుస్తకంలో ఉన్నది ఉన్నట్లు చెప్పడం కాక విషయ నిర్మాణం, క్రమం కూడా బోధనలో భాగమేనని గుర్తించేటట్లు చేసింది.
3. అభ్యసనంలో అంతర్గత ప్రేరణ ప్రాముఖ్యాన్ని పెంచింది.

అభ్యసన వక్రరేఖలు (Learning Curves)

రేఖాపటం ద్వారా సూచించిన రేఖను అభ్యసన వక్రరేఖ అంటారు.

అభ్యసన వక్రరేఖలు మూడు రకాలు

1. ఆరోహణ వక్రరేఖలు (Positively accelerted curves)
2. అవరోహణ వక్రరేఖలు (Negatively accelerted curves)

౩.. S ఆకారపు వక్రరేఖలు (S-shaped curves)

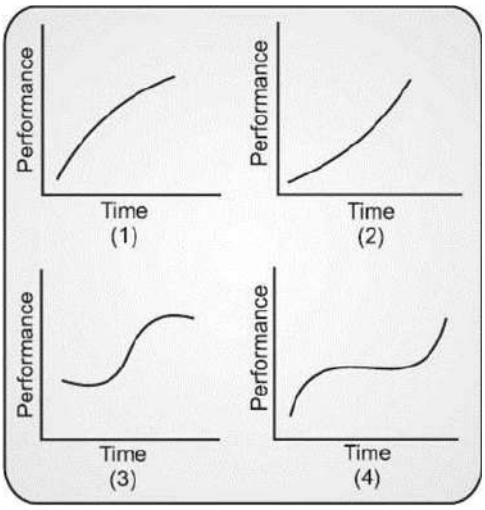

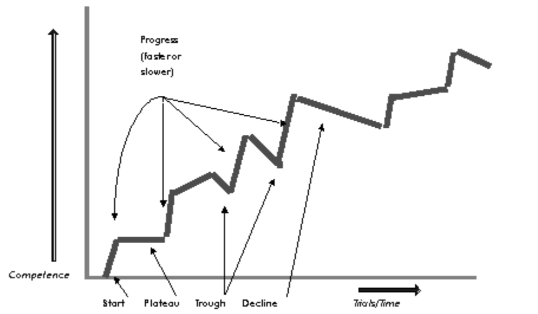

A Learning "Curve" is far from a straight progression

మొదటి రకం వక్రరేఖలో కాలం గడిచే కొద్ది దక్షత (Efficiency) పెరుగుతుంది. కానీ అవరోహణ వక్రరేఖలో కాలం గడిచే కొద్దీ దక్షత తరిగిపోతుంది. S ఆకారపు వక్రరేఖలో మొట్టమొదట వక్రరేఖ అవరోహణ క్రమంలో మొదలై తరువాత ఆరోహణ క్రమంలోకి మారుతుంది.

లాక్షణిక అభ్యసన వక్రరేఖ (Typical Learning curve)

లాక్షణిక అభ్యసన వక్రరేఖలో కింది అంశాలుంటాయి.

ఎ. **ప్రారంభస్ఫూర్తి (Initial spurt) :** అభ్యసనంలో మొట్టమొదట స్ఫూర్తి ఉంటుంది. అంటే అభ్యసనం చాలా వేగంగా జరుగుతుంది. దీన్నే ప్రారంభస్ఫూర్తి అంటారు.

బి. **చాంచల్యదశ (Stage of fluctuation) :** ప్రారంభస్ఫూర్తి తరువాత అభ్యసనం కొంత మందకొడిగా జరుగుతుంది. అభ్యసన వేగంలో హెచ్చుతగ్గులు లేదా ఎగుడుదిగుడు లొస్తాయి.

సి. **పీఠభూమి దశ (Platean stage) :** పీఠభూమిదశ అభ్యసన ప్రక్రియలో కీలకమైన దశ. ఈ దశలో అభ్యసనం స్తంభించి, ఎటువంటి పురోగమనం లేకుండా నిలిచిపోతుంది. వ్యక్తి తన అభ్యసన వేగంలో ఏ మాత్రం అభివృద్ధి చూపించలేక పోతాడు. ఎంత ప్రయత్నం చేసినా వ్యక్తి ముందు దశలో ఉన్న దక్షత కంటే హెచ్చు దక్షత సాధించలేడు. అభ్యసనం ఆగిపోయిందనే భ్రమ కలుగుతుంది. అయితే అది పొరపాటు. పీఠభూమి దశ తాత్కాలికం మాత్రమే. దీన్ని సవరించడానికి అభ్యసన పద్ధతులలో లోపాలను తొలగించడం, వ్యక్తికీ ప్రేరణ కలిగించడం, పునర్బలనం కలిగించడం మొదలైన పద్ధతులనవలంబించాలి. ఒక్కోసారి గమ్యం చేరడంలో ఎదురయ్యే ఆటంకాలవల్ల పీఠభూమిదశ కలగవచ్చు. తగిన ప్రోత్సాహకం ఇవ్వడం ద్వారా విద్యార్థి పీఠభూమి దశను అధిగమించేటట్లు చెయ్యవచ్చు.

5. అభ్యసన బదలాయింపు (Transfer of Learning)

అభ్యసన బదలాయింపునకు గారెట్ (Garrett) కింది నిర్వచనాన్నిచ్చారు. అభ్యసన బదాయింపంటే ఒక స్థితిలో జరిగిన అభ్యసనం, పూర్తిగా గానీ, పాక్షికంగాగానీ ఇతర పరిస్థితులకు అనుప్రయుక్తం కావడం.

అభ్యసన బదలాయింపులో నాలుగు రకాలున్నాయి. వాటిని కిందివిధంగా వివరించవచ్చు.

1) అనుకూల బదలాయింపు (Positive Transfer)

2) వ్యతిరేక బదలాయింపు (Negative Transfer)

3) శూన్య బదలాయింపు (Zero Transfer)

4) ద్వి పార్శ్వబదలాయింపు (Bilatoral Transfer)

అభ్యసనం

1. అనుకూల బదలాయింపు (Positive Transfer)

అనుకూల బదలాయింపులో ఒకరంగంలో ఇచ్చిన శిక్షణ ఇంకొక రంగానికి తోడ్పడుతుంది. ఉదాహరణకు కారు నడపడంలో ఇచ్చిన శిక్షణ ట్రాక్టర్ నడపడంలో సహాయపడుతుంది. అలాగే టైపు కొట్టడం బాగా వచ్చిన కంప్యూటర్ మీద సులభంగా పనిచేయగలుగుతాడు. హిందీ బాగా వచ్చిన వ్యక్తి సంస్కృతాన్ని సులభంగా నేర్చుకోవడానికి వీలవుతుంది.

2. వ్యతిరేక బదలాయింపు (Negative Transfer)

ఒక వ్యక్తికి ఒక రంగంలో ఇచ్చిన శిక్షణ ఇంకొక రంగంలో అభ్యసనానికి ఆటంకాన్ని కలిగిస్తే దాన్ని వ్యతిరేక బదలాయింపు అంటారు. ఉదాహరణకు తెలుగు లేదా హిందీ నేర్చుకొన్నవాళ్ళు ఇంగ్లీషు నేర్చుకోవడం చాలా కష్టం. దీనివల్ల తేలేదేమంటే రెండు రంగాలలో ఉన్న విషయాలు ఒకదానికొకటి భిన్నంగా ఉంటే అది బదలాయింపుకు ఆటంకం కలిగిస్తుంది.

3. శూన్య బదలాయింపు (Zero Transfer)

శూన్యబదలాయింపులో ఎటువంటి బదలాయింపు జరగదు. ఉదాహరణకు ఆటలలో ప్రతిభ చూపడానికి, పాఠ్యాంశాలలో ప్రగతి చూపడానికి సంబంధంలేదు.

4. ద్విపార్శ్వ బదలాయింపు (Bilateral Transfer)

ద్విపార్శ్వబదలాయింపంటే ఒకవైపు చేతితో నేర్చుకొన్న విషయం లేదా కౌశలాన్ని ఇంకొక చేతితో చేయడానికి దోహదపరచడం ఉదాహరణకు ఒక చేతితో బాణాలు వేయడం బాగా వస్తే రెండో చేతితో కూడా బాణాలు వేయడం సులభతరమవుతుంది.

అభ్యసన బదలాయింపునకు సంబంధించిన సిద్దాంతాలు (Theories of Transfer of Learning)

అభ్యసనబదలాయింపుకు సంబంధించిన సిద్ధాంతాలు కిందివిధంగా చెప్పడం జరిగింది.

1. **విధ్యుక్త క్రమశిక్షణా సిద్దాంతం (Theory of formal discipline) :** ఇది చాలా పురాతన సిద్ధాంతం దీన్నిప్పుడు శాస్త్రవేత్తలంగీకరించడంలేదు. విద్యుక్త క్రమశిక్షణా సిద్ధాంతం ప్రకారం మనసులో కొన్ని విభాగాలుంటాయి. (Faculties). అవి ఏవంటే వివేచనం (Reasoning), ఆలోచన (Thinking), జ్ఞాపకం (Memory) పరిశీలన (Observation), తీర్పు (Judgement) మొదలైనవి కొన్ని విభాగాలు. పురాతనకాలంలో పై విభాగాలు బలపరచుకోవడానికి కొన్ని కార్యక్రమాలేర్పాటు చేసేవారు. పరిశీలన పెంపొందించేందుకు సైన్స్ బోదించడం, వివేచనం పెంపొందించేందుకు తర్కశాస్త్రం బోధించడం, ఏకాగ్రత (Concentration) పెంపొందించేందుకు లెక్కలు బోధించడం పూర్వకాలంలో అనుసరించేవారు. ప్రస్తుతం ఈ సిద్ధాంతాన్ని శాస్త్రవేత్తలు తోసిపుచ్చారు.

2. **సమరూప మూలకాల సిద్ధాంతం (Theory of Identical elements) :** ఈ సిద్దాంతాన్ని ప్రతిపాదించిన వ్యక్తి ఇ.ఎల్.థారన్‌డైక్, సమరూప మూలకాల సిద్ధాంతం ప్రకారం రెండు విషయాల మధ్య మౌలికంగా సామ్యం (Similarity) ఉంటే అభ్యసన బదలాయింపు జరుగుతుంది. పై సిద్ధాంతం ప్రకారం విషయంలో సారూప్యం (Similrity of content) వైఖరీలో సారూప్యం (Similrity of attitudes) అభ్యసన బదలాయింపుకు దోహదం చేస్తాయి. పద్ధతులలో సారూప్యం (Similarity of methods) కూడా బదలాయింపును కలిగిస్తుంది. ఉదాహరణకు గణిత నైపుణ్యాలు సక్రమంగా ఉంటే దీన్ని యాంత్రిక, సాంకేతిక విద్యలకు బదలాయింపు చేయవచ్చు. దీనికి కారణం సంకేతాలు, సూత్రాలలో సారూప్యం. అదేవిధంగా భాష నేర్చుకొనేటప్పుడు కూడా ఒకేరకమైన వ్యాకరణ సూత్రాలున్న భాషలలో ఒకదాన్ని

నేర్చుకొంటే మరొకదాన్ని సులభంగా అభ్యసించవచ్చు. అంటే భాషాసూత్రాలలో సారూప్యం వల్ల శిక్షణ బదలాయింపు జరుగుతుంది. టైపురైటర్లో, కంప్యూటర్లో, కిబోర్డులో సారూప్యం వల్ల టైపు కొట్టడం నేర్చుకున్న వ్యక్తి కంప్యూటర్ నేర్చకోవడం సులభమవుతుంది.

3. **సామాన్యీకరణ సిద్ధాంతం (Theory of genaralisation) :** చార్లెస్‌జడ్ శిక్షణ బదలాయింపుకు సంబందించి పై సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించాడు. సామాన్యీకరణ సిద్ధాంతం ప్రకారం అభ్యసన పరిస్థితుల్లో సమరూప అంశాలకంటే, సామాన్యీకరణవల్ల అభ్యసన బదలాయింపు సక్రమంగా జరుగుతుంది. జడ్ తన ప్రయోగంలో రెండు సమూహాలను తీసుకొన్నాడు. మొట్టమొదటి సమూహానికి పరావర్తన సిద్ధాంతం (Theory of reflection) గురించి వివరించాడు. రెండో సమూహానికి అలాంటి వివరణ ఇవ్వలేదు. రెండు సమూహాలను నీటి అడుగుభాగంలో ఉన్న గమ్యాన్ని బాణంతో కొట్టమన్నాడు. మొట్టమొదట రెండు సమూహాలలోని వారు బాణం ప్రయోగించడంలో సమానమైన దక్షత చూపారు. కాని నీటిమట్టాన్ని మార్చినపుడు పరావర్తన సిద్ధాంతం గురించి శిక్షణ పొందిన సమూహంలోనివారు కొత్త పరిస్థితిని గ్రహించి గమ్యాన్ని బాణంతో సమర్ధవంతంగా కొట్టారు. పరావర్తన సిద్ధాంతం గురించిన పరిజ్ఞానం లేని రెండో సమూహంవాహు గమ్యాన్ని బాణంతో కొట్టడంలో ఎక్కువ తప్పులు చేశారు.

సామాన్యీకరణ సిద్ధాంతం ప్రకారం విద్యార్థులకు సూత్రాలు నేర్పడం, సిద్ధాంతాలు నేర్పడం చేయాలి. ఉదాహరణకు ఒక మోటారుకారు ఇంజన్‌ను బాగుచేయకలిగిన మెకానిక్, మోటారుబోటును బాగుచేయగలుగుతాడు దీనికి కారణం పై రెండింటిని బాగు చేయడంలో అనుసరించే సూత్రాలు ఒకటే గనుక.

4. **ఆదర్శాల సిద్ధాంతం (Theory of Ideals):** ఆదర్శాల సిద్ధాంతాన్ని రూపొందించిన శాస్త్రవేత్త బాగ్లే (Baghley). దీనికి, సామాన్యీకరణ సిద్ధాంతానికి కొన్ని పోలికలున్నాయి. ఆదర్శాల సిద్ధాంతం ప్రకారం ఒక విషయం ప్రాముఖ్యాన్ని, ప్రాధాన్యతను గుర్తించడం వల్ల ఒక వైఖరి విధానం రూపొందించబడుతుంది. ఆ వైఖరి విధానం అభ్యసన బదలాయింపుకు మూలమవుతుంది. ఉదాహరణకు ఇంటిలో పరిశుభ్రత పాటించే వ్యక్తి ఆఫీసులో కూడా పరిశుభ్రతను పాటిస్తాడు.

5. **ట్రాన్స్‌పాజిషన్ సిద్ధాంతం (Theory of Transposition) :** దీన్ని గెస్టాల్టువాదులు ప్రవేశపెట్టారు. సమగ్రాకృతి సిద్ధాంతం అనికూడ దీన్ని పేర్కొంటారు. ఈ సిద్ధాంతం ప్రకారం వ్యవస్థానికి (Parts), సమస్తానికి (Whole) మధ్య ఉండే సంబంధాన్ని కొత్త పరిస్థితులలో కూడా అవలంబించి బదలాయింపు చేయడం జరుగుతుంది.

గెస్టాల్టువాదులు, సూత్రాలు (Principles) గాక సంబంధాలను ముఖ్యంగా పరిగణిస్తారు. వీరు 'సమగ్రాకృతికి ప్రాముఖ్యానిచ్చారు.

శిక్షణ బదలాయింపుకు సంబంధించిన విద్యా ప్రాముఖ్యత

విద్యలో శిక్షణ బదలాయింపునకు తగు ప్రాముఖ్యం ఉంది. ఒకరంగంలో నేర్చుకొన్న విషయాన్ని ఇంకొక రంగానికి అన్వయించడం ముఖ్యం కాబట్టి ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థులు తాము నేర్చుకొన్న విషయాలను ఇతర రంగాలకు అన్వయించేటట్లు చూడాలి. దీన్ని సాధించడానికి కింది సూచనలు పాటించాలి.

1. పాఠశాలలో నేర్చుకున్న విషయాలు నిత్యజీవితంలో ఉపయోగపడేటట్లుగా చూడాలి.
2. బట్టీ (Rote learning) అభ్యసనం కాకుండా విద్యార్థుల అర్థసహితంగా నేర్చుకొనేటట్లు చూడాలి. అప్పుడే వారిలో అంతర్‌దృష్టి ఏర్పడుతుంది.
3. దృశ్య శ్రవణ పరికరాల ద్వారా బోధన ఏర్పాటు చేసినపుడు అభ్యసనం ఆసక్తికరంగా, ప్రభావవంతంగా వుంటుంది.
4. విద్యార్థులు తమ సమస్యలకు పరిష్కారం తామే చేసికొనేటట్లు చూడాలి.
5. విద్యార్థులలో సరియైన వైఖరులు, విలువలు పెంపొందించినపుడు అవి వారికి జీవితకాలం ఉపయోగపడతాయి.

స్మృతి (Memory)

మానవుని జీవితంలో స్మృతి ఎంతో ముఖ్యమైన పాత్ర వహిస్తుంది. స్మృతి లేనిదే జీవితము లేదు వ్యక్తి గతములో అభ్యసించిన విషయాలను లేదా అనుభవాలను గుర్తుకు లేదా జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకోవడాన్ని స్మృతి అంటారు. అభ్యసనము మరియు స్మృతి రెండూ కూడా రూపాయి నాణానికి రెండు తలాలల వంటివి. అభ్యసనము లేనిదే స్మృతి లేదు. స్మృతి లేకపోతే అభ్యసనం జరగదు. విద్యారంగంలో స్మృతి ప్రభావం ఎక్కువగా ఉంటుంది. విద్యార్థులు నూతన విషయాలను నేర్చుకోవాలన్నా విభిన్నంగా ఆలోచెందాలన్న, అభ్యసించిన విషయాలను పరీక్షలో రాయాలన్నా స్మృతి ఎంతో ముఖ్యము.

బందువుల పేర్లు, ఒక వ్యక్తి పేరు, ఊరిపేరు, తల్లిదండ్రుల పేర్లు ఇలాగా ఎన్నో విషయాలు గుర్తుపెట్టుకొని అడిగినపుడు తిరిగి వెంటనే చెప్పడం జరుగుతుంది. దీనికి మూలం స్మృతే.

స్మృతి నిర్వచనం :

స్టౌట్ : మునుపు నేర్చుకొన్న విషయాలను అలాగే జ్ఞాపకానికి తెచ్చుకోవడాన్ని స్మృతి అనవచ్చు.

రైబర్న్ : గత అనుభవాలను మెదడులో స్థిరీకరింపచేసి మనకు అవసరమైనప్పుడు వాటిని చేతనంలోకి తీసుకొని రాగలిగిన శక్తినే స్మృతి అందురు.

స్మతిని గురించి శాస్త్రబద్ధంగా మొట్టమొదట పరిశోధన చేసిన వ్యక్తి జర్మనీ దేశస్తుడైన "హెర్మన్ ఎబ్బింగాస్" (Hermann Ebbinghaus) ఇతను 1885వ సం॥లో "ఆన్‌మెమోరి (On memory) అదే గ్రంథాన్ని ప్రచురించినాడు. స్మతి అనేది ఒక పద్ధతిలో జరుగుతుందని తెల్పినాడు.

స్మృతి పద్ధతి : మనలో స్మృతి జరిగే పద్ధతిలో 3 దశలున్నాయి

అవి. 1) సంకేతనము (Encoding)

2) ధారణ (Retention)

3) పునంస్మరణ (Retrieval)

సంకేతనము : పరిసరాలలోని అనుభవం లేద ఉద్దీపనలను జ్ఞానేంద్రియాలు గ్రహించి జ్ఞాన నాడులు ద్వారా మెదడును చేరి. మెదడుపై ముద్రలు వేయబడును. వీటిని ఎన్‌గ్రామ్ లేదా న్యూరోగ్రామ్ అందురు. ఇవి ఎంత బలంగా ముద్రింపబడితే అంత ఎక్కువ కాలం గుర్తుండును.

ధారణ: మనము అనుభవపూర్వకంగా నేర్చుకొన్న విషయాలను మెదడులో కొంతకాలం పాటు నిల్వ ఉంచుకోవడాన్ని 'దారణ' అందురు. (Retention)

పునంస్మరణ : అవసరమైనప్పుడు దారణలో ఉన్న అనుభవాలు తిరిగి జ్ఞాప్తికి తెచ్చుకోవడాన్ని పునంస్మరణ అందురు. ఎన్‌గ్రామ్ సరిగా లేక ధారణ తక్కువైనపుడు కాలం గడిచేకొద్ది పునంస్మరణ తగ్గిపోవును. క్రింద పేర్కొన్న పటంలో ఎబ్బింగాస్ చేసిన ప్రయోగంద్వారా గీయబడిన ధారణ వక్రరేఖను గమనించండి.

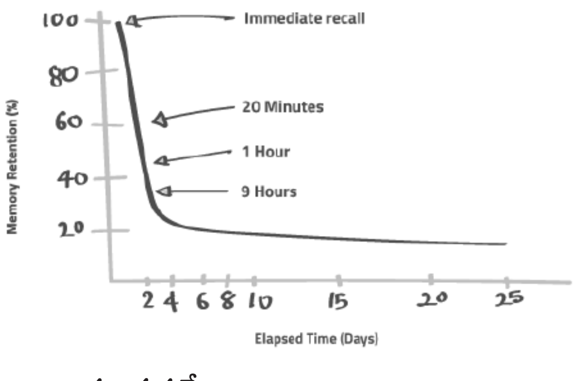

ధారణ వక్ర రేఖ

ఎబ్బింగ్ హాస్

అభ్యసించిన తరువాత కాలము	స్మృతి శాతము	విస్మృతి శాతము
20 నిమిషాల తరువాత	53%	47%
2 రోజుల తరువాత	31%	69%
15 రోజుల తరువాత	25%	75%
31 రోజుల తరువాత	22%	78%

స్మృతిలో రకాలు : మనము అభ్యసించిన విషయాలను జ్ఞాప్తి ఉంచుకొనే పద్ధతిని బట్టి స్మృతిని నాలుగు రకాలుగా చెప్పవచ్చును.

1) రెడిన్టెగ్రాటివ్ స్మృతి (Redintegrative Memory)

2) పునస్మరణ (Recall)

3) గుర్తింపు (Recognition)

4) పునరభ్యసనం (Releaning)

1. **రెడిన్టెగ్రేటివ్ స్మృతి :** మనము కేవలం వస్తువులను, వాటి ఆకారాలను, అనుభవాలను బట్టి మాత్రమే జ్ఞాపకం పెట్టుకోవడం జరగదు. వాటి వెనుక ఉండే ఉద్వేగాలు (motions) అనుభూతులు (feelings) మొదలైన వాటిని జ్ఞాపకం పెట్టకుంటాం. అనుభూతులు అనేవి ఆనందం, దుంఖం, కోపం, బాధ మొదలైనవి ఏవైనా కావచ్చు. ఉదాహరణకి ఒక విద్యార్థి చిన్న తనంలో విహారయాత్ర సముద్రం ఒడ్డుకు పోయినప్పుడు అక్కడ అనుకోకుండా సునామికి గురై ఎక్కువమంది చనిపోవడం చవి చూశాడు. అది గుర్తించుకొని తన జీవితంలో ఎప్పుడైనా నీళ్లు కనిపిస్తే ఆ సునామి సన్నివేశం గుర్తుకురావడం. ఈ విధంగా సంకేతాలు, ఉద్దీపవనల ద్వారా గతవిషయాలను గుర్తుకు తెచ్చుకొనే ప్రక్రియను రెడిన్టెగ్రేటివ్ స్మృతి అంటారు. ఈ ప్రక్రియ ద్వారా చిన్ననాటి అనుభవాలను గుర్తు చేసుకోవడం జరుగును. మనో రుగ్మతలకు చికిత్స చేయడం లో మనోవిశ్లేషణా వాదులు (Psychoanalysists) ఎక్కువగా ఈ ప్రక్రియను ఉపయోగిస్తారు.

2. **పునస్మరణ :** పునస్మరణ అంటే నేర్చుకొన్న విషయాన్ని గుర్తుకుతెచ్చుకోవడం పునస్మరణకు ధారణ అవసరం. పునస్మరణ ద్వారా ధారణను తెలుసుకోవడానికి క్రింది పద్దతులు ఉపయోగించవచ్చును.

ఎ) స్మృతి – విస్మృతి (memory - span)

బి) ద్వంద్వ సంసర్గులు (paired - association)

సి) కథనాలు (Narrations)

డి) శబ్ద ప్రమాణము (Testiomony)

వీటిని గురించి తెలుసుకుందాం

ఎ) స్మృతి – విస్మృతి (memory - span) : ఒకసారి చూసిన లేదా విన్న విషయాన్ని వెంటనే తిరిగి జ్ఞాపకం చేసుకోవడాన్ని స్మృతి విస్మృతి అందురు. దీనిని క్రింది కృత్రిమ ద్వారా నిర్వహించవచ్చును.

కృత్వము : టాచిస్టోస్కోపు అనేపరికరం ఉపయోగించాలి. కొన్ని కార్డు ముక్కలను తీసుకొని ఒక్కొక్క కార్డుపై వరుసగా క్రింది అంకెలను 3–9 అంకెల వరకు ఒకే సైజులో రాయవలయును.

136

2814

54362

372616

7134825

46237578

894276734

ఈ అంకెలు గల సంఖ్యలను మొదట 3 అంకెలను కార్డును చూపించాలి. ప్రయోజ్యుడు కార్డులోని అంకెలను

చూసిన వెంటనే పునస్మరణ చేయాలి. సరియైన సమాధానం చెప్పిన వెంటనే నాలుగు అంకెలుగల కార్డును చూపించాలి. ఇలా సరైన సమాధానం చెబుతుండుంటే మరొక కార్డును చూపించాలి. ప్రయోజ్యుడు ఎప్పుడైతే సరైన సమాధానం చెప్పలేకపోతాడో అప్పుడు కార్డును చూపించడం ఆపేయాలి.

ప్రయోజ్యుడు ఉదాహరణకు మూడు నుండి ఏడు అంకెల వరకు పునస్మరణ సరిగా చెప్పినట్లయితే అతని స్మృతి-విస్మృతి అని చెప్పవచ్చును. ఇలా తరగతిలోని అందరి పిల్లల స్మృతి-విస్మృతిని (span of attention) మాపనం చేసి తరగతి గదిలో ప్రదర్శించవచ్చును.

బి) ద్వంద్వ సంపర్గులు : ఈ పద్ధతిలో జంట పదాలు ఉన్న ఒక జాబితా ఉంటుంది. అందులో ఒకపదం అర్థవంతమైనది. మరొక పదం అర్థరహితమైనది. ఈ రెండు జంట పదాలను ప్రయోజ్యునికి ఒకేసారి చూపించిన తరువాత అతనికి మొదటి పదం ఇచ్చి రెండో పదం పునస్మరణ చేయమనాలి.

కృత్యము

Step I	Step II
Book - LUR	Book - __________
PEN - WOZ	Pen - __________
Love - Kiz	Love - __________

పై కృత్యములో Book - LUR జంటపదాలు తరువాత Book చూపించినపుడు ప్రయోజ్యుడు LUR పునస్మరణ చేయాలి. ఈ రకమైన పునస్మరణను ద్వంద్వసంపర్గులు అందురు.

సి) కథనాలు (NARRATIONS) : పునస్మరణ మాపనం చేయడానికి ఉపయోగించే మరొక పద్ధతినే కథనాలు అందురు. దీని మీద బ్రిటిష్‌కి చెందిన మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త బార్ట్‌లెట్ (BARTLETT) అనేక ప్రయోగాలు చేసారు. దీనిలో అనేక మంది పాల్గొంటారు. మొదటి వ్యక్తి రెండవ వ్యక్తికి సన్నివేశాన్ని గురించి చెప్తాడు రెండవ వ్యక్తి మూడవ వ్యక్తికి ఆసన్నివేశాన్ని గురించి చెప్తాడు. ఇలా ఒకరి దగ్గర నుండి విషయము ఇంకొకరి దగ్గరికి చేరేటప్పుడు అనేక మార్పులు జరుగుతాయి. ఉన్న విషయాలు లేకపోవచ్చు. లేని విషయాలు వచ్చిచేరే అవకాశముంది. అసలు విషయం పూర్తిగా మారిపోవచ్చు. ఈ రకమైన పునస్మరణను కథనాలు అందురు.

డి) శబ్ద ప్రమాణం (Testiomony) : పునస్మరణలో మరొక పద్ధతి శబ్దప్రమాణం. ఒక సంఘటన జరుగుతున్నప్పుడు చూసిన వ్యక్తిని, కొంతకాలం తరువాత దానిని ఉన్నది ఉన్నట్లు చెప్పమనడం శబ్దప్రమాణం.

ఒక సంఘటన జరిగిన తరువాత కొంతకాలానికి ఆసంఘటన గురించి చెప్పమని అన్నప్పుడు పరిస్థితులలో మార్పుల వల్లగాని, స్మృతి చిహ్నాల క్షీణతమ్లగాని పునస్మరం సరిగా జరగక పోవచ్చును. ఉదా. పాఠశాల ఆవరణలో ఇద్దరు విద్యార్థుల మధ్య గొడవ జరిగింది. మరొక విద్యార్థి ఆ సంఘటనను చూశాడు. ప్రధానోపాధ్యాయుడు అడిగినపుడు వివిధ కారణాల వల్ల పునస్మరణలో మార్పు జరిగినది. దీనినే శబ్దప్రమాణం అందురు.

3. గుర్తింపు (Recognition) : ఈ పద్ధతిలో పూర్వం నేర్చుకొన్న విషయాన్ని గుర్తించవలసి ఉంటుంది. విద్యార్థికి పూర్వ నేర్చుకొన్న అంశాలలో పాటు కొన్ని కొత్త వాటిని చూపిస్తే అపుడు విద్యార్థి పూర్వం నేర్చుకొన్న వాటిని గుర్తించవలసి వుంటుంది.

ఉదా॥ కి విద్యార్థికి మొదట 20 చాయా చిత్రాలు చూపి తరువాత వీటిని ఇంకొక 20 చాయాచిత్రాలలో కలిపి మొత్తం 40 ఛాయ చిత్రాలను బాతాపితే వాటిలో ముందు చూపిన 20 చిత్రాలను గుర్తించాలి.

గుర్తింపు గణనని ఈ క్రింది సూత్రం ద్వారా గణించవచ్చును.

$$\text{గుర్తింపు గణన} = \left[\frac{\text{మొత్తం} - \text{తప్పులు}}{\text{మొత్తం}}\right] \times 100 \quad \textbf{(లేదా)} \quad \text{గుర్తింపు గణన} = \left[\frac{\text{ఒప్పులు}}{\text{మొత్తం}}\right] \times 100$$

4. పునరభ్యసనము (Relearning) : మనం ఒక విషయాన్ని అభ్యసించిన తరువాత కాల వ్యవధివల్ల అందులో కొంతభాగం మరచిపోతాం. కొంత ధారణలో ఉంటుంది. తిరిగి ఆ విషయాన్ని పూర్తిగా అభ్యసించడాన్ని పునరభ్యసనం అందురు. దీనినే పొదుపు పద్ధతి అందురు. దీనిని ప్రవేశపెట్టిన వారు ఎబ్బింగాస్.

ఉదాహరణకి ఒక విద్యార్థి ఒక పద్యాన్ని 20 నిమిషాల్లో నేర్చుకొన్నాడు. ఆ పద్యాన్ని కొంత కాల వ్యవధి తరువాత తిరిగి అభ్యసించడానికి 15ని॥ లే పట్టినది. అంటే ఇక్కడ 5ని॥లు పొదుపు జరిగినది. పొదుపును క్రింది సూత్రం ఉపయోగించి గణించవచ్చును.

$$\text{పొదుపు గణన} = \left[\frac{\text{అసరు ప్రయత్నాలు} - \text{పునంభ్యసన ప్రయత్నాలు}}{\text{అసలు ప్రయత్నాలు}}\right] \times 100$$

స్మృతి - రకాలు

1) స్వల్పకాలిక స్మృతి (Short term memory)

2) దీర్ఘకాలిక స్మృతి (Long term memory)

3) బట్టీ స్మృతి (Rote memory)

4) తార్కిక స్మృతి (Logical memory)

5) క్రియాత్మక స్మృతి (Active memory)

6) నిష్క్రియాత్మక స్మృతి (Possive memory)

1. స్వల్పకాలిక స్మృతి : మనము అభ్యసించిన విషయాలను కొంత కాలము మాత్రమే స్మృతిలో ఉంచుకోవడాన్ని స్వల్పకాలిక స్మతి అందురు. ఉదా. ఇతరుల ఫోన్ నంబర్లు, పదవ తరగతి హాల్ టికెట్ నంబరు, గణితము పరీక్షలో మొదటి ప్రశ్న మొ॥ వి కొంతకాలం మాత్రమే గుర్తుంటాయి. దీనినే స్వల్పకాలిక స్మృతి అందురు.

2. దీర్ఘకాలిక స్మృతి: గతంలో అభ్యసించిన విషయాలు ఎక్కువ కాలంపాటు గుర్తుండే స్మృతిని దీర్ఘకాలిక స్మృతి అందురు. ఉదాహరణకు మనపేరు, తల్లిదండ్రుల పేర్లు, మన విద్యార్హత, పుట్టిన తేది కొన్ని ముఖ్యమైన వ్యక్తులు, సంఘటనలు జీవితాంతం గుర్తుంటాయి. దీనినే దీర్ఘకాలిక స్మృతి అందురు.

3. బట్టీ స్మృతి : ఈ రకమైనన స్మృతిలో అభ్యాసకుడు అభ్యసించే విషయాన్ని యథాతదంగా అందులోని అర్థం తెలియకపోయినా వల్లె వేయడం. విద్యార్థుల గణితంలో, ఎక్కాలు, సూత్రాలు తెలుగు పద్యాలు కంఠస్థం పెట్టడంలో బట్టీ స్మృతి ఉపయోగిస్తారు.

4. తార్కిక స్మృతి : ఈ రకమైన స్మృతిలో అభ్యసించే విషయాన్ని అర్థం చేసుకొని వాటికున్న సంబంధాలను గుర్తించుకొని అభ్యసించిన అఀశాలను గుర్తుపెట్టుకునే పద్ధతిని తార్కిక స్మృతి అందురు. ఇందులో ఏమిటి? ఎలా? అనే విధంగా అర్థం చేసుకొంటారు.

5. క్రియాత్మక స్మృతి : ఇందులో అభ్యాసకుడు నేరుగా పాల్గొని అభ్యసించిన లేదా తెలుసు కొన్న విషయాలను కొంత కాలంపాటు స్మృతిలో ఉంచుకొంటాడు. ఉదాహరణకి హాస్టలులో ఉండే విద్యార్థి ఆదివారం సెలవుదినాన తన స్వంత వూరికి పోయి అక్కడి అనుభవాలను తిరిగి హాస్టలుకి వచ్చి నేరుగా మంత్రులకు చెప్పడాన్ని క్రియాత్మక స్మృతి అందురు.

6. నిష్క్రియాత్మక స్మృతి : ఈ రకమైన స్మృతిలో అభ్యాసకుడు కొన్ని విషయాలను సిద్ధాంత రీత్యా కేవలం చదివి గాని వినిగాని గుర్తించుకోవడాన్ని నిష్క్రియాత్మక స్మృతి అందురు.

ఉదాహరణకి తరగతి గది ఉపాధ్యాయుడు నీటిలో ఈత ఆడడని గురించి చెబుతాడు. పిల్లలు విని తెలుసుకోవడాన్ని నిష్క్రియాత్మక స్మృతి అందురు. ఇలాగే విజ్ఞాన శాస్త్రానికి సంబంధించిన విషయాలను చేయకుండానే నేర్చుకోవడాన్ని నిష్ప్రయాత్మక స్మృతి అందురు.

స్మృతికి చెందిన మరికొన్ని భావనలు :

1. **డెజావు లేదా మిథ్యాపరిచయము :** ఒక్కొక్క సారి మనం ఇప్పుడు చూస్తున్న విషయాన్ని ఇంతకు ముందు ఎప్పుడో

చూసినట్లు భ్రమ కలుగుతుంది. వాస్తవానికి ఇంతకుముందు ఎప్పుడూ దానిని చూడలేదు. ఇలాంటి భవం కలగడానికి కారణం మనం ఇది వరకు చూసినదానికి ఇప్పుడు చూస్తున్నదానికి దగ్గర పోలికలు ఉండడం. దీనినే డెజావు అంటాము. ఇది ఒక ఫ్రెంచ్ పదము.

2. జైగార్నిక్ ప్రభావము : జైగార్నిక్ అనే సోవియట్ మనో విజ్ఞాన శాస్త్రవేత్త తన పరిశోధనలో పూర్తిగా నేర్చుకొన్న విషయాల కంటే లేదా పూర్తిగా చేసిన పనులుకంటే మధ్యలో వదిలి వేసిన లేదా ఆపివేసిన విషయాలు లేదా పనులు బాగా గుర్తుంటాయని కనుగొన్నాడు. దీనినే జై గార్నిక్ ప్రభావము అందురు.

విస్మృతి (Forgetting)

విస్మృతి అంటే మరచిపోవడం. పుట్టింది మొదలు ప్రతివ్యక్తి అనేక అనుభవాలను చవిచూస్తాడు. అవన్నీ అతనికి గుర్తుండవు. కొన్ని విషయాలు మరచిపోతారు. పాఠశాలలో నేర్చుకొన్న అనేక విషయాలను కూడా విద్యార్థులు మరచిపోతారు. నిత్యజీవితంలో కొన్ని విషయాలు మాత్రం జీవితాంతం జ్ఞాపకముంటాయి. అవిమరచిపోవాలన్నా మరచిపోలేం.

విస్మృతికి కారణాలు

విస్మృతికి కిందికారణాలు పేర్కొనవచ్చు.

1. అనుపయోగంవల్ల స్మృతి క్షయం (Passive decay through discuse)
2. అవరోధం (Inhibition)
3. దమనం (Repression)
4. అపసామాన్య విస్మృతి (Abnormal Forgetting)

1. అనుపయోగంవల్ల స్మృతి క్షయం

శరీర ధర్మశాస్త్రజ్ఞుల ప్రకారం స్మృతి జరిగినపుడు మెదడులో కొన్ని చిహ్నాలేర్పడతాయి. వీటిని స్మృతి చిహ్నాలంటారు. ఇలాంటి స్మృతి చిహ్నాలు కాలం గడిచే కొద్దీ క్షీణించిపోయి కొంతకాలానికి పూర్తిగా నశించిపోతాయి. కాని మనం ఒక విషయాన్ని మరచిపోయినా, తిరిగి కొన్ని సంకేతాలవల్ల ఆ విషయాన్ని గుర్తుకు తెచ్చుకోగలగుతాం. కొన్ని విషయాలు వాడుకలో లేకపోయినా స్మృతిలో ఉంటాయి. ఉదాహరణకు ఒక వ్యక్తి ఈతకొట్టడం, సైకిల్ తొక్కడం, టైపు చేయడం మొదలైనవి నేర్చుకొన్ని తరువాత చాలాకాలం పాటు వాడుకలో లేకపోయినా తిరిగి ఆ కౌశలాలు ప్రదర్శించగలుగుతాడు. ఒక్కొక్కసారి చిన్ననాటి అనుభవాల్ని, చిన్నతనంలో నేర్చుకొన్న పద్యాలు, పాటలు ముసరితనంలో కూడా జ్ఞాపకానికి రావచ్చు. కాని ఒక్కొక్కసారి రెండు మూడు వారాలు కిందట నేర్చుకొన్న విషయాలు పునస్మరణ చేయటం కష్టతరమవుతుంది. పై కారణాలవల్ల స్మృతి చిహ్నాలు అనుపయోగంవల్ల క్షీణిస్తాయనే సిద్ధాంతం సరియైంది కాదని తేలింది.

2. అవరోధం

విస్మృతి అవరోధంవల్ల జరగవచ్చు. దీన్నే 'జోక్య ప్రభావం' (Interference effect) అంటారు. అవరోధం రెండు రకాలు. ఎ) పురోగమన అవరోధం, బి) తిరోగమన అవరోధం.

ఎ) పురోగమన అవరోధం (Proactive inhibition) : పురోగమన అవరోధమంటే గతంలో చేర్చుకొన్న విషయాలు ఇప్పుడు నేర్చుకొన్న విషయాలను ఆటంకపరచడం అంటే పాత అభ్యసనం కొత్త అభ్యసనానికి అవరోధంగా ఉండటం. ప్రయోగశాలలో పురోగమన అవరోధాన్ని గురించి కిందివిధంగా పరిశీలించవచ్చు.

	నేర్చుకోవడం	నేర్చుకోవడం	పునస్మరణ
ఎ) ప్రయోగాత్మక సమూహం	జాబితా–1	జాబితా – 2	జాబితా – 2
బి) నియంత్రిక సమూహం	విశ్రాంతి	జాబితా – 2	జాబితా – 2

పై ప్రయోగంలో ఒకటో జాబితాలోని విషయాలను, రెండో జాబితాలోని విషయాలను పునస్మరణ చేసుకోవడానికి అవరోధం కలిగించవచ్చు. ఇలాంటి అవరోధాన్ని పురోగమన అవరోధం అంటారు. విషయాల మధ్య సారూప్యం ఎక్కువగా ఉన్నప్పుడు పురోగమన అవరోధం జరుగుతుంది.

బి) తిరోగమన అవరోధం (Retroctive inhibition) : ఇందులో కొత్తగా నేర్చుకొన్న విషయాలు గతంలో నేరుక్రొన్న విషయాల పునస్మరణకు అవరోధం కలిగిస్తాయి. అంటే కొత్త అభ్యసనం, పాత అభ్యసనానికి అవరోధంగా ఉండటం. ప్రయోగ నమూనా ఇలా ఉంటుంది.

	నేర్చుకోవడం	నేర్చుకోవడం	పునస్మరణ
ఎ) ప్రయోగాత్మక సమూహం	జాబితా–1	జాబితా – 2	జాబితా – 1
బి) నియంత్రిక సమూహం	జాబితా – 1	విశ్రాంతి	జాబితా – 1

పై ప్రయోగంలో రెండు సమూహాలు జాబితా – 1 నేర్చుకొన్నాయి. ప్రయోగాత్మక సమూహం జాబితా – 2ను నేర్చుకొంది. ఆ సమయంలో నియంత్రిత సమూహం విశ్రాంతి తీసుకొంది. ఆ తరువాత రెండు సమూహాలను జాబితా – 1 పునస్మరణ చేయమన్నారు. నియంత్రిత సమూహం ప్రయోగాత్మక సమూహం కంటే జాబితా – 1 నేర్చుకోవడంలో హెచ్చుగణనలు సాధించింది. దీనికి కారణం జాబితా–1 పునస్మరణలో ప్రయోగాత్మక సమూహానికి జాబితా – 2 నేర్చుకోవడం అవరోధం కల్పించింది. దీన్నే తిరోగమన అవరోధం అంటారు.

3. దమనం (Repression)

కొన్ని విషయాలను మనం కావాలని మర్చిపోతాం. దీన్ని దమనం అంటారు. దమనం ఒక రక్షణతంత్రం. దమనంలో మనకు ఇష్టంలేని విచారకమైన విషయాలను, సంఘటనలను ఆచేతన మనసులోకి నెట్టివేస్తాం లేదా పంపించి వేస్తాం. అలా అచేతనంలో ఉండే అణచివేయబడ్డ విషయాలు, సంఘటనలు చేతన మనసులోకి రావాలని ప్రయత్నం చేస్తాయి. దమనం ఎక్కువయినప్పుడు ఆ విషయాలు, సంఘటనలు చేతన మనసులోకి కలల ద్వారా మానసిక రుగ్మతల (Mental disorders) ద్వారా బయటపడతాయి. మనోవిశ్లేషణవాదులు (Psycho analysis) దమనం చేయబడ్డ విషయాలను, సంఘటనలు గూర్చి కలల విశ్లేషణ (Dream analysis) ద్వారా తెలుసుకొంటారు. స్వేచ్ఛా సంసర్గం (Free association) ద్వారా దమనం చేయబడ్డ విషయాలు, సంఘటనలు, అనుభవాలు వెలికితీయడం జరుగుతుంది. స్వేచ్ఛా సంసర్గంలో వ్యక్తి తనకు తోచిన విషయాలను స్వేచ్ఛగా వ్యక్తపరుస్తాడు. వాటిని మనోవిజ్ఞాని (Psychologist) శ్రద్ధగా విని విశ్లేషణ చేస్తాడు.

4. అపసామాన్య విస్మృతి

స్మృతి నాశనం (Amnesia) అనేది మానసిక ఆఘాతంవల్ల (Mental truma), శారీరక అఘాతంవల్ల (Physical truma) జరగవచ్చు. స్మృతి నాశనం అనేది ఒక అపసామాన్య విస్మృతి. ఇంకొక అపసామాన్య విస్మృతిని ఫ్యూడ్ (FEUD) గా పెర్కొనవచ్చు. ఇందులో ఒక వ్యక్తి గతజీవితం మరచిపోయి వేరే ప్రదేశానికి వెళ్ళి కొత్త పేరుతో కొత్త జీవితం ప్రారంబించవచ్చు. తిరిగి ఏదైనా ఘాతం (Shock) సంభవించినపుడు పూర్వ జ్ఞాపకాలు తిరిగి రావచ్చు.

స్మృతి పెంచేందుకు పద్ధతులు (Methods of improving memory)

స్మృతిని పెంచేందుకు లేదా ధారణను పెంచేందుకు దోహదం చేసే కారకాలను కింది విధంగా పేర్కొనవచ్చు.

1. ప్రేరణ (Motivation) : సక్రమమైన ప్రేరణ స్మృతికి దోహం చేస్తుంది. ప్రేరణ సరిగా ఉంటే ధారణ కూడా ఎక్కువగా ఉంటుంది. విద్యార్థులలో ధారణ సరిగా ఉండాలంటే ఉపాధ్యాయుడు వారిలో ప్రేరణ కలిగించాలి.

2. అభిరుచి, అవదానం (Interest, Attention) : అభిరుచి, అవధానం అనేవి స్మృతిని పెంచేందుకు దోహదం చేస్తాయి. సక్రమమైన అభిరుచి, క్రమమైన అవధానం కలిగి ఉన్నప్పుడు ధారణ కూడా సక్రమంగా ఉంటుంది. కాబట్టి విద్యార్థులు పాఠ్యాంశాలలో అభిరుచిని పెంచుకొని ఏకాగ్రత కలిగి, అవధానంతో విషయాన్ని నేర్చుకున్నప్పుడు వారి స్మృతి పెరుగుతుంది. అవధానానికి ఆటంకం కలిగించే విషయాలను తొలగించినప్పుడు స్మృతి అభివృద్ధి చెందుతుంది.

3. తక్కువ భావోద్రేకత (Less Emotional) : భావోద్రేకం ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే స్మృతి అంత తక్కువగా ఉంటుంది. ఉద్రేకతతో నేర్చుకొన్న విషయాలు స్మృతిపథం నుంచి త్వరగా తొలగిపోతాయి. కాబట్టి విషయాలను నేర్చుకొనేటప్పుడు ప్రశాంతంగా వుండాలి.

4. భావాల సంసర్గం (Association of ideas) : భావాల సంసర్గంవల్ల స్మృతిని పెంపొందించవచ్చు. ఉదాహరణకు తాజ్‌మహల్‌కు, షాజహాన్‌కు సంసర్గం (Association) ఏర్పరచినప్పుడు తాజ్‌మహల్ పేరు చెప్పగానే షాజ్‌హాన్ గుర్తుకు రావడం జరుగుతుంది. ఒక్కొక్కసారి వైషమ్యం (Contrast) ద్వారా స్మృతి జరగవచ్చు. ఉదాహరణకు స్వర్గం గుర్తుకు రాగానే దానికి వ్యతిరేకమైన పదం నరకం కూడా గుర్తుకు వస్తుంది.

5. అతి అభ్యసనం (Over learning) : అతి అభ్యసనం అంటే ఒక విషయం నేర్చుకున్న తరువాత కూడా దాన్ని పదేపదే చదవడం. దీనివల్ల పునర్బలనం (Reinforcement) జరిగి ధారణ పెంపొందుతుంది.

6. వల్లెవేయడం (Recitation) : వల్లెవేయడంవల్ల స్మృతి అభివృద్ధి ఏర్పడుతుంది. ధారణ పెరుగుతుంది. కాబట్టి విద్యార్థులు కొన్ని విషయాలను వల్లె వేయడం ద్వారా ధారణశక్తిని పెంపొంధించుకోవచ్చు.

7. కొండగుర్తులు (Memoric devices) : స్మృతిని పెంపొందించుకునేందుకు కొండగుర్తుల పద్ధతి చాలావరకు తోడ్పడుతుంది. ఉదాహరణకు VIBGYOR అనే కొండగుర్తు నేర్చుకుంటే ఇంద్రధనస్సులోని రంగులన్నీ గుర్తుకు వస్తాయి. గణవిభజన చేయడానికి 'యమాతారాజభానసలగం' అనే కొండగుర్తు తోడ్పడుతుందనేది అందరికీ తెలిసిన విషయమే.

GRK

Dr. SHAIK. SHAMSHUDDIN, Lecturer in Psychology,
DIET Bukkapatnam, Anantapuram (Dist)

మూర్తిమత్వం **PAPER - I , Chapter-IV**

> **మనిషి ఎలాంటివాడో హృదయం వల్లనే కాదు ముఖంలోను తెలుస్తుంది.**
> **- జార్జ్ మాక్ డొనాల్డ్**

తరగతి గదిలోని విద్యార్థులను కొన్ని సమూహములుగా విభజించి, ఒక సమూహమునకు మహాత్మాగాంధీ, అబ్రహాంలింకన్, హిట్లర్, ఛాయాచిత్రములను, మరొక సమూహమునకు అక్బర్,చంగీజ్‌ఖాన్, మరొక సమూహమునకు హెలెన్‌కెల్లర్, స్టీఫెన్ హాకింగ్ ఛాయాచిత్రములను ఇచ్చి, వాటిని పరిశీలించి, వారికి సంబంధించిన విశేషములను వ్రాయమని చెప్పి, వారితో చర్చించినపుడు గాంధీ మొ.... వారు ప్రపంచాన్ని ప్రభావితం చేశారు కాని వారు అంత అందమైనవారు కారని, అక్బర్ లాంటివారు నిరక్షరాస్యులని, స్టీఫెన్ హాకింగ్ లాంటివారు లోపాలుగా గలవారని తెలియజేశారు.

పై సమూహముల చర్చల సారాంశాన్ని బట్టి మూర్తిమత్వము అనగా సమాజంలో చాలా మంది భావిస్తున్నట్లు బాహ్య అందము మాత్రమే కాదని, మరికొంతమంది భావిస్తున్నట్లు పాండిత్యము మాత్రమే కాదని, మరికొంతమంది భావిస్తున్నట్లు కేవలం శారీరక, మానసిక అంశాలు మాత్రమే కాదని తెలుస్తుంది. చాలా మంది పై విషయములలో ఏదో ఒక దానిని మాత్రమే మూర్తిమత్వమని అపోహ పడటం జరుగుతున్నది. ఇదంతా ఆరుగురు వ్యక్తుల కళ్ళకు గంతలు కట్టి ఏనుగును వర్ణించిన చందంగా మూర్తిమత్వాన్ని ఒక్కొక్కరు ఒక విధంగా భావించారు. వాస్తవానికి మూర్తిమత్వమనగా శారీరక, మానసిక లక్షణాలు, వాటిని ప్రత్యేకంగా వినియోగించుకొని పరిసరాలకనుగుణంగా సర్దుబాటు చేసుకొనే సామర్థ్యమని తెలుస్తుంది.

పర్సనాలిటి అనే పదానికి మూలం – పర్సోనా అనే లాటిన్ పదం. దీనిని అర్థం – ముసుగు.

మూర్తి మత్వ అధ్యయనం త్రివేణి సంగమం లాంటిది. మూర్తిమత్వం అనే పదాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి జీవశాస్త్ర, మనో వైజ్ఞానిక శాస్త్ర, సామాజిక శాస్త్రాల పరిజ్ఞానం అవసరం. బ్రౌన్ ప్రకారం మూర్తిమత్వం పరిమాణాత్మకం కాదు, గుణాత్మకం కాదు, వైవిధ్యమైనది.

మూర్తిమత్వ నిర్వచనాలు:

1. **ఆల్‌పోర్ట్:** ఏ మనో శారీరక విధానాలయితే ఒక విశిష్ట పద్ధతిలో వ్యక్తి పరిసరాలతో సర్దుబాటు చేసుకునేటట్లు చేస్తాయో ఆ శక్తుల చైతన్య పూరిత గతిశీల నిర్వహణమే అతని మూర్తిమత్వం.
2. **కాటిల్:** ఒక సన్నివేశంలో ఒక వ్యక్తి ఏమి చేస్తాడో ప్రాగుప్తీకరించడానికి దోహదపడేదే మూర్తిమత్వం.
3. **ఫారిస్:** “సంస్కృతి యొక్క ఆత్మాశ్రయపక్షమే మూర్తిమత్వం”. –
4. **ఇ.డబ్ల్యు.బర్జెస్** “వ్యక్తి నివసించే సంఘంలో ఆ వ్యక్తి పాత్రను, హోదాను నిర్ణయించే

లక్షణాంశాల సమైక్యం".

5. **జె.ఎఫ్ బ్రౌన్:** "మూర్తిమత్వం అంటే వ్యక్తి యొక్క లక్షణాంశాల గుణాత్మక నమూనా."

6. **విల్‌బర్ట్ జేమ్స్:** వ్యక్తి పరిసరాలతో ప్రతిచర్యలు పొందినప్పుడు అతనిలో ప్రస్ఫుటమయ్యే శాశ్వతమానసిక లక్షణాల ప్రత్యేక వ్యవస్థాపనమే.

7. **కాంటర్:** ఒక వ్యక్తి ప్రతిచర్యల మొత్తము, ఒక వ్యక్తి చేసే, చేయగల కృత్యాల మొత్తమే అతని మూర్తిమత్వం.

8. **ప్రిన్స్:** జైవిక స్వత: సిద్ధ గుణాలు, ధోరణులు, ప్రచోదనాలు, సంపాదిత లక్షణాలు, సహజాతాలు మొదలైన లక్షణాలను కలిపి మూర్తిమత్వం అంటారు.

మూర్తిమత్వాన్ని మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలు వివిధ కోణాలలో నిర్వచించారు. ఈ నిర్వచనాలను పరిశీలిస్తే మూర్తిమత్వానికి విస్తృత అర్థం ఉన్నట్లు అవగతమవుతుంది. విస్తృతార్థంలో మూర్తిమత్వాన్ని "వ్యక్తి శారీరక లక్షణాలనూ, మానసిక లక్షణాంశాలైన సహజసామర్థ్యాలు ప్రజ్ఞ, వైఖరులు మొదలగువాటిని సమన్వయం చేసుకొని తను పరిసరాలతో ప్రతిస్పందించే తీరును అలాగే ప్రభావితం చేసే స్థాయి మొదలైన ప్రవర్తనారీతులు" గా చెప్పుకోవచ్చు.

మూర్తిమత్వ లక్షణాలు:

1. **ప్రత్యేకమైనది, నిర్ధిష్టమైనది:** ఎవరి మూర్తిమత్వం వారిది. ప్రతి ఒక వ్యక్తి ఒక విశిష్టమైన రీతిలో సర్దుబాటు చేసుకుంటాడు. సమరూప కవలలు కూడా ఒకే రకమైన మూర్తిమత్వాన్ని కలిగి ఉండరు.

2. **మూర్తిమత్వం స్వీయ చైతన్యం / ఆత్మ చైతన్యం కలది:** భాటియా పేర్కొన్నట్లు ఒక వ్యక్తిలో ఆత్మ భావన ప్రవేశించినపుడే మనిషి వ్యక్తిగా మారతాడు. కుక్కలకు, పసిపిల్లలకు మూర్తిమత్వాన్ని ఆపాదించలేము. కారణము – వారిలో ఆత్మ భావన ఉండదు.

3. **వ్యక్తిని గురించిన ప్రతి ఒక్క అంశం మూర్తిమత్వంలో చేరి ఉంటుంది.**

   వ్యక్తి వికాసంలోని శారీరక వికాసం, మానసిక వికాసం, ఉద్వేగ వికాసం, సామాజిక వికాసం, నైతిక వికాసంలోని అంశాలు చేతన, ఉపచేతన, అచేతన అంశాలు, జ్ఞానాత్మక, భావాత్మక, చలనాత్మక కృత్యాలు మూర్తిమత్వంలో చేరి ఉంటాయి.

4. **మూర్తిమత్వం వ్యవస్థీకృతంగా, ఏకీకృత మొత్తంగా ఉంటుంది:**

   ఒక వ్యక్తిలోని లక్షణాన్ని గానీ, కొన్ని లక్షణాలను బట్టి గానీ అతని వ్యక్తిత్వాన్ని అంచనా వేయలేము. ఒక వ్యక్తి మూర్తిమత్వం అతని జైనిక, సామాజిక అంశాల మొత్తం.

   ఎట్లనగా – ఏనుగు కాళ్ళను చూసి ఏనుగును వర్ణించలేము.

   ఇటుకల సంఖ్యను బట్టి గోడను వర్ణించలేము.

కలుపుగోలు తనాన్ని బట్టి వ్యక్తి మూర్తిమత్వాన్ని వర్ణించలేము.

5. **మూర్తిమత్వం గతిశీలకమైనది:** మార్పునకు లోనయ్యేది.

6. **నిర్దిష్టగమ్యం వైపు లక్ష్యించి పని చేయుట:**

- ప్రతి వ్యక్తి తన జీవితకాలంలో అనేక లక్ష్యాలను, అనేక సమస్యలను ఎదుర్కొంటాడు.
- లక్ష్యాలను చేరుకోవడానికి ఎవరి మార్గాలు వారివి.
- సమస్యలను పరిష్కరించడానికి ఎవరి వ్యూహాలు వారివి.
- జీవితంలో అతను ఎంచుకొన్న మార్గాన్ని బట్టి, అతను సాధించిన లక్ష్యాలను బట్టి అతని మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేస్తారు.
- అడ్లర్ ప్రకారం మూర్తిమత్వం అంటే జీవన రీతి (A style of life).
- అడ్లర్ – వ్యక్తిగత మనో విజ్ఞాన శాస్త్ర పితామహుడు (Father of Individual Psychology). యూంగ్ – విశ్లేషణ మనో విజ్ఞాన శాస్త్ర పితామహుడు. (Father of Analytical Psychology)

7. మూర్తిమత్వంపై అనువంశికత, పరిసరాల ప్రభావం ఉంటుంది.
8. మూర్తిమత్వం అభ్యసనం, అనుభవాలు ఆర్జన మీద ఆధారపడి ఉంటుంది.
9. మూర్తిమత్వాన్ని వివరించవచ్చు. అంచనా వేయవచ్చు.
10. మూర్తిమత్వం స్థిరం, కాని స్థబ్దంగా ఉండదు.

మూర్తిమత్వ మూలకాలు: పీటర్ సాండిఫర్డ్.

1. **భౌతిక లక్షణాలు / శారీరక లక్షణాలు :** చర్మం రంగు, జుట్టు రంగు, అందం మొదలైనవి.
2. **శరీర నిర్మాణ లక్షణాలు :** జీవన క్రియలు, రక్త పీడనం, రక్తవర్గాలు, ఖనిజ మూలకాలు.
3. **భౌద్ధిక సామర్థ్యాలు :** ప్రజ్ఞ, విద్యా సాధన
4. **అలవాట్లు :** ఆర్జిత ప్రతిస్పందనలు
5. **కౌశలాలు :** ఒక పనిని నిర్ధిష్టంగా చేయడమును కౌశలం అంటారు.

   ఉదా:– రాయడం, గీయడం, నడవడం మొదలైనవి.
6. **సహజ సామర్థ్యాలు:** అనువంశికంగా ప్రాప్తించి శిక్షణ ద్వారా అభివృద్ధి చెందేవి.

   ఉదా: సంగీతం, నాట్యం, చిత్రలేఖనం.
7. **శక్తులు :** స్మృతి, వివేచన, ధారణ, ఆలోచన, సృజనాత్మకత శక్తులు
8. **లక్షణాంశాలు:** విశిష్ట ప్రవర్తనారీతులనే లక్షణాంశాలు అంటారు.

ఉదా: కోపం, సౌమ్యం, ఏకాకి, ఉద్వేగ స్థిరత్వం.

- మూర్తిమత్వ మూలకాలన్నీ పరివ్యాప్తం (Overlapping)

మూర్తిమత్వాన్ని రూపొందించే కారకాలు:

(1) శారీరక కారకాలు, (2) పరిసర కారకాలు

1. శారీరక కారకాలు : శరీరాకృతికి, చిత్త ప్రవృత్తులకు సంబంధం ఉంది. రూప ఉపగమ సిద్ధాంతం – హిప్పోక్రటీస్, క్రెష్మర్, షెల్డన్, యూంగ్, స్ప్రాంగర్

శారీరక కారకాలు

1) నాడీ వ్యవస్థ 2) అంతస్రావక గ్రంథులు

నాడీ వ్యవస్థ

- కేంద్రీయ నాడీ వ్యవస్థ
  - మెదడు
  - కశేరునాడీ దండం (వెన్నుపాము)
- పరధీయ నాడీ వ్యవస్థ
  - కపాలనాడులు
  - కశేరునాడులు
- స్వయం చోధిత నాడీ వ్యవస్థ
  - సహానుభూత నాడీ వ్యవస్థ

అంతస్రావక గ్రంథులు:

1) నాళసహిత గ్రంథులు:

వీటి స్రావకాలను నేరుగా రక్తంలోనికి స్రవించవు.

ఉదా: లాలాజల గ్రంథులు, జఠర గ్రంథులు, కాలేయం, మూత్రపిండాలు, స్వేద గ్రంథులు, జననాంగ గ్రంథులు

2) నాళరహిత గ్రంథులు (లేదా) అంతస్రావ గ్రంథులు వీటికి నాళాలు ఉండవు:

ఇవి విడుదల చేసే రసాయన పదార్థాలను హార్మోన్‌లు అంటారు. ఇవి ప్రత్యక్షంగా రక్తంలోకి విడుదల అవుతాయి. ఇవి జీవక్రియ స్థాయిని హెచ్చు చేయడం కాని, తగ్గించడం కాని చేస్తాయి.

పీయూష గ్రంధి / పిట్యూటరి గ్రంధి:

- బఠాణి గింజ పరిమాణంలో ఉంటుంది. మెదడులో ఉంటుంది.
- మిగతా అంతస్రావ గ్రంథులను నియంత్రణ పరుస్తుంది. అందుకే దీనిని ప్రధాన గ్రంధి అంటారు.
- ఇది వ్యక్తి కండరాలు, లైంగిక అవయవాలు, మానసిక వికాసం మొదలైన వాటి మీద

ప్రభావం చూపుతుంది.

- పీయూష గ్రంథి స్రవించే హార్మోన్ – పెరుగుదల హార్మోన్.
- ఈ హార్మోన్ తగినంత స్రవించకపోతే – మరుగుజ్జుతనం,
  ఎక్కువ స్రవిస్తే – అతి దీర్ఘ కాయత్వం వస్తుంది.
- ఈ గ్రంథి స్రవించే అనేక హార్మోన్‌ల కారణంగా – వ్యక్తి చతురుడుగా, సాత్విక స్వభావుడుగా, మానసిక స్థిరత్వం గలవాడుగా ఉంటాడు.

అవటు గ్రంథి / థైరాయిడ్ గ్రంథి:

- ఇది మెడలో వాయు నాళానికి దగ్గరగా ఉంటుంది.
- ఇది స్రవించే హార్మోన్ – థైరాక్సిన్.
- థైరాక్సిన్ హార్మోన్ ఉత్పత్తికి అయొడిన్ అవసరం.
- అయొడిన్ లోపం వలన సామాన్య గాయిటర్ వస్తుంది.
- థైరాక్సిన్ లోపిస్తే వ్యక్తిలో తన్యత ఏర్పడుతుంది. సోమరితనం, మందకోడిగా ప్రవర్తించడం జరుగుతుంది.
- థైరాక్సిన్ స్రావకం వ్యక్తి యవ్వన దశలో లోపించినపుడు – క్రెటివిజమ్ అనే స్థితి ఏర్పడుతుంది.
- దీని వలన మెదడు వికసించదు. మంద బుద్ధిత్వం, మానసిక క్షీణత, అస్థి పంజరం పెరుగుదలలో లోపం, జననేంద్రియాల వికాసం ఆలస్యమవుతుంది.
- థైరాక్సిన్ స్రావకం వ్యక్తి వయోజన దశలో లోపించినపుడు – మిక్సోడిమా అనే స్థితి ఏర్పడుతుంది.
- మందకోడిగా ప్రవర్తించడం, లైంగిక అశక్తత కనిపించడం, నిద్రలేమి, మందబుద్ధితో ప్రవర్తించడం జరుగుతుంది.
- థైరాక్సిన్ స్రావకం తీవ్రంగా ఉండే వ్యక్తి – ప్రభావశీలిగా, అత్యాశాపరుడుగా కనబడతాడు.

పార్శ్వ అవటు గ్రంథి / పారా థైరాయిడ్ గ్రంథి:

- ఇది అవటు గ్రంధికి దగ్గరగా ఉంటుంది.
- ఇది స్రవించే హార్మోన్ – పారాథార్మోన్.
- ఇది తక్కువైతే ఎముకలలో గట్టితనం ఏర్పడకపోవడం ఎక్కువైతే కండరాలు ఉత్తేజపడి సంకోచస్థితిలో ఉండటం జరుగుతుంది. ఈ స్థితిని టిటాని అంటారు.

అధివృక్క గ్రంథి / అడ్రినలిన్ గ్రంథి:

- మూత్రపిండాలపై టోపిలా ఉండే వినాళ గ్రంధులే అధివృక్క గ్రందులు.

- ఈ గ్రంథి స్రవించే హార్మోన్ – ఎడ్రినలిన్.
- ఈ స్రావకం ఎక్కువయితే త్వరగా జననేంద్రియ వికాసం, అమ్మాయిలకు మీసాలు రావడం, పురుషుల వలె స్వరం బొంగురు కావడం జరుగుతుంది.
- వ్యక్తి ఉద్వేగాలపై అడ్రినలిన్ ఎక్కువగా పని చేస్తుంది.
- ఎడ్రినలిన్‌ను ఫైట్ ఆర్ ఫ్లైట్ హార్మోన్ అని కూడా అంటారు.

ముష్కాలు:

- ముష్కాలు పురుష లైంగిక హార్మోన్‌లు అయిన టెస్టోస్టిరాన్లు, ఆండ్రోజనులను స్రవిస్తాయి.
- టెస్టోస్టిరాన్లు విడుదల కాకపోతే మగ లక్షణాలు వృద్ధికావు. ఈ పరిస్థితిని నపుంసకత్వం అంటారు.

స్త్రీ బీజ కోశాలు: ఇవి స్త్రీ లైంగిక హార్మోన్‌లయిన ఈస్ట్రోజన్‌లు, పొజెస్టిరాన్‌లను స్రవిస్తాయి. అతిగా స్రవిస్తే దౌర్జన్యం, తక్కువగా స్రవిస్తే సంగీత సాహిత్య కళలలో ప్రావీణ్యం వుంటుంది.

క్లోమం (మిశ్రమ గ్రంథి):

- దీనినిలాంగర్ హ్యాన్స్ పుటిక నాళరహితంగా ఉంటుంది.
- వీటి స్రావకం రక్తంలో గ్లూకోజ్‌ను నియంత్రిస్తుంది.

పరిసర కారకాలు

వ్యక్తి మూర్తిమత్వ వికాసంలో అనువంశిక లక్షణాలతో పాటు పరిసర కారకాలు కూడా ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. పరిసర కారకాలను రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

1. జననపూర్వ పరిసరం
2. జననాంతర పరిసరం

1. జననపూర్వ పరిసరం

తల్లి గర్భం దాల్చినప్పటి నుంచీ బిడ్డను ప్రసవించే వరకూ అంటే దాదాపు 9 నెలలు కాలాన్ని జననపూర్వ పరిసరంగా పేర్కొనవచ్చు. జననపూర్వ పరిసరంలో తల్లి ఆహార అలవాట్లు, తల్లి శారీరక మానసిక ఆరోగ్యం, మందుల వాడకం, తల్లిదండ్రుల వైఖరి ముఖ్యమైనవి.

తల్లి ఆహార అలవాట్లు : గర్భస్థ శిశువు పెరుగుదల తల్లి తీసుకొనే ఆహారంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. తల్లి పౌష్టికాహారం తీసుకొన్నట్లయితే గర్భస్థ శిశువు పెరుగుదల సక్రమంగా ఉండి తగినంత బరువు, పొడవు, అంతర్గత అవయవాల అభివృద్ధి జరిగి ఆరోగ్యవంతమైన శిశువు జన్మించే అవకాశం ఉంటుంది. అలాకాక తల్లి పౌష్టికాహారం తీసుకోకపోయినా, తినవలసిన దానికంటే ఎక్కువ తిన్నా, లేదా తక్కువ తిన్నా అనారోగ్యకరమైన శిశువు జన్మించే అవకాశం ఎక్కువగా ఉంటుంది.

తల్లి శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యం :

పుట్టబోయే శిశువు ఆరోగ్యం తల్లి శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యాన్ని అనుసరించి ఉంటుంది. కొన్ని జబ్బులు తల్లి ద్వారా గర్భస్థ శిశువుకు కూడా వచ్చే ప్రమాదం ఉంది. ఉదాహరణకు AIDS అంతేకాకుండా తల్లి గర్భిణిగా ఉన్నప్పుడు, ఏదైనా ప్రమాదం జరిగినా తల్లి పొట్ట బాగా ఒత్తిడికి గురైనా పుట్టబోయే బిడ్డ ఆరోగ్యం కూడా అంతంత మాత్రంగా ఉండే అవకాశం ఉంది. తల్లి ఆరోగ్యంగా ఉంటే సహజ ప్రసవం జరిగే అవకాశం ఉంటుంది. అలా కాకపోతే ప్రసవానికి ఇబ్బంది ఎదురై పరికర (ఫోర్‌సెప్స్) సహాయంతో చేసే ప్రసవంతో శిశువుకు ప్రమాదం జరిగే అవకాశాలు ఎక్కువ.

తల్లి శారీరక ఆరోగ్యమే కాకుండా మానసిక ఆరోగ్యం కూడా చాలా ముఖ్యమైంది. తల్లికి ఉద్వేగస్థిరత్వం లేకుండా ఉండటం, ఎక్కువగా ఆందోళనకు గురైనా అది గర్భస్థ శిశువుపై ప్రభావం చూపిస్తుంది. గర్భిణి మానసిక ఆరోగ్యం తన భర్త, ఇతర కుటుంబ సభ్యులు అందించే సహాయ సహకారాలను బట్టి ఉంటుంది. గర్భిణి శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యాలు దేనికి అదే కాకుండా.. శారీరక అనారోగ్యం మానసిక అనారోగ్యానికీ, అదే విధంగా మానసిక అనారోగ్యం శారీరక అనారోగ్యానికీ దారితీసే అవకాశాలు ఉన్నాయి. కాబట్టి గర్భిణి శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యాలు రెండూ కూడా ముఖ్యమైనవే.

తల్లిదండ్రుల వైఖరి :

తల్లిదండ్రుల వైఖరి అనేది శిశువు జననపూర్వ పరిసర కారకంగానూ, అదేవిధంగా జననాంతర పరిసర కారకంగానూ ఉంటుంది. ప్రస్తుతానికి ఇక్కడ జననపూర్వ తల్లిదండ్రుల వైఖరిని గురించి మాత్రమే ప్రస్తావించడమైంది.

గర్భస్థ శిశువు తల్లిదండ్రులు (భార్య, భర్త) నిజానికి శిశువు కావాలని అనుకొంటున్నారా? అంటే వారు మానసికంగా, శారీరకంగా సిద్ధంగా ఉన్నారా? భార్యాభర్తలకు అప్పుడే సంతానం కావాలని లేకపోయినప్పటికీ, తగిన జాగ్రత్తలు తీసుకోకపోవడం వల్ల బిడ్డకు జన్మను ఇవ్వవలసి వస్తే తల్లి శారీరక, మనసిక ఆరోగ్యం దెబ్బతింటుంది. తద్వారా పుట్టే బిడ్డ ఆరోగ్యం కూడా సరిగ్గా ఉండదు. అంతేకాక తల్లిదండ్రులు ఆ బిడ్డను జాగ్రత్తగా చూసుకోలేరు. అలాంటప్పుడు పుట్టినబిడ్డ నిర్లక్ష్యానికి గురికావచ్చు.

భార్యాభర్తలలో సంతానం కావాలని ఒకరికి ఇష్టం ఉండి మరొకరికి ఇష్టం లేపకుండానే శిశువుకు జన్మను ఇస్తే, ఆ శిశువు ఆలనా, పాలనా సరిగ్గా జరగదు. అదేకాకుండా భార్యాభర్తలకు ఆడ శిశువు మాత్రమే కావాలనుకుంటే, మగశిశువు జన్మించడమో లేదా మగశిశువు కావాలనుకుంటే ఆడశిశువు జన్మిస్తే వారు ఆ శిశువును సరిగ్గా ఆదరించరు. తద్వారా శిశువు మూర్తిమత్వంపై ప్రభావం ఉంటుంది. అలాగే పెళ్లి అయిన తరవాత చాలా సంవత్సరాల వరకూ సంతానం లేక ఎప్పుడెప్పుడు సంతానం కలుగుతుందా అని ఎదురుచూసే వారికి సంతానం కలిగి పుట్టిన బిడ్డను చాలా అపురూంగా చూడటం, అతిగారాబంగా చూసుకోవడం వల్ల శిశువుకు సర్దుబాటు సమస్యలు వచ్చే అవకాశం ఉంటుంది.

2. జననాంతర పరిసరం :

జననపూర్వ పరిసరం, జననాంతర పరిసరాలపై ప్రభావం చూపిస్తుంది. జననాంతర పరిసరంలో ముఖ్యమైనవి. 1.కుటుంబం (గృహం) 2.ఇరుగుపొరుగువారు 3. సమవయస్కులు 4.పాఠశాల 5.ప్రసార మాధ్యమాలు.

1.కుటుంబం :

శిశువు జన్మించిన తరవాత శిశువు అవసరాలను తీర్చడంలో మొదటివారు తల్లి, ఆ తరవాత కుటుంబ సభ్యులు. తల్లి పాలతో పెరిగినవారు ఆరోగ్యంగానూ, భద్రతా భావంతో పెరుగుతారు. తల్లి దగ్గర పాలు లేకపోయినా, పాలు ఉన్నప్పటికీ ఇవ్వడానికి ఇష్టపడకపోయినా పిల్లల్లో భద్రతారాహిత్య భావం పెరిగే అవకాశం ఉంది. తల్లిపాలు లేదా డబ్బాపాలు పట్టేవిధానంపై అలాగే మలమూత్రాల విసర్జనా శిక్షణపై పిల్లల మూర్తిమత్వం ఆధారపడి ఉంటుంది. విసర్జనలో శిక్షణ సరిగ్గా లేనట్లయితేపక్క తడపటం అలాగే కచ్చితమైన వేళలు లేకుండా మలమూత్రాల విసర్జన జరిగే అవకాశం ఉంటుంది. ఇది పిల్లల సమయపాలనై ప్రభావం చూపిస్తుంది. వీటితో పాటు మూర్తిమత్వాన్ని ప్రభావితం చేసే మరో ముఖ్యకారకం తల్లిపాలు మరిపించే వయస్సు పద్ధతి.

పిల్లల పెంపకం తీరు పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ఎనలేని ప్రభావాన్ని చూపిస్తుందని అనేక పరిశోధనలు తెలిపాయి. రాడ్కె పిల్లలు పెరిగిన గృహ వాతావరణానికీ వారి ప్రవర్తనకూ మధ్య సంబంధాన్ని తెలిపారు.

గృహ వాతావరణం	**తత్సంబంధ పిల్లల ప్రవర్తన**
1. తిరస్కరణ	లోబడి ఉండటం, సర్దుబాటు సమస్యలు, అభద్రతా భావం, కలహశీలి, పరపీడన రతి, అధైర్యం, బిడియం, హఠం, చెప్పింది పాటించకపోవడం.
2.అతి సంరక్షణ “అతిగారబం”	శిశుప్రవర్తన, ఉపసంహరణ, పరాధీనత, అభద్రతాభావం, కోపం, ఈర్ష్య, సర్దుబాటు సమస్య.
3. తల్లిదండ్రుల అధికార ధోరణి	ఆధారపడి ఉండటం, బిడియం, లోబడి ఉండటం, మర్యాదపూర్వక, ఆత్మచేతనం, సహకరించక పోవడం, తన్మత, సాహసం, జగడాలమారి, అనాసక్తత.
4.లొంగి ఉండే తల్లిదండ్రులు	కోపం, అజాగ్రత్త, అవిధేయత, స్వతంత్రత, ఆత్మవిశ్వాసం, ఇతరులతో త్వరగా స్నేహం చేయడం, న్యూరాటిక్
5. సామరస్యం, మంచి సర్దుబాటు	అణకువ, మంచి సర్దుబాటు, శాంతం, ఆనందం, అనుకూలత, సహకారతత్వం, అత్యధిక సర్దుబాటు, స్వతంత్రత.
6.శిశువును అంగీకరించడం	సాంఘిక ఆమోదం, భవిష్యత్తును విశ్వాసంతో ఎదుర్కోగలడం.
7.తల్లిదండ్రులు పిల్లలతో ఆడుట	భద్రత భావనలు, స్వావలంబన.
8.తార్కికత, శాస్త్రీయ దృక్పథం	స్వావలంబన, సహకారతత్వం, బాధ్యతాయుత ప్రవర్తన.

9.స్థిరమైన కచ్చితమైన క్రమశిక్షణ	మంచి సర్దుబాటు
10.పిల్లలకు బాధ్యతను ఇవ్వడం	మంచి సర్దుబాటు, స్వావలంబన, భద్రత భావనలు

పిల్లల పెంపకంలో పిల్లల తల్లిదండ్రులు ఒకే విధానాన్ని అవలంబించినట్లయితే ఆ పిల్లలు ఆ విధానానికి అలవాటు పడే అవకాశం ఉంటుంది. అలాకాక పిల్లల పెంపకంలో తల్లి ఒక విధానాన్ని, తండ్రి మరోక విధానాన్ని అవలంభిస్తే పిల్లలకు ఏ విధానానికి సర్దుబాటు కావాలి అనేది తెలియక ఇబ్బంది పడతారు. తల్లిదండ్రులే కాకుండా ఆ కుటుంబంలోని ఇతర సభ్యులు అంటే నానమ్మ, అమ్మమ్మ, తాతయ్యలు మొదలైనవారు అవలంబించే పద్ధతులు కూడా పిల్లల మూర్తిమత్వాన్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. కుటుంబంలోనిపెద్దలు ఎవరికి తోచినట్లు వారు ఎప్పటికప్పుడు సర్దుబాట్లు చేసుకోవడం కాకుండా, ఒకరితో ఒకరు చర్చించుకొని ఒక పద్ధతి ప్రకారం నడుచుకోవలసిన బాధ్యత ఎంతైనా ఉంది. కుటుంబానికి ఒక విధానం ఉందని పిల్లలు గ్రహించేటట్లు చేయాలి. సామరస్యమైన సంబంధ బాంధవ్యాలను కల్పించుకోవడానికి పిల్లలకు, తల్లిదండ్రులకు, ఇతర కుటుంబ సభ్యులకు మధ్య ఒకరి మీద ఒకరికి గౌరవం, సహకార భావం, నమ్మకం ఉండాలి.

పిల్లల పెంపకంలో ఏదో ఒక్క పద్ధతి అన్ని సందర్భాల్లో, అందరి పిల్లలకు సరిపోతుంది అని చెప్పలేం. కాబట్టి పిల్లలకు తమ స్వానుభవాల నుంచి తామే సరైన ప్రవర్తనలను ఎన్నుకోవడానికి, అలాగే నూతన ప్రవర్తనలను పెంపొందించుకోవడానికి అవకాశం ఇవ్వాలి.

కుటుంబ వ్యవస్థ రూపాలు, కుటుంబ పరిమాణం, శిశువు జన్మక్రమం, ఇంటి దగ్గర మాట్లాడేభాష, సాంఘిక ఆర్థిక స్థాయి మొదలైనవి పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి.

కుటుంబ వ్యవస్థ రూపాలైన వ్యష్టి కుటుంబం, సమిష్టి కుటుంబం పిల్లల మూర్తిమత్వాలపై వివిధ రకాలుగా ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. సమిష్టి కుటుంబంలో చాలా మంది కలిసి ఉండటం,కలిసి భోజనాలు చేయడం, కష్టసుఖాలు పంచుకోవడం జరుగుతుంది. అందుకే పిల్లలకు సహజీవనం, త్యాగం, ప్రేమ, సేవ మొదలైన గుణాలు అలాగే కార్యవిభజన సక్రమంగా జరిగే అవకాశాలు ఉన్నాయి. అయితే సమిష్టి కుటుంబంలో కుటుంబ పెద్ద నిర్ణయమే అంతిమ నిర్ణయం అవుతుంది. కాబట్టి పిల్లల స్వేచ్ఛ తగ్గుతుంది. స్వేచ్ఛ తగ్గడం వల్ల పిల్లల వ్యక్తిత్వం, సృజనాత్మక శక్తులు సంపూర్ణంగా వికసించే అవకాశాలు తక్కువగా ఉంటాయి. వ్యష్టి కుటుంబంలో వివిధ రకాల అనుభవాలు పొందే అవకాశాలు తక్కువగా ఉంటాయి. కాబట్టి వీరిలో సాంఘికీకరణ తక్కువగా ఉంటుంది. వ్యష్టి కుటుంబంలోని పిల్లలకు స్వేచ్ఛ ఎక్కువగా ఉండే అవకాశం ఉంటుంది.

తోబుట్టువుల సంఖ్య కూడా పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది. ఒక సంతానం ఉన్న కుటుంబానికి ఇద్దరు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ సంతానం ఉన్న కుటుంబాల పిల్లల మూర్తిమత్వ అభివృద్ధిలో భేదాలు ఉండే అవకాశాలు ఉన్నాయి. ఎందుకంటే ఒకరికంటే ఎక్కువ సంతానం ఉన్నట్టయితే ఆ పిల్లలు ఒకరితో ఒకరు ఆడుకోవడానికీ, పోటీపడటానికీ, కొట్టుకోవడానికీ, సహోదర స్పర్ధకు సహజమైన పరిసరాలు ఉండి మూర్తిమత్వాభివృద్ధిలో ముఖ్యమైన ఉద్వేగ వికాసానికి చక్కటి

GRK

అవకాశం ఉంది. కాబట్టి ఒక్క సంతనమే ఉన్న ఆటటాడుకొనే అవకాశం తక్కువ, తల్లిదండ్రులు వారి పూర్తి ఏకాగ్రతను ఆ శిశువుపై ఉంచి ప్రతి చిన్న తప్పును ఎత్తిచూపించే అవకాశం ఉంది. అదే కాకుండా శిశువు ప్రతి విషయంలో జోక్యం చేసుకొనే అవకాశం ఉంది. ఆ జోక్యం చేసుకొనే స్వభావం శిశువును నచ్చకపోవచ్చు.

అన్ని సమాజాలలో శిశువు జన్మక్రమానికి ఆ శిశువు మూర్తిమత్వానికీ అవినాభావ సంబంధం ఉందని అసుబెల్ అభిప్రాయపడ్డాడు.

పిల్లల జన్మక్రమానికి వారి మూర్తిమత్వానికి సంబంధించిన లక్షణాలపై షాక్టెర్, కోచ్, వైల్ & దేవిస్ నిర్వహించిన పరిశోధనా ఫలితాలు ఈ కింది విధంగా ఉన్నాయి.

1. జ్యేష్ఠులు చాలా ఆతురత చూపిస్తారు. ఆతురత కలిగించే సన్నివేశాలలో ఇతరుల మీద ఆధారపడతారు.
2. జ్యేష్ఠులు ఉద్వేగపు ఒడిదుడుకుల నుంచీ, కోపం నుంచీ చాలా ఆలస్యంగా కోలుకుంటారు. మధ్యములు ఇతరుల మాటలు తొందరగా వింటారు. ఎక్కువగా సంఘీభావంతో ఉంటారు.
3. కనిష్ఠులు ఎప్పుడూ కుటుంబంలో తమ వ్యక్తిత్వం నిరూపించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తుంటారు.
4. కుటుంబంలో ఏకైక సంతానం, ఆఖరి సంతానం ప్రవర్తన ఇంచుమించు ఒకే విధంగా ఉ ంటుంది. వాళ్ల మీద అందరూ ఎక్కువగా ఆప్యాయతలు కనబరచడం వల్ల పసివాళ్లలాగే ప్రవర్తిస్తారు.

పిల్లల జన్మక్రమాన్ని అనుసరించి తల్లిదండ్రులు పిల్లలను పెంచడంలో భిన్న పద్ధతులను అవలంభిస్తారు.

ఇంటిలో మాట్లాడే భాషకూడా పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది. ఉపయోగించే భాష మృదువుగా, మధురంగా స్పష్టంగా ఉంటే నలుగురితో మెప్పు పొందుతారు. సాంఘికీకరణకు, ఇతరులతో సత్సంబంధాలు పెంపొందించుకోవడంలో భాష ముఖ్యపాత్ర వహిస్తుంది.

కుటుంబ సాంఘిక ఆర్థికస్థాయి కూడా పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావం చూపిస్తాయి. సాంఘికంగా, ఆర్థికంగా, ఉన్నతస్థాయిలో ఉన్న కుటుంబంలోని పిల్లలకు సమాజంలో సులభంగా గుర్తింపు, విస్తృతమైన అనుభవాలు పొందే అవకాశం ఉంటుంది. ఈ పిల్లలకు ఆత్మ విశ్వాసం ఎక్కువగా ఉంటుంది. కొన్ని సందర్భాలలో సాంఘిక, ఆర్థిక స్థాయి ఉన్నతంగా ఉండే కుటుంబంలోని పిల్లలకు డబ్బును దుర్వినియోగం చేస్తూ విలాసవంతమైన జీవనానికి అలవాటుపడి, వ్యసనాలకు బానిసలవుతారు.

2. ఇరుగు-పొరుగు వారు :

కుటుంబం తరవాత పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపించేది ఇరుగు-పొరుగు వారే. పిల్లలు పాఠశాలలో చేరక పూర్వం ముఖ్యంగా 2 నుంచీ 5 సంవత్సరాల వారు ఇంటి చుట్టుపక్కల ఉ

న్న ఇతర పిల్లలతో ఆడుకోవడానికి ఉత్సాహం చూపిస్తారు. తల్లిదండ్రులు పిల్లలకు ఇలాంటి అవకాశాలు కల్పిస్తే సాంఘికీకరణ కలుగుతుంది. ఇలా సాంఘికీకరణ చెందినవారు బడిలో తొందరగా మిగతా పిల్లలతో కలవగలుగుతారు. పాఠశాలలో చేరిన తరవాత కూడా చుట్టపక్కల వారితో ఉండే సంబంధాలు పిల్లలలో సహకారభావాన్ని, ప్రేమ, ఆప్యాయతలను, నాయకత్వ లక్షణాలు పెంపొందించుకోవడంలో తోడ్పడతాయి. చుట్టుపక్కల వారు ఉపయోగించే భాష, ఆచార వ్యవహారాలు పిల్లల మూర్తిమత్వంపై ప్రభావాన్ని చూపిస్తాయి. కొన్ని సందర్భాలలో కుంటుంబ పెద్దలకు చుట్టుపక్కల వారితో సత్సంబంధాలు లేక పిల్లలను కూడా పక్కవారితో మాట్లడేందుకు అనుమతించక, వారి ఇంటికి వెళ్లనీయకుండా ఆడుకొనే అవకాశం కల్పించకపోతే పిల్లలు సాంఘికీకరణలో వెనుకపడతారు.

3. సమవయస్కులు :

పిల్లల్లో సమవయస్కుల ప్రభావం చాలా కనపడుతుంది. కౌమారదశలో పిల్లలు తల్లిదండ్రులతో లేదా ఇతర కుటుంబ సభ్యులతో కంటే కూడా ఎక్కువ సమయం సమవయస్కులతో గడిపేందుకు ఇష్టపడతారు. ఒకపిల్లవాని మూర్తిమత్వం అభివృద్ధిలో ఆ పిల్లవాని సమవయస్కుల ఆహార అలవాట్లు, దుస్తుల ధరింపు, క్రమశిక్షణ, ఆటపాటలు, వైఖరులు, విలువలు, అభిరుచులు, విజ్ఞాన సముపార్జన, బాధ్యతలను పంచుకోవడం మొదలైనవన్నీ ముఖ్యమైనవే. సమవయస్కులు మంచివారైతే మంచి అలవాట్లు, సమవయస్కులు చెడ్డవారైతే చెడు అలవాట్లు వచ్చే అవకాశం ఉంటుంది. కాబట్టి తల్లిదండ్రులు పిల్లలకు మంచి సమవయస్కులను ఎన్నుకోవడానికి తోడ్పడాలి లేదా సమవయస్కుల నుంచి మంచిని మాత్రమే గ్రహించే విధంగా శిక్షణను ఇవ్వాలి. కొన్నిసార్లు పిల్లలు సమవయస్కుల ప్రభావంతో తల్లిదండ్రులు చెప్పిన మాటను వినకపోవచ్చు. అలాంటప్పుడు తల్లిదండ్రులు ఓపికతో ఉండి పిల్లలతో లోతుగా చర్చించి, పిల్లలు ఒక మంచి నిర్ణయం తీసుకోవడానికి తోడ్పడాలి.

4. పాఠశాల :

మూర్తిమత్వాన్ని అభివృద్ధి చేయడంలో పాఠశాలలు కీలకపాత్రను పోషిస్తాయి. పాఠశాలలు విద్యార్థుల శారీరక, మానసిక, సాంఘిక, ఉద్వేగ వికాసాలు, నైతిక విలువలను పెంపొందింపజేస్తాయి. అయితే వీటి అభివృద్ధి అన్ని పాఠశాలల్లో ఒకే విధంగా ఉండకుండా పాఠశాలలు పనిచేసే తీరు, చేపట్టే సహపాఠ్య కార్యక్రమాలను బట్టి ఉంటుంది. పనిచేసే తీరులో ముఖ్యంగా చెప్పుకోవలసినవి.

1. ప్రజాస్వామిక – ప్రోత్సాహపూరిత పరిసరం
2. అప్రజాస్వామిక – నిరుత్సాహపూరిత పరిసరం
3. నిరంకుశ – దండనాపూరిత పరిసరం

ప్రజాస్వామిక – ప్రోత్సాహపూరిత వాతావరణంలో పనిచేసే పాఠశాలల్లో ఉపాధ్యాయులకూ – విద్యార్థులకూ మధ్య సంబంధాలు అలాగే విద్యార్థుల మధ్య సంబంధాలు బాగా ఉంటాయి. పాఠశాలలో చేపట్టే రూపకల్పనలో, నిర్వహణలో ఉపాధ్యాయుల, విద్యార్థుల పాత్ర గణనీయంగా ఉ

ంటుంది. ఈ పద్ధతిలో విద్యార్థుల అభిప్రాయాలకు విలువ ఉంటుంది. అలాగే వారి సహజ సామర్థ్యాలను పూర్తి స్థాయిలో వినియోగించుకొనే వీలుంటుంది. దీనిలో ఉపాధ్యాయుడి మూర్తిమత్వాన్ని విద్యార్థులు ఆదర్శంగా తీసుకొనే వీలుంటుంది. విద్యార్థులు పాఠశాలలకు సంతోషంగా వచ్చి సమైక్య మూర్తిమత్వాన్ని పెంపొందించుకొంటారు.

అప్రజాస్వామిక – నిరుత్సాహపూరిత వాతావరణంలో పనిచేసే పాఠశాలలకు పిల్లలు సంతోషంగా రారు. విద్యార్థుల అభిప్రాయాలకు విలువ ఉండదు. కాబట్టి విద్యార్థులు బోధనాభ్యసన కార్యక్రమాలలో మొక్కుబడిగా పాల్గొంటారు.

నిరంకుశ, దండనాపూరిత పరిసరంలో పనిచేసే పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయుల మధ్య, విద్యార్థుల మధ్య సత్సంబంధాలు ఉండవు. ఇక్కడ ఉపాధ్యాయులు ఏది చెబితే అది మాత్రంఏ విద్యార్థులు చేయాలి. విద్యార్థుల అభిప్రాయాలకు విలువ ఉండదు. విద్యార్థులు ఉపాధ్యాయులంటే భయపడతారు. దీనిలో విద్యార్థులు భయానికి చదవవలసిందే కానీ ఆసక్తిగా చదవరు. కాబట్టి పిల్లల్లో సంపూర్ణ వ్యక్తిత్వ వికాసం జరిగే అవకాశం ఉండదు.

5. ప్రసార మాధ్యమాలు :

శాస్త్ర సాంకేతిక రంగాలలో వచ్చిన మార్పులవల్ల ప్రసార మాధ్యమాలలో విప్లవాత్మకమైన మార్పులు చోటు చేసుకున్నాయి. పూర్వం ప్రసార మాధ్యమాలు పరిమితంగానూ, ప్రసారం చేసే కార్యక్రమాలు తక్కువగానూ, కొద్ది సమయం మాత్రమే ఉండేవి. గతంలో ప్రసారమాధ్యమాలు అందరికీ అందుబాటులో ఉండేదికావు. నేడు చాలా వరకు అవి అందుబాటులోకి వచ్చాయి. ప్రసారమాధ్యమాలలో వచ్చిన విప్లవాత్మకమైన మార్పుల వల్ల నేడు ప్రపంచమే ఒక గ్రామంగా మారింది. ప్రసార మాధ్యమాల వల్ల ఏ మూల, ఏమి జరిగినా వెనువెంటనే అది ప్రపంచంలోని ప్రతిఒక్కరు తెలుసుకొనే వీలుకలిగింది. నేడు చిన్నపిల్లల నుంచి పెద్దవారి వరకూ ప్రసారమాధ్యమాలు జీవితంలో అంతర్భాగంగా మారిపోయాయి. ప్రసారమాధ్యమాలు రేడియో, టి.వి., సినిమాలు, వార్తపత్రికలు, దినపత్రికలు, సెల్‌ఫోన్‌లు, ఇంటర్‌నెట్ మొదలైనవి. ప్రతి ఒక్కరి జీవన విధానాన్ని ప్రభావితం చేస్తున్నాయి. ప్రసార మాధ్యమాల గురించి ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే, ప్రపంచగమనాన్ని నిర్దేశించే వాటిలో ఇవి ముఖ్యమైనవి.

ప్రసారమాధ్యమాల ప్రభావం వ్యక్తుల పాదాలకు వేసుకొనే పాదరక్షల నుంచీ వేసుకొనే దుస్తులు, పెట్టుకొనే గడియారాలు, ఆభరణాలూ, అలంకారసామాగ్రి, జుట్టు కత్తిరించుకోవడం, అలాగే ఆహార అవాట్లు, ఉపయోగించే భాష, మాట్లాడే తీరు, విలువలు పెంపొందించుకోవడంలో, ఆసక్తులను అభివృద్ధి చేసుకోవడంలో, వైఖరులలో, విజ్ఞానసముపార్జన వరకు అన్ని అంశాలలో ఉంది.

ప్రసారమాధ్యమాల ప్రభావం వల్ల పిల్లల ప్రవర్తనపై అనుకూలంగా లేదా ప్రతికూలంగా ఉండవచ్చు. ప్రసారమాధ్యమం కత్తిలాంటిది. కత్తిని ఏ విధంగానైతే కూరగాయలను కోసుకోవడానికి ఉపయోగించుకోవచ్చు, లేదా మెడను కోసుకొని ప్రాణం తీసుకోవడానికీ ఉపయోగించుకోవచ్చు.

ప్రసారమాధ్యమాలను కూడా అలాగే వ్యక్తుల అభివృద్ధికి లేదా చెడిపోవడానికీ ఉపయోగించుకోవచ్చు.

ప్రపంచంలో ఏ మారుమూల ఏమి జరిగింది తెలుసుకొనే అవకాశం నేడు ఉంది. విద్యార్థులు ప్రపంచంలో జరిగే సంఘటనలలోని మంచి వాటితో ప్రేరణను, స్ఫూర్తిని పొంది అభివృద్ధి అయ్యే అవకాశం ఉంది. విద్యార్జనలో విద్యార్థులు కేవలం ఉపాధ్యాయుడిపైన, పాఠ్యపుస్తకాలపై ఆధారపడటం కాకుండా టి.వి, రేడియో పాఠ్యాంశాలతో అలాగే ఇంటర్‌నెట్ ద్వారా లాభపడవచ్చు. మంచి సినిమాలను చూడటం ద్వారా కూడా మూర్తిమత్వాన్ని అభివృద్ధి పరచుకోవచ్చు.

ప(్రసారమాధ్యమాలతో ఎంతో లాభం ఉన్నప్పటికీ పిల్లలు టి.విలలో నిరంతరంగా వచ్చే కార్యక్రమాలను చూసుకొంటూ చదువును నిర్లక్ష్యం చేయడం, అలాగే గంటల కొద్దీ ఇంటర్‌నెట్ ముందు కూర్చొని అశ్లీల దృశ్యాలను చూడటం, ఆటలాడటం ద్వారా చెడు అలవాట్లకు బానిసలు అవుతున్నారు. అంతేకాక జీవనానికి అవసరమైన జీవన నైపుణ్యాలను నేర్చుకొనే దశలో సమయం వృథా చేయడం వల్ల బతకడానికి కావలసిన నైపుణ్యాలను సంపాదించుకోలేక పోతున్నారు. పిల్లలు ప్రసారమాధ్యమాలను సద్వినియోగం చేసుకోవడానికి తల్లిదండ్రులూ అదేవిధంగా పాఠశాలలూ తగిన సూచనలనూ సలహాలనూ ఇవ్వాలి.

మూర్తమత్వ సిద్ధాంతాలు

ఇవి మూడు రకాలు 1) రూప ఉపగమ సిద్ధాంతాలు
2) లక్షణాంశ ఉపగమ సిద్ధాంతాలు
3) నిర్మితి సిద్ధాంతాలు

1. రూప ఉపగమ సిద్ధాంతాలు:

వ్యక్తి రూపురేఖలననుసరించి మూర్తిమత్వాన్ని వివరిస్తారు. వీటిని వివరించిన వారిలో ముఖ్యులు.

ఎ) హిప్పోక్రటీస్ – గ్రీకు
బి) క్రెష్మర్ – జర్మనీ
సి) షెల్డన్ – యుఎస్ఎ
డి) యూంగ్ – స్విట్జర్లాండ్
ఇ) స్ప్రాంగర్ – జర్మనీ

మూర్తిమత్వ లక్షణాంశ ఉపగమ సిద్ధాంతాలు:

- వ్యక్తిలోని లక్షణాలను ఆధారంగా చేసుకొని మూర్తిమత్వాన్ని వివరించిన సిద్ధాంతాలు.
- ఒక వ్యక్తిలో దాదాపు శాశ్వతంగా ఉండే గుణాన్ని లక్షణాంశం అంటారు.

  ఉదా:- వదరుబోతు, మౌనస్వభావి, నిష్కపటి, సాహసి, కలుపుగోలు, చిరాకు స్వభావి, చంచల స్వభావి, ఆశావాది, శాంతి స్వభావి, చతురత, మంచి స్వభావం మొదలైనవి.

ఆల్‌పోర్ట్ , కేటిల్ మరియు ఐసెంక్‌లు ఈ సిద్దాంతానికి సంబంధించినవారు

నిర్మితి సిద్ధాంతాలు:

- వ్యక్తి ఒక సమగ్ర నిర్మితి, వ్యక్తి యొక్క సమగ్ర రూపాన్ని అతని ప్రవర్తనాంశాలను వివరించే మూడవ ఉపగమం నిర్మితి సిద్ధాంతాలు
- నిర్మితి సిద్ధాంతాలలో చాలా ముఖ్యమైన సిద్ధాంతాలు.

  1) మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతం - సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్

  2) మనో సాంఘిక వికాస సిద్ధాంతం - ఎరిక్ ఎరిక్‌సన్
- **సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్:**

  మనో విశ్లేషణ మూర్తిమత్వ సిద్ధాంతములో మూడు ముఖ్యమైన విభాగాలు ఉన్నాయి.

  1) మూర్తిమత్వ నిర్మాణము (అచిత్తు, అహం, అధ్యహం)

  2) మూర్తిమత్వ గతిశీలత (చేతనం, ఉపచేతనం, అచేతనం)

  3) మనోలైంగిక వికాసం (మౌఖిక, ఆసన, శిశ్న, గుప్త, జననాంగ దశలు)

ఎరిక్‌సన్ సిద్ధాంతము:

మనో సాంఘిక వికాస సిద్ధాంతములో 8 దశలు, 8 క్లిష్టపరిస్థితులు ఉన్నాయి.

మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతము:

సిగ్మండ్ ఫ్రాయిడ్

- ఆస్ట్రియా దేశస్థుడు, మనోవిశ్లేషణ సిద్దాంతాన్ని ప్రతిపాదించాడు.
- మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతము మూర్తిమత్వాన్ని వివరించే ఒక సిద్ధాంతమే కాకుండా మా ప్రవర్తనను వివరించేవాదము మరియు మానసిక వ్యాధులకు చికిత్స చేసే ఒక పద్ధతి కూడా.
- మనో విశ్లేషణ సిద్ధాంతములో 3 ప్రధాన అంశాలు ఉన్నాయి. అవి

1) మూర్తిమత్వ నిర్మాణము

2) మూర్తిమత్వ గతిశీలత

3) మూర్తిమత్వ మనోలైంగిక వికాసం

1) మూర్తిమత్వ నిర్మాణము: మూర్తిమత్వ నిర్మాణంలో 3 ఉప అంశాలున్నాయి. అవి

ఎ) అచిత్తు (ID):

- జీవ సంబంధమైనది.
- వంశపారంపర్యం, మొరటుది, వినాశకారి, జంతు స్వభావం కలది, అహంకారి
- అచిత్తు కలగాపులగంగా ఉండే తన కోరికలను వెంటనే తీర్చుకోవాలని అనుకుంటుంది. అయితే తన కోరికలు తాను తీర్చుకోలేదు.
- తన కోర్కెలు తీర్చుకోలేనపుడు కుంఠనాలు ఏర్పడి మానసిక ప్రతిమలను ఏర్పరచుకొని తన కోర్కెలను తీర్చుకుంటుంది. దీనినే ఇష్టశుద్ధి అని అంటారు.
- అంటే అచిత్తు ప్రాథమిక చింతన ప్రక్రియ ద్వారా పని చేస్తుంది.
- అచిత్తు ఆనంద సూత్రం ప్రకారం పని చేస్తుంది. ఇది జీవసంబంధమైనది.

బి) అహం:

- అనుభవాలు ద్వారా శిక్షణ ద్వారా అచిత్తులోని కొంత భాగం అహంగా మారుతుంది. దీనికి పరిసరాలతో సంబంధం ఉంటుంది. వాస్తవిక సూత్రం ఆధారంగా పని చేస్తుంది.
- గౌణ ప్రక్రియ చింతనం ద్వారా పని చేస్తుంది.
- ఇది కార్య నిర్వహాకుడుగా పని చేస్తుంది. ఇది పరిసర సంబంధమైనది.

సి) అధ్యహం:

- ఇది వ్యక్తి అంతరాత్మ.
- గురువులు, తల్లిదండ్రులు, మంచి స్నేహితుల వల్ల వికసించే భాగం.
- పర్యవేక్షకుడు, నీతి బోధకుడు.
- నియమానుసారంగా ప్రవర్తించేది.
- సంస్కృతిని పరిరక్షించేది.
- ఆదర్శ సూత్రం ప్రకారం పని చేస్తుంది. సంస్కృతి సంబంధమైనది.

మూర్తి మత్వ గతిశీలతలు: ఇందులో 3 ఉపఅంశాలున్నాయి. అవి

ఎ) చేతనం: వ్యక్తి చైతన్యవంతుడిగా ఉన్నప్పుడు తన జ్ఞానేంద్రియాల ద్వారా స్వీకరించే

అనుభవాలన్నింటిని చేతనం అంటారు.

బి) ఉపచేతనం: ఇది మనసులోని కొంచెం లోతైన భాగం. అచేతన అనుభవాలను, దాచుకుంటుంది. అవసరమున్నపుడల్లా తన అనుభవాలను గుర్తుకు తెచ్చుకొనేందుకు ఉపయోగపడే భాగమే ఉపచేతనం.

సి) అచేతనం: మనసులోని అతిలోతైన భాగం. వ్యక్తి యొక్క అనుభవాలు ఏవైతే అవమానాన్ని, సంఘర్షణలను, మానసిక ఒత్తిడిని కలిగిస్తాయో మరియు సాధించలేని వాంఛలు, కోరికలు, చిన్ననాటి చేదు అనుభవాలు మనస్సులోని అచేతనం లోనికి నెట్టి వేయబడతాయి. ఇందులోని విషయాలు అవసరమున్న, ఎంత ప్రయత్నించినా గుర్తుకురావు.

మనో లైంగిక వికాస దశలు:

- పుట్టినప్పుడే శిశువులో కొంత మోతాదులో లైంగిక శక్తి ఉంటుంది. దీనినే లిబిడో అంటారు.
- లిబిడో మనోలైంగిక దశల గుండా క్రమంగా శరీరంలోని కొన్ని కేంద్రముల ద్వారా అభివ్యక్తమవుతూ లైంగిక సహజాతాన్ని తృప్తి పర్చుకుంటుంది.
- ఒక్కొక్క దశలో శరీరంలోని ఒక్కొక్క కేంద్రము కామోద్దీపన కేంద్రంగా పని చేస్తుంది.

1) మౌఖిక దశ: ఒక సంవత్సరం – నోరు కామోద్దీపన కేంద్రం.

- ఈ దశ ముఖ్య లక్షణం శైశవ కాముకత.
- కార్ల్ అబ్రహం ఈ దశను రెండు ఉప దశలుగా విభజించారు.

ఎ) **మౌఖిక నిష్క్రియాత్మక దశ:** తల్లి శరీర అవయవాలని శిశువు తన అవయవాలుగా భావించే దశ.

బి) **మౌఖిక దౌర్జన్యదశ:** తల్లి శరీర అవయవాలు తనవి కావని శిశువు చిలిపి చేష్టలు చేసే దశ.

- ఈ దశలో స్థిరీభవనం చెందడం వలన ధనదాహం, అధికార దాహం, ప్రేమ దాహం, నిరాశావాదులు, వివాద స్వభావులు ద్వేషభావం కలగడం, గోళ్ళు కొరకడం, పండ్లు కొరకడం, అతిగా తినడం, అన్ని అతిగా ప్రదర్శిస్తారు.

2) ఆసన దశ: 2 – 3 సం॥ పాయువు కామోద్దీపన కేంద్రం

- కార్ల్ అబ్రహం ఈ దశను 2 ఉపదశలుగా విభజించారు.

ఎ) ఆసన బహిష్కరణ దశ: ఇక్కడ శిశువు మలమూత్ర విసర్జనాలను ఎక్కువగా చేసి సంతృప్తి చెందుతాడు.

బి) ఆసన ధారణ దశ: మలమూత్ర విసర్జనలు చేయక సంతృప్తి చెందుతాడు.

ఈ దశలో స్థిరీభవనము చెందడం వలన ఉదార స్వభావులు, దానధర్మాలు చేసే వారు

గాను, ప్రేమానురాగాలు అందించేవారు గాను, సహాయకారిగాను లేదా మొండివారిగాను, కాలాన్ని క్రమాన్ని పాటించని వ్యక్తులుగా, స్వార్థపరులుగాను, పిసినార్లుగాను తయారవుతారు.

3) శిశ్నదశ: 3–5 సం॥ జననేంద్రియ అవయవాలు కామోద్దీపన కేంద్రం.

ఈ దశలో ఎడిపస్ కాంప్లెక్స్, ఎలక్ట్రా కాంప్లెక్స్ అనే భావనలు ఏర్పడును.

ఎ) ఎడిపస్ కాంప్లెక్స్: అబ్బాయిలు తల్లిప్రేమానురాగాలు పొందడం. ఈదశలో వీరికి తండ్రి ప్రత్యర్థి.

బి) ఎలక్ట్రా కాంప్లెక్స్: అమ్మాయిలు తండ్రిప్రేమనురాగాలు పొందడం. ఈ దశలో తల్లి వీరికి ప్రత్యర్థి.

- ఈ దశలో అహం ఏర్పడుతుంది.
- ఈ దశలోనే ప్రేమ, ఈర్షల మధ్య సంఘర్షణలు మొదలవుతాయి.

4) గుప్తదశ:

- యవ్వనారంభం, పూర్వ కౌమారదశలో ఉంటుంది.
- ఈ దశలో తదాత్మీకరణము మరియు అంతరీకరణం అనే ప్రక్రియ వల్ల ఏర్పడును.

  ఈ దశలోనే అధ్యహం బాగా అభివృద్ధి చెందుతుంది.

5) జననాంగ దశ:

- ఉత్తర కౌమారం, తొలి వయోజన దశ (11 సంవత్సరాల పైన)
- ఈ దశలో మొదట్లో ఆడ, మగ పిల్లలు కలిసిమెలసి ఆడుకుంటారు.

కాలక్రమేణ సజాతి లింగాకర్షణ ఏర్పడుతుంది. తరువాత విజాతి లింగాకర్షణ ఏర్పడుతుంది.

రక్షక తంత్రాలు

సంఘర్షణలు – కుంఠనాలు – ఒత్తిడి – మనో వ్యాకులత – విషమయోజనం – మానసిక రుగ్మత.

- ఈ పదాన్ని మొదట ఉపయోగించిన వారు – ఫ్రాయిడ్.
- సంఘర్షణల వల్ల కుంఠనాలు ఏర్పడతాయి. కుంఠనాల వల్ల ఒత్తిడి, ఒత్తిడి వల్ల మనో వ్యాకులత ఏర్పడుతుంది.
- కుంఠనాల వల్ల ఏర్పడ్డ మనో వ్యాకులతను తగ్గించుకొనేందుకు వ్యక్తి ఉపయోగించే చేతన, అచేతన ప్రక్రియలను రక్షక తంత్రాలు అంటారు.

  (లేదా)

  వ్యక్తి ఉద్రిక్త పరిస్థితులను తట్టుకోవడానికి ఉపయోగించే అచేతన ప్రక్రియలు.

- ఇవి మూర్తిమత్వం చిన్నాభిన్నం కాకుండా కాపాడుతాయి.
- వ్యక్తి ఆహాన్ని పరిరక్షిస్తాయి. కాని ఇందులో ఆత్మ వంచన భావన దాగి ఉన్నది.

1. ప్రేరక తారుమారు:

తనలోని ప్రేరకాలకు వ్యతిరేకమైన ప్రేరకాలను ఊహించుకొని ఉపశమనం పొందడం.

- ఉపాధ్యాయుడు దండించిన తరువాత విద్యార్థిని పిలిచి నీవు బాదపడుతున్నావా? అంటే లోపల బాదగా ఉన్నా పైకి లేదు అని చెప్పడం.

2. దమనం:

బాధాకరమైన విషయాలను, అపజయాలను, అవమానకరమైన అనుభవాలను, బలవంతంగా మరచిపోవటానికి చేసే ప్రయత్నం.

- ప్రాథమిక రక్షక తంత్రం.
- మిగిలిన రక్షక తంత్రాలకు ఆధారం.
- దీనినే ప్రేరేపిత విస్మృతి అంటారు.
- మానసిక నాడీ రుగ్మతలు కలిగిన వ్యక్తులు దీనిని ఎక్కువగా ఉపయోగిస్తారు.

ఉదా: బ్యాంక్ బ్యాలెన్స్ తగ్గిపోతుందని అప్పులను మరిచి పోవడం.

3. ప్రక్షేపణం:

వ్యక్తి తన లోపాలను తీరని కోర్కెలను అసంతృప్తి భావాలను ఇతర వ్యక్తులకు గానీ, వస్తువులకు గానీ ఆపాదించడం. తన తప్పులు, అపజయాలకు ఇతరులను బాధ్యులుగా చేయటం.

- ఇతరుల తప్పులను భూతద్దంలో చూపించడంలాంటిది.
- దమనం తరువాత ఎక్కువగా ఉపయోగించే రక్షక తంత్రం.
- అడలేక మద్దెల మీద గోడు వంటిది.

ఉదా: 1) అవినీతి పరుడికి ప్రపంచమంతా అవినీతి మయంగా కనబడడం.

2) పరీక్ష ఫెయిల్ అయిన విద్యార్థి ఫెయిల్ అవడానికి అధ్యాపకులే కారణం అని చెప్పడం.

3) పరీక్ష పత్రం తప్పులు తడకలుగా ఉన్నదని అనడం.

4) ఆకర్షణలేని ఒక యువతి, పురుషుడు తన వెంట పడుతున్నాడని అనడం.

4. హేతుకీకరణం:

లక్ష్య సాధనలో విఫలమయిన వ్యక్తి తన చర్యను సహేతుకంగా సమర్థించుకోవడం.

ఉదా:

1) పరీక్ష తప్పిన విద్యార్థి పాస్ కావడం వలన లాభం లేదు అనడం.

2) మంత్రి పదవి దక్కని డాక్టర్ ఎమ్మెల్యే, రోగులే దైవాలుగా భావించాను, వారికి సేవ చేయడానికే నాకు సమయం లేదు అని చెప్పడం.

3) డేటింగ్‌కు తిరస్కరించిన తన క్లాస్‌మేట్‌ను ఆమె అంత అందగత్తె కాదులే అని సమర్థించుకోవడం.

4) అందని ద్రాక్ష పుల్లన.

5) తీయని నిమ్మపండు

5. విస్తాపనం: కోరికలను లేదా ధ్యేయాన్ని అంగీకరిస్తాడు కానీ గమ్యాన్ని మారుస్తాడు.

ఉదా: 1) అత్త మీది కోపం దుత్త మీద చూపించడం లాంటిది.

2) ఎదురింటావిడ మీది కోపాన్ని పిల్లల మీద చూపించడం.

3) నాయకుడి మీద కోపాన్ని ప్రతినాయకుడు విలన్ల మీద చూపించడం.

4) ఆఫీసర్ మీద కోపాన్ని గుమస్తా తన భార్య మీద చూపించడం.

6. ప్రతి గమనం:

పూర్వపు స్థితిని పొందడాన్ని ప్రతిగమనం అంటారు. పెద్దల వలె ఆలోచించి సమస్యా పరిష్కారం కానప్పుడు పిల్లలవలె ప్రవర్తించడం.

ఉదా: 1) ఉద్యోగాన్ని కోల్పోయిన వ్యక్తి పిల్లల్ని పట్టుకొని ఏడ్వడం.

2) పదే పదే పుట్టింటికి వెళ్ళే నూతన వధువు.

3) రాత్రి పూట పక్కతడిపే యువకుడు.

4) రోడ్డు మీద వేగంగా వాహనాన్ని నడపడం.

7. తదాత్మీకరణము:

ఒక వ్యక్తి ఇతరలలో కలిగిన అభిలషనీయమైన లక్షణాలను తన మూర్తిమత్వంలో చేర్చుకోవడం.

(లేదా)

వ్యక్తి తను సాధించలేనివి ఇతరులు సాధించినపుడు తానే సాధించినట్లు అనుభూతి పొందడం.

ఉదా: 1) తాను ఓడిన తన మిత్రుడు గెలిచాడన్న అనుభూతిని పొందడం.

2) కండక్టర్ కొడుకు కలెక్టరు అయినపుడు కండక్టరు యొక్క అనుభూతి తదాత్మీకరణం.

8. పరిహారము:

ఒక వ్యక్తి ఒక రంగంలో రాణించనపుడు మరో రంగంలో రాణించడం. (ప్రత్యామ్నాయం

ఎన్నుకోవడం.)

ఉదా: 1) చదువుపట్ల ఆసక్తిలేని రమణ మహర్షి గొప్ప తాత్వికుడుగా మారడం.

2) నిరక్షరాస్యులైన తల్లిదండ్రులు పిల్లలకు చదువు చెప్పించడం.

3) చదువులో వెనుకబడిన విద్యార్థి ఆటలలో ప్రతిభ చూపించడం.

4) పిల్లలు లేని మహిళ ఒక కాన్వెంట్‌లో టీచర్‌గా చేరడం.

5) అవిటి తనంతో బాధపడే హెల్లెన్ కెల్లర్ గొప్ప సంఘ సేవకురాలిగా కవయిత్రిగా రాణించడం.

9. స్వైరకల్పనం:

పగటి కలలు కనడం. తీరని కోరికలను కలలలో సంతృప్తి చెందడం.

11. నిరాకరించుట:

సహించలేని వాస్తవాన్ని నిజం కాదని త్రోసివేసి తాత్కాలిక ఉపశమనం పొందడం.

ఉదా: భార్య మరణ వార్త విన్న భర్త అది నిజం కాదని తోసి వేయడం.

12. ఉపసంహరణ:

వ్యక్తి తనకు సంబంధించని పరిస్థితులకు దూరంగా ఉండటం.

ఉదా: పేరంటాలకు వెళ్ళే మహిళలు అక్కడ అవమానం జరుగుతుందని పేరంటాలకు పోకపోవడం.

13) ఉదాత్తీకరణం:

ఉద్వేగాత్మకమైన / ఉద్వేగపూరితమైన ఆలోచనలను, నిర్మాణాత్మక క్రియలలో కేంద్రీకరించడం.

ఉదా: ప్రేయసిపై కవితలు రాసే ప్రేమికుడు గొప్ప కవిగాను, గొప్ప చిత్రకారుడుగాను మారడం. జక్కన్న, అన్నమయ్య మరియు తులసీదాస్ మొదలైనవారు.

విద్యా విషయ ప్రాముఖ్యత:

- శారీరక శిక్ష అనే భావనను తుడిచిపెట్టి ప్రేమ, కరణ, దయ, ఆప్యాయతలు పిల్లలపై చూపించాలని వీరి భావన.
- దౌర్జన్య శీలతలు, లైంగిక వాంఛలు, సహజ సిద్ధమేనని తల్లిదండ్రులు ఉపాధ్యాయులు వీటిని సక్రమంగా తీసుకొని రావాలని నొక్కి చెప్పాడు.
- ఫ్రాయిడ్ శైశవ దశ, బాల్య దశలకు అధిక ప్రాముఖ్యతను ఇచ్చాడు.

మనో సాంఘిక వికాస సిద్ధాంతం: ఎరిక్ ఎరిక్సన్ (జర్మనీ)

- వ్యక్తి అహం సాంఘిక పరిస్థితులతో జరిగే చర్యఫలితంగా అతనిలో వ్యక్తిత్వం ఏర్పడుతుంది అని ఈయన భావన.

- వ్యక్తి అహం, సృజనాత్మకమైనదని ఇది 8 వికాస దశల గుండా ప్రయాణిస్తుందని ఒక్కొక వికాసదశలో ఒక మనో సాంఘిక క్లిష్ట పరిస్థితిని ఎదుర్కొంటుందని, ఈ ఎదుర్కోవడంలో వ్యక్తి అహం సఫలం కావచ్చు లేదా విఫలం కావచ్చు అని పేర్కొన్నాడు.
- ఈ సఫలత, విఫలత వలనే అతని వ్యక్తిత్వం రూపొందించబడుతుంది.

1. పూర్వశైశవం:	1 సంవత్సరం	జైవిక కార్యక్రమములు	నమ్మకం–అపనమ్మకం
2. ఉత్తర శైశవం:	2–3 సం॥	స్వయం పోషక కౌశలములు	స్వయం ప్రతిపత్తి – సందేహం
3. క్రీడా దశ:	3–5 సం॥	శారీరక క్రీడలు, మానసిక క్రీడలు, సాంఘిక పనులు చేయడానికి	చొరవ చూపడం – తప్పు చేశానన్న భావన
4. పాఠశాల దశ:	6-10, 11 సం॥	పాఠశాల నైపుణ్యాలు, చేతిపనులు	శ్రమించడం – న్యూనతా భావం
5. కౌమార దశ:	12–20 సం॥	వ్యక్తిగా గుర్తింపు పొందడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. (యవ్వనారంభ దశ)	పాత్ర గుర్తింపు – పాత్ర సంధిగ్ధం
6. పూర్వ	20–30 సం॥	వ్యక్తిత్వాన్ని పెంపొందించు కోవడం (వ్యక్తి పూజ దశ)	సన్నిహితం – ఏకాంతం

- తన ఆలోచనలను, తన భావనలను, తన సిద్ధాంతాలను అనుగుణంగా వ్యక్తులతో సంబంధాలను ఏర్పరచుకొని వ్యక్తులతో సంబంధాల్ని పెంపొందించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు.

7. మధ్యవయోజన దశ:	30–60 సం॥		ఉత్పాదకత – స్తబ్దత.

- వీరి వల్ల సమాజంలో విలువలు పెరుగుతాయి. నూతన విలువలు ఉద్భవిస్తాయి. సమాజం వికసిస్తుంది.

8. పరిపక్వ దశ:	60 సం॥ పైన		సమర్థత / సమగ్రత – నిరాశ

క్రింది తరాల వారికి తమ ఆదర్శాలను తెలుపుతూ అహాన్ని సంతృప్తి చేసుకొంటాడు.

మూర్తిమత్వ మాపనాలు

- అప్రక్షేపక
  - వ్యక్తిగత
    - ఎ) వ్యక్తిచరిత్ర అధ్యయనం
    - బి) పరిపృచ్ఛ
    - సి) ప్రశ్నావళి
    - డి) స్వీయ చరిత్ర
  - విషయనిష్ఠ
    - ఎ) నిర్ధారణ మాపనులు
    - బి) శోధన సూచికలు
    - సి) మర్తిమత్వ శోధికలు
    - డి) సన్నివేశ పరీక్షలు (స్థితి పరీక్షలు)
    - ఇ) పరిశీలనా పద్ధతి
    - ఎఫ్) సంఘటన రచనా పద్ధతి
    - జి) జీవిత చరిత్రలు
    - హెచ్) సాంఘిక మితి
- ప్రక్షేపక
  - చిత్రాలను ఉపయోగించేవి (వాఖ్యానాత్మకాలు)
    - అ) సిరామరకల పరీక్ష
    - ఆ) ఇతివృత్తగ్రాహ్యక నికష
    - ఇ) చిల్డ్రన్స్ అప్పర్ సెషన్ టెస్ట్
  - భాషను ఉపయోగించేవి (అభివ్యంజకాలు)
    - అ) పద సంసర్గ పరీక్ష
    - ఆ) వాక్య పూరణ పరీక్ష
    - ఇ) కథాపూరణ పరీక్ష
    - ఈ) చిత్ర క్రమీకరణ పరీక్ష

నిర్ధారణ మాపనులు:

- ఒక వ్యక్తిని గురించి తెలుసుకోవడానికి గాని, అతడు ఇతరులను ఏమేరకు ప్రభావితం చేశాడని తెలుసుకోవడానికి గాని, అతనిని ఇతరులు ఎలా నిర్ధారణ చేశారని తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగపడే సాధనం.
- నిర్ధారణ మాపనం ద్వారా బాహ్య వర్తనులను సులభంగా అంచనా వేయవచ్చు. కాని అంతర్వర్తనులను అంచనా వేయడం కష్టం.
- నిర్ధారణ మాపనంలో ప్రయోక్తలు ప్రయోజ్యునికి ప్రత్యక్ష సంబంధాన్ని కలిగి ఉండవలెను.
- ఒక వ్యక్తిలోని లక్షణాంశాల స్థాయిని తెలుసుకోవడానికి అనువైన పనులు.
- నాయకత్వం, సహకారం, భావోద్రేక సమతుల్యత, నమ్మకం వంటి లక్షణాంశాలను అంచనా వేస్తారు.
- నిర్ధారణ మాపనిలో ముఖ్యమైన అంశాలు

  ఎ) లక్షణాంశాన్ని స్పష్టంగా నిర్వచించవలెను.

  బి) లక్షణాంశాలు స్థాయిని పేర్కొనవలెను.

నిర్ధారణ మాపనిలోని దోషాలు:

- **హాలో ప్రభావం (పరివేష్ఠిత ప్రభావం):** పూర్వం ఏర్పడిన అభిప్రాయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకొని వ్యక్తిలోని లక్షణాంశాలను అంచనా వేయడం.
- **ఔదార్య దోషం:** ఒక లక్షణాంశాన్ని ఎక్కువస్థాయిలో గుర్తించడం.
- **కేంద్రీయ స్వభాష దోషం:** లక్షణాలు నిర్ణయించేటప్పుడు అధిక నిమ్న స్థాయిలకు ప్రాముఖ్యతను ఇవ్వకుండా మధ్యస్థ స్థాయికి గుర్తించడం.

వాడుకలో ఉన్న నిర్ధారణ మాపనులు:

- హాగర్టీ అల్సన్, విట్‌మన్ రేటింగ్ స్కేలు (నర్సరీ నుండి హైస్కూల్ స్థాయి వరకు) నర్సరీ - హైస్కూల్ విద్యార్థుల ప్రవర్తనా సమస్యలు, ప్రవర్తనా స్వభావం కొరకు
- ది విని లాండ్ సోషియల్ మెచ్యూరిటీ స్కేలు:-

  నవజాత శిశువు - 30 సం॥ వరకు

  కాలక్రమేణ పరిపక్వతలో వచ్చే మార్పులను గురించి తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగపడేది.

  స్టాన్‌ఫర్డ్ బినే ప్రజ్ఞామాపని వలె ప్రామాణికరించబడినది. నిర్ధారణ మాపనులు అన్నింటి కంటే శ్రేష్ఠమైనది.
- ది ఫేల్స్ పేరంట్ బిహేనియరల్ స్కేలు:

  పిల్లల పట్ల తల్లిదండ్రుల ప్రవర్తన.
- విటన్ బర్నెస్ సైక్రియాట్రిక్ రేటింగ్ స్కేలు:

  మానసిక రోగులకు ఉద్దేశించబడినది.

మూర్తిమత్వ శోధికలు:

- ఒక వ్యక్తి గురించి ఇతరులు అంచనా వేసేవి నిర్ధారణ మాపనులు.
- ఒక వ్యక్తి లక్షణాంశాలను తనంతకు తానే అంచనా వేసుకోవడం మూర్తిమత్వ శోధికలోని ముఖ్యాంశము.
- మూర్తిమత్వ శోధికలు ప్రశ్నావళి రూపంలో గాని, శోధన సూచికల రూపంలోగాని ఉంటాయి.
- శోధిన సూచికలు ఒక వ్యక్తిలో లక్షణాంశం ఉన్నదా? లేదా? అని తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగిస్తారు.

- ప్రశ్నావళుల ద్వారా ఏ రకమైన సమాచారామైన సేకరించవచ్చు కానీ, మూర్తిమత్వ శోధికలు మూర్తిమత్వాన్ని మాత్రమే అంచనా వేయడానికి ఉపయోగిస్తారు.

బెల్ అనుగుణ్యత శోధిక:

- ఈ ప్రశ్నలను 5 అంశాల క్రింద విభజించి మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేస్తారు.

  అవి 1) గృహ సర్దుబాటు 2) ఆరోగ్య సర్దుబాటు 3) ఉద్వేగ సర్దుబాటు 4) వృత్తి సర్దుబాటు 5) సాంఘిక సర్దుబాటు

మిన్నెసోటా మల్టి ఫేసిక్ పర్సనాలిటీ ఇన్వెంటరీ: (MMPI)

- దీనిని హతావే, మెకిన్లీ కనుగొన్నారు.
- దీనిలో 550 ప్రశ్నలు ఉంటాయి.

1) **డిప్రెషన్:** నిరుపయోగమైన ఆలోచనలు, నిరాశావాదం, నిరుత్సాహం.
2) **హైపోకాండ్రయాసిస్ (అకారణ శరీర దుశ్చింత):** ఆరోగ్యాన్ని గురించి, శరీరాన్ని గురించి అనవసరంగా అదుర్ధ చెందడం.
3) **హిస్టీరియా:** శరీర సంబంధం కాని శిరోభారం.
4) **హైపోమానియా (అల్పోన్మాదం):** అధికంగా ఉద్రేకపడడం.
5) **సైకోస్తీనియా:** అర్థరహితమైన పనులు పదే పదే ధృఢంగా చేయడం.
6) **పెరినాయియా (చిత్రభ్రమ):** అధిక అనుమానాలు, ఔన్నత్య విభ్రమణం.
7) **సైకోపథిక్ డివియేషన్స్ (సైకోపథిక్ విచలనం):** సంఘువ్యతిరేఖమైన ఆలోచనలు.
8) **స్త్రీ తత్వ, పురుషత్వ అభిరుచి:** స్త్రీ పురుషులలో భావోద్రేక వ్యక్తీకరణ.
9) **స్కిజోఫ్రినియా:** స్కిజో – గ్రీకు పదం. మనస్సు క్షిణ్ణాభిన్నం కావడం, ఆధారం లేని ఊహలు.
10) **సోషియల్ డిస్పెటన్స్ (సాంఘిక అంతర్వర్థనం):** సంఘానికి దూరంగా ఉంటారు.

ప్రక్షేపణ పరీక్షలు:

1. సిరా మరకల పరీక్ష:

- హెర్మన్ రోషాక్ (స్విడ్జర్లాండ్)
- ప్రక్షేపణం అనే పదాన్ని మొదటగా ప్రతిపాదించినది ఫ్రాయిడ్.
- ప్రక్షేపణ పరీక్షలను మూర్తిమత్వాన్ని అంచనావేయడానికి ఉపయోగించిన వారు ఫ్రాంక్
- వ్యక్తి తనకు తెలియకుండానే తనలోని లక్షణాంశాలను, అవసరాలను, ఘర్షణలను ఇతర

వ్యక్తులకు గానీ, ఇతర వస్తువులకు గానీ ఆపాదించడాన్ని ప్రక్షేపణం అంటారు.

- వ్యక్తి అంతర్గత లక్షణాంశాలను తెలుసుకోవడానికి ఉపయోగపడుతుంది.
- దీనిలో ప్రయోజ్యుడు ఒక అస్పష్టమైన ఉద్దీపనలకు తనకు తెలియకుండానే ప్రతిస్పందిస్తాడు.
- ఈ ప్రతిస్పందనల ఆధారంగా మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేస్తారు.
- ఇది వయోజనులకు ఉద్దేశించబడింది.
- దీనిలో 10 కార్డులుంటాయి.

  5 – తెలుపు, నలుపు

  2 – నలుపు, ఎరుపు

  3 – పంచ వర్ణాలు
- కార్డులను ఒక దాని తరువాత ఒకటి ఇస్తారు.
- దీనిని నిర్వహించడానికి నిర్దిష్టమైన సమయం లేదు. కానీ తీసుకొన్న సమయాన్ని నమోదు చేస్తారు.
- కార్డులను ఏ కోణం నుంచైనా పరిశీలించవచ్చు.
- దీనిలో మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేయడానికి క్రింది విషయాలు తోడ్పడతాయి.

ఎ) స్థానము / ప్రదేశం:

W – మొత్తం

D – పెద్ద భాగం

d – చిన్న భాగం

s – ఖాళీ ప్రదేశం

బి) విషయం:

H – మానవ రూపం

A – జంతు రూపం

Hd – మానవ భాగం

Ad – జంతు భాగం

N – ప్రకృతి అకారాలు (కొండలు, సెలయేర్లు, మేఘాలు)

O – ప్రాణరహిత వస్తువులు (దీపం, టేబుల్, బల్లలు)

సి) నిర్ణయకాలు:

C – రంగు

K – తేలికపాటి రంగు

F – ఆకారం

M – కదలిక / చలనం

డి) మౌలికాంశాలు:

1) ప్రత్యేక అభిప్రాయాలు

2) సాధారణ అంశాలు

2. ఇతివృత్త గ్రాహ్యక నికషః (TAT)

- కథను సూక్ష్మంగా గ్రహించడం / చెప్పడం.
- దీనిని ముర్రే, మోర్గాన్‌లు రూపొందించినారు.
- దీనిలో ప్రయోజ్యుడు తనకు తెలియకుండానే తనలోని నిగూఢమైన వైఖరులను, ప్రేరణలను సంఘర్షణలను కథ ద్వారా వ్యక్తం చేస్తాడు.
- మూర్తిమత్వం అంచనా వేయడానికి కథానాయకుడు, కథాసారాంశం, కథా పరిణామం వంటి విషయాలని పరిగణనలోనికి తీసుకుంటారు.
- ఇది వయోజనులకు ఉపయోగిస్తారు.
- దీనిలో చిత్రాలు ఉన్న 30 కార్డులు ఉంటాయి. ఒక ఖాళీ కార్డు ఉంటుంది.
- స్త్రీ, పురుషుల ఉపయోగించు గరిష్ట కార్టుల సంఖ్య – 20
- స్త్రీ, పురుషులు వేరు వేరుగా (ప్రత్యేకంగా) ఉపయోగించే కార్డుల సంఖ్య – 10

4. CAT (Children Apperception Test)

- ఎల్. బెల్లాక్, ఎస్.ఎస్. బెల్లాక్ రూపొందించినారు.
- 3 – 10 సంవత్సరాల పిల్లలకు
- 10 కార్ల్లుడుల ఉంటాయి. వాటిలో జంతువుల బొమ్మలుంటాయి.

వాక్యపూరణ పరీక్షలు:

- దీనిని బౌద్ధిక సామర్థ్య పరీక్షగా ఉపయోగించినవారు – ఎబ్బింగ్ హాస్.
- దీనిని ఒక మూర్తి మత్వ పరీక్షగా మొదటిసారిగా ఉపయోగించిన వారు – పేనీ మరియు టెండల్
- దీనిలో అసంపూర్ణమైన వాక్యాలు ఉంటాయి.
- ప్రయోజ్యుడు ఆ వాక్యాన్ని పూర్తి చేయడానికి వాడిన సమాధానాలను బట్టి మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేస్తారు.

- వ్యక్తులలోని విషమ యోజనాన్ని తెలుసుకోవడానికి ఇవి ఉపయోగపడును.

  ఉదా:- 1) The Rhode's sentence completion test.

  2) The Rotter incomplete sentence blank.

పద సంసర్గ పరీక్ష: ప్రక్షేపణ పరీక్ష

- మొట్టమొదట తయారు చేసిన వారు – గాల్డన్
- మొదట ఉపయోగించినవారు – కెంట్, రోషనాఫ్

2) కథాపూరణ పరీక్ష: ఇది ఒక ప్రక్షేపణ పరీక్ష.

3) వాక్య పూరణ పరీక్ష: ఇది ఒక ప్రక్షేపణ పరీక్ష.

4) చిత్ర క్రమీకరణ పరీక్ష: ఇది ఒక ప్రక్షేపణ పరీక్ష.

సన్నివేశ పరీక్షలు / స్థితి పరీక్షలు:

- ఇటీవల రూపొందించబడినవి.
- ముందుగా యోచించిన సన్నివేశంలో ప్రయోజ్యులను ఉంచి వారు ఇచ్చే ప్రతిస్పందనల ఆధారంగా మూర్తిమత్వాన్ని అంచనా వేసే పరీక్షలు.

  ఉదా: 1) నిజాయితీ, నిజాయితి లేమి పరీక్ష – మే మరియు హార్ట్ షోర్న్

  2) సాంఘిక మతి:- జె.ఎల్. మోరీనో రూపొందించారు.

- వ్యక్తుల మధ్య ఇష్టాయిష్టాలను తెలుసుకొనే సాధనం (లేదా)
- సాంఘిక సంబంధాలను అంచనా వేసే సాధనం –సాంఘిక మతి.
- దీని ఫలితాలను చిత్రం లేదా పటము ద్వారా తెలిపితే దానిని సోషియోగ్రామ్ అంటారు.

OSS: Officers of stratagic service Test (సైన్యంలో సిబ్బంది ఎంపికకు)

సైకోడ్రామా:- మనో ప్రక్షేపక నాటిక.

- మానసిక రుగ్మతలు కలిగిన వ్యక్తుల లక్షణాలను తెలుసుకోవడానికి మనో విశ్లేషకులు ఒక పాత్రను సృష్టించి ఆ పాత్ర పోషణ ద్వారా ప్రయోజ్యుని లక్షణాంశాలను అంచనా వేస్తారు. ఈ సన్నివేశ పరీక్షలను ధైర్యం, పట్టుదల, నిజాయితీ, చొరవ, స్వేచ్ఛ మొదలగు లక్షణాంశాలను అంచనా వేస్తారు.

మానసిక ఆరోగ్యం (Mental Health)

సూఫీ అయిన **బజాయిద్** తన గురించి ఇలా చెప్పారు. "నేను యవ్వనములో విప్లవాత్మక భావాలున్నప్పుడు భగవంతున్ని ఇలా ప్రార్థించేవాడిని భగవంతుడా ఈ ప్రపంచాన్ని మార్చే శక్తిని ఇవ్వమని".

"నేను మధ్య వయస్సు దశకు చేరుకున్నప్పుడు నా సగం జీవితంలో ఒక్క వ్యక్తిని కూడా మార్చలేకపోయానని పరివర్తన చెంది, భగవంతుని ఇలా ప్రార్థించాను. భగవంతుడా నా దగ్గరకు వచ్చే వారిని, కనీసం నా కుటుంబము మరియు స్నేహితులనైనా మార్చే శక్తినివ్వమని".

"ఇప్పుడు నేను వృద్ధాప్యములో నా చివరి రోజులు లెక్క కడుతూ నా చివరి ప్రార్థన భగవంతుడా నన్ను నేను మార్చుకునే శక్తినివ్వమని".

ఈ ప్రార్థనే ముందు చేసి వుంటే నా జీవితాన్ని వృథా చేసేవాన్నే కాదు.

Source: "She song of the bird" Anthoney De Mellow S.J. Anand Gujarat Sahitya Prakash 1987

మార్పు ప్రకృతి ధర్మము అనగా మార్పు సహజము. మార్పును అర్థం చేసుకోకపోతేనే అది సమస్యగా మారుతుంది. ఈ సమస్యలు మానసిక, శారీరకపరమైన రుగ్మతలకు దారి తీస్తాయి.

ఆధునిక మనోవిజ్ఞాన శాస్త్రవేత్తలు రాబోయే కాలంలో శారీరక రోగాలుండవు. కేవలం మానసిక రోగాలే వుంటాయి. అనగా మానసిక రుగ్మతలు శారీరక రోగాలకు దారి తీస్తాయని, దాని ఫలితంగా ఈ రోజు పిల్లల దగ్గర నుండి పెద్దవారి వరకు ఎన్నో మానసిక సమస్యలకు గురైతున్నారు.

పిల్లలు, పెద్దలు, అందరూ సంఘర్షణలు, కుంఠనాలు, ఒత్తిడి, ఆందోళన, విషమ యోజనం లాంటి మానసిక సమస్యలకు గురై ఎన్నో రకాల మానసిక రుగ్మతలకు లోనవుతున్నారు. మార్పును అర్థం చేసుకొని తమ సామర్థ్యాలను సరియైన విధంగా వినియోగించుకొని, సరియైన నిర్ణయాలు సకాలంలో తీసుకొని, సమాజంలో జీవించే నైపుణ్యాలను, నిజ జీవితంలోని సమస్యలను, ఒడిదుడుకులను ఎదుర్కొని స్వతంత్రంగా వాటిని పరిష్కరించుకోగల సామర్థ్యాన్ని పిల్లలకు అందివ్వాలి. వ్యక్తిగత, సామాజిక అభివృద్ధిలో సమగ్రమూర్తిమత్వాన్ని, సంపూర్ణ ఆరోగ్యాన్ని కల్గి తన జీవితాన్ని తనతో పాటు తనచుట్టూ వున్న వ్యక్తుల ఆరోగ్యాలను పరిరక్షించటానికి అవసరమైన నైపుణ్యాలను అందివ్వాలి.

1. మానసిక ఆరోగ్యం 2. సర్దుబాటు 3. సంఘర్షణలు 4. కుంఠనాలు
5. ఒత్తిడి 6. ఆందోళన 7. విషమయోజనం

అభ్యసనం అనగా ప్రవర్తనా మార్పు. ఇది అనుభవం వల్ల లేదా శిక్షణ ద్వారా అయినా రావచ్చు. ప్రస్తుత సమకాలీన ప్రపంచంలో విద్యార్థులలో చాలా మంది సంఘర్షణలు, కుంఠనాలు, ఒత్తిడి, ఆందోళన, విషమయోజనం మొ|| వాటికి లోనై అభ్యసనానికి దూరమవుతున్నారు.

అభ్యసనంలో 1. అభ్యాసకుడు, 2. అభ్యసనాంశం, 3. అభ్యసన స్థితి / సన్నివేశం ఇమిడి వుంటాయి. అభ్యాసకుడు సంపూర్ణ ఆరోగ్యవంతుడైనప్పుడే అభ్యసనాన్ని కొనసాగిస్తాడు. అభ్యాసకున్ని ప్రభావితం చేసే వివిధ కారకాలను సక్రమంగా వినియోగించాలంటే అతడు మంచి సంపూర్ణ ఆరోగ్యాన్ని, సమగ్ర మూర్తిమత్వాన్ని కల్గి వుండాలి. తల్లిదండ్రులు, పాఠశాల సరియైన పాఠశాల వాతావరణాన్ని అభ్యసనాంశం భవిష్యత్తుకు ఉపయోగపడేటట్లు చేయాలి.

విద్యార్థి శారీరక, మానసిక ప్రవర్తనను అర్థం చేసుకోవటం, వారి స్థాయికి తగిన బోధన, బోధనాంశాలు అందివ్వవలసిన బాధ్యత అందరిది. ఇందులో ఏ పొరబాటు జరిగినా విద్యార్థిలో సర్దుబాటు సామర్థ్యం కోల్పోవటం. సంఘర్షణలకి లోనుకావటం, కుంఠనాలకు, ఒత్తిడికి, ఆందోళనకు, విషమయోజనాలకు దారితీసి విద్యార్థి పాఠశాలకు దూరం కావటమే కాక, సాధారణ జీవితాన్ని కూడా సక్రమంగా జీవింపక, ఎన్నోరకాలైన మానసిక రుగ్మతలకు లోనవుతారు. కావున ఉపాధ్యాయులు పై అంశాలను అవగాహన చేసుకోవటం, అటువంటి విద్యార్థులను గుర్తించి వారి లోపాలను సరిదిద్ది సక్రమమైన ప్రవర్తన కల్గివుండేటట్లు చేయటం. విద్యార్థుల సామర్థ్యాలను సక్రమంగా వినియోగించుకొని తనతోను, తనచుట్టూ వున్న ప్రపంచంతోను అణుగుణ్యతను పొంది మంచి జీవితాన్ని గడపటానికి అవసరమైన సహాయ సహకారములు అందివ్వాలి.

నిజ జీవితంలోని సమస్యలను ధైర్యంగా ఎదుర్కొని, వాటిని పరిష్కరించటానికి అవసరమైన నైపుణ్యాలను, వాటిని ప్రభావితం చేసే లేదా ఆటంకపరిచే కారకాలను ఎలా పరిష్కరించుకోవాలో అవసరమైన సామర్థ్యాలను పెంపొందించాలి.

బెర్నార్డ్ మానసిక ఆరోగ్యాన్ని నిర్వచించినాడు.

"వ్యక్తి తనకు తానుగా మొత్తం ప్రపంచంతో అనుగున్యత చెంది సమర్థవంతంగా సంతృప్తికరంగా సంతోషదాయకంగా సాంఘిక అనుకూలమైన ప్రవర్తనను నెలకొల్పుకొని నిత్య జీవితంలోని పరిస్థితులను ఎదుర్కొని అంగీంకరించడం."

- మానసిక ఆరోగ్యం కలిగిన వ్యక్తి సుఖశాంతులు కలిగి ఉండి, సంఘర్షణలు లేకుండా నూరేళ్ళ జీవితాన్ని గడుపుతారు.
- మానసిక అనారోగ్యానికి కారణం దెయ్యాలు, భూతాలు కారణం కాదని ఖండించి చికిత్సలో మానవతా దృక్పథాన్ని ప్రవేశ పెట్టిన వ్యక్తి – పీనల్.
- మానసిక ఆరోగ్య ఉద్యమానికి మూల పురుషుడు – క్లిఫర్డ్ బీర్స్.
  క్లిఫర్డ్ బీర్స్ రాసిన గ్రంథం – A mind that found itself (1908)
- 1909లో National Committee for Mental Healthను ఏర్పాటు చేశాడు.
  1930లో అంతర్జాతీయ మానసిక కాంగ్రెస్
  1948లో ప్రపంచ, ఆరోగ్య సంస్థ.

- ఐక్యరాజ్య సమితిలోని యూనిసెఫ్ (UNICEF) మానసిక అనారోగ్యాన్ని గురించి పరిశీలించాము.
- మానసిక అనారోగ్యంలో ప్రధానాంశాలు 3. అవి.

1) ధనాత్మక అంశం: సక్రమమైన మానసిక ఆరోగ్యానికి కావలసిన పరిస్థితులను నెలకొల్పుకోవడం.

2) నిరోధించే అంశాలు: మానసిక అనారోగ్యాన్ని అరికట్టే పద్ధతులు.

- మానసిక అనారోగ్యానికి కారణాలు 2 రకాలు. అవి

ఎ) ప్రోత్సహించే కారకాలు: వ్యక్తిగత సంబంధాలు లోపించడం, అభద్రతా భావం, న్యూనతా భావాలు మొదలైనవి. ఇవి దీర్ఘకాలికమైనవి.

బి) ప్రోగు చేసే కారకాలు: ఆర్థికంగా నష్టపోవడం, ప్రేమించే వ్యక్తిని కోల్పోవడం, హఠాత్తుగా కలిగేవి.

3) రోగ నివారణ: చికిత్స చేయడం.

మానసిక ఆరోగ్యం కలిగిన వ్యక్తి లక్షణాలు:

1. సక్రమమైన శారీరక ఆరోగ్యం.
2. భావోద్రేక సమతుల్యత.
3. ఆరోగ్యవంతమైన ఆత్మ భావన.
4. ఆరోగ్యవంతమైన వ్యక్తిగత సంబంధాలు.
5. ఆరోగ్యవంతమైన విషయ నిష్టత.
6. అనుగున్యత – నూతన పరిస్థితులకు సర్దుబాటు కావడం.
7. సామాజిక పరిపక్వత.
8. సంఘర్షణలను కుంఠనాలను, తన్యతలను అదుపు చేసుకోవడం.
9. ఆశాజీవనాన్ని కలిగి ఉండడం.
10. మూర్తిమత్వ సంధానం.

- సక్రమమైన మానసిక ఆరోగ్యాన్ని పెంపొందించడంలో పాఠశాల ప్రధాన పాత్ర వహిస్తుంది.
- పాఠశాలలో 1) వ్యాయామ విద్య, 2) వైద్య తనిఖీలు, 3) అభిరుచులు, సహజ సామర్థ్యాలను బట్టి పాఠ్యాంశాల ఎంపిక.
- పాఠ్యప్రణాళిక నిత్య జీవితంలో వ్యక్తిగతంగా సమజానికి ఉపయోగపడే విధంగా ఉండాలి.
- మానసిక పరిపక్వతకు అనుగుణంగా ఉండాలి.
- నియోజనాలు సాధించేవిగా ఉండాలి.
- వ్యక్తిగత, విద్య ఔద్యోగిక మార్గదర్శకాలను ఇవ్వాలి.

సర్దుబాటు (Adjustment)

ఒకసారి మనం మన జీవిత అనుభవాలను గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నట్లయితే, మనలో ప్రతి ఒక్కరూ అనుకొన్నవి అనుకొన్నట్లు జరగకపోవడం వల్ల మనమే పరిస్థితులకు అనుగుణంగా సర్దుబాటు చేసుకొన్నామనే విషయాన్ని గుర్తిస్తాం. ఉదాహరణకు ఇంటర్మీడియట్ M.P.C చదువుతున్న విద్యార్థి ఇంజనీరింగ్ IIT లో చేయాలనుకొన్నాడు. ఇంటర్మీడియట్ అయిపోయిన తరవాత ప్రవేశ పరీక్ష రాస్తే IIT లో సీటు రాలేదు. ఆ విద్యార్థికి బి.ఎస్.సి.లో మాత్రమే సీటు దొరికింది. మరొకరు తనకు నచ్చిన మిఠాయిని తిందామని మిఠాయి దుకాణానికి వెళితే తనకు నచ్చింది అందుబాటులో లేకపోతే వేరే మిఠాయిని కొనుక్కొని తిన్నాడు. ఇలా అందరూ, ఏదో ఒక సందర్భంలో సర్దుబాటు చేసుకొంటారు. అంటే ప్రతి ఒక్కరి జీవితంలో సర్దుబాటు అనేది అనివార్యమైంది. గర్భస్థ శిశువు దశ నుంచీ మొదలుకొని చనిపోయే వరకూ సర్దుబాటు అనేది ఒక నిరంతర ప్రక్రియ. జీవితంలో అందరూ సర్దుబాటు చేసుకోవలసి ఉన్నప్పటికీ కొందరు తొందరగా సర్దుబాటు చేసుకోలేరు. మరికొందరు సర్దుబాటు అసలే కాలేక ఇబ్బంది పడతారు. అంటే సర్దుబాటు అనేది అందరిలో ఒకేవిధంగా ఉండదు. అలాగే ఒక వ్యక్తిలో కూడా సర్దుబాటు అనేది ఎప్పుడూ ఒకేవిధంగా ఉండదు. అలాగే ఒక వ్యక్తి సర్దుబాటు అన్ని రంగాలలో ఒకే విధంగా ఉండదు. ఉదాహరణకు ఒక విద్యార్థి గృహంలో చాలా బాగా సర్దుబాటు అవుతాడు కానీ పాఠశాలలోనూ, సాంఘికంగానూ సరిగ్గా సర్దుబాటు చేసుకోలేడు.

విద్యార్థులు మంచి సర్దుబాటును పొంది ఉండేటట్లు ఉపాధ్యాయులు చూడాలి. కాబట్టి సర్దుబాటు గురించి అలాగే సర్దుబాటుతో దగ్గర సంబంధం ఉన్న సంఘర్షణలు, కుంఠనం, విషమయోజనం గురించి ఇక్కడ చర్చించడం జరిగింది.

సర్దుబాటును వివిధ మనోవిజ్ఞానశాస్త్రవేత్తలు వివిధ రకాలుగా నిర్వచించారు. వాటిని ఒకసారి పరిశీలిద్దాం.

గేట్స్, జెర్సిల్డ్‌లు (1948): "తనకూ, తన పరిసరాలకూ మధ్య మరింత సామరస్యమైన సంబంధాలను నెలకొల్పడం కోసం నిరంతరం తన ప్రవర్తన మార్చుకోవడమే సర్దుబాటు".

లారెన్స్ షాఫర్ (1961): "జీవి అవసరాలకూ, ఆ అవసరాలను సంతృప్తిపరచడాన్ని ప్రభావితం చేసే పరిస్థితులకు మధ్య సమతుల్యమే సర్దుబాటు."

డిక్షనరీ ఆఫ్ సైకాలజీ సర్దుబాటును రెండు రకాలుగా నిర్వచిస్తుంది.

1. ఆటంకాలను అధిగమించి అవసరాలను తీర్చుకోవడానికి జీవి కనబరిచే కృత్యాలలో వైవిధ్యమే సర్దుబాటు.
2. భౌతిక, సాంఘిక పరిసరాలతో సుహృద్భావం ఏర్పరుచుకోవడానికి జీవి కనబరిచే కృత్యాలలో వైవిధ్యమే సర్దుబాటు.

ఆటంకాలు: వ్యక్తి తన అవసరాలను తీర్చుకోవడానికి అనేక గతిశీలక కృత్యాలు చేస్తాడు. అతను గమ్యం చేరడంలో అనేక ఆటంకాలు ఎదుర్కోవలసి ఉంటుంది. ఇవి ప్రతి బంధకాలుగా తయారవుతాయి. వ్యక్తి ఆటంకాలనధిగమించి గమ్యం చేరడానికి ప్రయత్నం చేస్తాడు. పటం 9లో ఆటంకం వల్ల నిరోధించబడిన వ్యక్తి ప్రవర్తనారీతులు గమనించవచ్చు.

1) వ్యక్తి ఒక గమ్యం వైపు బయల్దేరాడు.
2) అతనికి ఆటంకం ఎదురైంది.
3) అతనొక అన్వేషణగా స్థితిలో పడ్డాడు. గమ్యం చేరడానికి అనుకూల మార్గాలు కనిపించాయి.
4) గమ్యం చేరడానికి వేరే మార్గం కనుక్కున్నాడు.
5) గమ్యం చేరాడు, సర్దుబాటు చేసుకున్నాడు.
6) గమ్యం చేరలేనప్పుడు గమ్యానికి ప్రత్యామ్నాయ గమ్యం () కనిపెట్టారు. ఇక్కడ కూడా సర్దుబాటు చేసుకున్నాడు.

ఆటంకాలు రెండు రకాలు:

ఎ) వ్యక్తిగత ఆటంకాలు

బి) పరిసర ఆటంకాలు

వ్యక్తిగత ఆటంకాలు శారీరకంగా ఉండవచ్చు. మానసికంగా ఉండవచ్చు. శారీరక ఆటంకాల కింద గుడ్డి, చెవుడు మొదలైన అంగలోపాలు వస్తాయి. మానసికాటంకాల కింద ప్రజ్ఞ తక్కువగా ఉండడం పేర్కొనవచ్చు. పరిసరాలలోని ఆటంకాలు రెండు విధాలుగా ఉంటాయి.

1) భౌతిక పరిసరానికి సంబంధించినవి

2) సాంఘిక పరిసరానికి సంబంధించినవి.

భౌతిక పరిసరానికి సంబంధించినవి కొండలు, నదులు, ఎడారులు మొదలైనవి. సాంఘిక పరిసరానికి సంబంధించినవి ఆచార వ్యవహారాలు, సాంఘిక అంతరాలు, కులాలు శ్రేణులు మొదలైనవి.

సంఘర్షణ (Conflicts)

ఒక శిశువును తల్లిదండ్రులు తమ ఎదుట నిలబెట్టి వారిలో నీకిష్టమయిన వారు చెప్పమన్నప్పుడు ఆ శిశువు ప్రవర్తనను గమనించారా!

ఒక విద్యార్థిని పాఠశాలలో అన్ని Subjects టీచర్ల ముందు నిలబెట్టి నీకిష్టయిన టీచర్ ఎవరిని చెప్పమన్నప్పుడు ఆ విద్యార్థి ప్రవర్తనను గమనించారా?

ఒక విద్యార్థి దగ్గర 5 రూపాయలు మాత్రమే వున్నాయి. ఆ విద్యార్థి అంగడికి పోయినప్పుడు ఎదురుగా తనకిష్టమయిన ఐస్‌క్రీమ్, చాక్లెట్ వున్నాయి. అందులో ఏదైనా ఒకటి తీసుకోమన్నప్పుడు ఆ విద్యార్థి ప్రవర్తనను గమనించారా?

తల్లిదండ్రులు సినిమాకు పోతున్నారు విద్యార్థిని నీవు ఇంట్లో వుండి హోమ్‌వర్క్ అయినా చేస్కో లేదా బయటికయినా వెళ్ళమన్నప్పుడు, ఆ విద్యార్థి ప్రవర్తనను గమనించండి.

పాఠశాలలో కొంతమంది విద్యార్థులు పార్టీ చేసుకుంటున్నారు. వారిలో రమేష్ వాళ్ళనాన్న డబ్బు ఇవ్వలేదు. డబ్బులు లేకపోతే పార్టీకి రానివ్వరు. నాన్న జేబులోని డబ్బులు తీసుకోవాలని వుంది. అయితే నాన్నకు తెలిస్తే కొడతారన్న భయం. అప్పుడు రమేష్ ప్రవర్తనను గమనించండి.

పై ప్రవర్తనలు ఈ విశ్వంలోని ప్రతి మానవుని ప్రవర్తనలో కనిపిస్తాయి. వీటినే సంఘర్షణలు అంటాము.

నిర్వచనాలు:

సంఘర్షణ అనేది రెండు విరుద్ధ కోరికల మధ్య ఏర్పడే తన్యత వల్ల కలిగే బాధా పూరితమైన ఉద్వేగస్థితి – డగ్లస్ మరియు హాలె

సంఘర్షణలు నాలుగు రకాలు – కర్ట్‌లెవిన్ ప్రకారం.

1) ఉపగమ–ఉపగమ: (Aproach & Aproach)

రెండు ఆకర్షణీయమైన లక్ష్యాలలో ఏదో ఒక దానిని ఎన్నుకోవలసిన వచ్చినపుడు కలిగే సంఘర్షణ.

ఉదా: 1) వైమానిక దళం – వ్యక్తి – నౌకాదళం.

2) తెలిసిన జవాబు – విద్యార్థి – తెలిసిన జవాబు

3) ఒక వైపు Ice – పిల్లవాడు – మరొక వైపు చాక్లెట్.

4) తల్లి – నూతన వరుడు – భార్య

2) పరిహార – పరిహార: (Avoidence & Avoidence)

రెండు ఆకర్షణీయం కాని లక్ష్యాలలో ఏదో కటి ఎంచుకోవాల్సి వచ్చినపుడు ఏర్పడే సంఘర్షణ.

ఉదా: 1) తెలియని జవాబు – విద్యార్థి – తెలియని జవాబు.

2) Rejain – ఉద్యోగి – Transfer

3) Match Practice చేయడం ఇష్టం లేదు – ఆటగాడు – ఓడిపోవడం ఇష్టం లేదు.

3) ఉపగమ – పరిహార: (Aproach & Avoidence)

ఆకర్షణీయమైన లక్ష్యం వైపు ఆకర్షితుడు అవుతాడు కాని సిగ్గు, భయం, మరే ఇతర కారణాల వల్ల వికర్షితుడవుతాడు. ఇలాంటి సంఘర్షణను ఉపగమ – పరిహార సంఘర్షణ అంటారు.

ఉదా: 1) జామపండు – పిల్లవాడు – కింద పడతానని భయం

2) సిగరెట్టు – విద్యార్థి – తాగితే క్యాన్సర్ వస్తుంది.

4) ద్విఉపగమ పరిహార: (Dual aproach & Avoidence)

రెండు అంతకంటే ఎక్కువ ఆకర్షణీయమైన, అకర్షణీయం కాని లక్ష్యాలలో ఎంపిక జరిగవలసి వచ్చినపుడు ఏర్పడే సంఘర్షణ.

ఉదా:– జీతం ఎక్కువ ... జీతం తక్కువ

వ్యక్తి

దూరం ఎక్కువ ... దూరం తక్కువ

సంఘర్షణలు ఏర్పడినప్పుడు వ్యక్తి సరైన నిర్ణయం తీసుకోవడం చాలా ముఖ్యమైంది. ఎందుకంటే తీసుకొనే నిర్ణయాలపైనే వారి జీవితాలు ఆధారపడి ఉంటాయి. కాబట్టి నిర్ణయం తీసుకోవడంలో తొందరపాటు గానీ, విపరీతమైన జాప్యంగానీ, వాయిదా వేయడంగానీ, సరికాదు. సంఘర్షణలు ఏర్పడినప్పుడు వాటిలో ఉన్న లోటుపాటులనూ అలాగే మనలో ఉన్న సామర్థ్యాలను, పరిమితులనూ, ఆసక్తులనూ బేరీజువేసుకొని సరైన నిర్ణయం తీసుకోవాలి. ఉపాధ్యాయుల నిత్యజీవిత అనుభవాల ఆధారంగానూ, వివిధ ప్రాజెక్టులు, కృత్యాల ఆధారంగా సంఘర్షణలు ఏర్పడినప్పుడు సరైన నిర్ణయం తీసుకొనే నైపుణ్యాన్ని పెంపొందించాలి.

కుంఠనం (Frustration)

తరగతి గదిలోని విద్యార్థులకు ఒక ఇంటి పనిని ఇచ్చారు. కాని రాధకుఎంత ప్రయత్నం చేసినా అందులో కొన్ని అంశాలు. పరిష్కరింపబడలేదు. తన శక్తికి మించి ప్రయత్నంచేసినా అవి పరిష్కరింపబడలేదు. అప్పుడు రాధ తమ్ముడొచ్చి పుస్తకాలు ముట్టుకొన్నాడు. వెంటనే రాధ, తన తమ్ముని కొట్టింది, తల్లి అడిగినా చాలా అసహనంగా, కోపంగా సమాధానం చెప్పి, తన పుస్తకాలను విసిరి వేసింది" ఈ సన్నివేశాన్ని గమనించారా?

పాఠశాలలో ఉపాధ్యాయుడు ఇంగ్లీషు గ్రామర్ చెప్పినప్పుడు, ఎంత ప్రయత్నం చేసినా మధుకు అర్థం కాలేదు. చాలా అవధానంతో మళ్ళీ, మళ్ళీ ప్రయత్నించినా అర్థం కాలేదు. అప్పుడు మధు స్నేహితుడు వచ్చి మధుని ఆటపట్టించే ప్రయత్నం చేశాడు. అప్పుడు మధు ప్రవర్తనను ఊహించండి.

– **దీనినే కుంఠనం అంటాము.**

సాధారణంగా మానవులకు కోరికలు అపరిమితం. ఏ వ్యక్తికి కూడా అన్ని కోరికలు తీరవు. తీరిన కోరికలతో సంతృప్తి చెందేవారు కొందరు ఉంటారు. తీరిన కోరికలతో సంతృప్తి చెందుతూనే, తీరని కోరికల గురించి ప్రయత్నం చేసేవారు కొందరు ఉండవచ్చు. మరికొందరు తీరని కోరికల గురించే ఆలోచిస్తూ నిరాశ నిస్పృహలకు లోనవుతారు. ఇలా అనేక సార్లు కోరికలు తీరక, తీర్చుకోవడానికి ఏమీ ప్రయత్నం చేయకుండా నిరాశ, నిస్పృహలకు గురి అయితే కుంఠనం ఏర్పడుతుంది. సంఘర్షణలు ఏర్పడినప్పుడు నిర్ణయం తీసుకోకపోయినా, తీసుకొన్న నిర్ణయం సరైంది కాకపోయినా, తీసుకొన్న నిర్ణయంపై దృష్టి నిలపక తీసుకొన్న నిర్ణయమే తప్పు అనే ఆలోచనతో సతమతమైతే కూడా కుంఠనం ఏర్పడుతుంది.

నిర్వచనాలు

"మానవుని ఆశయం గానీ, అవసరం గానీ తృప్తిపరచడంలో అవరోధం ఏర్పడినప్పుడు ఉద్భవించే భావనే కుంఠనం" **– గుడ్**

"కుంఠనం అంటే వ్యక్తిలోని ప్రేరకం తృప్తి చెందకపోవడం" – కరోల్.

కుంఠనానికి కారణాలు

- వ్యక్తికి ఉన్న ప్రజ్ఞ, సహజసామర్థ్యాల స్థాయి కంటే ఎక్కువ లక్ష్యాన్ని పొంది ఉండటం.
- ఆర్థిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా నడుచుకో(లే)కపోవడం.
- ఇతరులతో సంబంధాలను నెలకొల్పుకోలేకపోవడం.
- మారుతున్న పరిస్థితులకు అనుగుణంగా మారలేకపోవడం.

కుంఠనం - పర్యవసానాలు

కుంఠన స్థాయిని బట్టి, కుంఠనం పొందే వ్యక్తి లక్షణాలను బట్టికుంఠనం పర్యవసానాలు అనేక రకాలుగా ఉంటాయి.

- లక్ష్యాన్ని చేరడంలో ఏర్పడిన ఆటంకాల వల్ల కొన్నిసార్లు తాత్కాలిక కుంఠనం ఏర్పడవచ్చు. తాత్కాలికంగా ఏర్పడిన కుంఠనం వల్ల వ్యక్తిలో పట్టుదల పెరిగి ప్రత్యామ్నాయ మార్గాలను అన్వేషించి లక్ష్యాన్ని చేరవచ్చు.
- కుంఠనం వల్ల వ్యక్తి ఏర్పరచుకొన్న లక్ష్యాన్ని విరమించుకవోచ్చు.
- కుంఠనం వల్ల శారీరక, మానసిక అనారోగ్యానికి గురికావచ్చు.
- కుంఠనం స్థాయి ఎక్కువగానూ, నిరంతరంగానూ ఉంటే ఆత్మహత్య ప్రయత్నం లేదా ఒకొక్కసారి ఆత్మహత్యను కూడా చేసుకోవచ్చు.
- కుంఠనం వల్ల దౌర్జన్యానికి పాల్పడవచ్చు.
- స్వైరకల్పనకు పాల్పడవచ్చు అంటే పగటికలలు కనడం.
- చెప్పిందే చెప్పడం లేదా చేసిందే మళ్ళీ చేయడం.

కుంఠనాన్ని ఎదుర్కోవడం:

- శక్తికి మించి శ్రమించడం.
- పనికి, విశ్రాంతికి మధ్య సమతుల్యం ఉండేలా చూసుకోవడం.
- చేతకాని పనికి అంగీకారం తెలపక పోవడం.
- నిజాయితిగా ఉండడం.
- ఇతరుల సహాయం తీసుకోవడం.

ఒత్తిడి, ఒత్తిడి నిర్వహణ (STRESS)

పాఠశాలలో కొంతమంది విద్యార్థులను పరిశీలించండి. కొంతమంది తమకు I[st] Rank రాకపోతే నాకు పుట్టిన రోజు బహుమతి అమ్మా, నాన్న ఇవ్వరని మరికొంతమంది "వాళ్ళ తల్లిదండ్రులకు తమ పాఠశాల అనుభవాలు చెబితే అసలు తినటం లేదని, మరికొందరు మాకు ఆడుకోవటానికి సమయం వుండదని, మరికొందరు నాకు Maths అంటే ఇష్టం లేకపోయినా మా నాన్న నాకు బలవంతంగా నేర్పించే ప్రయత్నం చేస్తాడని వింటూ వుంటాము. దీనివల్ల పిల్లల ప్రవర్తనను పరిశీలించిన, కొంత ఆమోదయోగ్యం గాని ప్రవర్తన కన్పిస్తుంది. దీనికి కారణమే ఒత్తిడి.

శిశువు అభ్యసనంపై సర్దుబాటు, సంఘర్షణలు, కుంఠనాలు, ఒత్తిడి, ఆందోళన, విషమయోజనం, మానసిక అనారోగ్యం ప్రభావితం చేస్తాయి.

ఆధునిక ప్రపంచంలో పిల్లలు మొదలుకొని పెద్దల వరకు అనేక రకాలైన ఒత్తిడులకు గురి అవుతున్నారు. చదువుకొనే పిల్లలు సహితం విపరీతమైన ఒత్తిడితో శారీరక, మానసిక సమస్యలకు లోనవుతున్నారు.

ఎంతోమందిని ఎన్నోరకాలుగా ఇబ్బంది పెట్టే ఒత్తిడి గురించి అలాగే దాని నిర్వహణ గురించి తెలుసుకొందాం.

నిర్వచనం

ఒత్తిడి అంటే ఒక సంఘటనకు, ఒక మార్పుకు ఒక సవాలుకు వ్యక్తి శారీరకంగా, మానసికంగా స్పందించడాన్నే ఒత్తిడి అంటారు.

ఏదైనా సవాలును లేదా క్లిష్ట పరిస్థితిని ఎదుర్కోవడానికి వ్యక్తి సామర్థ్యం సరిపోనప్పుడు ఒత్తిడి కలుగుతుంది. ఈ ఒత్తిడి శారీరక, మానసిక విధానాల పనిని ప్రభావితం చేస్తుంది. అంటే మొత్తం వ్యక్తిపైన ప్రభావం ఉంటుంది.

ఒత్తిడి స్వభావం : ఒత్తిడి స్వభావం సులభంగా అర్థం చేసుకోవడానికి ఒక సర్వసాధారణమైన ఉదాహరణను తీసుకొందాం. ఇస్త్రీ పెట్టెను తగినంతగా వేడి చేసి దుస్తులను ఇస్త్రీ చేస్తే వాటి ముడతలు పోతాయి. దాన్నే ఎక్కువ వేడిచేసి ఇస్త్రీ చేస్తే బట్టలు కాలిపోతాయి. అలాగే ఇస్త్రీ పెట్టెను చేయవలసినంత వేడిచేయకుండా ఇస్త్రీ చేసినా లేదా అసలు ఇస్త్రీ చేయకపోతే, బట్టలలోని ముడతలు పోవు. ఒత్తిడి అధికమైనపుడు వ్యక్తికి ఆలోచనలలో స్తబ్దత ఏర్పడటం, జ్ఞాపకశక్తి సన్నగిల్లడం, చిన్న చిన్న విషయాలకే చిరాకుపడటం మొదలైన ప్రతికూల ఫలితాలు ఉంటాయి. అలాగే ఒత్తిడి ఏ మాత్రం లేకపోతే వ్యక్తి సోమరిగా ఉండే అవకాశం, ఏ పని పట్ల కూడా ఆసక్తి చూపించకకపోవడం, ప్రేరణను పొందకపోవడం జరుగుతుంది. ఒత్తిడి మోతాదులో ఉంటేనే వ్యక్తి పని పట్ల ప్రేరణ పొందుతాడు. బాగా రాణిస్తాడు. దుస్తులలోని రకాల ఆధారంగా ఏ విధంగా అయితే ఇస్త్రీ పెట్టెను తగిన విధంగా వేడిచేస్తామో

అదేవిధంగా విద్యార్థుల మనస్తత్వాన్నీ ఆసక్తులనూ, సామర్థ్యాలనూ దృష్టిలో ఉంచుకొని తగిన మోతాదులో ఒత్తిడి కలిగిస్తే మంచి ఫలితాలు సాధించవచ్చు. అలాకాని పక్షంలో ప్రతికూల ఫలితాలు వస్తాయి. కాబట్టి విద్యార్థిపై ఒత్తిడి తగిన మోతాదులో ఉండాలి.

విద్యార్థులకు కలిగే ఒత్తిడి ఇతరుల పట్ల కావచ్చు లేదా విద్యార్థులు తమంతటతాము ఏర్పరచుకొన్న లక్ష్యాలను సాధించలేకపోయి లేదా చాలా ఆదర్శంగా ఉండాలని అనుకొని అలా ఉండకపోవడంవల్లనో కావచ్చును.

అధిక ఒత్తిడికి గురైన విద్యార్థుల లక్షణాలు

- తరచుగా తలనొప్పి రావడం.
- చెమటలు పట్టడం
- గుండె వేగంగా కొట్టుకోవడం
- జుట్టు పీక్కోవడం
- గోర్లు కొరకడం
- అతిగా తినడం
- నిద్రపట్టక పోవడం
- సరిగ్గా వినలేకపోవడం
- గ్రహణశక్తి లోపం
- చెప్పవలసిన విషయాన్ని సక్రమంగా చెప్పలేకపోవడం
- సమయపాలనను సరిగ్గా నిర్వర్తించలేకపోవడం
- తగిన నిర్ణయాలను తీసుకోకపోవడం
- స్థిరంగా లేకపోవడం
- ఏకాగ్రత లేకపోవడం
- అన్యమనస్కంగా ఉండటం
- జ్ఞాపకశక్తి క్షీణించడం
- దేనిపైనా ఆసక్తి లేకపోవడం
- బాధ్యతల నుంచి తప్పుకోవడం
- పోటీపడలేని తత్వం
- ఓటమికి లొంగిపోవడం

- ఇతరులను నిందించడం
- ఇతరులను సరిగ్గా అంచనా వేయలేకపోవడం
- ఆత్మహత్యా ప్రయత్నాలు మొదలైనవి.

విద్యార్థులలో ఒత్తిడి కలిగించే అవకాశం ఉన్న వివిధ అంశాలు

1 విద్యార్థులకు ఆసక్తి, సహజసామర్థ్యం ఉన్న రంగంలో కాకుండా మరోదాన్ని ఎన్నుకోవలసిన పరిస్థితి కలిగినప్పుడు ఉదాహరణకు మెడిసిన్ చదవాలంటే ఆసక్తి సామర్థ్యం ఉన్న విద్యార్థిని అక్కడ తక్కువ సీట్లు ఉన్నాయనీ అందులో సీటు దొరకడం కష్టమనీ, ఇంజనీరింగ్ కోర్సు చేయమని అనడం.

2. తల్లిదండ్రులుగానీ, ఉపాధ్యాయులుగానీ లేదా ఇతరులెవరైనా ఖచ్చితంగా ఇంత శాతం మార్కులు తెచ్చుకోమనడం లేదా ఒకటి లేదా రెండవ ర్యాంక్ రావాలని నిబంధన విధించడం.

3. అనుభూతులనూ, అనుభవాలనూ పంచుకొనే అవకాశం లేకపోవడం. విద్యార్థులు వారి పాఠశాలల్లో లేదా ఇతరత్రా పొందిన అనుభూతులనూ, అనుభవాలనూ తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులతో పంచుకోవాలని అనుకొంటారు. అలాంటి అవకాశం దొరకకపోతే ఒత్తిడికి గురి అవుతారు.

4. అతిగారాబంతో అవసరమైన దానికంటే ఎక్కువ జాగ్రత్తలు తీసుకోవడం వల్ల పిల్లలకు ఎప్పుడైనా జఠిలమైన సమస్యలు ఎదురైనప్పుడు ఒత్తిడికి లోనవుతారు.

5. తల్లిదండ్రులు వారి పిల్లల భవిష్యత్తును గురించి అతిగా ఆలోచిస్తూ పిల్లల్లో భయాందోళనలను కల్పించడం.

6. వినోదం ఉల్లాసకృత్యాల లోటువల్ల యాంత్రికతను అనుభవించడం.

ఒత్తిడికి గురికాకుండా ఉండటానికి తీసుకోవలసిన జాగ్రత్తలు

1 విద్యార్థులు వారి శక్తిసామర్థ్యాలను, పరిమితులను తెలుసుకొనేటట్లు చేయాలి.

2. విద్యార్థులకు ఉన్న శక్తిసామర్థ్యాలను వినియోగించడానికి కావలసిన వనరులను అవకాశాలను కల్పించాలి.

3. విద్యార్థులు ప్రణాళికాబద్ధంగా, వివిధ అంశాలకు (శారీరక, మానసిక, సాంఘిక) తగినంత సమయాన్ని ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చి నడుచుకోటట్లు చూడాలి.

4. విద్యార్థులు వారి శక్తిసామర్థ్యాలకు అనుగుణంగా సాధించగలిగే లక్ష్యాలను ఏర్పరచుకొనేటట్లు, వాటిని సాధించడానికి క్రమపద్ధతిలో శ్రమించేటట్లు ప్రోత్సహించాలి.

5. పోటీ ఎక్కువగా ఉందని, విరామం లేకుండా చదవమని ఒత్తిడి చేయకూడదు.

6. విద్యార్థులు 'రిలాక్స్' అవడానికి వారి అభిరుచికి తగిన సంగీతం వినడానికీ, ఆట ఆడటానికీ, సినిమా చూడటానికీ అవకాశాన్ని కల్పించాలి. అలా కాకుండా ఉపాధ్యాయులు తల్లిదండ్రులు ఫలానా పద్ధతి ద్వారా మాత్రమే 'రిలాక్స్' అవమని నిబంధన పెట్టకూడదు.

7. వైయక్తిక భేదాలను దృష్టిలో పెట్టుకొని ఇంటిపని ఇయ్యాలి.

8. అన్ని సబ్జెక్ట్స్ ఇంటిపనీ ఒకే రోజుకాకుండా రోజూ కొన్నింటిని మాత్రమే ఇచ్చేలా ప్రణాళికను రూపొందించుకోవాలి.

9. నిరాడంబర జీవనశైలిని అలవరచుకోవడానికి వారిని ప్రోత్సహించాలి.

ఒత్తిడి నిర్వహణ

నేటి పరిస్థితుల్లో, ఒత్తిడి నిర్వహణకు ఎంతో ప్రాముఖ్యం ఉంది.

- అధిక ఒత్తిడికి లోనయ్యే పరిస్థితులను, సంఘటనలను విశ్లేషించి ఒత్తిడికి గల కారణాలను తెలుసుకొనేటట్లు చేయాలి.
- ఒత్తిడి ఏర్పడినప్పుడు శ్వాసక్రియ వేగం పుంజుకొంటుంది. అదేవిధంగా కండరాలలో తన్యత (టెన్షన్) అధికం అవుతుంది. శ్వాసక్రియ కండరాల తన్యత (టెన్షన్)లను మన నియంత్రణలో ఉంచుకోవచ్చు. దానికి సంబంధించిన యోగ, ధ్యానం లాంటి వాటిని చేయాలి.
- ఆహార నియమాలను పాటించడం, మన శరీరానికి పడని పదార్థాలను తినకుండా ఉండాలి.
- ప్రశాంతంగా నిద్రపోవాలి.
- జీవితంలో మార్పు సహజం, కాబట్టి మార్పుకు సంసిద్ధం అవ్వాలి.
- మానసిక శక్తులను వినియోగించుకోవడం.
- వాస్తవిక దృక్పథం ఉండాలి.
- సమయపాలనను పాటించడం.
- అధిక ఒత్తిడికి గురిచేసే పరిస్థితులకూ, సంఘటనలకూ, వ్యక్తులకూ సాధ్యమైనంతవరకూ దూరంగా ఉండాలి. అలా వీలుకాని పక్షంలో ఆయా సంఘటనలను సమర్థవంతంగా ఎదుర్కోవడానికి కావలసిన నైపుణ్యాలను పెంపొందించుకోవాలి.
- ఆసక్తులకు, సామర్థ్యాలకు అనుగుణంగా కార్యక్రమాలను ఎన్నుకొని, అందులో పాల్గొనడం ద్వారా ఉల్లాసాన్ని, తృప్తిని పొందుతూ శారీరక మానసిక ఆరోగ్యం పొందాలి. నిపుణుల సహాయంతో అధిక ఒత్తిడిని తగ్గించే వ్యాయామాలను చేయాలి.

వ్యాకులత / ANXIETY

పాఠశాలలో జరిగే ఏ పరీక్షకయిన రవి తరచుగా గైర్హాజరవుతుంటాడు. రవి తల్లిదండ్రులను పిలిచి విచారించగా వారు "ఎందుకో సార్ మా పిల్లవానికి పరీక్షలంటే జ్వరం వస్తుంది" అన్నారు. ఇంకొక విద్యార్థి ఏమైనా ప్రశ్న అడిగితే విపరీతమైన భయంతో వణికిపోతాడు. ఇంకొక విద్యార్థికి ఏదైనా వ్రాయమంటే చెమటలు పడుతాయి. ఈ సంఘటనలన్నీ పాఠశాలలోను, నిత్య జీవితంలోని ఎన్నో సందర్భాలలో చూస్తుంటాము.

దీనినే ఆందోళన / వ్యాకులత / (Anxiety) అంటాము. ఒత్తిడి పర్యవసానంగా కలిగే ఒక ప్రవర్తనా స్థితి. సాధారణంగా ఆందోళన అనగా "కారణ రహితమైన భయం వల్ల ఏదో కీడు జరగబోతున్నదన్న ఊహలు పదేపదే రావడం వల్ల కలిగే మానసిక స్థితి.

ఉదాహరణకు ఒక విద్యార్థి "నేను పరీక్ష రాస్తే, నాకు Ist Rank రాకపోతే, నాన్న నాకు సైకిల్ కొనివ్వక అవమాన పరుచుతాడేమోనన్న భయం వల్ల పరీక్ష వ్రాయకపోవటం.. కొంత మంది విద్యార్థులు నికషా వ్యాకులత / ఆందోళనకు లోనవుతారు.

లక్షణాలు: అంతస్రావిక గ్రంథి నుంచి వచ్చే స్రావకం కొన్ని శారీరక మార్పులకు, తెస్తుంది.

లక్షణాలు:

1. ఎక్కువగా గుండె కొట్టుకోవటం
2. ఎక్కువ రక్తం కండరాలకు వెళ్ళటం
3. చెమట పట్టడం
4. వణుకు, జ్వరం, భయం
5. నిద్రలేమి
6. జీర్ణశక్తి తగ్గిపోవటం
7. శ్వాసక్రియ అనర్థాలు

తొలగించటం :

1. విద్యార్థులకు టార్గెట్ విధించకుండా, క్రమంగా వారిలో ఆత్మస్థైర్యం నింపాలి.
2. వీలైనన్ని పరీక్షలు పెట్టాలి. పరీక్షల పట్ల భయాన్ని తొలగించాలి.
3. తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు స్నేహపూర్వకంగా ప్రవర్తించాలి.
4. వీలైనన్ని ఎక్కువ మందితో మాట్లాడించటం, పాఠశాల కృత్యాలలో పాల్గొనేటట్లు చేయటం.
5. దేనిపట్ల వ్యాకులత పొందుతున్నారో, మొదట దానిని తొలగించాలి. వారికి అర్థమయ్యేలా అవగాహన కల్పించాలి.
6. వ్యాకులత మితిమీరకుండా తల్లిదండ్రులు, ఉపాధ్యాయులు చూడాలి.

విషమయోజనం (Mall Adjustment)

ప్రతిఒక్కరికి జీవితంలో పుట్టింది మొదలు చనిపోయేవరకూ సర్దుబాటు చేసుకోవడమనేది ఒక నిరంతర ప్రక్రియ అని తెలుసుకొన్నాం. అయితే కొంతమంది మాత్రమే అందరిలాగా పరిస్థితులకు అనుగుణంగా ఏ మాత్రం సర్దుబాటు చేసుకోలేరు. ఇలా సర్దుబాటు చేసుకోలేక పోవడాన్నే విషమయోజనం అంటారు.

నిర్వచనం

అట్కిన్‌సన్ ప్రకారం విషమయోజనమంటే "ఒక వ్యక్తి పరిసరాలతో అసమతుల్యమైన కల ప్రవర్తనను ఏర్పరుచుకోవడం".

మానవులు అవసరాలను సంతృప్తి పరుచుకొనే క్రమంలో చాలా రకాల సర్దుబాట్లు చేసుకొంటారు. సర్దుబాటు చేసుకోలేనప్పుడు తమ అవసరాలను అణచివేసుకొంటారు లేదా రక్షణ తంత్రాలను ఉపయోగించుకొంటారు. రక్షణ తంత్రాలపై ఎప్పుడో ఒకసారి కాకుండా పదేపదే ఆధారపడితే సర్దుబాటు చేసుకొనే శక్తిని కోల్పోతారు. తద్వారా విషమయోజనస్థితికి వస్తారు. ఈ స్థితి ఎక్కువ అయితే సాంఘిక సంబంధాలు లేకుండా ఉంటారు, మానసిక రుగ్మతలకు గురి అవుతారు.

విషమయోజనానికి గల కారణాలు

విషమయోజనానికి గల కారణాలను రెండు రకాలుగా చెప్పుకోవచ్చు. అవి 1. వ్యక్తిగతమైనవి, 2 పరిసరాలకు చెందినవి.

1. వ్యక్తిగత కారకాలు

- శారీరక ఆకృతి లేదా అందంగా లేకపోవడం – కొంతమంది శరీర ఆకృతి సరిగ్గా లేకపోతే దాని గురించి మదనపడటం వల్ల విషమయోజనానికి గురవుతారు.
- శారీరక బలహీనత – వ్యక్తి పట్టుదలతో ఏదో ఒకటి సాధించాలనే కోరికతో పని చేయబోతే శరీరం సహకరించకపోవడం.
- లైంగిక తృప్తి లేకపోవడం
- ప్రజ్ఞ, సహజ సామర్థ్యాలు, కాంక్షాస్థాయి – వ్యక్తులు వారి ప్రజ్ఞ, సహజ సామర్థ్యాల స్థాయికి మించిన లక్ష్యాన్ని ఏర్పరుచుకోవడం వల్ల విషమయోజనానికి గురవుతారు.
- ఆత్మ విశ్వాసం లోపించడం మొదలైనవి.

2. పరిసరాలకు సంబంధించిన కారకాలు: పరిసరాలకు సంబంధించిన కారకాలలో కుటుంబం, పాఠశాల, సామాజిక, సాంస్కృతికాంశాలు ముఖ్యమైనవి.

కుటుంబం : తల్లిదండ్రులు పిల్లలను పెంచే విధానం సరిగ్గా లేనట్లయితే పిల్లలు విషమయోజనానికి గురి అయ్యే అవకాశం ఎక్కువగా ఉంటుంది. పిల్లలకు ఎలాంటి స్వేచ్ఛను ఇవ్వకుండా కఠినమైన నియమ నిబంధనలు ఏర్పరచి, పాటించకపోతే, కఠినంగాదండిస్తే పిల్లలలో విషమయోజనం ఏర్పడవచ్చు. కుటుంబ కలహాలు, భార్యభర్తలు విడిపోవడం, దురలవాట్లు, కుటుంబ ఆర్థిక స్థాయి కూడా పిల్లల ప్రవర్తనపై ప్రభావం చూపిస్తాయి. తల్లిదండ్రులు పిల్లల శక్తి సామర్థ్యాలను దృష్టిలో ఉంచుకోకుండా పిల్లలు ఎక్కువ మార్కులు తెచ్చుకోవాలనే నిబంధనలను విధించడం లేదా ఫలానా కోర్సునే చదవాలని ఒత్తిడి చేస్తే విషమయోజనం ఏర్పడవచ్చు.

పాఠశాల : పాఠశాల నియమ నిబంధనలు సమవయస్కుల ప్రభావం, ఉపాధ్యాయ విద్యార్థి సంబంధాలు, పాఠ్యప్రణాళిక భారం, బోధనా పద్ధతులు, సహపాఠ్య కార్యక్రమాలు మొదలైనవి పిల్లల శారీరక, మానసిక, ఉద్వేగ అవసరాలను తీర్చలేకపోయినప్పుడు పిల్లల్లో విషమయోజనం ఏర్పడే అవకాశాలు ఉంటాయి.

సామాజిక, సాంస్కృతికాంశాలు : వ్యక్తి నివసించే సమాజంలోని కట్టుబాట్లు, సామాజిక విలువలు, అలవాట్లు ఆచార వ్యవహారాలకూ వ్యక్తి కుటుంబం కట్టుబాట్లకూ, విలువలకూ ఆచార వ్యవహారాలకూ మధ్య తేడాలు ఉన్నప్పుడు వ్యక్తి తాను వేటిని పాటించాలో నిర్ణయం తీసుకోలేక మానసిక సంఘర్షణకు లోనై తద్వారా విషమయోజనకు గురయ్యే ప్రమాదం ఉంది. కేవలం వ్యక్తి జీవించే స్థానికంగా ఉన్న సామాజిక, సాంస్కృతిక అంశాలేకాక, నేడు ప్రసారమాధ్యమాలు విస్తృతమైన కారణంగా ప్రపంచంలోని విభిన్న సంస్కృతులు, సామాజిక అంశాల ప్రభావం వల్ల కూడా విషమయోజనం కలగవచ్చు.

సర్దుబాటు, విషమయోజనానికి గల వ్యత్యాసం

వ.సం	సర్దుబాటు	విషమయోజనం
1.	వ్యక్తి తన పరిసరాలతో సత్సంబంధాలను పొంది ఉంటారు.	వ్యక్తి పరిసరాలతో సత్సంబంధాలను పొంది ఉండరు.
2.	ఉద్వేగ పరిపక్వత ఉంటుంది.	ఉద్వేగ పరిపక్వత లోపిస్తుంది.
3.	వాస్తవ దృక్పథం ఉంటుంది.	వాస్తవ దృక్పథం ఉండదు.
4.	మానసికంగా ఆరోగ్యంగా ఉంటారు.	మానసికంగా ఆరోగ్యంగా ఉండరు.
5.	సరైన ఆత్మభావనను పొంది ఉంటారు.	ఆత్మభావన సరిగ్గా ఉండదు.
6.	సమస్యలను పరిష్కరించుకోగలరు.	సమస్యలను పరిష్కరించుకోలేరు.
7.	సమైక్య మూర్తిమత్వాన్ని పొంది ఉంటారు.	సమైక్య మూర్తిమత్వం ఉండదు.

విషమ యోజనం కలిగిన వ్యక్తి:

- ఆటంకాలను అధిగమించలేడు.

- ఆలోచనలకు, భావోద్వేగాలకు, చేతలకు పొంతన లోపిస్తుంది. దీనిలో ఆనందాన్ని చూడలేడు.
- సంఘం ఆమోదించే లక్ష్యాలు ఉండవు.
- వాస్తవాలను ఎదుర్కోలేక రక్షక తంత్రాలను ఉపయోగిస్తూ తీవ్ర మనో వ్యాకులతకు గురి అవుతారు.

విషమ యోజనం వల్ల కలుగునవి:

- అవధానం లోపిస్తుంది.
- న్యూనతాభావాలు ఉంటాయి.
- విశ్రాంతి ఉండదు.
- నిద్ర ఉండదు.

GRK

విషమ యోజనాన్ని ఎలా తొలగిస్తారు?

- సరియైన వ్యాయామం, విశ్రాంతి కలిగించడం వలన
- రక్షిత భావాన్ని నెలకొల్పాలి.
- విద్యా ఔద్యోగిక మార్గదర్శకత్వాన్ని నెలకొల్పాలి.
- సక్రమమైన బోధన జరపాలి.
- సరియైన పాఠశాల వాతావరణం ఉండాలి.

పై కారకాలన్నీ అభ్యాసకున్ని ప్రభావితం చేస్తాయి. అవి శారీరక, మానసిక అంశాలపై ప్రభావాన్ని చూపి అభ్యాసకుని మానసిక ఆరోగ్యముపై ప్రభావాన్ని చూపి, తన సామర్థ్యములను సక్రమంగా వినియోగించుకోలేని అశక్తతను, నిర్ణయములు తీసుకోలేని దుస్థితిని, అభ్యసనముపై అవధానాన్ని విచ్ఛిన్నము చేయటం లాంటి దుష్ఫలితాలకు కారణమవుతాయి. ఉపాధ్యాయుడు పై కారకములను అవగాహన చేసుకొని, అభ్యాసకుడు వాటి ప్రభావానికి లోను కాకుండా, వాటిని సమర్థవంతంగా ఎదుర్కొని, వివిధ రకాలైన పరిసరాలకనుగుణంగా సర్దుబాటు సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించాలి. అభ్యాసకుడి, శారీరక, మానసిక ఆరోగ్యాలను కాపాడుకొనే సామర్థ్యాలను పెంపొందించి, శిశువు తన సామర్థ్యాలను సంపూర్ణంగా వినియోగించుకునేటట్లు చేసి, సమగ్ర మూర్తిమత్వాన్ని కలిగివుండే విధంగా పరిసరాలను కల్పించాలి.

Reference Books:

1. Telugu Academy D.Ed - 1999, 2000, 2010.
2. Telugu Academy B.Ed - 2005, 2014.
3. Advanced Educational Psychology - SK Mangal.
4. Psycholocy NCERT, 11th and 12th Standard New Delhi.

Dr. SHAIK. SHAMSHUDDIN,
Lecturer in Psychology,
DIET Bukkapatnam,
Anantapuram (Dist)